

BIBLIOTECA C.C. P.M.R.
III 26246

VIETI'A OPERELE SI IDEELE
LUI
GEORGIU SINCAI DIN SINC'A

DISCURSULU DE RECEPTIUNE

DE

A. PAPIU ILARIANU

6317602

SI

RESPUNSULU

DE

GEORGIU BARI TIU

IN SIEDINTI'A PUBLICA A SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE DIN 14 SEPTENVRE 1869.

CU XIV ANNESSE SI UNU FAC-SIMILE.

huv. 1135

BUCURESCI

TIPOGRAFI'A NATIONALE.

1869.

~~33963/67~~

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
OTA 480 702

1200/05

B.C.U. Bucuresti

C20059749

VIETI'A, OPERELE SI IDEELE
LUI
GEORGIU SINCAI DIN SINC'A

A.

DISCURSULU DE RECEPȚIUNE ALLU D. A. PAPIU ILARIANU.

Viéti'a, operele si ideele lui Georgiu Sincai.

I.

Epoc'a in care a traitu Sincai, si Romanii cei mai insemnati de pe atunci.

Domnii mei!

I. Mai înainte de a vorbí de G. Sincai, viéti'a, operele si ideele lui, dati-mi voia a dice puține cuvinte despre epoc'a in care a traitu ellu.

In ultimii anni ai seclului trecut se implinesce evolutiunea cea mai insemnatória in viéti'a omenimei. Institutiunile invecchite alle trecutului se restórna, si o nóua era se inaugurédia: se proclama drepturile omului si alle poporului.

Acésta opera marétia erá rêservata, cá totu ce e mare, ginte latine, pentru ca ei Jupiter a destinatu imperiulu lumei: *Imperium sine fine*.¹

Pre cându paméntulu se cutremurá sub passii gigantici ai Latiniloru de la Appusu, ce faceá, se vedemu, coloni'a romana assediata de Traianu in Daci'a spre a representá si apperá civilisatiunea latina in Oriente?

In Daci'a superioare, ea erá ingenunchiata si strivita sub Goti si Huni; in cea inferioare, umiliata si desonorata sub Turci si Greci. Din coa si din collo de Carpati, class'a intelliginte parassisse de multu usulu limbei Romei. Poporulu mai ca pierdusse consciinti'a de sine.

Inse, germele vietiei nu erá attinsu.

Popórele presimtu instinctivu cutremurulu revolutiuniloru mari ce le ascépta. Acestea 'si au precursorii loră.

¹ *Virg. Aeneid. I. 278—9.*

Din culmea ce desparte seclul XIX de alu XVIII, vedemu ivindu-se, in tôte părțile Dacieiloru, unu numeru de barbati, cari, attinsi de sufflarea epocei, striga cu unu viersu potinte: Desceptati-ve Romani de la Resaritu, fi ai Romei, frati ai Latiniloru de la Appusu!

De atunci mai cu séma, incepura Români a reveni la consciint'a de sine; ide'a Romanismului de atunci reinviã in Oriente.

II. Cari sunt acesti barbati predestinati, carii, cu finea seclului trecutu si inceputulu seclului presinte, insufflat de geniulu Romei si allu Daciei, ne rechiamara, dupa o amortiella de secolu, la consciint'a de noi insine?

Primii apostoli ai Romanismului se arréta in centrulu Daciei lui Traianu.

Pre la mediulu seclului XVIII, nemoritoriulu Român, episcopulu *Ioan Innocentiu Miculu*, incepe a tramitte tineri la Roma,¹ carii veniau apoi a casa, inspirati, nu de Rom'a Papei, ci de Rom'a imperiului sempiternu. Unulu din acestia, *Gregoriu Maior*, fù cellu de ântâiu professoru de limbi si sciintie in scôlele române infintiate in Blasiu la annulu 1754.²

Atâtu Români erau insetati de invetiatura, încâtu, pre lînga tôte pédecele ce li se puneau, inca de pre la 1754 preste 300 de invetiacei erau la scôlele din Blasiu, pre cari episcopulu Aron 'i tineã cu pâne, la seibatori si cu fier-tura, pre unii inca si cu haine si cu cârti. Limb'a latina fôrte bine se propuneã, pentru aceea currêndu se si vestira.³

Aceste scôle române, apoi institutele de la Rom'a, de la Vien'a, si de aiurea, si mai adaugu eu, presimiulu sufflarei epocei cei nôue, produssera o séma de barbati càroru assemenia, Români, cutediu a dice, de abiã au pîn astadi.

Ëtta cei mai illustri din acesti apostoli ai romanismului:

Samuil Klein séu *Miculu*, nepotulu episcopului *Innocentiu*,

Georgiu Sincai si

Petru Maior,

trei lucéferi pre firmamentulu literaturei române, carii, ei cei de ântâiu, au deschisu cartea limbei si adeverat'a carte a istoriei române.

Episcopii dela Oradea-mare, *Dorobantu* si *Vulcanu*, patroni si amici ai celoru de susu, mecenati ai literelor române, contimporani ai mitropolitului *Iacobu* din Iassi, toti trei transilvani.

Molnar, oculistulu, care tractà cu Choria si Crisianu la 1784, care pre la 1788 scrisse grammatice, pre la 1799 retorica româna, s. a.

Tempea, collegu allu lui Sincai in directiunea scóloru române, admiratoru

¹ S. Klein séu Miculu, la Cipariu in *Acte si Fragmente istorice-beserecesci*, p. 96. — Cei de ântâiu tramissi la Rom'a fura: Aron, apoi Gr. Maior, Caliani s. a.

² *Acte si Fragmente*, p. 217—224 -- Pre la 1759 Gr. Maior se ocupã cu lucrarea unu dictionariu.

³ S. Klein la Cipariu in *Acte si Fragmente*, p. 106.

alu lui Miculu si Molnar, si cunoscetoru profundu allu limbei si istoriei române.¹

Iorgovici, din Banatu, linguistu si filosofu adêncu, juristu si mare Român, care, convinsu ca «limb'a si natiunea cu acellasi passu passiescu» inainte de acést-a cu 70 de anni, pre la 1799, are curagiulu nu numai de a curatí limb'a de strainismi, dar, spre uimirea cunoscetoriloru de astadi, de a o inavutí applicându principiulu etimologiei si allu analogiei, intocmai precumu le applicámú noi astadi, dicêndu ca: «de nu va placé Româniloru de atunci, se voru afflá între urmatori, la cari va placé ce e allu natiunei nóstre.»²

Tichindealu, care, prin *Fabulele* sêlle, pre la 1814, invetiá: «se fimu noi «toti Români un'a: nu e aicea Grecu séu Latinu, Unitu séu Neunitu ... un'a «trebue se fia nati'a românésca. Mintea (esclamá ellu) marita nati'a daco-romanésca, in Moldov'a, in Ardélu, in tiérr'a unгурésca; Mintea! cându te «vei luminá cu invetiatur'a, cu luminatele fapte bune te vei uní: mai alléssa «nati'a pre pamêntu nu va fi inaintea ta.»

Mehessi, consiliariu de curte, autorulu principaiulu allu supplicei natiunei române din Transilvani'a dela 1791.³

Consiliariulu *Stefanu Costa*, dela care *Sincai* primí documente istorice, precumu diplom'a lui Michaiu Vitézulu, prin care acest-a intariá articolii dietei din Alb'a-Iuli'a de la 1599⁴ s. a.

Insusi episcopulu *Bobu*, care se ocupá, pre lónga càrti beserecesci, si cu dictionariulu limbei.

Colossi,⁵

Körössi,⁶

Budai-Deleanu,⁷

I. Corneli,⁸

ale càroru studie de limba storcu mirarea si gratitudinea cunoscetoriloru pîn astadi.

Vaida, jüristulu si professorulu.

Apoi *Lazar*, care, precumu *Negru* cu spad'a, de asemenea ellu cu cartea a

¹ Vedi *Cuvéntarea inainte a Grammaticei* lui Tempea de la 1797, in *Anness'a I*.

² Vedi *Observatii de limb'a rumánésca prin Paulu Iorgovici facute. Bud'a 1799. in 8°.*

— Retiparite si in *Currier de ambe sexe, period II*, inse afara de dedicatiunea còtra episcopulu Ioannovic.

³ *Sincai* in *Chronica* la a. 1653.

⁴ *Sincai*, *Chronica* la a. 1599.

⁵ Prefatiunea *Dictionariului* de Bud'a, si *Istori'a pentru inceputulu Româniloru* de P. Maior. 2. edit. p 190.

⁶ *Cipariu*, *Principia de limba*, p. 317.

⁷ *Idem*, p. 322.

⁸ Prefatiunea *Dictionariului* de Bud'a. — *Elegi'a* lui *Sincai*, nota 25. — Vedi si o correspondintia in *Archivulu Cipariu*.

mâna, trecù muntii se spuna Româniloru de sub domni'a fanariota ca erau Români.

Doctorulu *Romantiai*, cu alle carui fondatiuni se luminédia pîn astadi junimea româna de preste Carpati.

Apoi poetulu si avocatulu *Vasilie Aron*.

Prè-invetiatulu doctor *Vasilie Popu*.

Si alti multi,¹ carii, persecutati de mórte de inimicii numelui românu, murira mai toti înainte de timpu.

Atâti Români, atâti invetiati, produse, mai cu séma directiunea nationale a invetiaturei din *Blasiu*, precumu si spiritulu si putérea epoei, in midi-loculu celei mai revoltatòrie apesàri, sub care gemeau bietii Români de preste Carpati, cându pre copii 'i tériau cu putérea de la scóla si-i puneau la bivollii domnesci,² si pre popi 'i smulgeau din besérecu spre a-i tramitte la lucru iobagescu.³ Gémetulu apesàrei se resimte in tóte lucràrile acestoru barbati, si resunetulu vócei loru petrunde pîn astadi tóta inim'a de Românu. «Ei, prin lucràrile loru, cá prin unu toiagu allu lui Moise, au despicatu (dice D. *Heliade*) o mare de intunérecu ce tineá pre Români de cindea pamêntului fagaduintiei, si facura se tréca din col de Égyptulu minciuniloru, si se-si cunnósca adeveratulu si maritululu loru inceputu ... Cetiti tineriloru: pe *Paulu Iorgovici*, *P. Maior*, *Tichindealu*, *Sincai*... si veti invetiá intr'insii si limb'a vóstra, si ceea ce au fostu mosii vostri, si ceea ce veti puté fi, de veti urmá invetiatureloru loru. Acestia toti au fostu jertf'a inchinàrei loru intru slujb'a natiiei, si mórtea loru póte fi o vecínica dovada a inaltei loru solfi, si a implinirei ei cu desevisire.»

III. Se vedemu acumu ce ómeni produse acéstasi epoca in Daci'a inferiore, in Români'a si in Moldavi'a.

La unu scriitoru romanu, anume *Fonteius*, se affla insemnatu unu vechiu oraclu in carmeni, ce se trageá inca dela Romulu, si in care se dícea, ca, atunci Fortun'a cea buna va parassí pre Romani, cându 'si vorù uitá de limb'a parintésca.⁴

In adeveru, in imperiulu romanu-orientale, in seclulu VI, sub imperatulu Foca, limb'a romana fù inlocuita prin cea grecésca, si imperiulu romanu-orientale deveni grecu-bysantinu, si merse apoi cu passi répedi spre cadére.

¹ Ar fi lungu a-i numerá pre toti, precumu pre *Constantinu Loga*, fostulu cellu ântâiu invetiatoru allu scólei românezci din Pest'a, apoi la cea normale din Aradu, impreuna cu doctorulu *Iosifu Iorgovici*, *Ioan Mihutiu* s. a. Vedi *P. Maior*, *Istori'a pentru inceput. Român*. 2 edit. p. 260.

² *Istori'a Rom. din Dac. Super. I*, 196.

³ Vedi in *Anness'a II*, documentulu de la 1767.

⁴ *Lydu*, l. II. 12. la *Cipariu*, *Principia*, p. 86.

Daci'a, inca de atunci, se desfacu de imperiu, si in legatura cu Slavii era pre aci se-si uite originea si limba.

De abia cota finea seclului XVI, mai antaiu in Transilvania, apoi si din coa de Carpati, incepuse a se introduce cu incetulu limba nationale in besereca, apoi si in administratiunea romana, candu, cu inceputulu seclului XVIII, domnia Greciloru «ginte purure fatale Romaniloru» cumu dice *Del Chiaro*,¹ essila limba romana, introduce limba greca, si in cursu de unu seclu era pre aci se tempesca de totu sentimentulu nationale.

Sub asta rusinosa domnia, scole, seu nu erau de locu, seu erau grecesci.

«Ne fiindu scole, era multa prostia» dice Grigorie voda Ghica allu Moldaviei pre la 1743.² Dieu! multa, daca fruntasii de atunci ai Romaniei nu se indoiau de a adresa domnului loru Constantinu Mavrocordatu o dorintia si propunere ca acest-a: «ori-care fecioru de boiaru, care nu se va silii se marga la «invetiatura si se invetie carte ellinesca, se nu fia vrednicu a se inaltia la ste-pen'a boiariei.»³ Domnii greci, adeca, se apucassera a intemeia scole grecesci in tierrele romane. Aste scole purtau nume de Academie. Erau cate doui trei dascalu de limba grecesca, forte bine platiti. Unulu dintrinsii se chlama «dascalulu cellu mare.» Era si cate unu dascalasiu romanu, platitu ca in bataia de jocu, pentru carte beserecesca, moldovenesca seu romanesca, pentru a scote popi, scriitori si cantareti. Si acest-a, pre la 1748, 1793, 1803 si urmatorii.⁴

Multe de Greci din tote partile lunei venia in tierra cu droia si se asiedia aici ca a casa. Bucurescii, cu dreptu cuventu se privia de urbe grecesca.⁵

Partea cea mai mare a eleviloru din scolele publice era Greci, si acestia, er nu fiii Romaniloru, se intretineau la scola cu spesele societatei romane.⁶

Pina si prin casele private dascalii erau calugeri greci, carii fugiau de urritulu monastirei seu cercau ocaziune de a scapa de acolo.⁷ Wolf, ca si Rai-

¹ I Greci, spezialmente Constantinopolitani, sono stati sempre fatali per la Valachia, ogni qual volta ne hanno avuto il commando. *Del Chiaro, Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia. Venezia 1718.* p. 208.

² *Uricariu*, I, p. 58.

³ Vedi anaforaoa boiariloru din 9 maiu 1746 in archivulu Statului. *Diariulu Traianu*, 1869, No. 29.

⁴ *Uricariu*, I, 58 si 117; II, 53.

⁵ *Leukothea, Eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neuereu Griechenlands, herausgegeben von D. Karl Iken. Leipzig, 1825.* I, 256.

⁶ *Uricariu*, I, 58, 64 si 71. — *Leukothea*, I, 57, 248.

⁷ *Raicevich, Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia. Napoli, 1788.* p. 255. — *Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens. Wien, 1782.* III, 8: «Von einem ausgehungerten, verdrüsslichen Mönche oder Kaluger... kann man nichts besseres erwarten.»

cevich, asigura ca acesti dascali erau totu ce se pôte mai ignorante si mai depravatu.¹

De asemenea, si in scólele publice, de si erau addussi de dascali, Grecii cei mai instruiti, progressulu erá pré-neinsemnatu, precumu incredintiéza toti contimporanii, straini si indigeni.

Anume *Raicevich*, pre la 1788, dice ca, se iavetiá grammatic'a grecésca si logic'a lui Aristotele. Cellu mai celebru din acesti dascali grecesci avù, dice ellu, talentulu de a scrie unu volume in 4° asupr'a pàrtii a patr'a din grammatic'a lui Gasi. Acollo erá vorb'a de astronomia ce nici odata nu invetiase, si de descoperirea Americéi; se maltratau deistii franci, si se tratau de ignoranti toti scriitorii moderni, pre cari nu-i cetisse vre odata. E unu faptu, mai adauge *Raicevich*, ca acesti doctori greci erau in generalu fórté ignoranti, ei nu se occupau tóta viéti'a de câtu de minutie grammaticali, fàra vre o spoiéla macar, de sciintie au de litere, si fàra de nici unu gustu.² — *Wolf* nu se pôte indigná de ajunssu de tautologiele si pleonasmii acestoru dascali grecesci. Se invétiá, dice ellu, cu deosebire limba ellena. Si cu tóte acestea, nu gassesci unulu la suta, care, departe se scia commentá, se póta macar cetí cu folosu vechii scriptori ai Greciei. Pre la 1796, nici intre professorii din Iassi nu se gassiá unulu macar care se fa coprinsu geniulu limbei grecesci. *Methodulu* loru e pedantu, si ciarlataneri'a loru literaria se platesce fórté scumpu.³ — *Sulzer*, in Romani'a, e mai aspru de câtu *Wolf* in Moldavi'a. Vorbindu de grammatic'a in patru volumeni in 4° a lui *Neophitu*, calugerulu grecu dela Slatari, originariu din More'a, ellu dice: «O grammatica in patru volumeni! acum me dumerescu eu pentru ce Grecii si Românií invétiá la acésta limbá in curgere de câte 20 anni. Dar ce se dicemu despre invetiatori si scóla, cari, cu assemene methodu, n'au sciutu produce únu singuru poetu séu oratoru, cu atátu maí puçinu vre unu invetiatu.»⁴

Acést-a erá opiniunea strainiloru despre scólele grecesci din tierrile române.

Nu altmintrea judecau Românií cei cu minte.

Mitropolitulu din Iassi, *Iacobu Stamate*, contimporanu cu cei de susu, condamna in modu oficiale, methodulu dascaliloru din scólele de atunci din Iassi, in cari, dice, se «invétiá cu intunecare din celle nesciute la celle nesciute, cu numiri si cu canóne si cu multime de cuvinte insarcinându mintea uceniciloru, si poruncindu-le acelle numai date loru se cetésca si cá papagallii se le invetie de rostu, nimica cu totulu sciindu séu intiellegéndu din celle ce invétiá, din-care pricina mai si 10 si 12 anni imbetrânescu in grammatica ucenicii... vor-

¹ *Raicevich*, l. c. *Wolf*, *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung der Moldau, Hermannstadt*, 1805. I, 174.

² *Raicevich*, p. 243.

³ *Wolf*, I, 176, 177.

⁴ *Sulzer*, III, 7—11.

besce apoi despre «technologicescile loru bârfelli care tîmpescu mintea uceniciloru, prefacu si strica judecata ei.»¹

Aveau inse aceste scóle unu meritu, dar nu pentru Români. Elle erau scóle nationali grecesci. Dascalii erau cei mai inflacarati patrioti elleni. Bucurescii mai allesu, si scólele de aici, erau vatr'a agitatiei grecesci, vatra ellenismului preste totu. Dascalii vorbiau grecesce còtra Greci. Spuneau junimei, ca Zefs, de ar fi venitu se vorbésca, numai ellenesce ar fi vorbitu; ca Natur'a de va graí vre odata, numai ellenesce are se graésca; ca isvorulu si mum'a a tóte este limb'a si invetiatur'a ellena. Lé descrieau apoi pre eroii anticei Ellade, si apesarea nesufferita sub care gemeau Grecii de acumu. Atitiau patriotismulu si invitau la sacrificie. Si sacrificau Români alátura cu Grecii pentru Greci. Pe la 1810—11, se formà in Bucuresci o societate literaria *grecodacica* séu *eteria filologica*, si in Vienn'a se fondà *Logios Hermes*² cu bani românesci, pîna ce apoi pre acestu allu nostru românescu pamèntu isbucni cá a casa eteri'a grecésca.

In scól'a grecésca Românulu invetiá a admirá totu ce erá grecescu, ér pre sine se simtiá umilitu cá Românulu, si in umilinti'a sea despretiniá totu ce erá românescu. Caracterulu românulu se alterà. Sub influinti'a domniei si scólei grecesci, si prin amésteculu sângelui, Românulu deveni scepticu si indiferinte. Inimici naturali cá *Raicevich*, *Wolf*, *Sulzer* si altii, ne compatimescu.

Vorbindu noi astfelu de domni'a secolara a Greciloru in tierreln române, gässimu cu calle a insemná ceea ce a dissu *Sincai* vorbindu de Despotu—voda. Ellu dice: «Scriindu eu asiá aspru despre Despotu, n'amu vrutu nici vréu se vatemu vre unu nému, ca némurile tóte au pretiu inaintea mea, numai se nu fia de naravulu lui Despotu.»³

In asemeni impregiurari, multi Români, insemnati prin patriotismu si invetiatura, indesiertu amu cautá pre aceste timpuri in tierrele române.

Cu tóte acestea, Geniulu Daciei nu parassi de totu pre Români nici in acésta epoca de urgía, de umilire si de desnacionalizare. Gassimu si pre atunci mai multe nobili suflete, mai multe inalte intelligintie, cari lucrau eu ardóre si se luptau cu curagiu pentru binele natiunei: cá *Iacovu I*, mitropolitulu Moldaviei, care, pre la 1752, impreuna cu totu clerulu moldovenescu, facù carte de legatura si de mare blestemu asupr'a tuturoru acelloru, pamènteni séu straini, cari in ver-ce chipu s'aru ispití de a pune vre odata, in vre o eparchia a Moldovei, câtu va traí acésta de Dumnedieu padita tíerra, episcopi séu mitropoliti straini, Greci, ér nu pamènteni;⁴ cá acei venerabili betrâni boiari, despre cari

¹ *Uricariu*, III, 12--22.

² *Leukothea*, I, 247—256; cf. 126.

³ *Sincai*, *Chron.* a. 1563.

⁴ *Uricariu*, II, 236.

scrie Raicevich, ca cu atâta religiune se purtau cõtra vechile datine alle tierrei, in câtu sub tõta domni'a grecesca nu voira a vorbî macar vre odata grecesce; ¹ cá alti multi apostoli ai nationalitãtii, carii, spre a puté lucrá mai in voia in sensulu dorintieloru loru, imbraccara hain'a, pre atunci mai venerata, a calugeriei, si intielligendu prin instintu, de ce insemnetate este limb'a pentru o natiune strivita in respectu politicu, lucrau cu staruintia spre a traduce cãrtille besérecei in limb'a româna, cá nu dóra se se stracóre grecesc'a si acolo de unde, in seclulu precedente, Româniî incepusera a lapedá cãrtille slavóne. Ar fi lungu a insirá pre toti acesti prelati si preoti români, carii, in totu acellu seclu câtu au fostu ocupate tronurile române de precupetii greci, implura tiérr'a cu mii de cãrtille de acelle ce sunau românesce la urechi'a poporului intregu, de la nascerea pruncului, cumu dice D. Odobescu, pîn la astrucarea mosnégului: Români, cá mitropolitii *Daniil* si *Grigorie*; cá virtuosulu, instruitulu si mândrulu prelatu românu *Filaretu*, care nu putú tiné mai multu de doui anni scaunulu mitropoliei, din mult'a urra si invidia ce purtau Domniî greci asupra-i; cá *Cesarie* episcopulu de Râmnicu, demnu successoru allu lui *Damascenu*, *Innocentiu* si *Clemente*, si amicu allu lui I. Vacarescu; cá *Iosifu*, ântâiulu episcopu de Argesiu, originariu din Transilvani'a: numai doui Români cunnoscu, dice Sincai pre la 1804, sciindu scrie românesce cumu se cade, pre *Samuil Klein* si pre episcopulu de *Argesiu*.²

In fruntea literatiloru profani stau *Vacarescii*.³ In deosebi se admirâmu pre *Ianache Vacaresculu*, care, dupa 1681 de anni dela Traianu, la 1787 dupa Christu, in acestu intunérecu fanarioticu, presinta compatriotiloru o grammatica româna, un'a din celle de ântâiu, si lassa urmasiloru cellu mai nobile legatu ce puteá lassá unu Românu de geniu posteritãtei sélle:

Urmasiloru mei Vacaresci,
Lassu voue moscenire:
Crescerea limbei românesci
Si a patriei iubire.

IV. In Moldavi'a se insemnâmu pre Mitropolitulu *Iacobu Stamate* (1792—1803), Ardelianu de nascere, care, impreuna cu logofetulu seu *Gligorasiu*, se ocupá cu chronologi'a Domniloru si a Mitropolitiloru Moldaviei,⁴ combateá,

¹ Raicevich, p. 255.

² Sincai in *Epistola ad Lipszky*.

³ Despre miscarea literaria a Româniloru din tiérr'a românesca sub Fanarioti, vedi scrisóri'a ce-mi tramise D. Al. Odobescu, in *Anness'a III*.

⁴ Wolf, I, 141, 284. Vedi si *Psaltirea* tiparita in Iassi la 1794, cu insemnarea Domniloru Moldovei. Despre *Gligorasiu*, vedi Wolf, l. c., precumú si II, 19, nota m). — Sulzer, III, 506. — Hajdeu in *Analise literarie* (Raicevich).

precumu vediumu, sythem'a cea tîmpitória a Greciloru din scólele de la Iassi, si staruía pentru invetiarea limbei latine «trebuitórie si spre indreptarea si impodobirea limbei moldovinesci.»¹

Amfilochie, episcopulu de Chotinu, scrieá, pre la 1795, despre originea romana a palmei domnesci din Moldov'a.²

Mitropolitulu *Veniaminu*, urmatorulu lui Iacobu, contimporanulu lui Vulcanu, mecenatu ca si acest-a allu litereloru române. Multime de cărți beserecesci se tiparira sub dînsulu.

Neputîndu-i numerá pre toti, se incheiámu cu vorniculu *Beldimanu*, biciuitorulu Greciloru, care in *Tragedi'a* sea resume gémetulu innabusitu de unu secolu allu Româniloru din Moldavia.³

Barbati carii se se ocupe mai cu de a dînsulu cu originile si istori'a Româniloru, scól'a grecésca nu puteá produce. De aci vine ca, cartea de legi de sub Matheiu-Bassarabu, erá mai cunnoscuta Ardeleniloru de cátu Munteniloru,⁴ si ca, pre cându Blasianii possedeau mai inainte de midi-loculu secululu trecutu, afara de Miron Costinu si alti chronicari, pîna si chroniculu lui Cantemiru, Iassianii pre acestu din urma de abia 'lu cunnoscura pre la 1835, cându apoi 'lu si tiparira dupa manuscriptulu din Petroburgu.⁵

¹ *Uricariu*, III, 19.

² *Hajdeu*, *Lumin'a*, III, 58. Amfilochie tradusse, la 1795, geografi'a lui Boufier, din italie-nesce in românesce, adaugîndu la fine si insemnarea Domniloru Moldaviei. *Wolf*, I, 6, 284. — D. *Hajdeu* ne mai arréta o Aritmetica de dînsulu, totu de la 1795, care inse nu e prim'a aritmetica româna. Totu domnia sea spune ca Amfilochie lassasse in manuscriptu si o istoria a Moldaviei, care se pastrá odata la protoereulu Rodostatu, in tinutulu Chotinului, unde o vediusse parintele seu.

³ Etta cumu serie *Beldimanu* despre Greci:

Toti din marginile lumei in Moldov'a adunati,
Veniti golli in strae próste, in abale imbraccati,
Dupa ce au faéutu stare, si toti s'au imbogatitu,
In sinulu patriei nóstre ei ántáiu au pusu cutitu.

⁴ *Sulzer* III, 72.

⁵ *Chroniculu Romano-Moldo-Vlachiloru*, publicatu in Iassi la 1835. — Engel 'lu vediusse in manuscriptu, la 1800, in Blasiu in bibliothec'a monastirei. Samuil Klein spune ca unchiu-seu, episcopulu Innocentiu, 'lu emperasse in Vienna, pre la 1730, de la unu negutiatoriu care fusse in Petroburgu. *Engel Litteratur der Walach. und Mold. Geschichte*, p. 26.

Dintre Grecii stabiliti în țară încă de abia aflăm vreo trei-patru inși, că frații *Tunusli*,¹ *Philippid*,² *Photino*,³ ocupându-se cu istoria țării.

Astfelu, istoria și statistică română ajunseseră pe mâinile unor Nemți, Sassi, Unguri, că *Sulzer*, *Raicevich*, *Gebhardi*, *Engel* ș. a.

Terminându desre starea intelectuale a Românilor sub Fanarioti, se nu uităm că pe la capetulu secului trecut se introduce în țările române studiulu limbii franceze,⁴ evenimentu în adeveru providentiale și de mare importanță pentru Români, în privire atât literaria, cât și politica și nationale.

V. Se amintim și doi-trei Meso-Români din această epocă, patrioti și erudiți distinsi.

Theodoru Cavallioti, invetiatu protopopu român din Moscopolu în Macedonia, publică la 1770 în Veneția *Protopeiria*, care coprinde unu registru de 1170 cuvinte în grecesce, românesce și albanesce.⁵ Totu pe atunci se publicara în Moscopolu mai multe cărți macedo-române.⁶

Const. Hadgi Cehani, din Moscopolu, Român cu întinse cunoștințe, care comunică lui Thunman multe științe desre originea, limbă, întinderea, numărulu populației, și alte împregiurări ale Macedo-Românilor și Albanilor.⁷

Daniel, autorulu unui dictionariu greco-modernu, meso-român, bulgaru și albanes, tiparitu în Viena la 1802.⁸

¹ Cartea e tipărită grecesce la 1806 în Viena. Frații Tunusli sunt numai editori ai manuscrisului familiei *Cantacuzinu*. — Totu după manuscrisulu familiei *Cantacuzinu* 'și facu și *Raicevich Breviario chronologico delli principi di Valachia*. Vedi *Engel Literatur der Wal.* etc. p. 49. — Manuscrisulu *Cantacuzinu* era cunoscută Blasiailor, și anume lui Klein și Sincăi, celuilor parte istorica, precum se vede din extractele ce trimite Klein lui Engel la 1802 (*Engel* l. c. p. 94.), și din *Anonymus Valachicus* citatu de Sincăi în *Chronica*. — Manuscrisulu *P. Cantacuzinu* publicatu de Tunusli numai în traducere grecesce, se afla în MS. completu atât grecesce cât și românesce, în Blasiu la D. *Cipariu*. Vedi *Arhivă pentru filologia și istoria*, No. XXVII. — D. *Gr. Manu* din București încă posedă MS. *P. Cantacuzinu*. — Edițiunea *Tunusli* e tradusă de D. Sion.

² *Philippid* era profesor în Iasi, omu cu cunoștințe variate, dar fără de nici unu methodu în școlă. Vedi *Leucothea*, II, 79. — *Istoria Rumuniei* facută de densulu e publicată în Lipsia la 1816.

³ Publicatu în Viena la 1819; tradusă de Sion.

⁴ *Raicevich* pre la 1788 scrie: «la Franzese e molto in voga, e vi sono anche delle Dame che la parlano».

⁵ *Thunman*, p. 177.

⁶ *Rosa*, *Cercetări desre României de din collo de Dunare*, în traducerea română, p. 59.

⁷ *Thunman*, p. 179, not. k.)

⁸ *Sergiu Hagiadi*, în traducerea *Cercetărilor* lui *Rosa* desre României de din collo de Dunare, p. 59 în nota. — Vedi și *Leake, Researches*, p. 381 seq.

Dr. *G. C. Rosa*, publicà la 1807 o scriere intitulata: Cercetări despre Români de din collo de Dunare.¹

M. G. Boiadgi, publicà la 1813 in Vienn'a, grammatica macedo-româna, cu testu grecu si germanu.²

Étta dar in acésta mare epoca Români eminenti in tóte pàrtile Daciei lui Traianu si a lui Aurelianu.

Lucru demnu de insemnatu, Români cei mai assupriti, cei de sub jugulu unghurescu in Transilvani'a si Banatu, si cei de sub ufgissitulu despotismu allu ierarchiei grecesci in Macedoni'a, produssera literatii cei mai illustri.

VI. Acesti Români luminati au attinsu tóte ideele romanismului. Pre la 1795 se formasse in Transilvani'a pîna si planulu intemeiàrei unei *societăți filosofesci a némului românescu*. Asta societate aveá se se ocupe cu tóte sciintiele, si in deosebi cu istori'a Româniloru; ea se pusesse in relatiune directa cu Bucurescii.³

Asiadar nici onórea ideei unei societăți literarie a toti Români, nu ni o lassara nóue acesti mari literati si departe vedietori Români de pre la finea secululu trecutulu. Ide'a a fostu mare, dar inimicii progressulu românu destullu de tari spre a o sugrumà indatu in nascerea sea. Se fimu noi mai ferici!

A face biografi'a atâtoru Români nemuritori, ar fi o lucrare demna de dumnea-vóstra, dar pré-difficile pentru mine, si pré-intinsa pentru solemnitatea de astadi.

Am allestu unulu din toti, a càruj viétia mi s'a parutu mai instructiva, si alle carui lucrări resumu ideele, nu numai alle celloru-alti Români de pre a-tunci, dara potu dice alle Romanismulu pentru totu de a un'a.

Dati-mi voia a vorbí de viétia, operele si ideele lui Georgiu Sincai.

¹ Inca o carte de la *Rosa* despre scriere si lectur'a românesca cu litere latine, Bud'a, 1809, cunoșcemu, inse numai din recensiuinea lui Kopitar *Kleinere Schriften*, Wien 1857, I, 182. Vedi *Cipariu, Principia*, 89. — Cercetările lui Rosa sunt tradusse in românesce de Sergiu Hagiade, Craiov'a, 1867.

² Nóua editiune de *Maximu* in Bucuresci. — *Boiadgi* muri in Lucc'a. *Cipariu*, l. c. — In *Leucothea*, II, 198 si 203, vedemu insemnate inca urmatóriele dóue opere de Boiadgi: a) *Orbis pictus* de Amos Comenius, tradussu in 10 limbi: latina, francesca, italiana, daco- si macedo-româna, neo-greca, rus., serb., unghur., si germ., in 4°, annunciatu in Vienn'a la 1819. b) *Scurta grammatica neo-greca* pentru junimea greca si pentru Germani. Vienn'a, 1821, la Dim. Davidoviki.

³ Vedi programm'a acestei societăți, in *Anness'a IV*.

II.

• *Viéti'a si operele lui Sincai.*

I. Georgiu Sincai s'a nascutu in *Siamsiudu*, séu la 28 februaru 1754,¹ anulul intemeiàrei scóleloru din Blasiu, séu la 1753,² chiaru cu o suta de anni inainte de publicarea *Chronice*i sélle.

Siamsiudulu e unu satu mare in scaunulu Muresiului' in Transilvani'a, locuitu de Români si de Secui. In acestu satu se afflau assiediati pariatii sei, *Ioan* si *Ann'a* nascuta *Gereg* (*Greculu*), avêndu in possessiune o parte de mosia nobilitaria straina.³ Tata-seu fuisse *poslujnicu* pre lângă vladic'a *Ioan Patachi*.⁴

De altmintrea, famili'a *Sincai*, vechi nobili, *exornat quorum cera vetusta lares*, se trageá din *Sinc'a-vechia*, in tiécr'a Oltului (tinutul Fagarasiului). Odinióra, partea cea mai mare a satului erá mosia avitica a familiei *Sincai*. Totu pre mos'á familiei a fostu intemeiata *Sinc'a-noua*, precumu pre largu a probatu acést-a *Sincai* la diet'a tierrei din 1792.

Pre cându *Sincai* allu nostru erá inca copillu, ambele sate fara militarizate, adeca conscrisse in primul regimentu românú de margine, impreuna cu possessiunile lui *Sincai* si alle altoru nobili de acolo.⁵

Tata-seu *Ioan* si muma-sea *Ann'a* si frate-seu *Pantelimon* sunt ingropati in *Siamsiudu*.⁶ Unu altu frate, *Ioan*, fiindu capitánu in allu douile regimentu

¹ *Lad. Nagy, Orodias, Elegia XXV, not. 1 et 3.*

² *Chronic'a* lui *Sincai* a. 1354: «La annulu acest-a mi-au venitu inainte unu chrisovu allu pré-luminatei familiei comitiloru *Vass*, carele astadi in 28 februarie allu anulului 1809, cându tocmai am plinitu 56 de anni de cându m'am nascutu pre lume, 'lú scriu in *Sinne'a*, satulu comitatului *Abauivar* dia Ungari'a, in curtea maririloru sélle, cá se le arretu multiamif'a carea li se cuvne nu numai dela mine carele scriu, ci si de la aceia, pentru allu caror-a folosu scriu acestea.» — De altmintrea, totu *Sincai* dice la a. 1514 allu *Chronice*i, ca la 1774 plinise 19 anni ai vârstei sélle; ér in not'a 7 a *Elegiei* spune ca erá de 20 anni cându fu insarcinatu cu propunerea retoriceii si a poesiei in Blasiu, adeca la 1773.

³ *Elegia*, not. 3. «Hic residens pater meus non aviticam, sed pignoratitiam duntaxat quandam portionem Nobilitarem possedit.»

⁴ *Sincai, Cronica* a. 1721, dice: «(pre) tatalu meu *Ioan Sincai* l'au fostu datu mosiulu meu *Andreiú* lónga (vladica *Ioan Patachi*) *poslujnicu*, si numai pentru aceea l'au dussu a casa, pentru ca l'au afflatu odinióra maturându palat'a vladicésca.»

⁵ *Elegia*, not. 1.

⁶ *Sincai, Chronica*, a. 1470.

românu de margine, cadîu luptându-se vitejesce la *Lörch* lînga Rinu la a. 1795.

Mosiulu seu despre tata se chiamá *Andreiu*. Frate cu acest-a erá racionistulu de la Turnu-rosiu, *Stefanu Sincai*, care la 1705, navallindu Curutii asupra Turnului-rosiu, perî si dînsulu acolo. La a. 1738 allu Chronicej mentionéza pre «Stefanu Sincai de Sinca, carele fuisse deregetoru de camer'a crâésca in Blasiu.»²

Mosiulu seu despre mama, *Nicolae Gereg (Greculu)*, precumu povestiá ellu, pre la 1708 trecù de la Curuti la Lobonti, si fù intre acestia capitanu pîna la pacea de la Sarmariu cându se lassà de óste si intorcëndu-se a casa la *Rîciu* se casatorî cu *Ruxanda Török* (Turcu) din *Sacallu*, care sate sunt in câmpî'a din comitatulu Turdej.³

Numai atâtu scimu despre famili'a lui *Sincai*. Ellu n'apucà pre semne a-si plini promissiunea ce face la a. 1711 allu Chronicej unde dice despre o scrisórja a boiariloru din tiérr'a Oltului, ca o va adduce mai pre largu cându va scrie despre famili'a sea.

II. Tatalu lui *Sincai* nu erá omu invetiatu, dar iubitoru de invetiatura. Ellu se adoperà a dá fiului seu o crescere deplina. 'Lu tramise de micu la scól'a din Sabedu, totu in scaunulu Muresiului, cá se invetie ungresce, findu acestu satu locuitu numai de Secui unitari séu ariani. Dar lui *Sincai* nu-i placù aici. Decî tata-seu 'lu addusse preste puçionu a casà la Siamsiudu, unde urmà apoi mai multu timpu la scól'a satésca sub preveghiarea si ingrigirea parintésca.⁴

Pre la 1766. asiadar in etate cam de 12 anni, fù tramissu la *Osiorheiu*. Aici, la Reformati, incepù se invetie cu multu progressu primele elemente alle limbei latine si ungresci, sub directiunea pré-invetiaturului professor *Al. Kovásznai*. Doui anni invetià in collegiulu Reformatiloru din *Osiorheiu*.⁵

Pre la a. 1768, *Sincai*, in etate de 14 anj, prin staruinti'a fratelui seu mai mare, capitanului Ioan, trecù la Clusiu, unde fù primitu de Iesuiti, cá internu, in seminariulu *josefinu*. Aici invetià grammaticea si poetic'a in cursu de patru anni de dille, cu atâta silintia si atâtu successu, in câtu nici unulu din numerosii elevi ai seminariului nu-i putù disputá vre o data loculu ântâiu in studie.⁶

Èr la 1772 lassà pre Iesuitii din Clusiu «pentru óre-ce nasarâmba». precumu

¹ *Elegia*, not. 5.

² *Sincai*, *Chron.*, a. 1705 si 1738.

³ *Idem*, a. 1708. — Din *Rîciu* se trage si tatalu meu.

⁴ *Elegia*, not. 3.

⁵ *Elegia*, not. 4.

⁶ *Elegia*, not. 5.

spune ellu insusi, si, pentru cá se invetie si limb'a nemtiésca, trecù pentru retorica la Bistriti'a sassésca, in gimnasiulu Piaristiloru de acolo.¹

Terminându retoric'a, in annulu urmatoriu 1773 fù primitu in monastirea de la Blasiu, si insarcinatu cu predarea retoricei si a poeticei in scólele române de aici. Erá atunci Sincai in etate numai de 20 anni. Atátu de timpuriu 'lu judecara superiorii demnu de a-lu inaltia de pre banca in catedra.²

Dupa unu annu de proba cá professor, la 1774, mitropolitulu Gregoriu Maior, dupa opiniunea unanime a tuturoru, ér mai allessu prin staruinti'a si autoritatea lui Ignatiu Dorobantu, pre atunci prepositu in Blasiu, in urma episcopu la Oradea-mare, 'lu tramise la Rom'a impreuna cu Petru Maior.³

Cinci anni stete Sincai in Rom'a, doui pentru filosofia, trei pentru teologia, in collegiulu *de propaganda*. La 28 ianuariu 1779 primí laure'a de doctor in filosofia si in teologia. In Rom'a puse fundamentulu studiiloru sélle istorice. Ellu ajunsse a fi numitu custode allu bibliotecei collegiului *de propaganda*. Multiamita cu deosebire cardinariului *Stefanu Borgia*, secretariulu collegiului, tóte bibliotecile Romei erau deschise lui Sincai, si anume: bibliotec'a *vaticana*, bibliotec'a *sopra la Minerva*, bibliotec'a *benedictina*, afara de bibliotec'a collegiului, allu cárei custode erá, precumu dissei, ellu insusi. Culegeá di si nópte cu o ardóre fára de essemplu din cárti si manuscripte. Borgia 'i cástigasse de la pap'a Piu VI, voia formale de a cetí tóte cártile, si ceile oprite si damnate, si de a cercetá si consultá tóte bibliotecile. Ce e mai multu, acestu cardinariu merse cu bunavointi'a pin acollo de-i tocni, cu banii sei proprii, unu preotu invetiatu care se-lu duca, veri-cându ar cere, prin bibliotecile publice, si se-lu pórté si introduca in societátile eruditiloru Romei. De multe ori, Borgia singuru 'i cautá si-i arretá differite cárti, pin aci necunnoscute, ce copriundeá ceva despre Români. Adesu 'lu poftiá la més'a sea, incongiurata de a pururea de eruditi ai Romei si straini, din alle cároru convorbiri profitá in tóte privirile.⁴

III. Dupa terminarea studiiloru sélle in Rom'a, Sincai, intorcându-se la 1779, se oprí, din poronc'a imperatessei Mariei Teresiei, in Vienn'a Austriei pre unu annu, intrându in seminariulu *S-ta Barbara* unde se afflá cá prefectu allu studiiloru Samuil Klein, amicul si compatriotulu seu. Collegulu seu Petru Maior se întórse la Blasiu.⁵

¹ Sincai, *Chron.* a. 1604 — *Elegia*, not. 6.

² Sincai, *Chron.* a. 1604. — *Elegia* not. 7.

³ Sincai *Chron.* a. 1604. — *Elegia*, not. 8. 18.

⁴ *Eleg.* not. 8. 9. 10. 11. — *Chron.* a. 1604. — *Elementa linguae Daco-romanae, Viennae, 1780, in Praefatione.* Vedi in *Anness'a V* prefatiunea acestei grammatice.

⁵ *Chron.* a. 1448. 1599. — *Epistola ad Lipszky.* — *Elegia*, not. 12.

In cursulu acestui annu ellu invetià in Vienn'a catehetic'a si metodic'a in scól'a normale de la *S-ta Anna*. De asemenea si dreptulu naturei, dreptulu publicu, allu gintiloru si dreptulu ecclesiasticu.¹

In acellasi timpu publicà in Vienn'a, *Elementa linguae Daco-romanae*, compuse de Klein, dar inavutite si intocmite de dènsulu. Erá se tiparésca pre lón-ga acésta grammatica si unu dialogu despre originea Româniloru, dar nu-lu ingaduì censur'a curtei imperatesci de la Vienn'a.²

Noctuque diuque studiá Sincai in Vienn'a, cercetându bibliotecile si facèndu-si insemnàri din càrti si manuscripte pentru istori'a dacica. In Vienn'a facù cunnoscintia cu cei mai insemnati istorici. Celeberrimulu *Daniil Cornides*, «de càtu carele mai invetiatu, dice Sincai, n'a avutu corón'a unгурésca pre timpulu seu», ellu cellu de àntàiu merse se védia pre ténèrulu istoricu romànu, si remase uimitu de multimea documenteloru ce vediù la dènsulu. *Benkò*, cá si *Cornides*, 'lu incuragiá si-lu imprumutá cu càrti rare si cu manuscripte. *Garampi*, nunciulu apostolicu, 'i deschise bibliotec'a nunciaturei, cautându si arretându-i ellu insusi càrti si manuscripte de cari puteá avé nevoia.³ In Vienn'a facù cunnoscintia si cu invetiatulu *Hadik*, presiedintele cancellariei bellice.⁴ De asemenea, cu *Sulzer*, care 'i comunicà chronic'a lui Miron Costinu.⁵ De la consiliariulu de curte din Vienn'a, *Stefanu Costa*, primì, intre altele, diplom'a lui Michaiu Vitézulu de la 1599, prin care acest-a intaresce articolii dietei din Alb'a Iuli'a.⁶

Astfelu lucrá Sincai in Vienn'a, in etate de 27 anni, pre intrecute cu Klein,⁷ la grammatica, la istoria, afara de studiele normali si juridice la cari urmá.

¹ *Elegia*. not. 13.

² *Chron.* a. 824.

³ *Elegia*, not. 15. 16. 17. — *Chron.* a. 1223. 1510.

⁴ *Chron.* a. 1448. «In càtu se atinge de invetiatur'a comitului Andreiu Hadik, adeveratu este ca au fostu nu numai fòrte invetiatu (precumà insumi am priceputu in annulu 1779, cându n'am inturnatu din Rom'a in Beciu, si am avutu nòrocu de a vorbi cu dènsulu cá cu unu presidentu allu cancellariei cei de óste), ci au fostu si fòrte iubitoriu de ómeni procopsiti, si de càrti, mai allesu de càrtile celle netiparite; pentru aceea ocârmuindu Ardélulu au cercatu tóte scrissorile autoriloru celloru inca netipariti, si au facutu de i le-au scrissu unii si altii. Care càrti dupa mórtea comitului Andreiu au venitu in mánile fiulului seu comitului Ioan Hadik sfet-nèului, de la carele le-au dobânditu laudatulu Martinu Georgie Kovachich din Senkwitz. Eu in-sumi am facutu estratrile din tóte càrtile acellea, mai nainte de a me face diortositoriu in tipografi'a craéscu in annulu 1804.»

⁵ *Elementa linguae Daco-romanae* in *Praefatione*.

⁶ *Chron.* a. 1599.

⁷ Pre acestu timpu publicà Klein in Vienn'a dóue dissertatiuni de mare importantia: un'a, *de Matrimonio iuxta disciplinam Graecae Orientalis Ecclesiae*, 1781; alt'a, *de Ieiuniis Graecae Orientalis Ecclesiae*, 1782.

Metodic'a si catehetic'a se vede a fi primitu ordine de a le invetiá, anume cu scopu de a fi apoi numitu director allu scóleloru române din Transilvani'a.

IV. Sincai trebue a se fi intorsu in patria. si anume la Blasiu, intre anii 1780—2. In care anume annu se întórse si incepù a funcioná cá director, n'am pututu afflá. Dar de óra ce ellu afirma ca a purtatu acésta deregetoría in cursu de 12 anni,¹ ér din documentele ce de currëndu primiramu din Blasiu, resulta ca ellu fù scossu din directoratu in annulu 1794, apoi fonctiunea lui trebue a fi inceputu in annulu 1782.

Cá director, neostenitulu Sincai publicà, din ordinea imperatului Iosif II.²

La 1783, in Blasiu, Grammatica latina-româna. Regulele latinesce si românesce cu litere strabune. Din asta grammatica invetiara si contimporanii domnului Cipariu pre la 1814—5. O alta editiune de acésta grammatica are si testu germanu si ungurescu pre lónga cellu latinu si românu.³

Totu la 1783 publicà si unu catechismu, inse cu litere cirilliane⁴ care si pîna acumu a remasu in scóle, dupa cumu arréta D. Cipariu.

De asemenea, dóue abecedarie: unulu pentru scól'a primaria din Blasiu, altulu pentru scólele satesci din Transilvani'a. Cellu de ántâiu in patru limbi: latina, ungara, germana si româna; allu douile numai cu litere române.⁵

La 1785, aritmetica fórté buna.⁶

Sincai fuisse calugeru si canonicu, «cellu mai de josu in sântire, dar allu douile in deregetoría,» in cursu de 10 anni, adeca dela 1774 pîna la 1784. Ellu invetiasse teologi'a cá pucini altii; dar, omu luminatu cá «poc'a in care traíá, si cá cellu ce «sciá naravurile popesci», ellu nu erá amicu allu calugeriei si allu calugeriloru.⁷ Dreptu-aceea. la 1784 se lassà de calugería, impreuna cu *Klein*, *Peterlachi* si *P. Maior*, dicëndu ca numai pentru a puté merge la Rom'a intrasse in monastire. Calugerii inca nu iubiau pre acestu bar-

¹ *Elegia*, not. 24.

² Altissimo jussu immortalis memoriae Augustissimi quondam Imperatoris Iosephi II Libros pro Scholis Valachicis partim verti, partim proprio Marte composui. *Sincai* in *Epistola ad Lipsky*. p. IV.

³ *Eleg.* not. 19. — *Cipariu, Principia*, p. 316.

⁴ *Eleg.* not. 22. — *Pop, despre Tipografi*, p. 48. — *Cipariu*, l. c.

⁵ *Eleg.* not. 21.

⁶ *Eleg.* not. 23. — Precumu *Elementele aritmetice*, publicate in Iassi la 1795, de Amflochie de la Chotinu, nu e cea d'ántâiu aritmetica româna, de asemenea nu e cea d'ántâiu nici a lui Sincai, ca ci in Dissertatiunea lui Pop, p. 98, se aduce alt'a mai vechia sub titlu: *Aritmetica românésca si nemtiésca*. In *Beciu*, 1777. cu litere cirilliane.

⁷ *Chron.* a. 1614; cf. a. 1739.

batu luminatu, dar puçinu tractabilu; deci fàra greutate 'lu dimisera *in nomine Domini*.¹

Douï-spre-diece anni lucrà Sincai cá directoru allu scóloru nationali in tóta tiérr'a Ardélului. Trei sute scóle infintia. In archivulu mitropolitanu din Blasiu se pastrédia unu esemplariu de decretu pentru docentele scólei române-nationali din *Fenesiu-sassescu*, subscrisu de Sincai la 25 decemvre 1787. Cá directoru, Sincai aveá léfa de 300 fl. pre annu. Dar cându essiá se cercetedie scólele, primia diurna. In assemeni visitatiuni, de trei ori percurse, din ordinea imperatului Iosifu, tóta Transilvani'a, facéndu apoi relatiuni despre starea scóleloru. Cunnóscemu dóue documente despre zelulu inflacaratu si neobositu cu care lucrá Sincai pentru immultirea scóleloru si inaintarea culturai române — *pro linguae et gentis honore*. Anume, Sinodulu tinutu in Blasiu la 18 decemvre 1792, atesta ca nici ostenéila, nici insasi sanetatea nu si o crutiá Sincai in purtarea deregetoriei sélle.²

V. Intr'aceea, la 28 ianuariu 1790, Iosifu II e conștrinsu a revocá reformele mari ce introdussesse.

La 20 februaru acell-asi annu móre marele imperatu,

qui, pol, perpetuo vivere dignus erat;

imperatulu iubitoriu de omenire «sub care au resuffletitu Români, si eu atunci in florindu multu púteam» dice Sincai³ cu adénca durere.

Pre cându revolutiunea cea mare, la Appusu, resturná sistem'a millennaria a trecutului, si proclamá principiile libertatii si egalitatiei omenesci, in Austri'a si mai allessu in Ungari'a si in Transilvani'a, dupa mórtea lui Iosifu, reformele celle cadiute alle acestuia provocassera o reactiune incordata, aristocratica si feudale. Ungurii, natiune aristocratica care in nici unu casu nu puteá simpatizá cu o revolutiune democratica, cereau cu inviersiunare restabilirea constitutiunei loru feudali ce erá se o sferme de totu Iosifu imperatu. In tóta Ungari'a si Transilvani'a nu se iví intre Unguri unu singuru apostolu allu dreptului egale, dice Ungurulu *Kövári*. Revolutiunea franceza, constata acestu Unguru, nu gassí simpathii decátu la Români Transilvaniei.⁴ Acestia, petrunsi de principiile lui Iosifu si alle revolutiunei, se presinta la a. 1791 inaintea imperatului si a dietei din Clusiu cu acellu faimosu si pururea neuitatu actu allu natiunei române, prin care pretindu restabilirea Româniloru, vechiloru coloni ai lui Traianu, in usulu tutuloru drepturiloru nationali, de o potrivica cu

¹ Vedi in *Anness'a VI*, raportulu secretu allu lui *Kalnoki* din 19 iuniu 1784 cõtra episcopulu Bobu, prin care se dimittu din monastire Klein, Peterlaki, Sincai si Maior.

² *Elegia*, not. 24. — Vedi in *Anness'a VII*, Decretulu de docente de la 1787.

³ *Elegia*. — *Chron.* a. 1708.

⁴ *Kövári, Erdély történelme.* VI, 164. 166. 167.

celle-alte natiunii alle tierrei, invocându, ei singuri in Resaritulu Europei, drepturile omului si alle cetatianului: *pura et simplicia tum hominis, tum civis jura*.¹

Ungurii si Nemtii, cu puteri unite si cu violentia respinsera aceste pretensiuni.

Eder, istoricu sassu, se insarcină a le critică si combata.

Sincai respuse prin o anticritica energica, care inse nu o putu tipari².

Se insemnamu ca la diet'a tierrei din 1792, Sincai inca asternu o petitiune in caus'a possessiuniloru familiei selle.³

Intr'aceea, reactiunea unguresca ce urma dupa mörtea lui Iosifu, nu putea se nu lovesca si pre Sincai.

Inimicii scöleloru nationali si ai lui, devenira din ce in ce mai cutediatori. Mai äntäiu i se tramise ordine de a nu se mai propune limb'a germana: *audacter dura minando mihi*. Puçinu dupa aceea, nascocira asupra-i lucruri grave ce puteau se-lu perda — *quæ me perdere possint*,⁴ accusându-lu de principie germanice,⁵ resturnătorie, si de turburatoriu allu ordinei publice.

Erä pre atunci episcopu in Blasiu *Ioan Bobu*. Sincai, cá si Klein si Maior, barbati superiori, cu atätu mai puçinu puteau se stea bine cu Bobu, ca, pre cându acest-a cercä a viri in besereca romäna innovatiuni latine, ei apperau cu insufletire vechiele datine alle beserecei orientali. Inca de pre la 1792, deca nu de mai nainte, incepuse a se formä in cleru o oppositiune seriösa asupra administratiunei episcopului. Pre la 1794 oppositiunea erä se erumpa.

¹ *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae, cum notis historico-criticis I. C. E. Claudiopoli 1791. pag. 46.* — Supplic'a romäna se editä atunci si in Iassi.

² Sincai la a. 1291 allu Chroniceei, dupa ce aduce chrisovulu regelui Andreiu III, datu lui Ugriau, dice: «Toama bine ca Eder colega meu cându si eu eram director preste scöle, mi veni aci inainte, pentru ca ellu este acell-a carele inca au cutediatu a serie in chrisulu instantiei Romäniloru din Ardëlu, ca acestia pururea au fostu numai sufferiti in numit'a tierra, era nu primiti. Eu in antichrisulu meu am fostu respunsu la töte bärféllele lui, si daca nu s'au pututu tipari pentru telëga, 'lu intrebu acumu din carrutia: au nu e primitu unu nému in tierr'a aceea in care siede si judeca impreuna cu craiulu seu?»

³ *Elegia, not. 1.*

⁴ «Primum Theutonicae mandant primordia linguae

Ne doceam; audacter dura minando mihi.

Tum fietas Causas, et qui me perdere possint,

Quæerunt! — propitii sed veterere Poli.»

cânta Sincai in *Elegia* sea. Asiä se intiellëge si ceea ce dice ellu in epistol'a sea cötra Bobu din 10 augustu 1795: «Infrascriptus scio me quondam prohibitum fuisse secus quam *hungarice loqui et valachice.*»

⁵... «ceu perniciosorum quorundam effictorum *Germanicorum* principiorum falso actum...» dice Sincai in *Elegia* not. 24. — Aci insëmna ca, principiele si reformele lui Iosifu II, Ungurii le numiau *germanice*.

Pre atunci se laudasse Bobu asupra lui Maior: *Dabo operam ut destruam illum.*¹

Actiunea intentata asupra lui Sincai nu e bine cunoscuta. Dar dintr'o cercetare facuta asupra-i la 11 septembrie 1794, resulta ca ellu era arrestatu pentru ca ar fi rostitu ore-cari cuvinte cîntitorie la turburarea pàcei publice.² Interrogatu, ellu response intre altele: «Fiindu denunciatu la guvernul pentru «nescari cause, se ordinasse cercetare asupra-mi. Cu acèsta ocasiune, mergèndu eu la monastire, calugerii 'mi dissera intre pachare: Hei Sincai, dar «bine ce o dressera asupra-ti. Eu dissei: deca astfelu se pòrta episcopulu «cu mine, apoi *ego etiam ero dux et auctor rebellionis atque conjuratorum* (a-«deca: eu inca voi fi autorulu si capulu rebelliunei si allu conjuratorilor). «Professorulu de filosofìa me observà dicèndu: mare vorba ai graitu, Sincai; «tu 'ti puni capulu in jocu. Èr eu responsei: n'am graitu nimic contra tier-«rei nici contra imperatului; am vorbitu contra episcopului.»³ Vorbele lui Sincai fura interpretate intr'unu sensu ce n'a pututu fi in cugetulu lui. Ellu fù arrestatu sub inculpare de tendintie de rebelliune.

La 13 septembrie 1794, asiadar sub cursulu cercetàrei lui Sincai, guvernulu invita pre episcopulu, se propuna altu directoru in locu-i.

La 15 octovre, episcopulu propune de directoru *interimariu* pre *Georgiu Tatu*, care terminasse studiile mai inalte la S-ta Barbara in Vienn'a.

La 18 octovre, guvernulu confirma pre Tatu in postulu de directoru *interimariu* si catechetu scòlei primarie nationale din Blasiu.⁴

La 10 augustu 1795 Sincai se afflà in Blasiu, pre picioru liberu, dar *af-flictus ultra modum*, precumu se subscie insusi intr'o epistola pré-characteristica adressata episcopului Bobu. In asta epistola ellu 'si da inca titlulu de *actualis director*, pre semne dupa modulu seu cellu ironicu, fiindu-ca *Tatu* era numai *interimariu*.⁵

E bine a insemná ca, chiaru pre càndu Sincai era accusatu pentru principie sèlle si arrestatu cá turburatoriu allu ordinei publice, in Vienn'a si in Pest'a se arrestau toti cei in prepusu de a simpatizà cu revolutiunea francesca. La 16 augustu 1794 se puse mân'a pre Martinovici si alti complici, si in anulu urmatoriu se decapitara.

VI. Scossu cu nedreptate din postulu seu de directoru, dupa ce sufferisse si alte mai greile injurie si calamitàti, numai pentru ca lucrasse afàtu si cu afàtu

¹ P. Maior, *Istori'a Besèricei Romàniloru*, p. 342.

² «Holmi illetlen és közöséges tsendesség fellázasztására tzellozo szavaiért bévádolt Sin-kai György ö kegyelme» se dice in actulu cercetàrei.

³ Vedi actulu cercetàrei in *Anness'a VIII*.

⁴ Vedi proponerea episcopului si confirmatiunea guvernului, in *Anness'a IX*.

⁵ Vedi Epistola lui Sincai, in *Anness'a X*.

zelu pentru binele publicu, la annulu 1796 Sincai merse la Vienn'a, pentru că se astérna inaintea imperatiei dreptele sélle plângeri. Ellu trecù atunci pre la Oradea-mare, unde vechiulu seu patronu, episcopulu Dorobantu, 'lu ajutorà, fàra se-lu róge, cu dóue-dieci galbini, bani de calletoría.¹

Mérgerea la Vienn'a nimicu 'i folosì.

Parassitu de stéoa sea — a *Fortuna fere derelictus* — Sincai, cellu ce adu-nasse atâte cunnoscintie spre a fi folositoriu Româniloru, se vediù de odata constrinsu de a parassì pre ai sei si a cultivá pre straini cu mintea sea — *Colere ingenio rura aliena meo*, cumu dice ellu însusi. Ellu se retrasse la comitele *Daniil Vass de Cége*² si sočia sea *Olava Szerentsi*. Siesse anni de dille petrecù Sincai in curtea acestoru magnati, crescèndu in arte si in sciintie pre fiii lorù, Tom'a, Ioan si Giorgiu, si îngrigindu totu de odata de econo-mia cá inspectoru in mosiele lorù.

Cu assemèni occupatiuni, ellu se vediù nevoitu a neglége puçinu studiele si cultur'a sea literaria.³

Cu tóte acestea, Istori'a Daco-Romana ce incepusse a cullége cu atátu zelu si cu atâte priveghiári, nici odata nu puteá se o dea uitàrei, fia cá directoru de scóle, fia cá instructoru de copii au inspectoru de bunuri. Ellu aduná nein-cetatu si cu tóta ocasiunea, din biblioteci si archive, publice si private, cer-cetá pîna si documentele particulariloru, nóbili si tierrani.⁴ Inca pre la a. 1800, còtra finea lui maiu, vediusse Engel in Osiorheiu, in bibliotec'a societatei pentru limb'a unгурésca, unu manuscriptu de trei volumeni *in folio* coprin-diendu date chronologice de *rebus Valachorum*, cullesse din varii autori de Georgiu Sincai.⁵

VII. Pre la 1803, Sincai terminându crescerea filorù comitelui Vass, 'si luá dio'a buna de la acésta familia, si plecà pre la Oradea-mare la Bud'a, spre a

¹ *Elegia*, not. 18. — Se dice ca, trecèndu Sincai prin Clusiu, intrà intr'unu casinu unde a-veau datina de a se adnà boiarii unguri. Sincai, cu obiceiui'a sea indrasnélla, s'ar fi adressatu còtra dènsii dicèndu: «Étta m'ati ruinatù; ajutati-me acumu.» si boiarii aru fi facutu o collecta pentru dènsulu.

² Despre famili'a *Vass* scrie Sincai la a. 1230 allu *Chronicei*: «Intre familiile celle mari din «Ardélu, cea mai de frunte si mai vechia este famili'a comitiloru Vass din Sântulu Egidie, ér «acumu numita a Grafloru Vass de Cége. Famili'a acést-a au venitu cu ântâi'a intrare a Ungu-«riloru in Ardélu in a. 904 din Moldov'a; si pecétea o arréta ca nu numai au fostu de frunte «intre Moldoveni, ci tocmai din cas'a ce obladniá Moldov'a; ca-ei pîna in dio'a de acumu tine «çimirulu séu stem'a Moldovei in pecétniculu seu. Dupa aceea s'au amestecatu si cu famil'a lui «Dracula, a obladnitorului tierrei muntenesci, prin casatoria.»

³ *Elegia*, not. 24.

⁴ *Sincai, Chronica*, a. 1643.

⁵ *Engel, Literatur der Valach. und Mold. Geschichte*. p. 67. — Pare ca de aceste trei volu-meni e vorb'a si in not'a 25-a *Elegiei*.

se consacră de aci înainte numai studiului istoriei române. Ellu se opri în Oradea-mare, unde se află episcopu vechiulu seu patronu *Ignatiu Dorobantu*, si canonici, invetiati si amici si cunoscuti, *Vulcanu* (care se făcu apoi episcopu), *I. Szilagi*, *S. Branu*, *I. Corneli*, *Nic. Vitez*, *Georgiu Farcas*; acolo se află si eruditulu professor si directoru *M. Tertina*. Toti cu bucuria si cu inim'a deschisa imbraşiară pre celeberrimulu Sincai. Ellu descallecă în tusculanulu suburbănu allu episcopnului, si în tôte dillele eră la mės'a acestuia.¹

Pre atunci lucră Engel la istoria principatelor române, si invetiati Români din Blasiu, din Oradea-mare si aiurea, 'i tramitteau totu felulu de documente.² Chiaru pre cându Sincai se află în Oradea-mare, se traduceă sub priveghia-rea lui Vulcanu, chronic'a lui Miron Costinu pre sém'a lui Engel.³

Trei luni de dille petrecu Sincai în siulu eruditiloru sei amici de la Oradea. Atunci scrisse si *Elegia* sea.⁴

În fine, gassindu occasiune oportuna plecă la Pest'a si Bud'a anume spre a-si indepliní istoria Daco-Romana din Grammatophilaciulu lui *Kovachich* si din bibliotec'a lui *Szechenyi*. La plecare, invetiati si generosii sei amici din Oradea, 'lu ajutorara cu bani de drumu.⁵

Côtra finea annului 1803, Sincai eră în Bud'a.⁶

Cumu ajunse aici, se puse în relatiune cu celebrii istorici ai Ungariei de atunci, si anume cu *Kovachich*, pre care 'lu ajutá în lucrările sélle literarie, apoi cu *Katona*⁷ si alții. Pre la martiu 1804, Engel numesce pre Sincai ajutoriulu abilu si activu allu lui *Kovachich*.⁸ Sincai inca vorbeşce despre pré-invetiatululu seu amicu *Kovachich* (*vir eruditissimus mihiq;ue amicissimus*), atátu în *Elegia* sea de la 1803,⁹ câtu si în *Chronica*¹⁰ unde spune ca, în annulu 1804, înainte de a se face *diortositoriu* în *tipografi'a craésca*, ellu insusi a facutu estraturu din tôte cãrtile, mai allessu celle netiparite, care le dobândisse *Martinu Georgie Kovachich* de la comitele *Hadik*.

Astfelu, Sincai, în Bud'a, se ocupá, îndata de la inceputu, ajutându pre *Kovachich*, consultându bibliotec'a *szechenyana*, precum si collectiunile altoru invetiati, si completându neinctatu chronic'a sea.

¹ *Elegia*, not. 25. 24. 25.

² *Engel, Vorrede*, p. IV; *Literatur*, No LV. p. 67; LXXXIV. p. 90; C, CI, CII. p. 105, 119. — *Neuere Geschichte der Wal.* p. 84—92.

³ *Sincai, Chronica*, a. 1449.

⁴ Vedi *Elegia*, împreuna cu notele, *Anness'a XI*.

⁵ *Elegia*, not. 25.

⁶ *Chron.* a. 1449.

⁷ *Chron.* a. 905. «*Katona* traia inca (dice Sincai) în a. 1808 în lun'a lui maiu, cându am vorbitu cu ellu în Bud'a, că cu unu canonicu din *Colocea*»

⁸ *Engel, Neuere Gesch. d. Wal.* p. 92.

⁹ *Elegia*, not. 25. 26.

¹⁰ *Chron.* a. 1448.

La 25 februaru 1804, ellu scrie lui Engel: «Mi-am propusu se scriu «annale natiunei române intregi, prin urmare si alle Cutio-vlachiloru séu «Çinçiariloru (cumu-i numescu), ceea ce am si facutu, incepându de la Traianu. séu mai bine dicându, de la cellu de ântâiu resbellu allu lui Decebalu «incontr'a Romaniloru pîn la 1660. Continuediu acésta lucrare din di in di, «o inavutiescu si o netediescu, nici cugetu a o tiparí mai inainte de ce voiú «aduná si stringe totu ce voiú puté spre completarea si continuarea anniloru.» Ellu comunicá lui Engel date, documente, manuscripte, si a nume chronic'a *balacianésca*, care pre atunci, erá allu 20-le volumé in collectiunea manuscrip-teloru sélle, ér Miron allu 25-lea.¹

La 20 septemvre 1804, Sincai scrie capitanului *Lipszky*, care se ocupá cu facerea unei charte geografice a provinciiloru corópei ungueresci, o epistola despre modulu scrierei limbei române cu litere latine.² In asta epistola Sincai se semnédia: *actualis corrector Typi Valachici penes R. Typographiam Universitatis Pestanae*. Pre atunci ellu sperá ca preste doui anni va puté scóte la lumina Chronic'a natiunei române.³

¹ *Engel, Neuere Gesch. d. Wal.* p. 84—92. — «Meum quippe est (dice Sincai in scrissóri'a cõtra Engel) Annales universae nationis Valachicae, proinde etiã Kuzzo-Valachoram, quos «Czenczaros vocant, conscribere, quod et feci inchoando a Traiano, vel potius primo Decebali «contra Romanos bello, usque ad a. 1660. Opus in dies continuo, locupletio et polio, neque prius «de editione cogito, quam quidquid potero ad annos congesserò.» — Vedi si *Chron.* a. 1530.

² *Epistola Georgii Sinkai de Eadem ad Ioannem de Lipszky. Budaë. 1804.* — Vedi si *Tesauru de monumente istorice pentru Romania*, I, 87.—Epistol'a cõtra Lipszky e annunciata si in *Schedius, Zeitschrift von und für Ungern*, 1804, Pest. VI, 327., cu urmatóriele cuvinte: «Diese «Schrift enthält einen sehr beyfallswerthen Vorschlag des als gründlichen Kenners seiner Mut-«tersprache, der walachischen, bekannten Literators, Hrn. Georg Sinkai, wie man die walachi-«schen Wörter mit lateinischen Buchstaben am zweckmässigsten schreiben soll. Diesen Vorschlag «führt nun auch Hr. Rittmeister Lipszky in seiner grossen Landkarte zur Bezeichnung der wal-«lachischen Oerterbenennungen aus.» — Totu la *Schedius* l. c. pag. 385 cetimú: «Ein sieben-«bürgischer Gelehrter, der sich eben mit der Ausarbeitung einer Geschichte der walachischen «Nation beschäftigt, Hr. Georg Gabriel Sinkay de Eadem hat ein Original MS. in walachischer «Sprache geschenkt (für die gräfll. Széchényische ungrische Reichsbibliothek), welches die grie-«chisch-unirten Bischöfe in Siebenbürgen enthält.» Despre acestu Diptichu vedi si *Chronica* a. 1660 si 1680. Nu e mirare ca Sincai a donatu bibliotecei Szechenyiane acestu documentu allu Blasiului; archivulu dia Blasiu se aflá pre atunci in cea mai mare neregula; documentele se luau de cine apucá si se perdeau. Vedi prefatiunea lui Maior la *Istori'a beser*. Maior credeá ca documentele Blasiului eran mai sigure la sine de câtu in Blasiu, ér Sincai le credeá mai sigure in bibliotece'a pestana de câtu ver-unde.

³ «Quos (Annales universae nationis Valachicae) intra biennium Orbi litterato spectandos daturum me spero.» *Sincai in Epistola ad Lipszky.*

La 1805 Sincai publica o alta editiune mai indreptata a *Elementelor limbii Daco-Romane*.¹ Aveá de gându se scóta si o grammatica *illirica-romána*, adeca cu litere cirilliene.² Ellu se semnédia totu *Typi Corrector*.

Samuil Klein, persecutatu de Bobu, inca se assiediasse in Bud'a, cá revisoriu de càrti.³

Lucrau amëndoui pre intrecute si se ajutau imprumutatu cá fratii. Collectiunile loru de documente⁴ si chiaru lucràrile loru erau commune, cá intre amici si ómeni in adev eru eruditi.

Intr'aceea, la 13 maiu 1806, Klein móie in Bud'a in braçiele lui Sincai.⁵

Cu unu annu mai nainte murisse episcopulu Dorobantu, patronulu lui Sincai.

In locul⁶ lui Dorobantu se numi episcopu, la 1806, Samuil Vulcanu, pré-invetiutulu amicu allu lui Sincai, si nemuritoru mecenate allu litereloru române.

La 1807, Sincai tiparesce *Istoria Romaniloru* la finea calendariulu de Bud'a pre acestu annu.⁶

In fine, la a. 1808, incuragiatu de episcopulu Vulcanu,⁷ se appuca a-si tipari *Chronic'a*, totu cá appendice la calendariulu de Bud'a de pre acestu annu.⁸

Tiparirea chronicei se continuá si in calendariulu annului 1809,⁹ si erá se urmedie totu asiá inainte in calendariile anniloru viitori. Dar impregiuràrile nu-i fura favorabili. Caus'a principale se vede a fi fostu censur'a.¹⁰ Destullu ca, fara a se scí cu de a menuntulu cumu si in ce chipu, nu numai tipari-

¹ *Elementa Linguae Daco-Romanae sive Valachicae. Emendata, facilitata et in meliorem ordinem redacta per Georgium Sinkay de Eadem etc.* Budaë, 1804. — Vedi si *Tesauru de monumente istorice*, I, 87.

² Vedi prefatiunea Gramaticiei lui Sincai de la 1805.

³ Prefatiunea Gramaticiei lui Sincai.

⁴ Pre la 1804, Klein aveá de gându se publice *Dictionariu* românu-latiun-ungaru-germanu, si latinu-românu-ungaru-germanu. Cu deosebire se ocupá cu *Annalle principiloru munteni si moldoveni*; inca in martiu 1802 ajunsesse cu cei d'ântâiu pin la a. 1720, cu cei din urma pin la 1600. Ellu serieá lui Engel: «Vix est aliquis scriptor, qui usque ad a. 1714 floruit, et de Valachis aliquid scripsit, ex quo collectionem seu excerpta historiam concernentia non haberem.» Ellu preluerà aceste annali atâtu românesce câtu si latinesce. *Engel, Literatur etc.* 91. — Despre cellelalte lucrari alle lui Klein, vedi *Elegia*, not. 12. — Despre Klein promisesse Sincai (*Chron. a. 1714*) a cuvânta mai multe la locul seu. — Vedi si *Cipariu, Principia*, 312.

⁵ *Chron.* a. 1660.

⁶ *Chron.* a. 105. cf. 103. 117. 167.

⁷ *Laurianu in Biografi'a lui Sincai.*

⁸ Possedemu noi unu esemplariu din acestu calendariu. Ellu coprinde o particia din *Chronica*, adeca de la a. 86 pin la a. 169, in 40 pagine in 8°. Vedi *Tesauru de monumente istorice*, I, 98.

⁹ Se affa unu esemplariu in possessiunea D-lui Cipariu, si coprinde pag. 41—80, annii 174—264 ai *Chroniciei*. Vedi *Cipariu, Archivu*, a. 1868, p. 277.

¹⁰ *Laurianu in Biografi'a lui Sincai.*

rea chroniceii se intrerumpe de aci înainte, dar Sincai insusi cu inceputulu annului 1809 nu se mai affla in Bud'a.¹

VIII. Pre acestu timpu Maior, prigonitu de Bobu, se assiédia in Bud'a, cá revisoriu de càrti.

Èr pre Sincai, in a. 1809, 'lu gassimu retrassu in *Sinne'a*, satulu comitatului *Abau* in Ungari'a, la iubittii sei elevi *Vass*, lucrându cu assiduitate la chronic'a sea. Ètta cu ce inima duiósa si plina de gratitudine spune acést-a ellu insusi. «La annulu acest-a (1354 allu *Chroniceii*) mi-au venitu inainté unu «chrisovu allu pré-luminatei familiei comitiloru *Vass*, carele astadi in 28 fevruarie allu annului 1809, cându tocma am plinitu 56 anni de cându m'am nascutu pre lume, 'lu scriu in *Sinne'a* satulu comitatului *Abauivar* in Ungari'a, in curtea maririloru salle, cá se le arretu multiamit'a care li se cuvine «nu numai de la mine, carele scriu, ci si de la aceia, pentru allu càrora folosu scriu acestea.»²

Doui anni de dille lucrà Sincai la *Chronica* in curtea comitiloru *Vass*, unde aveá de gându se petréca pin ce-si va terminá oper'a. Ellu scrie cu multa amaretiune asupra óre-caroru Români «carii mai vré-l'aru mortu de câtu se scria unele cá acestea.» Ellu scurtédia adesu lucrarea sea cea românesca, grabindu-se a o traduce pre latinía, in sperantia ca in asta din urma limba mai usioru va scapá de censura. Ètta propriele sélle cuvinte. «Me ocrotescu la feciorii comitului *Daniil Vass* cellu mai betrânu, cá la nisce ucenici ai mei, «pina voiu sevirsí munc'a acést-a pentru folosulu Româniloru, dintre carii unii «mai vré-m'aru mortu de câtu se scriu unele cá acestea.»³ Si éراسi: «mai aducu aci unu chrisovu ce se tine de pré-luminat'a famili'a comitiloru *Vass* «de *Çég'a*, cá se arretu ca, de nu mi-ar fi statu famili'a acést-a intru ajutoriu, «eu cu ajutoriulu Româniloru mei in veci n'asiu fi scrissu chronic'a acést-a, ba «dóra o-asiu fi si pârlolitu de multu, atât-a m'au necajitu Români delà carii am «acceptatu ajutoriu.»⁴ Acestea le diceá in a. 1809. Intr'altu locu mai dice «alti mai multi (autori) pentru aceea nu-i pomenescu aci, pentru cá se nu mi «lungescu munc'a, ci se o ispravescu mai répede, spre descoperirea ochiloru «celloru ce..... si se ó intorcu pre latinía, de unde si nume si folosu mai «mare voiu avé, nici voiú avé opu se-mi cercetedie munc'a Români mei — «pentru ca tiparindu-se odata munc'a acést-a pe latinía, slobodu 'mi va fi a o «tiparí si pe româniá, fâra de censur'a acelloru-a carii nu sciu de acestea.»⁵ Asiá scriéá pre la 1810.

La 18 fevruariu 1811, afflâmu pre Sincai lucrându la *Chronica* in curtea e-

¹ *Cronica*, a. 1354.

² *Chronica*, a. 1354.

³ *Chron.* a. 1365.

⁴ *Chron.* a. 1510.

⁵ *Chron.* a. 1595.

piscopului Vulcanu,¹ vechiu amicului seu. Totu annulu acest-a se vede a-lu fi petrecutu la Vulcanu, ajungându cu lucrarea Chroniceii pîna la a. 1739 unde pare a fi incetatu. La acestu din urma annu allu chroniceii se plînge in urmatoriulu chipu: «de mine dusmanii nêmului nostru, carii numai pentru aceea «au vrutu se ne stapânêasca cá se-si....., au ascunsu tôte din care puteam «scrie pentru folosulu nêmului, si eu din mâni straine am capetatu si acele «lea din care am scrisu pîn aci si voi scrie si mai inainte despre episcopîa «Fagarasiului si mitropolîa Belgradului.»²

IX. In annulu urmatoriu 1812, pre cându Petru Maior, care urmasse lui Sincai in revisorátu, publicá istori'a sea pentru inceputulu Româniloru in Dacia, in care citédia la unu locu³ pe «pré-invetiatulu, ci nenorocitu Geor-

¹ Chron. a. 1614. — La annulu 1679 allu Chroniceii ne da urmatori'a genealogia a familiei Vulcanu: «Aci cetitoriele! însêmna, ca vorniculu Vulcanu, despre carele scrissei, au avutu frate «sêu fecioru, nu seiu, pe Michail Vulcanu, carele de gróz'a lui Sierbanu Cantacuzenulu, cá se «nu piéra si ellu cá vorniculu, au fugitu in Ardêlu si s'au assiediatu in satulu Vezea din comita- «tulu Belgradului cellu de josu; si Michail acest-a au avutu cinci feciori (precumu arrata genea- «logi'a Vulcanesciloru), dintre carii unulu s'au numitu Petru, si acest-a au povestitu celloru ce «mi-au spusu mie, ca tatalu seu Michail au venitu din Valachi'a in Ardêlu. Éra Petru Vulcanu «au avutu trei feciori, pe Georgie, Ioan si Petru; Georgie ispravindu scélele in Clusiu, au invetiatu «grammatic'a in Blasiu; din Ioan s'au nascutu Samuil archiereulu cellu românescu allu Oradiei- «mari, Georgie care locuesce in Blasiu si Micinîc'a mum'a a doui Galbori Samuil si Alexandru, «apoi din Petru s'au nascutu Vulcanescii din Sinc'a-vechia.»

² Chron. a. 1739. —

Însêmna ca la a. 1808, Sincai lucrá in Bud'a la a. 915 allu Chroniceii. Cf. a. 1453 allu Chroniceii.

La 28 februaru 1809, scrie in Sinne'a la a. 1354 allu Chroniceii. In cursulu acestui annu lucrédia in Sinne'a cu mare diligentia si cu multa gratitudine cōtra comitii Vass, precumu se vede la annii 1365, 1510, 1526 si 1541 ai Chroniceii. La 13 decemvre 1809 scrieá la a. 1526 allu Chroniceii. Ér in sêr'a cea mai de pre urma a annului 1809 ajunsesse cu Chroniceia la a. 1641 unde dice despre *Stefanu Mailatu*: «ca ellu au fostu diaosiu Românû din semênti'a cellui ce au «domnitu in Valachi'a la a. 1300, precumu nu tagaduesce semênti'a lui cea de acum-a, care «in destulu de luminata trépta infloresce in timpulu in care scriu acestea, toemai in sêr'a cea «mai de pre urma a annului 1809.»

In annulu 1810, totu in Sinne'a, ajunse la a. 1595 allu Chroniceii, unde, între altele, mai dice: «Aronescii din Bistr'a dintre carii multi barbati sdraveni au fostu si sunt acum-a in annulu 1810, «cându scriu acestea, nu fâra fundamentu se dicu a fi din semênti'a lui Aron voda.»

La 18 februaru 1811, scrieá in curtea episcopului Vulcanu in Oradea-mare la a. 1614 allu Chroniceii. — La 29 martiu 1811, lucrá la a. Chron. 1653. — La 4 augustu, totu in curtea episcopului Vulcanu, lucrá la a. 1713 allu Chroniceii. — La Sânta-Mari'a mare din acestu annu 1811, ajunse la a. Chroniceii 1721, si preste puçinu la a. 1739 unde, precumu dissei, pare a se fi opritu cu lucrarea Chroniceii.

³ P. Maior. *Ist. pentru inceput. Rom.* edit. 2. p. 112.

gie Sincai», nici 'lu mai pomenesce vre odata, intelnimu pre Sincai in Transilvani'a, venindu din Ungari'a, de la Vulcanu, pre josu. cu toiagulu in mâna, si cu desagi in spate-i, in cari purtá Chronic'a sea, tesaurulu neperitoriu allu gintei române.

De aci inainte incepu adeveratele fatalități alle marelui barbatu. Nici ellu nici altii nu le mai descriussera. Numai traditiunea contimporaniloru, vaga si trista, ni le mai pastrà. Unulu din acesti contimporani 'lu vediu in vér'a anului 1812 in Blasiu, unde in dóue dille in dóue rânduri vorbì cu dènsulu.

Ellu veniá, dice, de la Alb'a-Iuli'a unde 'si dussesse Chronic'a la censura, si se abatù pre la Blasiu, unde servisse atât-a timpu in fruntea scóleloru române, si unde de vro 17 anni nu mai fusesse. Fiindu postitu la mésa la Bobu, Sincai cu obicinuit'a sea indrasnélla multe spuse episcopului placute si multe neplacute. Sér'a pe la cina merse in refectoriulu seminariului. Ací, (spune mai in collo marturulu nostru, pre atunci clericu si dènsulu), unu canonicu care cunosceá pre Sincai de mai nainte, in fiinti'a de fația a mai multoru canonici carii de assémenea toti 'lu cunosceau, cându intrá Sincai in salonu cu nisce passi mareti, 'lu intimpinà cu acésta intrebare: *Unde habemus fortunam?* (De unde avemu norocire?) Ér ellu, socotindu pre semne cá acestia se faciariu a nu-lu cunnósce, zimbundu 'i respunse scurtu dar apesatu: *De terra* (De pre pámentu); si cu acést-a, indrasnetiu cumu erá. incepù a intrá in vorba cu fiasicare. Clericii erau assiediati cu totii in giurulu méseloru la cina, dar uitându ca mâncarea zaceá inainte-le, privirile loru alle tuturoru erau așintate asupra bərbatului — acumu strainu intre ai sei! — care de si še osebiá prin seraci'a imbraccamintei de cei impodobiti cu bráne rossie, cu atâtu straluciá mai multu prin discursurile sélle pline de sciintia; attentiuenea tutuloru erá atrassa asupra-i, si toti se implura de respectu cōtra dènsulu. La tóte ânghiurile, intre préoti si clerici, n'audiu de cátu: *Acest-a e Sincai! Oh ce barbatu!* Toti doriau a-lu vedé si audí mai de aprópe. Ellu 'i preveni pre toti. Intorcēndu-se cōtra clerici, disse: *Cu betrânii vorbii, acumu se vorbescu cu odraslele Romaniloru.* I luà in siru pre toti, si unulu nu remase cu care se nu fi graitu. In fine 'i lassà cu aceste cuvinte: *Pui de Romani, purtati-ve bine, si nu uitati si pre Sincai.* In alta di mergēdu clericii dupa datina, la plimbare, intimpinara pre Sincai afara de orasiulu Blasiului, inaintea ospetariei episcopesci de lōnga Teroava, siediēdu afara la umbra, cá se-si imputerésca corpulu pentru caltoría. Aici clericii 'lu incongiurara cá oile pre pecurariu. Aici, dice marturulu nostru, vediu la piciórele lui nisce desagi plini de chărthfi: erá averea némului romănescu, Chronic'a lui, inghesuita in acei desagi de lâna, cam invechti, la unu locu cu tóta seraci'a autorelui romănu cellui mai avutu in sciintia. Cu aceea ocasiune multe ne spuse Sincai. Eu 'lu intrebai: «Pentru ce porti atâtate scrissori, atâtá sarcina in spate?» — «Acest-a e fetulu meu (respunse)

in care voiu fi glorificatu dupa mórte; déca nu mi-a fostu russine a-lu face, pentru ce se-mi fia russine a-lu purtá?¹

Scopulu pentru care venisse Sincai in Transilvani'a nu si-lu ajunse. Se dice ca, suppuindu censurei compunerea latina a Chronicei, censorulu unguru 'si dete parérea cu urmatóriele cuvinte: «Cartea e demna de focu, autorulu de furci.» (*Opus igne, author patibulo dignus*).²

Plinu de machoire plecà Sincai din Transilvani'a, dupa datin'a sea, pre josu, cu toiagulu in mâna, cu desagii in spate, la Oradea-mare, la episcopulu Vulcanu. Dupa cumu spune insusi Vulcanu intr'o scrissória a sea còtra unu Românu, cându intrà Sincai in curte la dènsulu, 'i disse: «Samuile! (erau cunoscuti din copillaríá) se me primesci ér in curte-ti, nu pre nimicu dar voiu se-ti facu o copia din Chronica, pentru ca me vei tiné.» Vulcanu 'lu primí cu bucuría, si mai petrecù Sincai câtu-va timpu la dènsulu, decopiându-i o mare parte a Chronicei. Dar ér se departà apoi si de aici.³

Betrânu lu protopopu din Bistritia, Ioan Maior, spuneá ca 'ar fi vediutu odata pre la a. 1814, in lun'a lui maiu, venindu cu protopopulu de la Desioen'a, Iosifu Sandor, la Blasiu; atunci vorbiá *contra fata*.⁴

De aci inainte Sincai se face neveditu. Contimporanii 'i perdu urm'a de totu.

Pina sunt acumu de abia trei anni nu se scia nici loculu nici timpulu mórtei marelui Românu.

In fine, la 1866 se descoperi ca Sincai, parassitu de ai sei, se retrassesse còtra appusului vietiei sèlle la generosii si iubittii sei elevi, comittii Vass, in satulu Sinne'a din comitatulu Abauivar lónge Cassovi'a, unde, apesatu de atâte sufferintie, espirà in 2 nouemvre 1816, in etate aprópe de 62 séu 63 de ani.⁵

X. Étta cumu descriu pre Sincai toti câti 'lu vediura. Unulu din acestia dice ca, la ântâi'a vedére si vorbire cu dènsulu, la 1812, in Blasiu, astfelu 'i attrasse tóta attentiuinea si mirarea, in câtu chipulu lui i-a remasu intiparitu in oglind'a mintei, cá si cumu ar stá si acumu inaintea ochiloru sei, ca-ci cine vedeá odata pre Sincai, nu puteá se-lu mai pèrdia din minte.

Erà Sincai omu de statu de midi-locu, plinu la trupu, dar mai multu os-

¹ *Quare portat vestra Spectabilitas volumen illud, tantam sarcinam in dorso? — Hic fetus meus est, in quo post fata glorificabor; si non pudet fecisse, nec portasse pudebit.* Vedi correspondentiele lui Gavria publicate in fruntea editiunei Chronicei Sincaiane, de la 1844, in Bud'a.

² *Laurianu, Biograf'a lui Sincai.*

³ *A. Papiu Ilarianu, Ist. Dac. Super.* tom. I, edit. 2, p. 140.

⁴ *Laurianu. l. c.* — *D. Cipariu in Fóia pentru minte, inima si literatura* de la 1841, No. 42, dice ca: «pre la 1814 s'a mai intorsu éراسi la Blasiu, cá se-lu primésca a dóu'a óra la monastire.» *D. Laurianu* dice: «Episcopulu Ioan Bobu, de si vedeá pe Sincai cellu plinu de merite, ca a ajunsu la estrem'a miseria, totusi nu se putù impacá cu dènsulu. Sincai plecà pe josu din Blasiu plinu de machoire.»

⁵ *Concordia* No. 51—514 din 1866 publicà matricul'a mórtei lui Sincai. Vedi *Cipariu in Archivu*, a. 1868, p. 297.

sosu, cu umerii largi, cu pieptulu latu si essitu in afara, purtá mân'a cu bastonulu inainte, passindu cu mare gravitate si puçinu leganându-se, capulu mare, accoperitu cu peru raru si caruntu, fruntea larga, proeminente si desnudata de lături, sprencéne tufóse negre mai imbinate, ochi mari si plini de focu, coperiti cu nisce gene cu peri rari începosiate, faci'a cam lungarétia, fusca, rumena, puçinu cam ciupita de versatu, nasu romanu prelungu, mustaçie incaruntite, pre cari le netediá cu fórfeçi, gur'a, buzele, proportionate, barb'a rasa, rotunda. Cautatur'a-i erá indrasnétia si insufflatória de respectu, dar in trassurele feçiei puteai cunnósce adéncimea gânduriloru si necazuriloru cu cari tóta viéti'a avusse a se osli. Aveá vóce sonora, barbatésca, vorbiá apesatu, bine articulatu, liberu si cu indrasnélla, cá barbatulu care are de unde si scie ce se vorbésca, siguru findu in mintea si abilitatea sea. Din vorbele lui vedeai indata, ca omulu multu simte in sine, si multu indrasnesce. Gesticulá cându vorbiá; erá véselu, glumetiu, sarcasticu chiaru, dar fórté placutu in societate, fâr a perde câtusi de puçinu, prin glumele si sarcasmii sei, din gravitatea purtării si din respectulu ce inspirá. Se dice ca cumu vedeá omulu, 'i faceá versuri. Mersulu, starea si tóta purtarea sea erá marétia; simtiai indata spiritulu inaltu ce locuiá intr'insulu, nu mai puçinu omulu plinu de incredere si siguru in lucrarea sea. Passi aveá indrasneti si sprinteni pre lónga tóta etatea cea inaintata. Cându intrá in vre o adunare, cautarea tutuloru o trageá asupra-si, si nu puteá remáné necunoscutu. In tóta purtarea sea aveá o mândriá latina si o indrasnélla care nu-i siedeá reu.

Imbraccamintea in care vediura pre Sincai in Blasiu pre la 1812, erá seraca, dar nu drentiósca. Unu caputu de pánura, colórea tabacului, care prin portu perdusse multu din colórea sea primitiva; unu peptariu de alta pánura, care 'i accoperiá totu peptulu si pântecele pin din josu de cingetória, cu nasturi galbini si gatiri simple la gaurele nasturiloru; cióreci unguresci de pánura vêneta inchisa; pelería inalta, lata in margini, cam vechia, si nisce cisme ordinare in picióre, erá tóta imbraccamintea barbatului demnu de o mai buna sórte. Ér imbraccamintea lui oficiale erá, nadragi vineti sinorati, spentiellu séu scurteica si dulama pre umeru, midi-loculu incinsu cu sabia, fiindu nobilu de Sinca.

Étta cumu erá Sincai!

Asemeni calitáti, atáta superioritate si consciintia de sine, apoi curagiulu si inflexibilitatea principiiloru sélle, intr'o epoca si intr'unu cercu inferiore si crescerei si sciintiei si ideelor sélle, nu puteau se nu-i creédie o multime de inimiçi potinti, carii 'lu gonira tóta viéti'a.

Dupa ce cunnóschemu pre Sincai in tóte vicissitudinile vietiei sélle, se cercetámu acumu, si affându-le se admirámu si se ne insusimu ideele lui, religióse, sociali, politice, nationali, literarie, si in fine, se studiámu pre Sincai cá istoricu.

III.

Ideele lui Sincai.

a) Idee religiöse-beserecesci.

I. Sincai se tineá de besérec'a româna unita cu besérec'a Romei.

Ellu incepusse a invetiá, precumu vediuramu, la Unitari (Ariani) si la parinti, de aci la Reformatii din Osiorheciu, apoi la Iesuitii din Clusiu, si la Fiaristii din Bistriti'a-sassésca. In urma, spre a puté fi tramissu la Rom'a, intrà in monastirea din Blasiu. In Rom'a, invetià theologi'a cá puçini altii, dar 'lu interessá mai mûltu column'a-lui Traianu si alte monumente alle strabuniloru nostri. De acollo se întórse, nu spre a propagá unirea cu Rom'a Papei, ci spre a reinviiá ide'a Daciei lui Traianu. Omu luminatu allu epocei lui Iosifu II, la 1784 renunçià calugeriei. Popa nu se facù nici odata, cá cellu ce «cunosceá narayurile popesci.»¹

Intemeiatu pre dissele lui Tertullianu si Origene, autori din seclulu II, Sincai «nu fàra temeiu gândesce ca intre stramosii nostri cei de Traianu purtati in Daci'a, atunci inca au fostu multi crestini.» Inceputulu crestinàrei Româniloru 'lu probédia la anii 174, 319 si urmatori ai Chronicei, sustiindu ca «nu Româanii au luatu credinti'a lui Christosu de la Goti sau de la Sloveni, ci Gotii «si Slovenii s'au luminatu prin Români.»²

Cându vine a narrá certele si luptele beserecesci între Appuseni si Resariteni, éita cumu Sincai, cellu ce invetiásse in Rom'a, scie a le judecá, cu deosebire din punctu de vedére românescu. «Foca (dice) dupa ce au appucatu imperati'a, cá se si-o intarésca, pre multi au ommoritu, si temându-se cá nu cumu-va «se-lu afurisésca patriarchulu Çiarigradului pentru ucciderea imperatului Maurichie, au scrisu la patriarchulu Romei, in care epistola da patriarchulu Romei titlulu de Ecumenicu, adeca preste toti patriarchii si archiereii; care «titlu dupa aceea l'au si tinutu toti patriarchii Romei pîna in dio'a in care «scriu acestea. Batar de nu l'aru fi tinutu! pentru ca titlulu acest-a au stricatu «dragostea între Resariteni si Appuseni.»³

Despre Cirillu si Methodie de la carii primira Bulgarii crestinetatea, si cari lassându apoi pre Bulgari, dupa cari se bateá Fotie, trecura se invetie pre

¹ Chron. a. 1514

² Chron. a. 174. 319. 325. 370. 404.

³ Chron. a. 602.

Moravi, Sincai dice: «Nici e de a te mirá ca sântii Cirillu si Methodie nu s'au suppusu patriarchului Fotie: pentrú ca acest-a erá Greco, éra ei diaosi Români, dintre colonii lui Traianu, carii, fiindu uniti cu Bulgarii, pre Greci mai ántâiu nu-i puteá sufferi stapâni. Pentru acést-a au inceputu si Bogore, acum-a Michail, a tramitte soli, acusi in Germani'a, acusi la Rom'a vechia, pentru invetiatori.»¹

Despre Fotie dice: «In allu optule soboru ecumenicu in Ciarigradu Fotie s'au afurisitu, pentru ca rapisse scaunulu patriarchicescu pîna cându traia sântulu Ignatie, éra nu pentru alta ceva; ca-ci Fotie altmintrelea erá bunu crestinu si mare pravoslavnicu, numai câtu erá si pré-invetiatu, si pricepeá tóte mai multu si mai bine de câtu toti carii au trairu pe vremea lui: dreptu-aceea s'au si pornitu a apperá credinti'a Resariteniloru improtiv'a Appuseniloru carii tóta ocârmuirea biséricei lui Christosu o trageá la sine, carea nu au pututu dobândi vre odata, precumu tóta theologi'a cea curata, inca si cea din Rom'a vechia, unde am invetiatu acestea, arrata.»²

Vorbindu despre unirea ce facusse cu besérec'a Romei Ionitia, domnulu si imperátulu Româniloru si allu Bulgariloru, pre la 1202, Sincai se grabesce a insemná ca prin acésta unire «Românii si Bulgarii nu si-au lassatu legea si obicéiurile celle mai din nainte, ci numai asiá s'au suppusu biséricei Romei, cá se tiie pre Pap'a cellu mai ántâiu intre patriarhi si se nu hulésca pre Latini si obicéiurile lor, cumu au facutu si Românii din Ardélu cându s'au unitu.» Adaoge apoi: «Éra Russii din Poloni'a si Ungari'a nu bine au lucratu cându au adaogatu in simvolulu credintiei cuvintele: «si din Fiiulu,» ca-ci legea si obicéiulu cellu vechiu au trebuitu tinutu. Asiá ar fi fostu unirea adeverata, cá Appuseni se tina obicéiurile salle, si Resaritenii éra si alle salle, si unii pre altii se nu se hulésca.»³

Acésta unire a Româniloru de preste Dunare, Sincai ar fi doritu se fi tinutu, dreptu scutu allu nationalitáti române contra slavonismului, si mai cu séma a grecismului. Pentru aceea ellu 'si esprime parérea de reu ca prin actele conciliului allu optule ecumenicu din Constantinopole, Bulgari'a, in contr'a vointiei Bulgariloru si a Româniloru de acollo, se luá de sub patriarhi'a Romei, si se dete patriarhie de Constantinopole. «Barem de nú s'ar fi intemplatu acést-a (dice Sincai) ca Românii mai fericiti aru fi fostu, de s'aru fi suppusu patriarhie de Rom'a.»⁴

Se ascultámu acumu pre Sincai cându vine a vorbi, in seclulu XIII si urmatóriele, despre incercárilé violente allé scaunulu Romei de a suppone pre Românii din tóte provinciele Daciei. Étta cumu graesce la a. 1236 allu Chro-

¹ Chron. a 861. cf. 845. 866. 867.

² Chron. a. 869.

³ Chron. a. 1202.

⁴ Chron. a. 869. — Vedi si A. Papiu Ilarianu, *Istori'a Dac. Sup. I*, edit. 2. p. 2 nota 2.

nicei: «Crestinii in timpurile de acumu se mîncá unulu pre altulu, si acést-a «o faceá din indemnulu archiereiloru celloru mai mari, carii numai intru a- «ceea se sêrguía, cá se-si latiésca domñele, éra nu adevverulu, nici credinti'a «si dragostea crestinésca. De aci au urmatu de Latinií versá sângele Greciloru, «si Grecii allu Latiniloru; Românií cei de a stâng'a si de a drept'a Dunareí «dimpreuna cu Bulgarii aveá grije de la carii voru puté mai multu rapí, de «la Greci sau de la Latini; éra Ungurii, indemnati de Grigorie allu IX pap'a «de la Rom'a, numai de aceea se grijiá, cumu aru puté suppuné siesi pre «Români si pre Bulgari; dreptu-aceea Bela IV inca din a. 1233 si-au «datu sie titlulu acest-a: Bela din mil'a lui Dumne-dieu ántâiulu nascutu allu «craiului Ungariei, Dalmatiei, Croatiei, Ramei, Serviei, Gallitiei, Lodomeriei, «Bulgariei si Comaniei, ne gândindu despre aceea ce i s'au întemplatu dupa «aceea mai de multe ori prin Tatari, despre carii dicu annalií bisériciei Bra- «siovului: a. 1236, Tatarii de nou au pradatu Ungari'a, si in Ardélu au zebó- «vitu siepte anni.»¹

Tantum religio potuit suadere malorum! «Asiá ne úrgisescu Appusenii pre «Resariteni!» dupa profund'a si admirabil'a traducere a lui Sincai.²

Aceste peccatóse incercári alle Romei le are Sincai in vedére cându venindu la introducerea protestantismului in Transilvani'a, dice: «Dumnedieu cellu de «susu prin Isavel'a si prin fiulu ei au inceputu a bate pre Românií din Ar- «délu, pre carii 'i mîncasse Pap'a de la Rom'a mai nainte, ca-ci nu s'au ple- «catu lui se-i fia dobitóce, nu oi suffletesci. Care lucru l'am arretatu la annii «trecuti, si tocma s'au adevveritu in timpulu in carele scriu acestea, ca fiesce- «care episcópu numai atát-a putere are, cáta i-au datu Domnulu nostru Is- «Chr., nu cáta i-au datu imperatulu Foca, Carolu cellu Mare, Mahometu II, «sau Bonaparte de acumu. Acést-a este credinti'a cea adevverata. Care are dreptu «dintre imperatii aci numiti, judece altii, ca eu credu ca biséric'a lui Chr. va «remáné pina la sfirsitulú vécului si a dóu'a venire a lui.» Asiá scrieá Sincai pre la 1810 in Sinne'a la comitii Vass.³

Intr'altu locu⁴ éra si: «Ér dupa ce s'au milostivitu a totu puterniculu Dum- «nedieu a certá mândria Sântei Bisériciei Romei prin medullárele ei, adeca prin «Protestanti... (acést-a dicu nu ca dóra ca insumi m'asiu abate de la acellea «care le-au descoperitu Dumnedieu, le-au invetiatu Domnulu nostru Is. Chr., «le-au propoveduitu SS. lui Apostoli si Ucenici, si Sánta Biséric'a lui mi le «da se le credu, ca-ci acestea tóte le marturisescu, si cu ajutoriulu lui Dum- «nedieu sunt gat'a a le apperá si cu punerea vietiei mefe; ci pentru ca sciú

¹ Chron. a. 1236.

² Chron. a. 1599.

³ Chron. a. 1571.

⁴ Chron. a. 1514.

«naravurile popesci, cá unulu carele am fostu între dèusii, si in cinulu loru
 «cellu mai de josu in sântire, dar allu douile in deregetoria, cá unu canonicu
 «in diece anni, de la annulu 1774 cându plinisssem ai vârstei melle 19 anni,
 «pina la annulu 1784), némulu nostru cellu românescu intregu, adeca nu nu-
 «mai prostii, ci si nobiliu din Ardélu si pàrtile tierrei unguresci, pentru ca
 «n'amu primitu ratecirile Protestantiloru, precumu nu primissemu obicéiurile
 «bisérici Romei mai nainte, la atât-a au ajunsu, câtu numai sufferiti s'au ti-
 «nutu in Ardélu si pàrtile tierrei unguresci» scl.

Bine cunnoscèndu *naravurile popesci*, ellu chiama cu vóce inalta' luarea a
 minte a némului românescu asupr'a «vicesiugului némuriloru straine, care cu
 «frumóse pretesturi, mai allessu alle legei crestinesci, in care eu vreu se moriu
 «(dice Sincai) însiélla pre bietii Români de-i stapânescu si in dio'a de acumu...
 «Ce vréu Archiereii acestia? (intréba ellu) se te invetie se-ti prinda partea
 «pre lumea acést-a, au se te duca la ceriuri? Nu crede, o Române! pentru
 «ca numai pung'a ta o voiescu, ca se-si imple pungile loru, si tu se remâni
 «robu acellor-a pre carii mai marii tei i-au stapânitu óre-cându. Descépta-te
 «dreptu-aceea, o iubite némulu meu, si ai minte!»²

La a. 1584 Sincai spune cumu «Grigorie XIII, pap'a de la Rom'a (nu vreu
 «se scriu, pentru ce) pe vremea acést-a au innoitu calindariulu, si vreá cá toti
 «crestinii se primésca innoirea aceea. Éra Georgie Mogila, mitropolitulu Mol-
 «dovei, i-au scrissû, precum arrata Okolski, se dea pace Româniloru, se ré-
 «mâna pe lónga calindariulu cellu vechiu, si l'au ascultatu pap'a in annulu de
 «acumu.»³

Multu 'lu supera pre Sincai ammésteculu papiloru in trebile Moldaviei si alle
 Româncei. Asiá la annulu 1595 allu Chronicei, vorbindu despre Resvanu voda,
 dice: «Cine vre se scia mai multe, citésca pre Istvanfi... si archivulu din Va-
 «ticanu. Dara eu me miru si me ciudescu, ce au ayutu Climentu VIII, pap'a
 «de la Rom'a, de a se ammestecá si in lucrurile Moldovei, cându n'au ayutu
 «gându se ajute pre bietii Moldoveni, fàra numai se-i suppuna sie.»⁴ La a.
 1603 din Chronica inca insémna cu o fina ironia, ca «Sântulu parinte de la
 «Rom'a, Climentu VIII, cá unu bunu pastoriu suffletescu, nu si-au uitatu de

¹ Chron. a. 1563.

² Auditi pre Sincai, voi Iesuiti români de la Oradea-mare, de la Gher'la si de...si de aiurea,
 voi carii in aceste dille alle luminei si alle libertátii, cutediati a indemná pre Români se
 mérga la sinodulu Catholiciloru unguresci de la Pest'a; voi carii mergeti cu cutediani'a pina a
 dá Româniloru *Uniti* numele strainu si urritu de *Catolici*, cá si cumu a fi unitu in patru puncte
 cu Catholicii, ar insemná a fi Catholicu adeca Unguru, papistu adeca Iesuitu; voi carii prin acé-
 sta si alte assemeni criminali appucaturi cercati a rumpe de totá o parte insemnata a Româ-
 niloru din corpulu cellu mare allu natiunei, — auditi pe profetulu Sincai, si pîn mai e timpu
 convertiti-ve!

³ Chron. a. 1584.

⁴ Chron. a. 1595.

«deregetorîa pastorésca, ci au scrisu imperatului Rudolfu II, ca Ieremia Mo-
«gila domnulu Moldovei are porunca de la Pórt'a turcésca» scl.¹

Despre Iesuiti scrie in urmatoriulu modu:² «Pentru cá cei ce se voru nasce
«si voru traí intru avenire se scia cine au fostu Iesuitii, éttá tételcu: Acestia
«au fostu unu cinu calugerescu urditu de Sântulu Ignatie Loyola Spaniolulu,
«cu puçinu dupa ce au incetatu Martinu Luther in annulu 1517 a si semená
«eresulu, in care cinu nu se priimiá altii, fâra numai aceia carii erá fórte de
«mare vitia si bogati de nému, au pré-formosi; cu care trei lucruri aveá in-
«tre sine pre cei mai sdraveni ómeni, pentru ca cei cu mintea mare straba-
«teá tóte, cei de nému mare pliniá tóte prin rudeniele salle, cei formosi erá
«vediuti la toti si mai allessu la femei, prin care apoi lucrá cumu vreá. Nici
«e minciuna acést-a, ca-ci o-am cetitu acést-a in regulele loru celle ascunse
«si numai cu mân'a scrisse, care eu insumi le-am datu din porunc'a cardina-
«lului Stefanu Borgia, se le lege in cordovanu rossiu intr'auritu, cânlu eram
«bibliotecariu in collegiulu *de propaganda fide* din Roma.»

Intr'álu locu³ arréta reu obiceiulu Iesutiloru de a furá acte publice, di-
céndu: «Scrissóri'a acést-a» (e vorb'a de o scrissória a mai multoru boiari
din Fagarasiu) «careá trebuia se remâna in originalu in archivulu vladicescu
«din Blasiu, dupa reu obiceiulu loru o-au furatu Iesuitii si o-au trimissu pro-
«vincialului loru lui Hevenessi, carele o-au legatu intre scrissorile celle multe
«care totu cu rapirea si cu furtusiagulu le-au adunatu, spre mare pagub'a
«multor-a, dar mai vértosu a Ardeleniloru, de la carii donatii inca au rapitu
«Iesuitii, si pre multi au stricatu cu totulu, mai allessu dintre Români nos-
«tri, carii erá mai zaluzi intre ceialalti Ardeleni.»

Sincai bate pre façia credinti'a desiérta. Ellu taxédia, in trécatu, intr'o
parentese scurta dar coprindietória, de minciuna, credinti'a ca la Sfetagor'a nu
póte traí vre o parte muerésca, inca nici dintre passeri.⁴

La annulu 1701 allu Chronicej⁵ spune: «Dositheiu patriarchulu Ierusalí-
«mului venisse in Ardélu la Brasiovu, cátu se céra mila de la crestini, cátu
«se-si vênda indulgintiile sau ertârile de peccate, de care si tatalu meu Ioan
«Sincai 'si cumperasse un'a cu 40 de lei, cá se i se puna pe peptu cându se
«va astrucá, dara eu n'am lassatu se i se puna, bine sciindu ca darulu lui
«Dumnedieu nu se póte viinde pe bani.»

Vorbindu despre Pachomie, care pre la a. 1512 venisse in Români'a si in
Moldavi'a, si strinsesse mare summa de bani de la boiari si de la poporu,

¹ Chron. a. 1603.

² Chron. a. 1604.

³ Chron. a. 1711.

⁴ Chron. a. 1691.

⁵ Chron. a. 1701.

Sincai observa: «din care poti invetiá, cumu trebuie tunse oile celle cuvên-
«tatóric.»¹

II Se vedemu acumu pre Sincai, Unitulu, care studiasse in collegiulu de *propaganda*, cumu judecá ellu Unirea Româniloru cu besérec'a Romei.

Omu luminatu ce erá, bine sciindu ca celle patru punte, «necumu neinve-
tiatii, dar nici carturarii le intiellegu, ci numai *pléve vorbescu*,»² ellu judecá
Unirea din puntulu de vedére allu folosulu nationalu. Nimen nu sciá mai
bine, si nimen mai multu de câtu dênsulu n'avù curagiulu de a arretá fraud'a,
tradarea si violenti'a prin care se facusse acésta unire. Ellu, cá si Klein,³
arréta ca scopulu erá de a immultí prin Uniti, in folosulu Unguriloru, nume-
rulu scadiutu allu Catholiciloru, si a desbiná, a slabí, si a arruncá pre Români,
sub pretestu de religiune, in nóua servitute unгурésca. Ellu arréta,⁴ dupa
Bethlen, cumu la sinodulu din 1701, in care se subscrisse acea fatale unire,
«multimea cea mare a preotiloru românesci cá nisce berbeci negri unii mergeá
«inainte, altii pre de laturi, altii din dreptu; multi mergeá plângându, si unii
«dintre dênsii diccá: Acumu sécera ordiulu, dar dupa ordiu voru secerá si
«grâulu;» cumu imperatulu de o parte publicá patente, ca liberu este Româ-
niloru a trece la ver-care religiune, ér de alt'a, scrieá in secretu, se nu gân-
désca cu patent'a, ci din tóta putérea se se nevoiésca a latí Unirea; cumu se
trimitteau catane nemtiesci asupr'a celloru ce remâneau credinciosi besérecei
strabune;⁵ cumu la inceputu, preotii români, dupa promisiunile ce li se de-
désse, se insiellassera a crede ca ei, prin Unire, fâra de scirea loru, toti s'au
boieritu; ci dupa ce vediura cu timpulu, ca totu intru acellasi statu remasera,
incepura ómenii a se lapedá de Unire si a postí preoti neuniti cari se le servésca,
«pentru care apoi multe baiuri si nevoi au avutu, pentru ca acellor-a nici prun-
cii li se botezá, nici mortii li se ingropà.»⁶ Arréta, in fine, gónele, intemni-
tiãrile si tóte sufferintiele credinciosiloru,⁷ carii nici episcopu aveau.

Se intréba Sincai nu o data, ce folosu au avutu Români din acésta unire,
la care étta cumu respunde:⁸ «Latinii pré-multu s'au ajutatu prin Uniti, pen-
»tru ca proporti'a loru (a Catholiciloru unгурi), numerându si pre Uniti, cu
«multu mai mare erá, numai de le-aru fi multiamitu Unitiloru, sau de le-aru
«multiamí si in timpulu de acumu. Ci noi Români, de vomu luá afara clerulu

¹ Chron. a. 1512.

² Chron. a. 1514.

³ Chron. a. 1696.

⁴ Chron. a. 1701.

⁵ Chron. a. 1700.

⁶ Chron. a. 1698.

⁷ Chron. a. 1702. 1703 etc.

⁸ Chron. a. 1699.

«cellu unitu, carele inca mai numai atât-a se socotesce câtu a cincea rôta
 «la carru, ce folosu amu avutu sau avemu din tôte acestea. De vrei a intiel-
 «lege si mai apriatu lucrurile acestea, citește pre *Cserei*.» Care *Cserei* étta
 apoi cumu vorbesce la *Sincai*¹ despre vladic'a *Atanasie* care facusse *Unirea*, ca
 «mergêndu ellu la *Vienn'a*, de cardinalulu *Colonich* cu fôrte mare cinste s'au
 «primitu si i-au arruncatu unu lanțu de auru in grumazi: acést-a i-au fostu
 «tóta mergerea inainte, ca tocma precumu lucra draculu, de cauta voi'a omu-
 «lui, pîna ce-lu adduce la peccatu, apoi 'lu pórta pre unde vre, asiá au facutu
 «si cu vladiculu, pîna cându l'au appucatu in cursa: pentru ca papistasii cu
 «tóta sfiéll'a 'lu cinstiá pîn atunci, ér dupa aceea i-au luatú tóta ocármu-
 «irea din mâna, si este unu *Iesuitu* lônga dênsulu pururea, fâra de a ca-
 «ruia scire si voia nici o carte nu pôte scire cuiva. Bucurosu s'ar lassá de
 «unire cá acést-a, dara nu-lu lassa. De au mâncatu saratu, bée, ca adeveratu
 «i-oru implé pacharulu.» La care *Sincai* adauge: «Ce scire ací *Cserei*, numai
 «despre *Iesuiti* trebue intiellesu, macaru ca si acuma se affla nebuni cá a-
 «aceia, carii gândescu ca *Greco-Catolicii* pentru ca se numescu *Uniti*, trebue
 «se fia suppusi *Romano-Catoliciloru*; ci intielleptiunea arrata, ca a fi unitu
 «cuiva atât-a insemnédia, câtu a fi lui assémenea, si nu suppusu. Baremu de
 «s'ar arretá si cu fapt'a, ce arréta intielleptiunea.»²

La annulu 1721 din *Chronica*, *Sincai* arréta cumu *Români* unindu-se cu
Rom'a, pîrdura dreptulu de mitropolía ce aveau mai inainte. Ellu spune ca
 episcopulu *Patachi* «care si latinu se facusse, 'si bagasse in capu inca de tē-
 neru, ca nu pôte fi vre o episcopía adeverata pre lume, de nu va fi intarita
 de patriarchulu *Romei*;» ca acestu *Patachi* cerú canonizarea episcopíei *Faga-*
rasiului de la pap'a de la *Rom'a*. Inse, «biséric'a *Româniloru* din *Ardélu* (dice
 «*Sincai*), allu cãreia archiepiscopu *S. Teofilu* au siediutu in soborulu cellu de
 «ântâiu a tóta lumea si de ântâiu de la *Nice'a*, unulu fiindu din cei 300 SS.
 «parinti, ce lipsa au avutu de intarirea patriarchulu *Romei*? Au nu pentru
 «aceea s'au facutu episcopí'a *Fagarasiului*, cá se se ingrôpe mitropolí'a *Belgra-*
 «dului? Dara pentru ce se se ingrôpe mitropolí'a? Au nu pentru aceea cá *Ro-*
 «mâni se fia suppusi némuriloru acellor-a pe care ei le-au intorsu la cresti-
 «netate?» Venindu apoi a vorbí despre bull'a papii *Clemente XI*, prin care se
 intaresce episcopfa *Fagarasiului* sub chiamarea sêu chramulu *S. Nicolae*, bulla
 in care se vorbesce de *Greci*, *Ruteni*, *Români*, *Rasciani* si altii, *Sincai* constata
 inainte de tôte ca *Români* tinêndu chramulu cellu vechiu allu archie-
 ríei sêlle, chramulu *Pré-Sântei Treime*, n'au priimitu bull'a patriarchulu *Cle-*
mente; dice apoi despre acésta bulla: «multe bulle patriarchicesci am cetitu
 «in viétí'a mea, dar bulla incâlcita si fâra de intiellesu cá acést-a n'am ce-
 «titu; dóra *Dumnedieu* au turburatu mintea cellui ce o-au scrissu, pentru ca

¹ *Chron. a. 1701.*

«n'au fostu spre binele si folosulu, ci spre reulu si stricarea Româniloru din «Ardélu.» Ér dupa ce da extractulu ei, dice: «despre bull'a acést-a eu ade-
 «veratu mai multe asiu puté graí, ca-ci ce Greci, ce Ruteni, ce Rasciani sau
 «Serbi au fostu pe vremea acést-a in Ardélu, carii se se fia unitu? au nu si-au
 «arretatu curtea Romei p'rin numirea némuriloru ce nici au locuitu in Ardélu,
 «necumu se se fia unitu cu miile, tóta nesciinti'a si necunnoscinti'a némuriloru
 «pe care vrea se le pasca? Dissei ca asiu puté mai multe cuvëntá, dara me
 «temu de limbele celle clevetitórie si de crierii cei golli, carii lesne aru
 «puté stérni despre mine ce nici gândescu cându scriu acestea. O intrebare
 «totusi indrasnescu a face, care este acést-a. Dintre doui archierei românesci
 «din Ardélu, adeca Ioan Bobu si Vasilie Moga, carii si astadi in dio'a de Sânta-
 «Mari'a mare din anulu 1811 traescu, care s'ar puté dice cellu adeveratu ur-
 «matoriu allu Sântului Teofilu?» Sincai gassesce de prisosu a respunde ca
 Moga.¹

Vorbindu despre acestu Teofilu, Sincai dice: «fiindu-ca Teofilu se iscalesce
 «pre sine, numai allu mitropoliei Gotiei, mare intrebare este, a căreia cetăti
 «mitropolitu au fostu? mie mi se vede ca ar fi fostu allu Belgradului din
 «Ardélu, pentru ca inceputulu mitropoliei cei românesci din Belgradu aiurilea
 «nu-lu afflu; târdiu sfirsitulu ei s'au facutu in annulu 1721, cându s'au mi-
 «lostivitu Innocentie pap'a de la Rom'a (mai ântâiu Climentu) a ne daruí cu e-
 «piscopía Fagarasiului in loculul mitropoliei Belgradului, pentru aceea pentru
 «ca ne-amu unitu cu biseric'a Romei.»² Ce satira amara!

Se mai cetimu urmatóriele cuvinte alle lui Sincai despre Unire:³ «Unirea
 «n'au statu nici sta din alta, fâra numai se nu clevetimu pre cei ce tinu de
 «biseric'a Romei, pentru obicéiurile loru, éra noi Români se tinemu obicéiu-
 «rile bisericiei Resaritului, si Latini inca se nu ne clevetésca pre noi, ca-ci
 «celle patru punturi, care sunt intre Uniti si Neuniti (cu ertare se fia dissu
 «de mine) necumu se le scia Români cei prosti si neinvetiati, dara dintre
 «carturarii românesci inca multi nu le intiellegu, ci numai pleve vorbescu,
 «neintiellegându unulu pre altulu. Unirea acést-a mai pre urma numai popi-
 «loru au folositu, ca acestia au dobânditu puçina scutintia cam anevoia, dara
 «nobillii au remasu si remânu cu buzele drêmboiate pina astadi, ca-ci Latini-
 «loru destullu le este ca, insiellându pre Români in partea loru, au pututu
 «invinge cu numerulu pre Calvini, carii in sine érá cei mai tari in timpulu
 «acell-a.»

¹ Chron. a. 1721. cf. a. 1697 unde dice: «Dintru acestea poti college câtu s'au nevoitu dus-
 «manii spre stricarea némului românescu. Iesuitii inca asiá lucrá pentru folosulu Româniloru,
 «cá ei apoi se obladnésca preste Români. Dreptu-aceea n'au si numitu Pater Barani pre
 «Teofilu mitropolitu, cumu érá, ci numai episcopu.»

² Chron. a. 325.

³ Chron. a. 1514.

Câte erá se ne mai spuna Sincai despre Unire, daca mergeá ellu cu Chronic'a mai nainte de annulu 1739, chiaru de unde istori'a Unirei deveniá mai interesante!

Din cari tóte se vede ca ellu, Sincai, cá si Klein episcopulu, Klein calugerrulu, Petru Maior, si toti Blasianii luminati din seclulu XVIII, cunosceá totu reulu fatalu produsu prin Unire, nici vedeá altu lécu, de o cam data, spre a miciorá séu alliná reulu, de câtu strict'a marginire in celle patru puncte, de nimen intiellése.

Se trécemu la ideee politice-sociali alle lui Sincai.

b) Idee politice-sociali.

I. Sincai erá nobilu, vechiu nobilu. Ellu tineá la acést-a si o spuneá adesea.¹ Ellu aveá cuvëntu: pentru ca Iosifu II, iubitorulu de omenire imperatu, murisse, si principiile revolutiunei cei mari, in Ungaria si in Transilvani'a nu aveau sensu. Români, numai cá nobili puteau aspirá la drepturi. Erá pre atunci de interessu nationalu românú, cá nobilii români se nu-si renege originea, se-si pretinda drepturile cá Români, totu-odata se se arrete numerulu lorú cellu mare.

De aci, Sincai da pre fačia, biciuindu-i, pre toti desromânitii si renegatii, incepëndu de la *Corvini*, pîn la *Chemenesci*, stranepotii *Miculei*,² *Belesesci*, stranepotii *Geubului*,³ *Mailatesci*,⁴ apoi *Iosicesci*, stranepotii lui Stefanu Iosica «fratutiului din Caransebesiu»,⁵ *Barciaesci*,⁶ *Telechesci*, «semënti'a cea românesca» de pre la Oradea-mare,⁷ *Nalatiesci*, «Români beatrâni si ploati»,⁸ s. a. s. a. Multu 'lu supera acesti renegati, carii, cá Chemenescii si altii «lapedându-se «de némulu, legea si credinti'a Românilorú din carii erau prasiti,» si facëndu-se Calvinii si Catolici, ei se aléssera apoi cei mai mari asupritori ai Românilorú, «numai cá se-si póta tagaduí némulu, si se se arréte a fi de némulu un-gurescu. Multi domni de acestia ti-asiju puté numerá aci, ci-i lassu pentru «censur'a prin care va merge chronic'a acést-a mai nainte de a se tipari, de

¹ *Epistol'a cótra Bobu. — Elegia. — Chron. a. 1222 etc.*

² *Chron. a. 1276.*

³ *Cron. a. 1311.*

⁴ *Chron. a. 1541.*

⁵ *Chron. a. 1598*, despre Stefanu Iosica dice: «Vedi fratutiulu din Caransebesiu nascutu, si in curtea lui Christofu Balthori crescutu, la câtu au ajunsu.»

⁶ *Chron. a. 1660* la fine: «Barciai inca erá vitia de Românú, precumu mi-au marturisu si arretatu pré-luminatulu Paulu Barciai in anaulu 1791, cându se intorceá de la seimulu cellu din Clusiu, in care s'au cetitu instanti'a Românilorú din Ardélu.»

⁷ *Chron. a. 1677.*

⁸ *Chron. a. 1674.*

«se va tipari sub sânta coron'a Ungariei, precumu mi-ar fi voi'a. Tie cetitoriule «bune! fia-ti destullu ca ti-am arretatu carii domni sunt de vitia si poroditia «diaosi Români, macaru-ca si-au stramutatu legea, si prin aceea si némulu.»¹ «Ci asiá este firea Româniloru acellor-a carii din nemica appuca la ceva» dice Sincai² despre Corvinu si alti renegati. «Pentru ca Români (me erte némulu «meu ca-ci scriu adevverulu) dupa ce appuca la ceva, mai toti 'si uita de sine, «'si uita de sângele din care sunt prasiti..... Pilde vii ti-asii puté adduce aici, «dara acellea se voru tipari dupa reposarea mea, cá nucumva se me gonésca «érasii taurii cei grassii din cucuruzu, si se me strapunga érasii çiapii cu córnelé «salle celle ascutite.»³

Sincai arréta ca nobilimea unгурésca mai tóta e de origine straina. «In tiérr'a «ungurésca (dice ellu)⁴ puçini Unguri diaosi se affla, in Ardélu de abii dóne «sau trei familii (dicu de cei mai luminati si mai putérnici), ci stapânescu a- «cuma in Ungari'a mai cu séma Chorvatii, Totii si Nemtii; in Ardélu, Româ- «nii cei corciti si Secuii, carii asiá s'au latitu câtu in multe comitaturi, mai «allessu in Ardélu, nu se affla boiari Unguri de vitia, fâra numai Români si «Secui, prasiti intr'insele prin casatoriéle loru cu Românele si Unguróicele. «Anume ti-asii puté aci spune tóte familiéle si celle din Ungari'a si celle din «Ardélu, care nu sunt, ci numai se numescu pre sine Unguri, dara incungiuru «perirea, care mi s'ar puté intémplá din spunerea adevverului.»

Cu tóta acésta perdere nationale, Sincai⁵ constata «ca in Ardélu mai multi «nemesi sau boiari de Români sunt, de câtu de Unguri, cumu s'au vediutu la «insurrecti'a din a. 1809.»

Étta cumu Sincai erá nobilu, in interessulu nationalitâti române.

II Dar de si nobilu, ellu scrie cu inim'a sângerânda de câte ori vine la sórtea tierraniloru români, fiindu-ca e omulu epocei lui Iosifu II. ellu vediusse cu ochii rescólla lui Choria, urmariisse totu cursulu revolutiunei cei mari, concu- lucrasse la petitiunea cea nationale de la 1791, si mai pre susu de tóte, Sin- cai erá Românu crescutu in ideele românesci alle Blasiului: in ideele lui In- nocentiu Miculu care, pre la 1743, in midi-loculu dietei boiariloru unguresci, suspinâ si planse pentru dreptate, dicéndu ca, de câte ori e vorb'a de Români, nimen nu-si ridica vócea pentru usiurarea si toti pentru apesarea loru, de crá pre aci se-lu arrunche pre feréstra magnatii turbati,⁶ si care in fine, se puse in periculu pentru caus'a tierraniloru;⁷ in ideele lui Gregoriu Maior episcopulu,

¹ Chron. a. 1514. cf. 1224. 1653.

² Chron. a. 1458.

³ Chron. a. 1490.

⁴ Chron. a. 1440.

⁵ Chron. a. 1653.

⁶ Tesauru de monumente istorice. III, 302.

⁷ P. Maior. Istor. Beser. p. 350.

care, vediându pe credinciosi fără locu de besérecă, ridică mânele la ceriuri si esclamá: «Dómne Dumnedi-eule, asiá 'ti trebue tie, dacă ai datu totu loculu domniloru, de n'ai acumu nici atátu cá se-ti ridice ómenii casa.»¹

Étta in ce idee crescuse Sincai, si étta dar cumu vorbesce ellu despre tier-rani:² «prostii (fierranii) la atát-a ajunsése pe vremea mea, de se vindeá cá «dobitócele fără de locu, nu cu loculu pre carele 'locuía impreuna; afara de «slujbele care le faceá domniloru paméntesci, incepédu de luni pîna sâmbata «sér'a in tóta septemân'a preste totu annulu, duminec'a fiindu-ca alta nu se «puteá lucrá, domnii cei paméntesci pre iobagii sei 'i trimitteá cu càrti pre la «alti domni. Preotii românesci trebuía se dea dajde domniloru pre annu si se «le crésca câni; pre feciorii loru 'i rapiá de la invetiaturi si facédu-i cur-«teni 'i siliá se-si mute legea si credinti'a, si altele mai multe faceá domnii «cei paméntesci cu bietii Români, mai vêrtosu domnii aceia carii se lapedasse «de némulu, legea si credinti'a Româniloru din carii erá prasiti.....Românii «cei prosti au gemutu sub tirannía pîna la a. 1785, cându s'au milostivitu au-«gustulu imperatulu Iosifu II a stricá iobagí'a..... Barem de ar fi traitu im-«peratulu Iosifu, pîna cându ar fi usiuratu si jugulu bietiloru prosti, carii nu «multu s'au usiuratu prin stricarea iobagíei.» Asuprirea cea mare «a bietiloru «Româniloru din Ardélu, cari si acuma (13 decemvre 1809) gemu sub jugulu «cellu greu allu domniloru paméntesci (macaru ca s'au stricatu iobagí'a), ca-ci «nu au vre o ruptória de slujba, cumu au prostii din Ungaria,» — Sincai o datéza mai cu séma de la epoc'a despartirei Ardélului de Ungariá.³

Peccatu ca Sincai nu ajunse si la anulu 1784 allu Chroniceii sélle.

c) Idee politice-nationali.

I. Sincai, in Chronic'a sea, e departe de a fi numai Ardelianu, ellu e Ro-mânu din tóte pârțile ambeloru Dacie. Chronic'a sea e pentru toti Românii. La Miron Costinu, cu retragerea legiuniloru si invasiunea barbariloru; la Can-temiru, cu a dóu'a descallecare, din Fagarasiu si din Maramuresiu, de o data cu fatal'a despartire, se intrerumpe firulu ideei unitátii române. Sincai, mai fe-

¹ *Tesauru de monumente istorice*. III, 302. — Insemnâmu aci ca Gr. Maior fiindu nevoitu a se lassá de vladicia in a. 1782, se retrasse in monastirea din Alb'a-Iuli'a. Cõtra appusulu vieții sélle, multe 'i fu datu a vedé in acésta cetate. Ellu traia inca pre cându Choria si Closca fura prinsii (27 decemvre 1784) si apoi addussi in ferra la cetatea Albei. La 29 decemvre betrânulu episcopu 'si facusse testamentulu, si muri apoi pre la inceputulu lunei februaru 1785, cu vre o dóue-trei septemâni mai inainte de neomenós'a essecutare (28 februaru) a martiloru poporului Românu. Vedi despre Gr. Maior, *P. Maior Ist. beser.* p. 210 seq. *Cipariu, Acte si Fragmente*, p. 28—29, 39—55 lit. b), cf. 144 lit. s). etc.

² *Chron.* a. 1514.

³ *Chron.* a. 1526.

ricitu, începându de la Traianu, nu scapa din mâni acestu firu allu legaturei commune, pîn in dillele sêlle.

Ide'a fundamentale ce domina in tóta oper'a, ce scapera pre fia-care pagina a Chronicei, e, ca suntemu Latini, Romani, fii ai lui Traianu, si ca Dacia e a Româniloru.

Ide'a cea mai mare, demna de Michaiu Vitezulu, o gassimu la a. 1453 allu Chronicei, unde astfelu vorbesce despre luarea Constantinopolei: «Dlugos scrie: «Martî înainte de serbatóri'a S. Margarete, intrându craiulu (Poloniei) in Cracovi'a — — slaba veste s'au addussu prin cãrtile si solii lui Alexandru vodului Moldovei, ca Çiarigradulu, metropolea Greciloru, s'au luatu prin imperatulu Turciloru. Si eu inca dicu (adauge Sincai) slaba veste! pentru ca prin luarea Çiarigradului de Turci, s'au stinsu cu totulu imperatí'a stramosiloru nostri, carea ei cu multa versare de sânge, dara cu mai multa dreptate o câstigasse pre sém'a nóstra a Româniloru, cá pre sém'a unoru nepoti, nu pre sém'a Greciloru, carii fãra vre-o cadintia si numai cu viclesiugu au rapscitu imperatí'a, ba inca si numeþe de la noi: ca-ci Grecii nu sũnt Romani de vitia, precumu sunt Români, pre carii acumu inca i-aru batjocóri Grecii, numai de i-aru puté, dupa cumu am vediutu cu ochii si am auditu cu urechile» scl.¹

Oh! câti Români nu sunt si astadi, carii, de parte de a se puté urcá, nu potu se privésca macaru, fãra a ametí, la inaltimea acestei idei!

In totu cursulu chronicei imperiului bisantinu, face attentu pre lectorulu românú, cá ren si fãra calle Grecii 'si detera numele de Romani. «Eu insemnu aci (dice Sincai)² ca, dupa ce au cuprinsu Români Daciele si Mesi'a de josu, pre imperatiiu diu Çiarigradu multi autori nu i-au mai numitu ai Romaniloru, ci ai *Romaihiloru*, precumu se numescu pre sine Grecii de acumu, ca-ci Grecii fãra ajutorulu Romaniloru n'au pututu moscení glori'a stramosiloru nostri.» — «Grecii pre sine pîna astadi se numescu Romani, pentru ca imperatí'a Resaritului au fostu a Romaniloru, éra nu a Greciloru.»³ — «Prin Romani (la scriitorii bisantini) tu intiellége pretutindene Greci, pentru ca acestia si-au apropiatu sie fãra de vre o cadintia numele cellu pré-maritu allu stramosiloru Româniloru de acumu.»⁴ — Citându dip Niceta Choniate care pre Greci i numesce Romani, «Grecii trebuia se scria (observa Sincai in parentese)⁵ de i-aru fi

¹ «Mie totusi ren 'mi pare (continua Sincai) ca bombardariulu care au facutu armele pre sém'a Turciloru cându au luatu Çiarigradulu, de nému erá Dacu, adeca Românu, Urbanu numitu, 'si mai înainte slugisise la Greci, apoi pentru seracia lui lassându pre Greci trecusse la Pórt'a turecsca. Acest-a bine platindu-se de Mahometu II, faceá arme si unéte de stricatu ziduri.» Chron. a. 1453.

² Chron. a. 708.

³ Chron. a. 916. 917.

⁴ Chron. a. 1187.

⁵ Chron. a. 1205.

«lassatu mândri'a pe Greci se-si tina numele si se nu-si schimbe némulu.» — «Grecii carii n'au sciutu alte, sau n'au vrutu se scia, fàra se poreclésca némurile, celle de a stâng'a Dunarei Scyte, éra celle de còtra Appusu Latini, cá se-si faca propriu numele Romaniloru, ai caror-a numai suppusi au fostu «Grecii, éra nu din sângele loru prasiti, precum sunt prasiti Românii si Italianii, de¹ la carii imperat'ia inca numai cu viclesiugu o-au fostu luatu.»¹ — La annulu 1206 allu Chronicei, arretându cumu imperatulu Ionitia, dupa ce stricà din fundamentu si jafuì cetàtile grecesci cu locuitorii impreuna, càtu se nu mai póta reinsuffletí Romeii, se numiá pre sine *Romeokton*; «tocma bine (insémna Sincai.)² ca-ci *Romanokton* nu se puteá numi, ne fiindu Grecii Romani.»

Vorbesce de Valachi'a din Tessali'a.³

Cu deosebita predilectiune cullége monumentele istoriei române-bulgare, desceptându neincetatu simtiulu nationalitãtii române asupr'a cotropitoriului grecismu, si demonstrându ca adeveratu legitimii eredi ai Constantinoplei si ai imperiului orientale, sunt Românii, ér nu Grecii.

II. Ideele marétie alle viitoriului, nu impédeca pre Sincai⁴ de a vedé si a invetiá essigintiele momentului pentrà fia-care provincia româna.

Româniloru din Principate le arréta periclulu ce vine de la Domnii straini din Fanaru, pre allu càroru timpu scrieá. Cu invederatu necazu face istori'a unoror Domni cá Despotu «Greculu», cá Ianculu «Sasulu», Resvanu «Çiganulu», Gasparu Némtiulu, si alti straini. Anume, vorbindu de Despotu, dice:⁴ «cu minciun'a pe multi au insiellatu, de i-au crediutu, precumu se insiélla «si astadi multi din némulu românescu, de mai multu credu celloru ce nici le «fuge nici le muge de dènsii, decátu celloru ce sunt de némulu loru, si mai se «sfarma pentru binele loru. Ca-ci sângele nu se face apa, precumu este di-«call'a.» Dupa ce-i face istori'a si arréta cumu muri apoi «cá unu blastematu», adauge: «Ací numai atât-a mai dicu, ca eu asiá aspru scriindu despre Des-«potu, n'am vrutu nici vreu se vatemu vre unu nému, ca némurile tóte au «pretiu inaintea mea... numai se nu fia de naravulu lui Despotu.»

Probédia si constata la totu passulu continuitatea si maiestatea domnieloru române. Combate, cu invederata machuitiune, absurdele si neputintiósele pre-«tensiuni alle Unguriloru si alle Poloniloru asupr'a tierriloru române. Arréta de unde Români'a se numi Ungro-Vlachia.⁵ Spune cumu Bela, regele Ungariei, in locu se se gândésca cumu se-si appere regatulu asupr'a Tatariloru, 'si insusi fàra vre o cadintia titlulu de rege allu Comaniei si allu celloru-alte

¹ Chron. a. 1206.

² Chron. a. 1206.

³ Chron. a. 1231. 1343.

⁴ Chron. a. 1563.

⁵ Chron. a. 1343.

tierri vecine.¹ Lu supera multu «fal'a gólla'a Poloniloru si nebunesc'a si desiért'a mândria a Unguriloru.»² Arréta de unde nascura pretensiunile Poloniei si Ungariei asup'ra tierriloru române, si uneltirile, mai allesu alle Ungariei, cumu se surpe pre Români, si cumu totusi nu isbutira.³ Indignându-se de fal'a Poloniloru, «se mira ce aveá ei cu atâte juraminte ce cereá de la Domaii «Moldovei, cându bine sciá ca nu se tinu?»⁴ «Vedi (dice) mândria, še nu dicu «nebuin'a aménduroru némuriloru acestor-a (a Poloniloru si a Unguriloru) care «credeá ca cu multe stórceri de juraménturi si cu aperàrile unor-a asup'ra al-tor-a voru suppune si pre toti Români!» Intr'aceea, Stefanu voda, de es-semplu, apropiându-se, dice Sincai, cându de Polonu cându de Unguru, «nici «ascultá de unulu nici de altulu, cá unu Domnu si singuru obladuitoriu, càruia «nu-i erá frica de ei, precumu cu faptele au arretatu.»⁵ Sè mira de papii de la Rom'a «se ciudesc» si-i satirisédia ca se ammestecá si ei in trebile tierri-loru nóstre.⁶

Dar se ascultámu pre insusi Sincai, cumu judeca ellu raporturile Români-loru cu Ungurii, Polonii si Turcii; cumu probédia, conformu principiiloru moderne alle dreptului gintiloru, maiestatea, cumu dice dènsulu, a principatoru române, si acést'a, pre cându *Pray*, *Göbhardi*, *Engel* si altii, vîriá istori'a tierriloru nóstre, cá alle unoru pàrti integrante alle corónei Sântului Stefanu, in istori'a generale a Ungariei; se-lu audimu in fine, cumu proclama ellu, cu inceptulu seclului, necesitatea unirei principatoru române.

«Pretensi'a Poloniloru la Moldov'a (dice Sincai?) si a Unguriloru si la Mol-dov'a si la Valachi'a, dintru aceea s'au stèrnitu, ca Români din améndoue «tierrile acestea a dese ori nu s'au naravitu intre sine in punerea Domniloru: «dreptu-aceea partea cea mai slaba totu de a un'a au nezuitu sau la Poloni «sau la Unguri, si au fagaduitu tóta suppunerea si ascultarea numai se se a-«jute improtiv'a pàrtii cei mai tari; de unde au urmatu, de partea cea mai «tare inca tóte le-au fagaduitu numai se nu se ajute partea cea mai slaba. «Asiá au lucratu dupa aceea Moldovenii si Muntenii si la Turci, pîna cându au «cadiutu suptu jugulu loru. Éra Polonii, Ungurii si Turcii s'au bucuratu de «sfedile Româniloru, si pururea au cautatu privilegia de a puté surpá pre bietii «Români, cumu poti cullége din epistol'a craiului Mathiasiu, cea còtra fisculu «sau voevodulu din Ardélu in a. 1467 trimissa, carea suna: Intre celle-lalte

¹ *Chron.* a. 1236.

² *Chron.* a. 1487.

³ *Chron.* a. 1467.

⁴ *Chron.* a. 1470.

⁵ *Chron.* a. 1475.

⁶ *Chron.* a. 1595. 1603.

⁷ *Chron.* a. 1467.

«care cu intielleptiune si folosu s'au innoitu si orânduitu in adunarea trecuta
 «a prelatiloru, baroniloru si nobililoru nostri, aceea inca s'au orânduitu cá de
 «ací incollo intru avenire nici noi, nici craii carii ne voru urmá, se putemu
 «sau se póta ori-cumu instrainá tinuturile Fagarasiului, Omlasiului si Rodnei
 «cu pertinentiile, ci numitele tinuturi pururea se fia gata in mânilor crailoru,
 «cá de cumu-va va fi opu, se se póta dá ori-carui voevodu, muntencescu sau
 «moldovenescu, de locasiu, spre ingrozirea și câstigarea părtiloru acellor-a...
 «Vedi (dice Sincai) cu ce mestesiuguri se siliá némurile de prin pregiuru se
 «surpe pre Români! adeca tineá dominiuri si bunuri intregi spre sam'a acel-
 «lor-a carii se nevoiá se-si mánce némulu. Asiá au lucratu si Polonii; ci
 «prin mestesiugurile acestea ce au dobânditu si Ungurii si Polonii? de nu
 «scii tu, 'ti voiu spune eu, asculta-me: Polonii pentru fal'a loru au inrossitu si
 «ingrassiatu paméntulu Moldovei cu sângele, si pre Moldoveni i-au imboga-
 «titu cu prádile din tinutulu loru; Ungurii au datu Ardélulu de jafu si Mol-
 «doveniloru si Munteniloru, pina cându au cadíutu acestia suptu jugulu Tur-
 «ciloru.»

Vorbindu despre tratatele addusse de Dogiel, Sincai¹ dice: «Alliantia nu e
 «suppunere, asiadara se dovedesce ca Polonii numai din fala desiérta ammés-
 «teca allianti'a cu suppunerea; precumu dintru aceeasi fala ammésteca si ti-
 «tulii Domniloru românesci cu Palatinii loru; pentru ca de voiu intrebá eu,
 «avut'au vre unu palatinu lesiescu atáta putére, cáta au avutu macaru care
 «voda din Moldov'a sau din Valachi'a, ce-mi voru raspunde?»

Venindu la legatur'a cea famósa ce incheiassera intre sine Vladislavu II re-
 gele Ungariei, cu frate-seu Sigismundu regele Poloniei, asupra tierriloru ro-
 mâne, Sincai² observa: «Cine ar inchide din legatur'a acést-a, ca Moldov'a si
 «Valachi'a n'au avutu maiestatea sa, adeca ca n'au fostu obladuitórie numai
 «de sine, acell-a multu ar gressí, pentru ca Vladislavu II craiulu Ungariei,
 «numai cátu au rivnitu se aiba Moldavi'a si Valachi'a suptu sine, dara nu le-
 «au avutu vre o data, de au si datu bunuri in Ardélu voevodiloru sau Dom-
 «niloru aménduroru tierriloru. De se va improtíví cineva dissei melle, ar-
 «réte-mi pre cine au pusu Vladislavu II sau altu craiu ungurescu voda, macaru
 «in Moldov'a, macaru in Valachi'a, fâra de voi'a tierriloru acestor-a; ca-ci ca
 «au ajutatú unii crai unguresci, ba si Polonii, pe vre o câti-va, pre carii i-au
 «voitu tierrile acestea, de nu intregi, incai o parte dintr'insele, de au appucatu
 «la domnia, insumi nu tagaduescu; dara de ací nu urméza, ca tierrile acestea
 «au fostu suppuce loru; pentru ca atunci aru fi fostu suppuce crailoru ungu-
 «resci, sau celloru lesiesci, cându aru fi pututu acestia asiá pune Domnii in

¹ Chron. a. 1387; cf. a. 1432 unde arréta lui Engel ca a plati pagubele facute si a se im-
 pacá, nu va se dica a se suppuce. Vedi si a. 1487.

² Chron. a. 1507.

«Moldov'a si in tiérr'a muntenésca, precumu au pusu craii lesiesci pre palatinii «loru, si craii ungueresci pre voevodii Ardélului, care punere cându s'au in-
«têmplatu?»

Adducêndu inainte unu chrisovu allu lui Vladu voda, in care acest-a dice ca vre pururea se servésca sântei coróne si regelui Vladislavu cu tóta credinti'a, Sincai¹ observa contr'a lui Engel: «Din cuvintele acestea eu nu sciu ce sup-
«punere a lui Vladu voda asiu puté cullége, ca-ci nu dice, ca esté Domnu
«din mil'a craiului Vladislavu II, cumu erá voevodu Ardélului Ioan Zapolia, ci
«din mil'a lui Dumnedieu.»

Se incheiãmu aceste invetiaturi istorice, politice si nationale, cu urmatóriele românesci cuvinte alle lui Sincai:² «Pre némulu românescu mai multu l'au
«stricatu ântâiu neintiellégerea intre dênzii si pism'a din launtru, carea si pre
«stramosii nostri Romanii cei vechi singuru i-au mâncatu, apoi pism'a si fal'a
«crestiniloru din vecini, si mai vêtosu a Lesiloru, de câtu némurile celle pa-
«gâne, Tatarii si Turcii; ca-ci de acestia lesne si pré-usioru s'aru fi apperatu
«Românii, mai allesu de nu s'aru fi despartitu Moldovenii si Muntenii in dóue
«domní, ci aru fi fostu toti subtu unu capu tinêndu la o lalta. Dara despar-
«tindu-se Românii intre sine, pre Moldoveni 'i asupriá Lesii sau Polonii, pre
«Munteni Ungurii, si cându si cându pre Moldoveni, si Polonii si Ungurii.»

Écca justificatiunea testamentului lui Stefanu cellu Mare!

III. Se vedemu acumu invetiaturele lui Sincai pentru Transilvani'a.

Românii de aici, calcati de o potriva in celle besericesci, politice si sociale, dupa cadérea Transilvaniei sub cas'a habsburgica fura amagitti, prin promisiune de drepturi egali cu Ungurii, a se uní cu besérec'a Romei.

De aci inainte incepu Românii a pretinde drepturi egale. Episcopulu Inno- centiu luasse in seriosu promissiunile facute Româniloru. Ellu cerù recunnó- scerea nationalitãtii române, independintia de Catolici, si usiurarea sórtei tier- raniloru. Persecutatu, ellu muri in essiliu. Dar asta politica românesca traí in successorii sei, in Gregoriu Maior si in toti Românii cei mari ai epocii lui Io- sifu II. Murindu Iosifu, cu ellu impreuna amortí si dreptulu Firei in Ungari'a si in Transilvani'a; principiile revolutiunei francesce de abíá Românii le intiel- legeau; dreptulu pumnului reinvijã mai potiute de câtu alta data: reactiune naturale dupa reformele ce incercasse Iosifu la Unguri.

Românii se vediura nevoiti a se apperá pre terrenulu dreptului istoricu.

La 1791 ei asternura imperafiei, precumu mai attinsemu, acea neperitória petitiune nationale, in care, cu istori'a a mâna, probédia ca, Românii, colonia romana addussa de Traianu in Daci'a, sunt cei mai vechi locuitori ai tierrei,

¹ Chron. a. 1511.

² Chron. a. 1412.

sunt adevèratii credi ai Transilvaniei; ca in secolii trecuti ei se bucurau de drepturi politice si nazionali alătura cu Ungurii si celle-alte natiuni alle tierrei; ca numai urr'a nationale si religionaria, si injuri'a timpuriloru 'i desbraccà de drepturi. Ceru deci a fi restabiliti in tóte aceste drepturi, in deplina egalitate cu celle-alte natiuni alle tierrei. Nimicu nu lipsesce acestui mare actu nationalu: nici sciinti'a si consciinti'a dreptului, nici conceptiunea profunda a politiceii nationale, nici curagiulu civicu.

Acésta petitiune nationale e pîn astadi evangeliulu politicu, cartea credintiei politice a Româniloru de preste Carpati: egalitate perfecta de drepturi nazionali.

Autorulu principale e Iosifu Mehessi consiliariulu;¹ dar conlucrara la acestu actu toti barbati mai de frunte ai Româniloru de pre atunci, si negressitu barbati cá Klein, Sincai s. a.

Cându se cetf in dieta petitiunea româna, Ungurii se turburara preste tóta mesur'a.² Celle trei natiuni se unira si mai strinsu in faci'a pericolului ce le amenintiá recunnóscerea nationalitáti române.

Sincai care se appucasse chiaru atunci indata, precumu arretaramu mai susu, a apperá supplic'a româna asupr'a criticeii dusmanóse a lui Eder Sassulu, in Chronic'a sea apoi arréta la tóta ocasiunea, ca Români Transilvaniei sunt Romani, cei mai vechi locuitori ai tierrei, si ca ei trebue se se lupte pentru recunnóscerea nationalitáti loru. Prin drepturi nazionali ellu intiellége cu deosebire autonomia administrativa, politica si beserecésca, pre picioru egale cu Ungurii si Sassii, adeca, Români se se administre prin Romani, precumu Ungurii si Sassii se administra prin Unguri si Sassi. Deregetori si archierei români vre Sincai pentru «Români cei ticelosi, carii pîna astadi nu-si cunnoscu «binele si folosulu seu, cá se fia povetiuiti de barbati nascuti din sângele loru, «pre carii 'i dóre de némulu nostru, nu cá pe némurile celle straine, cari

¹ Chron. a. 1653.

² In manuscriptele ce ne daruisse fericitulu mitropolitu Δ. St. Solutiu, cetimu: «In propositione de dato 2 Iulii 1791 sub No. 822. 1791 substrata de transposito per Commissarium regium Rescripto regio intuitu supplicis libelli Valachorum exarata sequentia leguntur: In der «Sitzung von 21 Iuni wäre solches (Rescript) verlesen worden, und habe auf die praeeoccupirten Gemüther der Stände bei ihrem schon angewohnten Mißtrauen einen widrigen Eindruck gemacht. Bei der in der Bittschrift gedachter Nation vorkommenden Behauptung: dass Mathias «Covinus aus der Walachischen Nation entsprossen wäre, sei ein höhnisches Lachen zu vernehmen gewesen; die weiter vorkommende Behauptung aber, dass die Familien *Iosika*, *Kendeffi*, *Nalatzí* und *Huszar* walachischen Ursprungs seien, hätte diese Familien zum Zorn gereizt, und den in der Sitzung gegenwärtig gewesenen griechisch-katholischen Bischof *Bab* hätte «man heftig angegriffen und gefragt: ob er von dieser Schrift der Walachen keine Kenntniß «habe? Worauf er ohne Gemüthsbewegung, jedoch mit einer männlichen Standhaftigkeit erwiedert habe: dass er selbst nicht der Verfasser dieser Schrift sei, dieselbe jedoch mit seinem Vorwissen wäre aufgesetzt worden.» etc.

«numai pentru aceea cârtescu asupr'a povetiitoriloru celloru din némulu ro-
«stru, cá se póta suge sângele Româniloru; ca altmintrea nu aru puté trái, sau
«de aru si trái, aru fi mai ficalosi de cátu Români! Vai némului românescu,
«de nu-i va dá Damnedieu intielleptiune!»¹ — «Vai némului românescu si é-
«rasi vai! carele uitându-si viti'a si seméti'a geme sub jugulu altoru némuri
«— — nu vreu eu se numescu némurile acestea, ci numai atât-a dicu: Ce
«pastoriu ai, alle càruia cuvinte nu le intiellegi? Vedi, socotesce si judeca ce
«vreu... acestia?» etc.²

Români dar prin Români se se guverne in Transilvani'a, ér nu prin straini,
in celle politice cá si in celle beserecesci.

Inse, assémeni drepturi se puteau óre sustiné cu istori'a a mâna?

Sincai urmaresce drepturile nationali istorice alle Româniloru façia cu Un-
guri, incepéndu de la Tuhutum, invingetorulu lui Gelu.³ Ellu publica interes-
santulu actu allu regelui Andreiu III, de la 1291, din care resulta cumca Ro-
mâni pre atunci «siedeá si judecá dimpreuna cu craiulu» despre trebile tier-
rei.⁴ Arréta, precumu vediuramu si aiurea, cumu nobilii români cei mai de
frunte facéndu-se Calvinii si Catolicii se prefacura in Unguri, persecutându a-
poi ei mai vètosu pre Români;⁵ constata numerulu cellu mare allu nobililoru
români «carii s'au boeritu si se boerescu pîn astadi, ce dupa legile tierrei nu
«s'ar fi pututu, nici s'ar puté face, de aru fi Români numai sufferiti in Ar-
«délú»;⁶ demonstra in fine, ca numai urr'a papistasiloru si a calviniloru a fa-
cutu de némulu nostru intregu, nu numai tierranii, dar si nobilii se consi-
derara de sufferiti in tiérra;⁷ in adeveru, «I. Chemeni, desromânitulu, fiulu
Miculei, carele au scornitu acést-a, numai cá se-si ascunda némulu, nu arréta
vre o lege a tierrei, prin care se se fi otarítu, cá Români se fia numai suf-
feriti in Ardélú, ci acést-a o-au adaogatu numai ei iscoditorii Approbateloru.»⁸
Români asiá dar, nu sunt sufferiti de dreptu, «ei ei sunt vatr'a Ardélului.»⁹

¹ Chron. a. 1698.

² Chron. a. 1563.

³ Chron. a. 904. «Din cuvintele Anonimului Belii (dice Sincai) poti cullege: ca pe Români
«din Ardélú nu i-au suppusu Ungurii cu armele sélle, ci ei din buna vointi'a loru s'au suppusu
«si unitu cu Ungurii, cá se fia assémenii loru, precumu au si fostu, pîna cându s'au ijdanitu
«Approbat'a Ardélului, ca-ci unirea carea o-au facutu nobilii (boerii) cu Sassi si eu Secuii
«in annulu 1437, nu e improtiv'a a totu némului românescu, precumu nu este nici improtiv'a
«némului ungurescu, care asisiderea nu se numescé in unirea aceea, ci numai improtiv'a pro-
«stiloru este.»

⁴ Chron. a. 1291.

⁵ Chron. a. 1514. 1490. etc.

⁶ Chron. a. 1653.

⁷ Chron. a. 1514.

⁸ Chron. a. 1653. cf. a. 1224, 1437. 1490. 1514.

⁹ Chron. a. 1224.

Se întorce apoi Sincai cõtra Unguri si le spune ca slabitiunea si nenorocirea lor de atunci datã de cându s'au despartitu de Români, adeca de cându nu voru a-i mai recunnõce cá Români si Resariteni, ci numai cá Unguri si Calvini sãu Catolici. «Ungurii cei vestiți mai nainte in tãta lumea, de atunci au in-
ceputu a merge inapoi cá rãcii, de cându s'au despartitu de Români, si s'au
insoțitu cu alte nãmuri; ca-ci nu mai sunt Corvini, nu Draghi.»¹ Acẽst-a o
repete adesea Sincai Ungurilor.²

De cându scrieã Sincai acestea, pîn astadi, nici pretensiunile nici politicã
Românilor din Transilvani'a nu s'au schimbãtu. Inca totu Sincai e profetulu
nostru, si cartea sea evangeliulu nostru.

IV. In cãtu pentru Români din Banatu si din Ungari'a, Sincai cellu de ân-
tãiu si mai bine de cãtu toti puse in vedere drepturile lor de autonomia na-
tionale si beserecãsca, si anume, independinti'a Banatului de Unguri in celle
politice, si independinti'a de Serbi in celle beserecesci

Ellu publica³ vechiulu privilegiu de autonomia nationale a Banatianiloru, de
multu datu uitãrei, si apoi se intrãba: «Frumosu privilegiu este acest-a, dara
tine se au ba, spuna Români cei din Banatu. Eu sciu ca domnele din Ba-
natu care mai nainte au fostu numai alle Românilor, pe vremea mea le-au
cumperatu cu bani gata Ungurii, carii au si avutu cadintia, Nemtii, Talienii,
Armenii, Grecii si alte nãmuri straine, carii apoi n'au domnit, ci au tiran-
nit prestes misiei Români.»

Publicãndu privilegiile pre cari 'si intemeiau Serbiei supfemati'a asupr'a be-
serecei romãne din Banatu si Ungari'a, Sincai se grabesce a observã:⁴ «Tu
cetitoriale! aci bine insãmna, ca arhiepiscopului si episcopiloru serbesci in
diplomatulu acest-a, nici o putere se da prestes nãmulu romãnescu.» — Pu-
blicãndu inca unu chrisovu in care e vorb'a de episcopulu Efremu Veniaminu,
Sincai dice:⁵ «Eu lassu ca Efremu Veniaminu au fostu episcopu in Oradea-
mare, in Agri'a, dara numai prestes Serbiei cei din si de lãnga cetate, nu si
prestes Români, pentru ca prestes Români din comitatulu Biharei atunci po-
ronciã Teofilu Mitropolitulu Belgradului din Ardãlu. Afara de acestea, in
totu diplomatulu acest-a numai despre Serbiei cei veniti se vorbesce: nu potu
dreptu-aceea episcopii cei serbesci postã vre. o cadintia prestes Români cei

¹ Chron. a. 1440.

² Chron. a. 1467. 1526.

³ Chron. a. 1457. — Acestu privilegiu e intaritu de principele Transilvaniei Gabr. Bathori
la a. 1609; era Racoti II, la 1655, scutesce pre tierrani de iobagia, pentru cá se pãta mai bine
putã armele asupr'a Turciloru. Vedi *A. Papiu Ilarianu, Istori'a Dac. super. I, 141, 164.*

⁴ Chron. a. 1690. 1691.

⁵ Chron. a. 1695 cf. 1696.

«din Banatu si din tiérr'a unгурésca, cari cu multu mai nainte au moscenitu
«locurile acestea de câtu Serbii.»

Pre acesti archierei serbesci inca, si cu deosebire pre ei 'i are Sincai in vedére in cuvintele sélle mai susu citate, cari nu strica a le repeti si aci: «Ce «vreu arhieriei acestia? se te invetie se-ti prinda partea pre lumea acést-a, «au se te duca la ceriuri? Nu crede, o Române! pentru ca numai pung'a ta o voescu, cá se-si imple pungele loru, si tu se remâni robu acellor-a pre «carii mai marii tei i-au stapânitu óre-cându.»¹

Ide'a cea mare a lui Sincai, de a se despartí besérec'a româna de cea serba, de abia se realizà acumu numai de cufréndu.

Venindu Banatulu sub domni'a casei austriace, écca ce scrie Sincai despre coloniile svabesci: «La annulu acest-a (1725) atât-a am de a scrie, ca cumu «au inceputa imperatulu Carolu VI a adduce Svabi cu drói'a in tiérr'a ungu- «résca, si mai allesu in Banatulu Timisiórei, unde nu multi locuitori rema- «sése, dupa ce s'au isgonitu Turcii din Timisióra in añnulu 1716, ca Români, «vatr'a locuitoriloru din Banatu, pina cându au stapânitu Turcii Timisióra, «s'au trassu mai in laturi, si cumu si-au perdutu dupa aceea cadintiele, se va «arretá la loculu seu.» Sincai, durere, nu scimu se fia ajunsu a scrie despre acést-a.

Atâtu si din invetiaturile lui Sincai, ce attingu pre Banatiani.

d) Idee literarie.

Indata ce Sincai se întórse de la Rom'a, se appucà a indepliní si a pune in ordine *Elementa linguæ Daco-Romanæ* compuse de Klein, si la 1780 le si publicà in Vienn'a in limb'a latina. Acést-a e prim'a grammatica a limbei române, si inca cu ortografia latina.

In prefatiune Sincai arréta originea Româniloru din colonii addussi de Traianu in Daci'a, precumu si intinderea loru in Români'a, Moldavi'a, Transilvani'a, Maramuresiu, Ungari'a pina in Tisa, Silvani'a, Banatu, Cutio-Valachi'a, Bassarabi'a si pina in insasi Crime'a; arréta ca limb'a Daco-Romana e fiic'a limbei latine, sor'a limbei Ítalo-Romane.³ Sincai erà se adauge unu dialogu la acésta

¹ *Chron.* a. 1563. — Vedi si a. 1723, ca Români din tinuturile Berechenlui, Bistritiei si Luncei nu aru fi datori se dea dijma episcopului cellui latinescu din Oradea-mare.

² *Chron.* a. 1725.

³ Vacarescu in grammatie'a sea de la 1787, editiunea de Vienn'a, pag. 50 dice: «limb'a ru- «mânésca... urmédia limbii talienesci, si cellora-lalte, ce sunt assémenea acestia, carele au in- «ceputulu din limb'a latinésca, si isvorulu din limb'a grecésca.» — pag. 53: «limbile talienesci «si latinesci din care se trage limb'a nóstra.» — pag. 97: «limbile... italianésca, françiozésca, «latinésca, si mum'a tuturoru: cea grecésca.» — pag. 166: «Italianii, Françezii, Ispaniolii si «altii ce li se trage limb'a din limb'a latinésca cá nisce pírae, precumu si acésta a nóstra ru- «mânésca.»

grammatica, despre începutul Românilor, dar nu-lu ertă censur'a curtei imperatesci de la Vienn'a.¹ Neputându publicá dialogulu, écca ce essemple aduce in grammatica: *Se au dus la Roma. Purcede lá Itália. Am fost in Roma. Siede in Bucuresci. Am venit den Iási. Quâte milluri sent de aici pana in Bucuresci. Treidieci si siepte. Nu s'ar putere gassi un carausi se ne duca pana la Argisi? Un vârvâr se dica aceastaa unui Roman.*² etc.

In prefatiune Sincai crede lui Cantemir, cumca limb'a si literere slavo-illirice s'aru fi introdussu la Români mai ântâiu sub Alexandru Domnulu Moldaviei, pre timpulu conciliului florentinu, si ca mai inainte de acést-a Români scrieau cu litere latine.³

Indata la începutulu grammaticei⁴ dice: «Vechile litere alle Daco-Romaniloru sunt literere Latiniloru séu Romaniloru celloru vechi, de la carii 'si tragu originea.»

Cunoscetoriu allu originei si naturei limbei sélle, Sincai nu intiellége cumu coloni'a latina din Daci'a lui Traianu póte se scria cu alte litere decâtu cu celle latine.

In scrierile sélle la tóta ocasiunea 'si esprime parérea de reu ca Români au parassitu literere strabune. Asiá la a. 325 allu Chroniciei, dupa ce arréta ca, inca pre timpulu lui Gallienu fiindu preqi crestini in Daci'a, nu Români au luat credinti'a lui Christu de la Goti au de la Sloveni, ei Gotii si Slovenii s'au luminatu prin Români, apoi adauge: «Bataru si-aru fi tinutu si literele! pentru ca atunci cu slovele cirillesci nu s'au pututu folosi, fiindu ca «nici erá pe lume.» Ér la annulu 1652 din Chronica, arretându cumu Ungurii calvini cercau a víri eresurile loru intre Români prin traducerea cârtiloru bese-

¹ Chron. a. 824. — Sincai mentionédia de acestu Dialogu si in prefatiunea grammaticei sélle de la 1805.

² *Elementa linguæ Daco-Romanæ.* 1780. p. 61, 68, 95 etc.

³ La annulu 1439 allu Chroniciei inca admite celle ce spune Ignatiu de Luca, dar nu tocmai asiá fára de nici o reserva cá Petru Maior spunerea lui Cantemir, pentru ea Sincai observa ca Ignatiu de Luca «nu însamna de unde are' acestea.» Dice apoi: «eu am arretatu «la annii trecutii, cumca Români mai nainte s'au facutu crestini de câtu Bulgarii si ceia-lalti «Slavini, si ca episcopii Româniloru in sobórele celle dintâiu numai latinesce s'au iscalitu: asiá «dara adevératu scrie Ignatie de Luca.» — Éra Tempea, in prefatiunea Grammaticei sélle, dice: «Dupá Constantinu Copronimu la 800 de anni crestinându-se la Ciarigradu imperatorulu Michail «fiulu imperatorulu Theofilu, s'au talmacitu si cârtile bisericeesci depre limb'a grecésca in «limb'a slovenésca; si avédu noi in limb'a nóstra lipsa de cârti bisericeesci; amu cautatu a «primi celle slovenesci: de unde lamuritu se vede ca din pricin'a acést-a ne-au cautatu a «primi si slovele slovenesci. Si asiá limb'a nóstra stricându-se, ba mai de totu intielenindu-se, «au pierdutu si maestri'a grairei, care neavédu parintii nostri grija de a o iscusí, tóta nesci- «inti'a si varvar'a au cuprinsa pre némulu nostru, si au cadiutu in mare prostia.»

⁴ *Veteres Daco-Romanorum Litterae eadem sunt, quae et Latinorum, seu antiquorum Romanorum, a quibus originem ducunt suam. Elementa linguæ Daco-Romanæ.* p. 1.

recesi in limb'a româna, Sincai dice: «ci prin acéea numai atât-a au facutu de Români au lapedatu limb'a cea slovenésca din midi-loculu loru, si érași s'au intorsu la limb'a cea parintésca; baremu de s'aru fi intorsu sau de s'aru întórce si la literele celle parintesci.»

Ortografî'a din Grammatic'a de la 1780, prim'a ortografia româna cu litere latine, e etimologica fórte inaintata; ea pastrédia nu numai pre *e* si *o*, dar pîna si pre *l* radicale. In fondu, de atúci pîn astadi de abîá s'a facutu vre unu progressu.

Din cãrtilé scolastice ce tiparî Sincai, grammatic'a latina-româna si abecedariulu sunt cu litere latine.

La 1804, in Epistol'a cõtra Lipszky, ellu simplifica ortografî'a de la 1780. In asta epistola dice intre altele: «Déca aceste litere cirilliane ar fi se se pas-tredie cu cerbicîa si mai de parte, apoi, Dieu, nici cu ajutoriulu lui insusi «Apolline, nu va fi cineva in stare de a scrie grammatica româna, ca-ci câte cuvinte, atâte litere i-aru fi necesarie. Ce usioru scapi de acésta necuvi-intia, primindu érași literele latine!»¹

La 1805 Sincai scóte in Bud'a o alta editiune a grammaticéi de la 1780, cu ortografî'a de la 1804. Ellu promitte in prefatiune, si o grammatica illirico-româna, precumu in prefatiunea grammaticéi de la 1780 diceá ca aveá decu-getu a cullége unu dictionariu daco-romanu.

Astfelu ghiaçi'a se rupse.

Acumu érá mai usioru se éssa lucrãrile de limba,

a lui Vacarescu la 1787,²

a lui Molnar la 1788,

a lui Tempea la 1797,

a lui Iorgovici la 1799,

a lui Körössi la 1805,

a lui Budai-Deleanu la 1805,³

alle lui P. Maior, apoi

alle lui Loga si altor-a.

Urmã apoi *Lessiconulu* de Bud'a de la 1825, la care lucrara *S. Klein*; dupa mórtea acestuia, protopopulu *Vasilie Colossi*; murindu si acest-a, continuã lucrarea, din ordinea si cu spesele episcopului *Vulcanu*, canoniculu *I. Corneli*

¹ Si hi Characteres (cyrilliani) dñtius et mordicitus retinendi sunt, Me Herele, si Apollo concurrat, Grammaticam Valachicam nemo scribet, deberet quippe ferme tot regulas figere, quot voces reperiuntur. Quod, si Latinas reduxerimus literas, quam facile evitatu est!

² Dóue editiuni in acell-asi'annu: un'a in Râmnicu, cu o frumósa precuvântare séu dedica-tiune cõtra episcopulu de atunci alu Râmnicului, Filaretu; ér alt'a in Vienn'a. Vedi *Poeti Vacaresci* de *A. Odobescu* in *Revista Româna* 1861.

³ *Cipariu, Principia*, p. 322. — Despre lucrãrile lui Budai-Deleanu am se vorbescu cu alta ocasiune mai multe.

apoi protopopulu *P. Maior*; ér dupa ce muri si acest-a, terminara lucrarea pop'a din Pest'a *Ioan Teodorovici* si doctorulu *Alexandru Teodorovici*.¹

Acest-a fù rezultatulu potintei impulsuni date de Klein si Sincai la anulul 1780.

De atunci pîna astadi totu principiele lui Klein si Sincai au remasu in ortografia; altu dictionariu inca n'a mai essitu pîn astadi, cá si cumu gréllele lucrári alle celloru de ántáiu mari si neosteniti barbati, aru fi ostenitu pre mai toti cei ce le-au urmatu pîn acumu.

Cu câte dificultáti si prejudeceje aveau ei a se luptá, se vede din celle ce dice Sincai cõtra Lipszky: «Cine nu vede ca in celle beserecesci cauta a pastrá literele cirilliane!»² Petru Maior inca dice:³ «Nice eu nu dicu se se «schimbe slovele din cãrtile besericesci, ci... afara de besérica se scriemu cu «slove latinesci, cá se ne curatimu odata limb'a de varvaria. Toti eriticii din «Europ'a intrebuintiédia slovele Romaniloru, apoi fii imperatíei, Români, din «buna voi'a loru se remâna lipsiti de vistirariulu loru cellu stramosiescu.»

Norocirea erá ca la Sabiiu se afflau barbati cá Molnar si Tempea. Tempea in grammatic'a sea dice: «Slovele Româniloru de demultu au fost celle latinesci.»⁴ «Mum'a limbei nóstre latinése'a.»⁵ Adduce si ellu esemple cá acestea: *Ardelenu, Munténu, Moldovanu, Romanu*.⁶ *Unu varvaru se dica acestea unui Románu*.⁷ Cãtu erá ellu lipsitu de prejudeceje, se vede din laudele ce face, in prefatiunea grammaticeí sélle, lui Klein, Unitulu, precumu si din esemple cá acest-a: *Klein cu Molnar se straduescu pentru binele de obsce*.⁸

Preste puçinu se introdusse ortografi'a latina in dieces'a Blasului. Se intinse apoi cu incetulu in dillele nóstre in tóte tierrele române. Dar nici astadi nu e stabilita.

Sincal faceá si versuri, latine si române. Se dice ca sciá si improvisá.⁹

Dintre toti scriitorii timpului, Sincai e, fãra indoélla, cellu mai curatu si mai correctu in limba, mai precisu si mai nétedu in stilu. Limb'a si stilulu,

¹ Vedi prefatiunea Lessiconului. — Insemnaramu la inceputu, ca inca pre la 1759 se insarcinasse Gr. Maior cu lucrarea unui dictionariu. *Cipariu, Acte si Fragmente*, p. 224.

² Nam in Ecclesiasticis retinendas esse Cyrillianas, quis non videt? *Sincal Epistola ad Lipszky*, p. V. — Cf. *Grammatica*, 1805, p. 1.

³ *Istori'a pentru inceputulu Româniloru*, p. 257.

⁴ *Tempea, Grammatica*, p. 2.

⁵ *Idem*, p. 7.

⁶ *Idem*, p. 18.

⁷ *Idem*, p. 173.

⁸ *Idem*, p. 178.

⁹ Cunnóscemu *Elegia* sea de la 1803. — Vedi si unu versu latinu la adress'a Anónimulu, din Alb'a-Iuli'a, care prin epitafulu seu insulta pre Michaiu V., si caruia Sincai nu-i remâne datori, la a. 1601 allu Chroniceí. Ér la a. 1603 diu Chronica cetimu unu distichu románu destullu de pallidu.

variatu si reu, a atătoru documente si chronice, latine si grece, germane, polone si ungare, franceze, italiene etc. vechi si noue, cu cari se occupasse tota vietia, nu attinsera catusi de pucinu puritatea, limpiditatea si chiaru eleganti'a limbei selle. Ellu cunnosce limb'a româna din tote partile, si scie intrebuintia de minune proverbiile poporului. Sarcasmulu appare in tote scrierile selle, pentru ca neazurile si sufferintiele ce indura, indignatiunea si adesea desparerea ce-lu coprindeá, i ascutiá totu mai multu spiritulu sarcasticu. in scriere cá si in vorbire.

Intrebuintiédia cuvinte latine, dar cu multa moderatiune. In Grammatica stabilisse forte bine legile formarei cuvintelor, dar nu gassesce cu calle de a le urma totu de a un'a cu rigore. Ellu dice: *votu, suffragiu, tribut, capitiu, apedussu, securu, securitate, magisteriu, pretestu, tutela, statua, terme, flagellu, predecessoru, subsistentia* etc.; dar de alta parta, *donatie, visitatie, informatie, confederatie, directie, conditie* etc., o singura data, *incoronaciune*; dice adesea, a *patrá: reutátile care le-au patratu*. — Are câte-va cuvinte italiene, precumu: *sbocatura, guerra, tregua, scaramuccie, dogana, avenire: precumu voiu arretá intru avenire si mai pre largu*. — Formédia câte-va cuvinte noue, precumu: a *érasiuí* (repeti); *vederosulu, vederitulu* (spectabile, illustru) *si maritulu voevodu; nechiamaciosu indereptu* (irrevocabile); *parténi* (partidiani); a *impururi*, adeca a assiediá pre cineva de veci intr'o mosia. — Reinviédia cuvinte vechi române, precumu: *sclavu, sierbu, sierbire, stremuru, stremurare* (stimulare). — Cunnoscendu limb'a din tote tierrile române, are pina si cuvinte straine din Principate, precumu: *siugubina, haraciu, belea* etc. Dice: *nu voiu avé opu* (trebuintia, nevoia). Are vorbe si frasi ardelenesci: a *se ostoiá*; a *se surucluí*; a *se víjí*; a *çipá*, in locu de a arruncá, a dá afara: a *intiri* (goni); a *umblá razn'a* (vagabondu); a *izidi* (risipi); o *çira*; a *dá binetie*; *Radulu au tunatu in tierr'a Bérsei*; *tramândându-se nunt'a* etc. — Frasile latine la Sincai sunt românite, adesea cu multa elegantia, precumu: *cuvintele lui Eusebie, apoi alle Augustului Iulianu, de câtu carii mai bine a sci lucrurile Marelui Constantinu au pututu nimene*.¹ *Atát-a frica au cuprinsu pre nemici, câtu nici puteá fugi, nici a se apperá, ci caduti la pamentu nici a se misicá puteá*.² *Pre vreme melle care nému au fostu mai invetiatu de câtu Frâncii si Anglii, totusi nici pre acestia pe apa, nici pre accia pe pamentu, i-au biruitu cineva inca pina acum-a*.³ *Adverbiulu bine, 'lu intrebuintiédia cá Italianii si Francezii, adesea pre-elegantu, precumu: nu pociu crede ca Michaiu Voda ar fi vrutu se ommóre pre toti nobilii, ci bine pre accia despre carii aveá prepusu*.⁴ — In Grammatica regu-

¹ Chron. a. 331.

² Chron. a. 846.

³ Chron. a. 269.

⁴ Chron. a. 1599.

latu, in Chronica numai de vro dóue ori pune infinitivulu intregu, precumu: *n'am alta de a scriere*.¹ — Are diceri cá acést-a: *si-au pitulatu máni'a*. Are multe proverbie si idiotisme popularie: *s'au inturnatu cu búdiele drêmbolate*.² *Strainii càror-a nici le fuge nici le muge de Români*. *Ómenii se léga cu cuvântulu, dobitócele cu funea*.³ *Bonfinie carele sub bou inca cêrca vitiellu, numai cá se póta inaltá pe patronulu seu*.⁴ Apoi: *totu de o vitia si poroditia sunt, adeca Romani de sânge*.⁵ — Ironicu, sarcasticu de a pururea, câte odata se indignédia, si nu crutia nici in cuvinte pre inimicii si detractorii natiunei sélle. Se scie ca Ungurii nu voru cu nici unu pretiu cá Ianculu Huaiade se fia Românu; Sincai vorbindu de mintiun'a iscodita de Heltai, se supera si dice: *russinea le mánce obrazulu acellor-a carii pre vitézulu cellu mai mare 'lu rapescu de la Buthi cellu legiuitu allu lui parinte etc*.⁶ Pre Anonimulu din Alb'a-Iuli'a inca 'lu platesce cu moneta egale pentrn insult'a addussa lui Michaiu Vitézulu.⁷

Klein scrie curatu, dar nu asiá concisu cá Sincai. Limb'a si stilulu lui Petru Maior e mai cercatu, dar chiaru pentru aceea mai puçinu naturalu; Maior, cá si Cantemiru, cêrca a români, si adesea cu successu, periódele admirabili alle lui Cicerone.⁸

e) Idee istorice.

La 1774 intrá Sincai in cetatea eterna. Vediù column'a lui Traianu⁹ si se inspirá de Geniulu Daciei si allu Romei. Ellu fusesse tramissu in Rom'a Papiloru, si se întórse rapitu de Rom'a lui Romulu si a lui Traianu.

Inca de atunci, june abiá de 20 anni, Sincai 'si propuse a face unu drumu immensu, care pîn la dênsulu nici unu Românu nu lu facusse, nici de atunci pîn astadi nu s'a mai incumetatu cineva a lu face.

Ellu 'si propuse a plecá de la unu puntu fixu si certu, de la colonizarea Daciei prin Traianu, si a urmarí apoi coloni'a romana, passu in passu, din annu in annu, prin tóta intunerecimea timpuriloru, prin totu labirintulu barbariloru, prin tóte adversitátile secleloru, pîn in dillele sélle.

¹ Chron. a. 1246.

² Chron. a. 1323.

³ Chron. a. 1332.

⁴ Chron. p. 1475.

⁵ Chron. a. 274.

⁶ Chron. a. 1392.

⁷ Chron. a. 1601.

⁸ Sincai erá apperatoriu nu numai allu invetiaturiloru, ci si allu tuturoru maestrieloru între Români. «Acést-a de se va face, crede-me, (dice ellu) Români voru fi dintre cei mai fericiti.» Chron. a. 110.

⁹ Chron. a. 101—102, 111, 113.

Nimen nu calcasse acestu drumu. nimen nu resbatusse in acestu labirintu. Cin erá se-i fia conducetorii? unde erá se gassésca firulu Ariadnei?

Mai ver cine si ori unde, afara de Români, carii de multu 'lu scapassera din mâni.

Din Tis'a pîna in Marea-Négra, din Carpati pîn in Balcani si in Pindu, risipiti, deslipiti, sfermati, subjugati, Români 'si uitassera de multu, si de unde erau veniti, si ce fússéssera odinióra, si chiaru ce erau acumu, si cumu de ajunsera in starea in care se afflau. Furtunele timpuriloru risipissera tóte monumentele originei si vietiei loru, pre tóta faci'a paméntului, de la Rom'a pîn la Moscovi'a, de la Constantinopole pîn in Asi'a de o parte, pîn la Varsovi'a si pîn din col de nordulu estremu allu Allemaniei de alt'a; Unguri si Poloni, Nemti si Russi, Bisantini si Turci, toti si pe intrecute rupéséssera câte o bucata din corpulu istoriei române, ascundiéndu-o, accoperindu-o, alterándu o, descolorándu-o, adesea destrugéndu-o chiaru.

Si cu tóte acestea, la assémeni marturi, la assémeni conducetori, erá nevoitu a recurge.

Chiaru pre acesti-a trebuia a-i gassí, a-i descoperí, a-i recunnósce, a-i alaturá apoi si impacá; ér dintre tóte, câta sciintia, câta abilitate si câtu curagiu nu se cereá, cá acesti conducetori perfidi, adese inimici intre sine si pururea dusmani de mórte ai Româniloru, se nu adduca in ratecire si pre cellu mai invetiati si mai abilu cercetatoriu pre una drumu atátu de greu si ne mai âmblatu.

Sincai 'i descopere pre toti' si pléca la drumu, dar bine intrarmatu. Ellu 'si cunosceá conducetorii, le invetiasse limbele si le studiasse tóte pasiunile, tóte maestriéle, tóte tendintiele si tóta perfidi'a.

Incongiuratu de assémeni conducetori, ellu urmaresce vicissitudinile coloniei lui Traianu din ambe Daciele, in totu cursulu secoliloru, din annu in annu. Intréba neincetatu pre martori; 'i lassa a vorbí pre toti in tóta libertatea, pre Poloni, Unguri, Turci, Russi si altii, indeplinesce pre unulu prin altulu, si-i face si fâra voi'a loru, a innapoiá adevêrulu ascunsu si risipitu allu istoriei române. De multe ori marturii, conducetorii, se contradicu, adesea vorbescu orbiti de pasiune, de interessu au nesciintia; atunci calletoriulu nostru cercetatoru confunda séu impaca contradictiunile, pasiunea face se amutiésca si nesciintia se céda, prin câte o observatiune scurta, clara, judiciósa, grava.

In immensulu si intunecosulu labirintu allu evului mediu, de câte ori nu pare a fi in periclu de a-i scapá firulu, de a perde urm'a coloniei ce cauta. Barbarii pradatori nu lassassera nici ruine in urm'a loru. Ér conducetorii, ignoranti séu perfidi, assigura cu taría ca coloni'a, ca gintea ce cauta, perí de multu, vallurile invasiuniloru barbare o inghitira, si tóta cautarea e inde-

¹ Vedi list'a autoriloru citati in Chronic'a lui Sincai, *Anness'a XII.*

siertu. Atunci, neobositulu nostru cercetatoriu, ingrijatu, dar plinu de cre-
dintia, privesce cu attentiuone in drépt'a si in stâng'a, si la vedérea unui mar-
tíru la Dunare in seclulu III si IV;¹ la privirea unei epistole din Mesia scrisse
latinesce in seclulu V si VI;² la resunetulu unui graiu románu prin padurile
si vällile Traciei in seclulu VI;³ cu faci'a radiósa esclama cá unu altu Co-
lumbu: Écca uscatulu, écca coloni'a lui Traianu! De câte ori, aprópe perduta,
nu o reaffla ascunsa sub alte si alte straine si barbare numiri: cându sub
nume de Daci, de Goti⁴ si alti barbari, cându sub nume de Abotriti,⁵ apoi de
Bulgari si de Scite,⁶ pîna si numele Pacinatiloru si allu Comaniloru⁷ inca se
dete coloniloru lui Traianu, precumu mai târdíu Ungurii si Nemtii se mán-
driau cu faptele Româniloru, allu càroru nume 'lu ascundeau. Cându 'i reaffla,
si privesce amarele sufferintie alle «némului cellui obidatu allu Româniloru»,
«alle bietiloru nostri stramosi» sub barbari, ellu suffere impreuna cu dènsii
si plânge impreuna.⁸

Conducetorii, in totu lungulu dramu, nu incetédia de a fi dusmani, nedrepti,
insultatori chiaru. Sincai 'i observa mereu, cându glumindu si luându-i in
risu, cându indreptându si chiamându-i la ordine. Acést-a o face adese cu
Bisantinii, mai adese cu Polonii si mai allesu cu Ungurii si Nemtii. Ér cându
neadeverulu si nedreptatea trece tóta mesur'a, Sincai se indignéza si ellu, si
perdiéndu câte odata rabdarea, de si singuru in midi-loculu atátoru inimici, nu
se indoesce a adressá acestoru martori incorrigibili câte o apostrofa homeriana:
Russinea ve mánce obrazulu. Ellu arréta pentru ce Walther se lingusiesce
Poloniloru.⁹ Multu are de lucru cu «pré-vestitulu» Engel, contimporanulu si
cunnoscutulu seu: indrépta tóte errorile lui, commisse cu voia si fàra de voia;
spune cumu se lingusiesce Unguriloru, lucru care nu se cuvine istoriciloru;¹⁰
se mira cá spune si ellu câte odata adeverulu,¹¹ si causele reticientiloru lui
inca nu le lassa in tacére.¹²

¹ Chron. a. 370—1—2.

² Chron. a. 458, 518.

³ Chron. a. 587, cf. a. 1015. Vedi si P. Maior, *Ist. pentru inceput. Român.* edit. 2. p. 187.
despre Serbli lui Const. Porfirogenitulu.

⁴ Chron. a. 319.

⁵ Chron. a. 824.

⁶ Chron. a. 1152, 1186, 1206.

⁷ Chron. a. 834, 915, 1085, 1122, 1172, 1186, 1232, 1233, 1236, 1239, 1284 etc.

⁸ Cron. a. 248, 319, 351, 373, 476, 559, 564, 574, 602, 619, 679, 1683 etc.

⁹ Chron. 1596.

¹⁰ Chron. a. 1503, 1529 etc.

¹¹ Chron. a. 1494.

¹² Chron. a. 1683.

De téma nu cumu-va se se pérda firulu vietiei nationale, au se se rumpa in midi-loculu atátoru tempeste, Sincai nu-si uita a-lu legá din cându in cându.¹

Sincai 'si propusésse a fi unu simplu chronicariu; dar ellu e unu adeveratu istoricu, pragmaticu si criticu.

Quinet² care de dóue ori assémena pre Sincai cu Muratori, nu póte admirá de ajunsu intr'insulu, maturitatea criticeii, spiritulu de regula, de metódu, de investigatiune patiinte, discernementulu admirabile in lucrurile mari cá si in celle mici, artea de a pune ordine, de a adduce lumina in chaosulu cellu mai incâlcitu ce a fostu vre odata; cumu, fâra a cautá effectu, ellu nu simte decâtu trebuinti'a excessiva de a vedé adeverulu demonstratu; si tóte acestea, intr'unu limbagiu ingenuu, originalu, bruscu, viu, popularu, plinu de verdóre si de o simplicitate quasi rustica. Metodulu lui Sincai de a produce documente, diplome, tractate, de a lassá pre inamici se vorbésca, de a aduná din tóte pârtille tóte elementele de certitudine si a lassá apoi pre lectoru se judece; acestu metódu (dice Quinet) assiédia pre autoru in rangulu creatoriloru marei scóle istorice din seclulu XIX. Ellu a isbutitu a face pentru Români'a ceea ce au facutu Muratori pentru Itali'a, Benedictinii pentru Franci'a, ceea ce lipsesce astadi inca mai multoru natiunii orgolióse de trecutulu si viitoriulu loru. Si daca romu considerá ca ellu a fostu condussu la acestu metódu invetiatu intre annii 1790—1808, adeca intr'unu timpu pre cându operele criticeii contimporane nu apparussera inca, si pre cându in istoria domniá unu spiritulu cu totulu differente, uimirea ne va coprinde si mirarea, si ni se va paré póte ca assémeni lucrári nu s'au pututu indepliní fâra unu planu órcare allu provedintiei in privirea poporului pentru care s'au intreprinsu.

¹ *Chron.* a. 1215, 1390, 1420, etc.

² Vedí *Les Roumains, Anness'a XIII.*

Domnii mei!

Cunnóschemu epoc'a in care apparù Sincai, marimea întreprinderii junelui, lucràrile ce essecutà barbatulu, ideele ce propagà, persecutiunile ce încercà, si amarele sufferintie alle betrànului Sincai, pururea lovitù, dar nici odata înfrântu.

Pîn la dènsulu lumea se întrebá cu mirare din cându in cându, ce si de unde e acèsta ginte trunchiata si totusi mândra, desfacuta, dar de aceeași limba, de acellesi datine, assiediata cá o șentinella la marginile Europei, de la Tisa pîn la Nistru si pîn la Dunare, pre unu tèrritoriu întinsu cá acellu allu Italiei? Si nimen, nici chiaru Români nu sciau dá respunsu.

In midi-loculu întunérecului in care ne afflamu cu totii, écca vine acestu omu estraordinariu, tramissu, nu mai încape indoélla, de insusi Geniulu Romei, si arréta Româniloru si lumei, ca aici e DAC'À cea vechia, care o cucerisse TRAIANU imperatu si o colonizasse cu o nemarginita multime de ROMANI.

Se scie acumu, ca din câte colonie assiediassera vre odata Romanii, nici un'a nu se pôte assemená cu marea colonia addussa de Traianu in Daci'a, pentru ca Traianu a voitù a fondá aici, la estemitatea lumei romane, o adevèrata nòua Italia in faci'a lumei barbare, cu scopu de a formá unu muru potinte contra invasiuniloru de la Nordu, cu scopu de a apperá civilizatiunea latina contra barbariei amenintatòrie. Écca marea missiune a Daciei lui Traianu!

Nimen mai multu de câtu Sincai nu erá incredintiatu ca missiunea poporului daco-romanu, in cursu de atâti secolu nu se schimbasse pîn astadi. Convinsu ca astadi, cá si odinióra, totu noi suitemu poporulu cellu mai insemnatu in Orientele Europei, mai insemnatu prin originea, prin numerulu, prin cultur'a, prin positiunea nòstra, ca noi represintàm si astadi in aceste margini alle Europei civilizate, cultur'a occidentale, cultur'a latina, ellu nu se indoia unu singuru minutu, ca nu va trece multu, si Europ'a latina se va petrunde si dèns'a de necessitatea urginte in care se affa de a reinviá si a sustiné cu tarfia, in interessulu cellu mare allu latinismului si allu civilizatiunej, coloni'a lui Traianu din Daci'a.

Coprinsu si impinsu de assèmeni idee, ellu nu se occupà tóta viét'i'a de câtu a desgropá si a aduná din tóte pàrtile lumei elementele Istoriei Daco-Ròmane.

In fine, dupa mai bine de 34 anni de ostenélla, *post tot discrimina rerum*, la annulu 1808 Sincai putù se esclame: *Tantae molis erat Romanam condere Gentem!* Ellu se appucà se faca cunnoscutu Româniloru si lumei resultatulu laboriosu allu lungeloru sèlle veghiári: CHRONICA ROMÂNILORU.

Dar dusmanii neimpaccati ai numelui romanu se oppunu, si publicatiunea se intrerumpe.

La 1812 c erca din nou, si ér nu isbutesce; barbarii 'i respundu: *Opus igne, author patibulo dignus.*

Ellu ave a presimtiulu ca n'ave a se-si védia Chronic'a tiparita «sub S anta Cor on'a Ungariei»¹ nici latinesce, necumu rom nesce.

Dar t ote persecutiunile lunei nu-lu abbatu de la cugetarea vietiei s elle, de a ridic a acestu monumentu neperitoriu Gintei Daco-Romane.

Neput endu-lu sc ote la lumina, ellu ascunde in desagi. si parassitu de lume si sórte p orta in spate-i, nedeslipitu de sine, tesaurulu seu si allu natiunei, polindu-lu *inter dolores et aerumnas* si indeplinindu-lu neincetatu, pîna in momentulu ce parass i ac esta vi etia ingrata.

Insasi m ortea, nemultiamita a-lu rap i, ascunse, pîn mai a de unadi, morm ntulu barbatului care desmorm ntasse unu popolu intregu.

M ortea insasai nu imbl andi furi'a sórtei si a inamiciloru lui si ai gintei române: ellu f u prigonitu in Chronic'a sea si dupa essirea-i din vi etia.

Murindu Vulcanu, c aruia lassasse Sincai unu esemplariu din Chronic'a sea, scaunulu episcopescu de la Oradea-mare remase veduvitu pîn astadi de successoru cu inima si simtiu de Români, si tesaurulu lui Sincai si allu natiunei se tin u si se tine ingropatu pîn astadi in Oradea-mare.

O copia a Chroniciei, sc ossa pre la a. 1821—2 de pre originalulu remasu la Vulcanu, cadiu in m anile unoru liberari de la Vienn'a, de la carii o cumper a intr'o licitatiune archimandritulu Germanu Vida din Maramuresiu, pre la 1833; ér la 1843 cerc a se o publice in tipografi'a mitropolfei din Iassi, dar nu ess i de c atu pîna la a. 1000 allu Chroniciei.²

¹ *Chron.* a. 1514.

² In titiulu acestei editiuni se dice: *Chronic'a Rom niloru si a mai multoru némuri.....de Georgie Sincai din Sinc'a.....in dillele prea-inaltiatului Domnu allu Moldaviei Michail Grigoriu Sturdia voevodu. In tipografi'a S. Mitropoliei a Iassiului la annulu 1843.* de unde se vede cumu er a se  essa ac esta editiune. — Copi'a ce possede a Vida, er a facuta de Petru Marcuti, in satulu Roctu allu comitatului Biharei, pre la 1821—2, precumu arréta D. Laurianu in Biografi'a lui Sincai; dar anevoia credu se se fi facutu pentru P. Maior, pentru ca acest-a murisse la 15 februaria 1821, precumu se vede din *Elenchus Librorum Valachicorum die 15 Februarii 1821 Budae demortui.* Acestu Elenchu, facutu si scrisu atunci, 'lu possuudu eu, av endu-lu primitu in daru de la Ioan Maior din Capusiu, nepotulu lui Petru Maior. Mai insemn amu aci ca in scris oria din 15 februaria 1821 a lui Matthia Marcovici, directorului de atunci allu tipografieii din Bud'a, publicata in *Archivulu pentru filologia si istoria*, 1869, XXVI, se dice: *Petru Maior... die 14 febr. a. c. summo mane opinione citius e vivis erepto.* — Petru Marcatin, afara de copi'a ce possede a Vida, mai facusse inca un'a pre la 1824. Tomulu I din ac esta a dóu'a copia ajung endu in m anile lui Loga, acest-a 'lu v end u in Bucuresci pre sém'a bibliotecei, éra cellealte dóue tomuri le incredint ia insusi Marcutiului lui Alexandru Gavra pre la 1842. La acestu annu, Petru Marcuti, omu demnu de totu respectulu, se affi a intr'o deregetoria in satulu Bicaciu aprópe de Oradea-mare, precumu se vede din urrit'a c erta ce av u Gavra cu Loga pre la 1842. Vedi *Fóia pentru minte, inima si literatura*, 1842, No. 40.

La annulu 1844, Alexandru Gavra de la Aradu, posedându o alta copia, incepù se dea la lumina operele Sincaio-Kleiniane, in tipografi'a universitàii unguresi din Bud'a; dar cu tôte strigàrile pressei române, cu totu spriginulu iubitoriloru de istoria, ellu inca nu tipari Chronic'a de câtu pîna la annulu 1383.

In fine, la 1852, principele Gregoriu Ghica allu Moldaviei, cumperà manuscriptulu ce possedeá Vida, si la 1853, annulu seculariu allu lui Sincai, essi la lumina, sub priveghiarea domnului Laurianu, unulu din membrii commissiunei insarcinate cu publicarea,¹ cartea care «acést-a erá ântâiu de a se face pentru Români,» si despre care cu dreptu cuvêntu se disse ca «in câtu timpu nu va fi publicata, Români nu voru avé istoria.»

Chronic'a lui Sincai, asiá precumu e publicata in Iassi, nu merge de câtu pîna la annulu 1739, si acést-a inca nu e de câtu o prescurtare din *Collegerea sea cea mare*, din *Annalii Româniloru*,² din *Scrissoarele sêlle celle mari*,³ assiediate dupa anni; o prescurtare românesca, precumu spune insusi cându dice ca «nu-si lungesce munc'a, cá se o ispravésca mai répede, si se o întórca pre latinia, cá se n'aiba opu se i-o cercetedie Români sei carii nu sciu de acestea,»⁴ «dintre carii unii mai vré-l'aru mortu de câtu se scria de acestea,»⁵ si »carii atât-a l'au necajitu de erá se-si pârjolésca lucrarea.»⁶ Apoi de câte ori nu scurtédia de fric'a censurei;⁷ alta data tace «cá se incongiure peirea ce i s'ar puté întemplá din spunerea adeverului;»⁸ si érași alta data, de fric'a «tauriloru celloru grassi din cucuruzu si de córnelle celle ascutite alle çiapiloru.»⁹ Apoi cându vorbesce de popi, de papi, de unire, de câte ori nu e nevoitu, de fric'a «crieriloru golli si a limbelorु clevetitórie» a tacé óre-cari lucruri, si a assigurá totu de a un'a, ca e bunu crestinu si ca vre se móra in legea sea.¹⁰

Asiá dar nu Chronic'a cea tiparita e lucrarea grandiósa la care a ostenitu

¹ Commissiunea numita de Domnu pentru publicarea Chroniceii lui Sincai, se compunea din *Donici, Cogalniceanu* si *Panu*. Venindu apoi in Moldavi'a D. *Laurianu*, se numi si domni'a sea membru allu Commissiunei. Raportulu cõtra Domnu dice: «resultatulu grabnicei publicãri este «a se datori in deosebi D-salle A. Treb. Laurianu, carele a priveghiatu correctur'a editiei si a «îndreptatu gressiellile manuscriptului.» In fruntea acestei editiuni se affia *Biografi'a lui Georgie Sincai* de D. Laurianu.

² *Chron.* a. 1467. 1711.

³ *Chron.* a. 1599. 1600. etc.

⁴ *Chron.* a. 1595.

⁵ *Chron.* a. 1363.

⁶ *Chron.* a. 1510.

⁷ *Chron.* a. 1514, 1529.

⁸ *Chron.* a. 1440.

⁹ *Chron.* a. 1490.

¹⁰ *Chron.* a. 1514. 1563. 1721.

Sincai, di si nópte, mai bine de 40 de anni, o jumetate de seclu allu vietiei sélle.

Unde e acésta cullégere mare de mai multe dieci de volumeni, aceste *scrisori mari*, cumu le numesce densulu, acesti adeverati annali ai Româniloru?

Nimen nu scie unde potu se zaca ascunsi.

Cine a cercetatu, fia macaru bibliotec'a lui Vulcanu? cine, bibliotec'a si archivele familiei Vass?

Apoi continuarea Chronicei de la 1739 inainte; apoi manuscriptulu latinu care 'lu vediusse Engel in Osiorheiu pre la 1800;

Apoi chronic'a latina la care lucrá Sincai pre la 1810; — unde sunt tóte acestea?

Unde e dialogulu care censur'a de la Vienn'a la 1780 nu-i dete voia a-lu tipari?

Unde istori'a familiei sélle?

Unde alte multe despre cari dice ca numai dupa repausarea sea voru vedé lumin'a?

Unde? — ca-ci nu e de credintu cá Sincai se fi pârjolit, precumu, necajitu de ai sei, 'i veniá se faca cu rezultatulu atátoru ostenelli.

Atátu materialu nu mai adunasse nimene; astadi chiaru, necumu se aiba bibliotecile Statului, dar si particularii sunt fórté departe de a avé macaru o o buna parte din câtu adunasse Sincai.

Oh geniu nemuritoriu allu lui Sincai! Tu care inca inainte de inceputulu acestui secolu ai strigatu cu o voce potinte ce resuna inca si va resuná in eternu in Carpati si la Dunare, in Balcani si in Pindu: Fii ai lui Traianu! acést-a e Daci'a; din naufragiulu secoliloru ea pentru voi a scapatu; lumin'a puterea Resaritului voi sunteti; écca documentele originei, titolii nobilitátií vóstre; écca temeulu dreptului si allu viitorului vostru! — Multiamita sèmpiterna tie: Tu ne-ai redatu consciinti'a de noi insine; sementi'a neperitória a a latinitátií in noi tu o-ai reinviatu; tu ai facutu a se recunnósce fratii din

¹ Despre acestu Dialogu memorédia Sincai atátu in prefatiunea Grammaticiei sélle de la 1805 vorbindu de differitele numiri alle Româniloru, câtu si in Chronica la a. 824 vorbindu de Abotriti; de unde se vede ca ide'a unui Dialogu despre originea Româniloru este a lui Sincai; inse Dialogulu din Ortografi'a lui P. Maior este allu acestuia, ér nu allu lui Sincai.

² Chron. a. 1711.

³ Chron. a. 1490.

⁴ Chron. a. 1510.

departare ce de multu 'si uitassera unii de altii; pentru ca cartea limbei tu cellu de ântâiu o-ai deschisu; istori'a Dacieloru tu o-ai smultu din ascundie-tóriele inimiciloru sempiterni ai numelui romanu.

Spiritulu teu fia in midi-loculu nostru!

Nici odata nu vomu uitá ca acésta carte ce tu ai inceputu, acést a erá si este mai ântâiu de a se face pentru Români. Cându Români se voru cunnósce, cându fratii de unu sânge ne voru recunnósce, planulu cellu mare allu Divului Traianu se va realizá in Oriente, si atunci..... atunci «Ginte mai alléssa nu va fi pre paméntu inaintea nóstra.»

VORBELE ROSTITE DE D. I. HELIADE R.

Dupa D. Papiu luându cuvântulu D. I. Heliade Radulescu, presiedintele societatei academice, disse:

«Domniloru!

«Astadi e diu'a cea mare, in care se eterniza memori'a lui GEORGIU SINCAI, unulu dintre cei mai mari Roâmni, martiru allu romanismului.

«Se traiésca Români'a!

B.

RESPUNSULU DOMNULUI GEORGIU BARITIU.

Domnule,

In istori'a popóreloru vine adesea câte unu periodu de timpu, din carele cunoscându cine-va pe deplinu viéti'a unui, séu unoru barbati, cari au condussu affacerile si d'estinele unei tierri séu natiuni, cunnósce totu de o data aprópe si istori'a acesteia.

Acellu barbatu românu, carele va fi in stare de a compune biografiile cunoscutilor triumviri: Samuil Miculu, Georgiu Sincai si Petru Maior, pe unu periodu rotundu de anni cincii-dieci, incepându adeca de la annulu 1770—1820, acell-a ne va dá chiaru in aceste biografie istori'a poporului românu din patri'a in care s'au nascutu si in sinulu careia au lucratu ei in acell-asi periodu de anni 50.

Déca press'a pe timpulu acelloru triumviri ar fi fostu sufferita a se misicá cellu puçinu in cerculu in care 'i erá ertatu a se misicá cu 20 de anni mai târdú in acelle tierri, atunci deslegarea susu atinsei probleme ar fi usiurata in mare mesura, pentru ca in acestu casu ne-amu afflá in possessiunea unui numeru considerabile de documente, cari, dupa ce nu se pastrara prin pressa, au si disparutu cu totulu din scrinele privatiloru, éra altele tocmai si din arhivele publice.

Acésta impregiurare luata in de aprópe consideratiune, 'mi da mie criteriulu, dupa care am se apretiediu coprinsulu meduvosului si elócentelui discursu, pe care 'lu audiramu din graiulu D-télle, D-le Papiu!

De unde acea abundantia de date istorice cullesse cu atât-á grija si critica? De unde acea petrundere agera in natur'a evenimenteloru din secolulu espiratu, petrecute in acelle tierri, in cari istori'a din acellu secolu si din acestu allu nostru inca nu este scrissa, ci abiá adumbrita in câte-va liniamente destullu de usióre? Respunsulu ce-mi potu dá la intrebári de natur'a acestor-a este, ca unu barbatu incalditu si condussu de acell-asi spiritu sacru, de care fusse con-

dussu si cellu preconisatu de dânsulu, nu affa repausu, pina nu strabate in fundulu adevêrului. Acêsta vointia de ferru te-a condussu si pe D-tea, pentru că, incepându din annii juniei si pina in timpulu de fația, se sacrifici diile si nopti, bani si sanetate, spre a strabate prin locurile, pe unde credeai ca pôte se stea ascunsu adevêrulu istoricu pentru natiunea nôstra. Dupa ce adeca in annulu 1852 fiindu in Vienn'a, prin lucrările istorice publicate atunci, ai datu prim'a proba, ca esci determinatu a calcá pe urmele barbatului, a carui panagerica o-ai facutu astadi, currêndu dupa aceea ai trecutu in Itali'a, adeca in acea tierra, pe allu carei pamêntu luasse si Georgiu Sincai aspiratiunile si — de nu me insiellu, — chiaru primele informatiuni *autentice*, atâtu despre originea natiunei, câtu si despre sorgintile celle mai copiôse, din cari s'ar puté scrie cându-va istori'a Româniloru si a pamêntului locuitu de acestu poporu. Cu atâtu inca nu te-ai indestullatu, ci precumu Georgiu Sincai in cursu de anni 34 cercetasse mai multe bibliotece si archive din imperiu, precumu ellu implusse dieci de tomuri cu documente istorice cullesse din tôte unghiurile, întocmai D-tea, convinsu ca o viétia de omu nu pôte fi de ajunsu, necumu a compune acea istoria, déra nici macaru a cullege materialulu necessariu la ridicarea unui monumentu nationale atâtu de maretiu, ai mersu totu pe urmele lui Georgiu Sincai si alle contimporaniloru sei, pentru că se aduni la unu locu totu ce voru fi scapatu ei din vedere, si celle pe cari loru nu le-a fostu datu a le cunnósce. *Tesaurulu de monumente* in 3 tomuri si alte publicatiuni istorice, essite pina acumu din condeiulu D-téle, au datu ocasiune publicului nostru cá si cellui strainu, pentru cá se prevéda ceea ce mai are se ascepte de la D-tea, éra membrii acestei societati academice au fostu convinsi indata de la inceputulu activitâti sêlle, cumu ca D-tea trebue se occupi locu in midi-loculu nostru. Totu din aceste cause erá lucru firescu, cá si compunerea biografiei lui Georgiu Sincai se o asceptâmu de la D-tea. Ai correspunsu si acestei missiuni intr'unu modu, in câtu avemu dinaintea ochiloru nostri spirituali imaginea autentica a istoricului, literatorului si totu de o data martirului Georgiu Sincai. O singura indoélla s'ar mai puté desceptá in spiritele nôstre, o indoélla, in faci'a careia trebue se se opréscá fie-care omu insetatu de adevêru; éra aceea este, cá nu cumu-va biografulu, ori istoriografulu, preocupatu si ellu intr'unu modu séu altulu, se fi fostu pré partitoru pentru persón'a singuratica si pré severu cõtra societatea, in midiloculu careia vietuise acea persóna. Cu acêsta reflexsiune a mea voescu a-ti rechemá in memoria unele opiniuni, cari s'au sustinutu intr'unu timpu despre barbatulu glórficatu de D-tea, ca adeca acell-a ar fi fostu unu Românu pré infocatu; ca pré ar fi voitu se întórca lumea cu degetulu; ca se incercá se delature mai multe institutiuni asupritórie si fôrte funeste ellu singuru cu umerii cá de unu Titanu, si asiá mai departe.

Fiindu-ca inculpári de natur'a acestor-a se audira si mai târdíu arruncându-se

nu numai asupr'a istoricului Georgiu Sincai, ci si asupr'a unoru successori si, déca voiti, adepti de ai lui; fiindu-ca de alta parte, in dillele nóstre a începutu a se formá o scóla asiá numita a cosmopolitiloru. cari 'si batu jocu de ide'a nationalitáti, pe care nici ca o pricepu de locu: eu credu, domnulu meu, ca este bine a constatá, cumu ca, pre câtu Georgiu Sincai cá Románu a sciutu a se inaltá in tóta viét'a sea mai pre susu de ori-ce provincialismu ángustu, marginitu, miopicu, egoistu, pre câtu ellu si-a propusu a probá, ca natiunea romána este *un'a*, ca *un'a* 'i e limb'a, *unulu* si allu ei destinu, tocmái pre atátu ellu se adoperasse a demustrá dupa istoria, cumu ca coloniiloru lui Traianu nu le-ar fi fostu ertatu nici o data, nu le ar fi ertatu nici in viitoru a fi cosmopoliti mai nainte de a fi si a remáné Románi intru tóta puterea cuvântului.

D-tea, domnulu meu, ai premisu indata in essordiulu discursului D-télle. ca pre cându cóntra finea seclului espiratu in unulu din Staturile de ras'a latina de la Appusu se prochiemara drepturile omului si alle poporului, pre atunci coloniele lui Traianu erau ingenuchiate, calcate si umilite; éra eu mai adaogu, ca acea stare a lucrurilor s'a pastratu. de si nu tocmái in cumplít'a sea intensitate de mai nainte, pîn la a dóu'a prochiemare a drepturiloru omenesci.

Inse care erá óre caus'a principale a acelei conditiuni deplorabile?

Dupa Georgiu Sincai cea mai mare parte a sufferintieloru seculare, la cari a fostu suppusu si sub cari a gemutu popóru románescu in decursulu atá-toruru secolu, se puteá deduce si esplicá mai vèrtosu din numele de *Romanu*, *Románu*, ce purtá acestu poporu numitu de straini *Blach*, *Vlach*, *Walach*, *Wálsch*. Acésta opiniune, séu déca mai voimu. convictiune, se intinde cá si una firu rossiu in unele camiluri de corabie, prin tóte scriptele lui Georgiu Sincai si alle contimporaniloru sci. Dupa acei scriptori ai nostri, Románii au fostu persecutati si une ori condamnati la exterminatiune totale, nu cá locuitori ai cutárei tierri, nu cá ómeni de vre una séu alta casta ori classe, ci de a dreptulu cá *Romani*, cá *Valachi*. De aici a urmatu firesce, ca strabunii nostri, loviti cá Románi, totu cá Románi erau constrinsi a se si apperá; éra cându ei au scapatatu depre acestu terrenu, a si fostu vai de dillele loru. Incetându interesulu nationalu, solidaritatea dintre dènsii inca a disparutu; adormindu simtiulu si ambitiunea de origine, braçiele s'au desarmatu. umilirea si cu ea sierbituea i-au incalcatu.

Intr'aceea Georgiu Sincai, care propagá o doctrina cá acést-a, credeá totu odata in reinviare, in redesceptare. ellu si toti contimporanii sei enumerati de D-tea. Asiá éste, ei credeá. laborá, semená. plantá, nu pentru folosulu propriu, ci numai pentru allu posteritáti, si asiá se implini intr'insii sentinti'a unuia dintre sapientii Romei antice: *Arbores serit agricola. quarum fructus ipse aspiciet nunquam*

Trassurile mai de frunte din decursul vietii lui Georgiu Sincai, asiá precumu ni le-ai impartesitu D-tea cu destulla precisiune, explica si mai limpede, pen-

tru ce istoriculu si literatorulu Georgiu Sincal din ide'a nationalității române facusse ôre-si-cumu unu simbolu allu credintiei sêlle cá omu, si apoi pretindeá cá in acestu punctu se fia toti de o credintia cu ellu. Ôre inse puteá ellu se aiba alta credintia in respectulu nationalității? A petrece in vigôrea junetii cincii anni printre ruinele Romei lui Romulus, a Scipioniloru, a lui Caesar si Pompeius; a descoperi acolo la sorginte incepându cu columna lui Traianu tóta originea inalta si gloriôsa a limbei si a numelui; apoi a se reintôrce in patria si a trage paralela intre odiniôra si între timpulu seu: mai erá ôre cu putintia, cá ellu si soçii sei se nu se inspire si se nu remâna dominati de unic'a idea sublime si salvatória, a cãrei concepiune fuisse ajutata cu atâtu successu de celle-alte idei alle timpului seu. propagate din Francia la tôte popôrele?

Domn'ia tea nu-ti pregetasi a ne comunicá unu numeru considerabile de date istorice, diu cari se cunnósce invederatu. in câte moduri se intentasse in trecutu desmembrarea, paralisarea si desfiintierea totale a natiunei românesci. Da-mi voia se reflectu si eu la locul acest-a inca numai la cunnoscutele acte publice, cari 'si au dat'a loru din timpulu imperatului Sigismundu si cari tinu: *delendam esse e stirpe totam Valachorum progeniem.*

Dupa ce Sincal dete peste câte-va sute de assemeni documente; dupa ce ellu intr'aceea se vediu spoliatu prin môrte de cellu mai putinte allu seu patronu, adeca de acellu monarchu, sub alle carui auspicio puteá face multe pentru regenerarea natiunei, precumu ellu insusi ne spune in elegi'a sea; dupa ce in fine dânsulu se vediu paralisatu in tôte actiunile sêlle, atâtu cá cultivatoru allu literaturii si allu sciintieloru. câtu si mai allessu cá organisatoru si directoru allu scóleloru, atunci erá pré naturale cá spiritulu seu cellu forte se voiésca a tiné cu ambele braçie ceea ce appucasse odata, si prin urmare se-si appere in totu timpulu si in totu locul ide'a sea de predilectiune: *nationalitatea.* Unu Sincal nu mai erá in stare si nici ca-i erá lui ertatu a cochetá, cá se dicu asiá, cu reactiunea feudalismului si a obscurantismului, cari ambele de la annulu 1795 inainte éراسi appucassera in capulu mesei. Déca assémenea stare a lucrurilor 'lu addusse in conflicte diverse, acést-a nu se mai póte imputá unui amicu allu natiunei sêlle si allu libertâtii. ci cu totulu altor-a. Superioritatea spiritului si consciint'ia de sine, convictiunile, curagiulu si inflexibilitatea principiiloru, pre cari domn'ia tea le-ai relevatu cu multa justetia cá totu atâtea virtuti, nici de cumu nu puteá se aiba altu resultatu, de câtu sacrificarea fara nici o crutiare a omului inzestratu cu assémeni virtuti si calitati. Nici Sincal, nici consoçii sei in sufferintie n'au facutu unu singuru passu pe callea unui Colla Rienzi si nici macaru pe a unui Savonarola, nici au lovitu in vr'o religiune positiva, pentru cá se ajunga in urm'a lui Huss, pe rugulu de focu; nimicu din tôte acestea, si totusi Georgiu Sincal a trebuitu se iea pe faci'a sea insult'a cunnoscuta, citata si de domn'ia tea: *Liber igne, auctor, pa-*

tribulo dignus; éra acést-a i se întemplà lui in secolulu allu XIX, nu in allu XV!

De aceea déra, eu sunt convinsu, domnulu meu, ca ori cine va voi a medítá seriosu asupr'a vietii lui Georgiu Sincai, asiá precumu o audiramu de la domní'a tea, va ajunge usioru la convictiunea ca, atátu ellu, câtu si contimporanii sei au trebuitu se purcéda pe callea emancipàrii nationali numai asiá precumu au purcessu dènsii; séu, déca erá se se abbata de la aceea, atunci in a-cellu timpu de reactiune intunecósa, nu le remâneá alta allégeru, de câtu a parassí caus'a pentru totu restulu vietiei loru; sub acésta conditiune ei aru fi fostu lassati in linisce si pace, care inse pentru natiune erá se fia pacea si tacerea mortii! Ferice de natiunea nóstra, ca a remasu apperata de unu pericolu atátu de infricosiatu; de trei ori ferice de noi, ca avuramu câti-va antecessori in tóte tierrile locuite de Români, cari armati cu anticele virtuti cetatiane, luminati de sublim'a si dumnedieesc'a morala evangelica, nu numai au sciutu resiste negreloru tentatiuni, ci totu odata lassându posteritãtii cá ereditate credintí'a neclatita in immortalitatea natiunei românesci, prin acést-a ne impusera si nóue strins'a îndatorire, cá se ne cultivãmu *limb'a nationale si sciintiele*, pentru ca in sciintia este *puterea*, éra fãra limba nationalitatea nici ca se póte cuetá.

In câtu pentru ideele religióse alle lui Georgiu Sincai, asiá precumu le-ai dedussu domní'a tea din scriptele lui, apoi se intiellege de sine, ca acelea erau se displaca fôrte multa la toti aceia, cari tinu mortisiu la cunnoscut'a maxima: *divide et impera*. Elle mai displacu inca si la toti acei nefericiti, cari nu sunt in stare de a se emancipá de rugin'a vechiului scolasticismu, carele face, cá confusiunea ideeloru confessionali cu celle nationali, politice si sociali, se nu mai incete nici odata.

«Iosifu iubitorulu de omenire imperatu murisse, si principiele revolutiunei celei mari in Ungari'a si in Transilvani'a nu aveau sensu.»

Nu sciú déca am intielessu eu bine acésta sentintia a domníei télle, respicata in partea discursului, in care desfãsiuri ideile politice-sociale alle lui Sincai. Eu adeca credu asiá, ca acele idei appucassera a fi cunnoscute in straturile superióre alle locuitoriloru si presimtíte cá prin instinctu de massele poporului, ceea ce se póte probá de o parte cu totu ce s'a scrissu si publicatu in acésta materia in cei diece anni ai domníei lui Iosifu II, pre câtu press'a se bucurá de libertate aprópe absoluta, éra de alt'a, luptele din annulu 1784 ce au fostu elle? déca nu cellu mai solemnu protestu pusu in favórea drepturiloru omenesci si alle poporului, unu protestu carele a precessu cu 5 anni prochiãmarea drepturiloru omenesci in Franci'a. Noi inse scimú bine ce a costatu chiaru si pe Franci'a realisarea acelloru drepturi, precumu si ca, cu tóta solidaritatea poporului francescu si in mân'ã giganticeleloru sacrificie addusse pe altariulu patriei, ea cadiú mai ântãiu sub despotismulu unui soldatu, éra dupa aceea sufferi inca si umilirea iuvasiunii straine. In Resaritulu Europei a lipsitu ori-ce solidari-

tate, prin urmare, dreptulu istoricu feudale infruntatu, pre unu timpu relative fórte scurtu, prin mân'a tare si braçiuulu inaltu allu lui Iosifu, s'a pututu recollege si consolidá din nou, ceea ce in adeveru s'a si întemplat. Dupa aceea, intiellegu si eu, ca Sincai ne mai vediendu alta calle de scapare, se aruncá si ellu cu ai sei pe terrenulu dreptului istoricu, unde adversarii sei se credeau mai tari si de unde ellu voindu a-i scóte, cautá unu punctu cá allu lui Archimedes prin labirintele istoriei, pre atunci inca puçinu cunnoscute.

Eram pregatitu, domnulu meu, cá se te vediu tractându cu predilectiune ideele nationali, istorice si literarie alle lui Georgiu Sincai si alle consoçiloru sei, intocmai precumu ai si urmatu in ultimele trei pàrti alle discursului domniei t'elle. Erá in adeveru timpulu, in care generatiuniloru presenti se li se dea occasiune de a compará gradulu culturai sciintifice, pe care se afflau barbati de sciintia in susu attinsulu periodu de anni 50, cu acell-a, pe care se affla in dillele nóstre allessii natiunei românesci. Intr'aceea, se cuvine cá noi la assémeni occasiuni se nu perdemu din vedere neauditele difficultáti, cu cari aveau a se luptá parintii nostri intru câstigarea de sciintie si cunnoscintie, in comparatiune cu abundantele midi-lóce, cari stau in dillele nóstre la dispositiunea junimei. Cumu se puteá óre, cá ómeni, cari aveau câte o platisióra annuale de 300 fr. séu 60 galbeni, se-si câstige biblioteca copiósá, se adune multime considerabile de documente fórte pretióse, in fine se întreprinda dese calletorii sciintifice, pe unu timpu, cându in totu coprinsulu patriei loru lipsiá ori-ce drumu asternutu si ori-ce messengería de posta. Acei barbati inse iubiau cu devotamentu absolutu natiune, limba, patria, sciintia; apoi sânt'a scriptura dice cu mare dreptu, ca caritatea implinesce tóte si invinge tóte. De aici si numai de aici, se si esplica estraordinariulu devotamentu allu acelloru barbati.

Cu adeverata duiosía amu ascultatu apotheos'a ce faci domn'a tea lui Georgiu Sincai, si cu care 'ti inchei discursulu de asta-di. Domn'a tea voiesci, cá spiritulu seu se fia in midi-loculu nostru. Cându vomu observá, cumu ca Românni cauta si cultiva istori'a patriei si a natiunei cu acell-asi zelu, carele se vede la celle-alte popóre de ras'a latina, atunci se va simtí si la noi, ca spiritulu tutuloru barbatiloru, pe cari i-ai rechiamatu asta-di in memori'a nóstra arretându-i de modelu posteritáti, se affla in midi-loculu nostru.

Un'a din problemele societáti academice, de allu càrei membru allesu te salutámu noi asta-di pe domn'a tea, este a recommendá natiunei studiulu istoriei, éra mai allesu a confaptuí din tóte puterile s'elle pentru cultivarea istoriei nationale. Acest-a este si studiulu domniei t'elle de predilectiune. Acestu câmpu, pre câtu de frumosu si attragetoru, tocmai pre atátu e si intinsu, séu mai bine, vastu, intrecurmatu de munti si riuri mari, cá si in lumea fisica. Intr'aceea, noi vomu pune umeru la umeru si vomu laborá, de si nu cu atâtea suc-

cesse, câte se voru fi asceptându de la noi, de siguru inse cu devotamentulu remasu nóue de clironomía de la venerabilii nostri antecessori.

Se fi, domnule Papiu, bine venitu in sinulu acestei societăti academice. Se ai părte de annii lui Nestor si de succesele lui Livius pe câmpulu istoriei nóstre !

ANNESSE

LA

DISCURSULU DOMNULUI A. PAPIU ILARIANU.

I.

Reproducemu aci *Curântarea înainte* a Grammaticii lui Tempea, citata la pag. 3. — Titlulu Grammaticii este acest-a: *Grammatica Românesca alcătuita de RADU TEMPEA Directorulu Scólorulu Neunite Nationalicesci prin Marele Prinçipatu allu Ardélului. Cu slobodienu' a celloru mai Mari. Sibiu in Tipografi'a lui Petru Bart. 1797. cu litere cirilliane, in 8°, pagine 218, afara de 8 foi nepaginate, cuprindendu titlulu, cuvântarea înainte si cuprinderea, si una foia la capetu, indreptarea gressiélleloru, unde chiaru la fine se citește: Cu cheltuél'a Cinst: Radu Verdiea Parochu satului Lungu din Sacelle. — Ne imprumutá acésta carte D. Grig. Mann din Bucuresci.*

CUVENTARE INAINTE,

Vrându cineva o Maestria a invetiá, are mai ántáiu trebuintia a se chiver-nisi de unétele acellea prin care se póta adduce lucrulu seu la buna sevirsire. Tóte sciintiele asiá sunt unele cu altele legate, câtu un'a fâra de alt'a, bun'a si temeiniçió'sa sevirsire nici intr'unu chipu nu póte dá. Sciinti'a Astromonicésca fâra de cea Mathematicésca, nici intr'unu chipu nu se póte invetiá cu adevèru intemeiatu; atátu si cea Mathematicésca fâra de cea Arithmeticésca. Sciinti'a Doftorii fâra de Fisica, si Fisic'a fâra de invetiatur'a firésca. éراسi nu póte luá drépt'a ei sevirsire. Invetiatur'a Filosoficésca fâra de Retorica, si Retoric'a fâra de Maestria Grammaticésca a se invetiá nu se póte. De unde vedi iubite cetitoriule! precumu Maestria grammaticésca este incéperea si povetiuirea spre tóte celle lalte Maestrii si sciintie inalte. Acést a direptu-aceea este Chei'a care dintru intunéreculu Necunnoscentii ne deschide usi'a prin carea venimu la lumin'a intielleptiunii spre care de multu amu fi avutu trebuintia de a veni. Inse machnire intru adevèru! ca-ci lipsindu-ne acésta mai ántáiu trebuinçió'sa Maestria, ce au pututu alta a nasce fâra de câtu desradecinarea mai ántáiu a Limbii nóstre românesci (care au fostu cea vechia râmlenésca) dupa aceea lips'a càrtiloru de Maestriile si Sciintiele celle inalte, apoi inbesnirea

mintii, innecarea de totu in prostia, si nesciintia; si éta acumu suntemu ce ne vedemu cu ochii; si ne simtimu pre noi insine!

Pricin'a inse a scaderii nóstre au fostu si nestatornicia stapânirii. Pina cându au statu Daci'a (cu legiõnele râmlenesci care imperatorulu Troianu le-au addussu in Daci'a) supt sceptrulu Imperatfii râmlenesci; Români românesce sau râmlenesce au vorbitu. Éra indata ce Imperatulu Constandinu Pogonatu pre la Annulu de la Chr. 669. au suppusu tíerr'a stapânirii lui, amu inceputu a ne nevoi a scí limb'a bulgarésca (cá un'a ce érá mai de trebuintia pre vremea aceea) si asiá limb'a nóstra s'au ammestecatu cu a Bulgariloru.

Adeverulu pricinii acestiia prin noi insine Români carii ne afflamu acumu prin Ardélu, Banatu, si Ugroflachi'a adeca tíerr'a românesca, si si prin alte tierri lamuritu se descopere. In Ardélu fiindu Români ammestecati cu Unguri, si Nenti: cei de prin Varmegii au ammestecatu limb'a loru mai multu cu cea Ungurésca; dicéndu *Tistasiu* in locu de *curatu*, *chedvesiu* in locu de *voiosu*, *duhanu* in locu de *tabacu*; si éra unde sunt ammestecati cu Nentii in scaunele sassesci, au ammestecatu limb'a cu cea nentiesca dicéndu: *glofmitia* in locu de *caciula de nópte* (*Schlafmütze*) *halbbindel*, in locu de *maframa de grumazu* (*Halssband*) si altele. In tíerr'a românesca unde sunt ammestecati cu Grecii, si invecinati cu Turcii, ammesteca limb'a românesca cu grecésca; dicéndu: nu me *piraxi* in locu de nu me *necaji* sau *superá*, se me *pliroforisesci* in locu de *se me faci cummoscutu* sau luminatu; s'au luatú la *ipolipsis* in locu de s'au luatú la *mare cinste* sau *tare înainte*. In tíerr'a Banatului fiindu ammestecati cu Serbii, au ammestecat'o cu serbésca. dicéndu *istina* in locu de *adeveratu*, *bogda proste* in locu de *Dummedieu se-ti primésca*, (*bogdati prosti*) *Pokvala* in locu de *pompa* si altele.

Dupa pomenitulu Constandinu Copronimu la 800. de anni crestinându-se la Ciarigradu imperatorulu Michailu fiulu imperatorului Theofilu, s'au talmacitu si càrtile Bisericesci de pre limb'a grecésca in slovenésca; si avéndu noi in limb'a nóstra lipsa de càrti bisericesci; amu cautatu a priimí celle slovenesci: De unde lamuritu se vede cà din pricin'a acést-a ne-au cautatu a priimí si slovele slovenesci. Si asiá limb'a nóstra stricându-se, ba mai de totu intielenindu-se au pierdutu si Maestri'a grairii, care ne avéndu pariatii nostri grija de a o iscusí, tóta nesciintia si varvaria au cuprinsu pre némulu nostru, si au cadiutu in mare prostia.

Tárdiu dupa aceea amu avutu norocire de unii intiellepti ómeni spre fericea nóstra rivnitori care au inceputu a desceptá limb'a românesca; macarca de nu cu Maestri'a Grammaticii, inca totu cu intórcerea óresi-càrora càrti Bisericesci in limb'a nóstra. Dupa cumu am pututu afflá pina acumu, cellu mai vechiu au fostu *Genadie* Metropolitulu românescu allu Prinçipatului Ardélului, care la Annulu 1580. au tiparitu in limb'a românesca ántáiu in *Brasiovu* *Cazanii*. Dupa aceea mai gassimu càrtile lui Moisi Proroculu *Facerea*, *Apoc*: si

alt: la Annulu 1583. in *Orestia*. La Annulu 1675. prin Sobornicésca porunca a Savvei Metropolitului românescu alu Pr: Ard: s'au poruncitu Preotiloru a încetá de a mai slugí Sfintele Taini in limb'a straina slovenésca, ci in limb'a parintésca românésca. Indata dupá aceea Molitvélniculu si Ciaslovulu s'au tiparitu românescu. Éra la Annulu 1651. in dillele lui Simeonu Stefanu Metropolitului românescu alu Pr: Ard: s'au tiparitu Psaltirea depre jidovia pre românia in *Belgradu*. La Annulu 1642. s'au tiparitu Cazanii la *Govor'a*. La Annulu 1652. Pravil'a in *Tergovisce*. La Annulu 1668. in Tergovisce Bibli'a românésca. Éra cea mai mare parte a cârtiloru Bisericesci s'au talmacitu de Damaschinu Episcopulu Râmnicului la 1730. cu stilu si graiu fórté luminatu, dar amestecate cu multe cuvinte slovenesci, puindu *vreme* in locu de *timpu*, *sluga* in locu de *servu*, *pricina* in locu de *causa*, si altele.

Urmându dara dupa stilulu acest-a si vestitulu Chesarie Episcopu'u Râmnicului, si urmatoriulu lui, Filaretu, in întórcerea celloru duo-spre-diece Minec s'au obicinuitu pina in dio'a de astadi atátu in tóte cârtile Bisericesci câtu si in verb'a nóstra de obsce a se întrebuintiá.

Cu greu este si va fi dreptu aceea a aduce limb'a acést-a in curatieni'a si originalulu ei; adeca: iu limb'a vechia romanésca sau râmlescá; ca-ci de ar aduce-o cineva in curatienia ar fi tocma latinésca si italianésca; si cellu ce ar invetiá românescu asiá limpéde care nu este Románu cârtile bisericesci nu le-ar puté intiellege, nici verb'a obscésca de acumu obicinuita; Románulu ne invetiátu inca socotescu ca ar dice ca-i schimosesci limb'a parintésca. Macaru ca Parimieriulu românescu tiparitu in Moldov'a la Annulu de la zidirea lumii 7191. si vícti'a Sfintiloru Apostoli, ér in Moldov'a la Annulu de la Chr. 1682. de Dosotheiu Metropolitulu Moldovei; mai multu sunt întocmite intru assemnarea originalului limbii nóstre de câtu celle lalte cârti bisericesci, cumu au urmatu si dumnealui Ienachia Vacaresculu aceiia cu observatiile grammaticesci

Domnulu Ioan Molnar Doctoru si Professoru de tamaduirea luminii ochiloru, in cartea sa de Economía stupiloru, si in Grammatic'a nemtiésca românésca, éra mai vértosu dintru a sa Retorica ce câtu de currédu va essí din tipariu, si C: Par: Samuile Clainu de la Sadu cu deslusirea Biblii românesci, cu Theologia Moralicésca, cu Ius Naturae (dreptátea firii) cu Grammatic'a Daco-Romana; in-Vienn'a. Sunt aceia carii au addussu, si adducu acuma róde, si mlađitie limbii românesci; Curatindu prin multele cârti care le-au datu si le dau la lumina, tóta neghin'a ce cuprinsesse limb'a nóstra, silindu-se si de acumu inainte, dia câtu va fi putinti'a a o apropiá de originalulu ei. Inse asiá cá si cârtile bisericesci bine se le intiellegemu. Dumnedieu dupa dreptatea sa se-i intarésca! spre a puté aduce si Lexiconulu românescu care l'au inceputu (cu multa stradanía) la deplin'a sevirsire, din alle càrora isvora multu m'am adapatu si eu intru Alcatuirea Maestríei grairii românesci.

Vedé-vei iubite Cetitoriule chipalu impartirii acestii Grammatici. Am intocmit'o dupa Sistem'a Normalicésca, din care pré-lesne tóta cuprinderea ei in tabella pre o fația in scurtu se póte arretá uceniciloru, din care mai multa deslusire si inlesnire la alte invetiaturi le va vení. Asisiderea dupa chipulu intocmirii acestiia dupa ce ucenicii in scurta vreme voru dobândí temeinic'a Maestria, ori Grammatic'a latinésca, ori germanicésca (nemtiésca) cu alléssa desceptare voru puté a o pricepe, si folosinti'a spre care sfirsitu o invatia a o dobândí, fiindu-ca la fiesce-care parte si capu allu acestii Grammatici, am adaogatu si terminurile latinesci, cá cându ar incepe ori ce Románu a invetiá limb'a latinésca mai bine si mai cu lesnire se póta pricepe, si invetiá.

Nici se te miri iubite Cetitoriule ca-ci am schimbatu sau scurtatu unile cuviate, care pîna acumu iutr'altu chipu s'au respunsu, ca-ci in originalulu limbii nóstre mai ántáiu asiá s'au respunsu, tragêndu-se de la Latinu; in l: d: pild: *sóre* (latin: *Sol*) in locu de *soare*. *ómeni* (lat: *homines*) nu *oameni*, *duo* (lat: *duo*) nu *doao*, si alt:

Nu potu dice tocniá precumu acésta alcatuire ar avé deplin'a ei sevirsire, ci afflându-se vre unu rivnitoriu de binele Némului seu, a adaogá celle ce inca aru lipsí. sau ce va fi gressitu cu saneiósá luare aminte a indireptá; se va odichoi suffletulu allu mieu!

Dupa ce dara veti invetiá fundamentum cetirii din Bucóvna, priimiti acésta ostenélla a mea, si ve folositi spre mai mari invetiaturi gatindu-ve.

Si asiá dupa ce veti essí de la intunéreca la lumina, veti vedé si raiulu. S:biuu in 4. dille a lui Dechemvrie 1797.

Radulu Tempe.

II.

La pag. 4. not. 3. promisseramu numai documentulu séu cartea manumissionale de la 1767, ce possedeamu noi insine. Intr'acéca primindu *Archivulu pentru filologia si istoria* Nr. XXVIII din 1869, aici mai afflaramu unu documentu anologu de la 1721. Fiindu deci acest-a cu 46 anni mai vechiu de cátu allu nostru, 'lu lassánu se urmedie sub a), ér allu nostru sub b).

a) CARTE MANUMISSIONALE DE LA 1721.

Ècca ce dice D. Cipariu in *Archivu*: «Principii transilvani cu tóta rigórea puritana a loru totusi câte o data avura unele momente de generositate, si au arruncatu câte o sfermitura si bietiloru preuti románi din més'a cea incarcatá cu tóte bunetátile paméntului si intinsa nu-mai pentru confessiunea *ortodoxa*, cumu le placeá pre atunci a numi confessiunea elveta-ungurésca.»

«Sineai, care le avnuse a mâna mai pre tôte, le-a si publicatu in Chronic'a sa, inse nece pre «tôte câte le aveá, nece in testulu originale, ci numai in versiune româna facuta de ellu insusi. «Ér o versiune româna mai vechia, facuta si tiparita inea in tipografi'a de la Alb'a-Juli'a înainte de 1700, ce noi o-amu fostu avutu înainte de 1848, ér atunci ne-a peritu, fâra se o mai «putemu recástigá, se pare ca Sineai nu o-a avutu. Aveam totu pîna atuncia si o collectiune latina de tôte acelea in ms., ci si aceea ne peri totu asiá fâra de a mai dá de urma de alt'a «asiá completa.»

«Celle ce le-amu afflatu mai târdiu manuscrisse, sunt mai puçine; mai multe inse se cuprindu «in publicatiunea lui *Fiedler*, *despre unirea Româniloru*.¹

«Din aceste puçine fântâne, adaugemu aici documentele ce le avemu a mâna, inse numai in «limb'a latina, ér in câtu pentru versiunea româna, inviâmu la Chronic'a Sînceaiana pentru fa- «care documentu la locul se.»

D. Cipariu publica apoi in latinesce diplom'a lui Gabr. Bathori de la 1609, si a lui Gabr Bethlen de la 1624, si observa: «conditiunea servile a preutiloru români a tinutu pîna si dupa a, 1700 in cöce, de care avemu a mâna unu anumitu documentu intre scriissorile familiei nôstre.»

Écca documentulu D-lui Cipariu:

Én Thoroczkó szent Györgyi Thoroczkai Péter adom értesire mindenek kiknek illik mostaniaknak s' következendöbélieknek, hogy lévén nékem nemes Küküllö vármegyében pánádon, egy *Czipár* alias *Popa Demeter*² nevő Jobbgyom, ki is az olá irásban magát exercealván, s' belső hivatalra magát devoveálván, sok betsülletes Emberek Requisitiójok által kívánt, kezem alól való szabadulását, az mint hogy én is azon betsülletes Emberek requisitiojokot. iránta való kérésekét meg tekintvén, azon Jó igyekezetikben meg nem gatoltam, hanem kezem alól ki bocsátottam. s' Manumittaltam, mind magát, mind Posteritását, taiti tamen conditione:

1-ó Hogy nékem adgyon Száz Forintokat, az mellyeket az ide alább Subscribált betsülletes Regiusok praesentiajokban vaiósággal leváltam is.

2-dó Ha az Manumissus Attyának hólta történik semmi némü bonumiból just ne kívánhasson.

3-tió Ha azon Manumissus sine semine deficiálna, ugy Posteritássi, az res mobiliseknek fele engemet, vagy posteritassimat illesse, arra devenialyon.

4. Ezen Manumissionalis levelem mellet Armalist is procuralhasson.

Melyről adom ezen irásomat subscriptionnal. petsétemmel meg erősítvén. Maradekim irant is evincálván. Datum M. Peterfalva Anno 1721 die 23tia 9bris.

Et subscriptum erat à dextra: Thoroczkai Péter m. p. Ab originali autem earundem margine Coram nobis: Protopop Nicolaus de Oláh Bénye nobilis m. p. paulo inferius itidem: Nyárádi Mihály N: Szemely m. p. Erantque Sigillis eorundem Manumittentis, et Reginorum consuetis, et usualibus super cera ru-

¹ J. Fiedler. Die Union der Wallachen in Siebenbürgen, unter Kaiser Leopold I. Wien 1858. 8-o.

² *Cipariu Dumitru* seu *Popa Mitrea*, a fostu stramosinulu D-lui Cipariu dupre tata.

bra Hispanica impressivè communitae, et roboratae, patenterque in simplici papyro confectae, et emanatae.

In traducere româna:

Io Petru Thoroczkaî din Trascâu St. Georgiu, facu cunoscutu tutoru, căror-a se cuvine, presenti si urmatori: Cumu-ca avându io in Panade, din nobilele Comitatu allu Cetatei de balta, unu iobagiu, anume *Cipariu* séu *Popa Dumitru*, care deprindiendu-se in scrissória românesca, si devotându-se la officiu din intru, prin intervenirea mai multoru ómeni de omenía a doritu dimissiu-nea de sub mân'a mea, pentru care si io cautându la cérerea acelloru ómeni de omenía, si la rugarea loru pentru densu, nu l'am opritu in bun'a sa nevointia, ci l'am dimissu de sub mân'a mea, si l'am manumissu, atátu pre densu, câtu si pre posteritatea lui, inse sub acésta conditiune: —

1. Cá se-mi dea 100 florini, cari inaintea suscrisiloru onorabili regii in a-deveru i-am si luat.

2. Cá Manumissulu dupa mórtea tatâni-seu se nu-si pretinda nici unu dreptu din bunurile sélle.

3. Cá déca manumissulu séu posteritatea sea ar' muri fàra remasitie, diu-metate din averile mobili se se cuvina mie séu posteritatea melle.

4. Cá pre lóngha acésta carte manumissionale a mea se-si póta procurá litere Armale.

Datu in Petrisatu, a. 1721, Nòembr. 23.

(L. S.) Petru Thoroczkaî m. p.

Inaintea nóstra.

Protopopu Nicolae de Bènia româna, nobile. m. p.

Michaele Nyaradi, persóna nobile. m. p.

Din acestu documentu, se adeveresee pre deplinu (dice D. Cipariu) ce amu atinsu mai susu, ca decretulu Batoïanu din 1609 nu avú nici unu effectu nici pre la a. 1721, si ca din contra prentii români, inea si dupa preutire, totu erau sierbii domniloru paméntesci. Observâmu numai, ca dupa traditiunea familiei nóstre, stramosiu-nostru *Popa Mitrea*, dupa ce se preuti fàra invojrea pretinsului domnu paméntescu, fú luat cu puterea si pusu la caii baronului, pîna cându s'a liberatu sub conditiunile dia scrissória manumissionale.

E de insemnatu, ca manumittentele nu mai are posteritate, si bunulu lui din Petrisatu a devenitu la posteritatea reginlui suscrisu la loculú ântâin, Protopopulu Nicolau Bianu.

b) CARTE MANUMISSIONALE DE LA 1767.

Originalulu acestui documentu se affia in mânile D-lui protopopu Ioan Gerasimu din satulu Açintisiu in Transilvani'a.

In tómn'a annului 1855 affându-me eu in Transilvani'a, si in dia de 1 augustu allu acestui annu facându o visita D-lui protopopu Gerasimu in Açintisiu, in cas'a D-sélle copiai acestu documentu depre originalu.

Aci insemnediu ca Ion Olteanu alias Chezanu, despre care vorbesee documentulu, a fostu popa neunitu in S. Benedicu; feciorulu lui, Vasilie Popa, a fostu popa unitu in Açintisiu; pre acest-a

'In ceru inderetu proprietariulu, cá iobagiu, ér ómenii se oppusera. Feciorulu acestuia, D. Protopopu Ioan Cerasimu, e astadi popa unitu in Açintisiu, si precumu dissei, de la domnia sea am acestu documentu.

Mű ezen alább irt dologban Requisitus Regiusok adjuk tudtára mindeneknek, mind mostaniaknak, mind jövendöbelieknek; Hogy ezen folyó 1767-dik Eszten-döben karátson havának 11-dik napján midön volbánk Szabad Királyi Nagy-Szeben Várossában Sarkantyú Utzában Titt Hann András Ur eö Kegyelme Há-zánál, 's mostan pedig Mlgs Diod-Váralyai Miksa László Ur fogadott Szállá-sán jelenének meg előttünk egy fe'öl ugyan most nevezet Mlgs Diod-Váralyai Miksa Laszlo Ur, más fe'öl pedig Providus Oltyán, alias Kezán Vonuly, Ns Fejér Vármegye Alsó Járásában Haportomban Iako Oltyán alias Kezán Tomá-nak az felyeb irt Mlgs Miksa László Ur örökös Jobbágynak fia; kiis előttünk feltett Papságra valo Szándekát az említett Mlgs Urnak mind földes Urának jelentvén Jobbágyság alol valo felszabadulását iustálta; Mely Istenes szándé-kát megtekintvén az már sokszor nevezet Mlgs Földes Ura, bizonyos Consid-eratiokra valo nézt, az Jobbágyság alol fel szabadítá 's azon Istenes gondola-tyában 's akaratyában meg nem gátolván mi előttünk adhibeált Regiusok előtt 60. id est hatvan Magyar Forintokért sub infrascriptis conditionibus manu-mittálta.

1mo Hogy az meg nevezet Oltyán alias Kezán Vonuly, ha Isten eö Felsége fiu magzatokkal meg álgya, tehát azok közül edgyét, az kinekis Papságra vol-na kedve az Mlgs Ur Papságra valo szándekában meg nem gátolya; sőt azon egy fiu gyermeket manumittálya, 's ezen Oltyán alias Kezán Vonuly manumis-siojával élni 's gaudealni meg engedi; ha pedig

2° több fiu gyermekei is maradnának, és lennének, tehát azok az már felyeb meg irt Mlgs földes Ura hire 's akaratyá nélkül Papságra ne mehessenek ha-nem Jobbágyságban maradjanak 's mind az Mlgs Urat, mind pedig Mlgs suc-cessorit hiven 's igazán mind örökös Jobbágyoknak illik szolgálói tartozzanak.

3^{uo} nem levén mostanában hogy Oltyán alias Kezán Vonuly azon 60 Ma-gyar forintokat de pleno mi előttünk manumissiojaért Mlgs földes Urának le-fizethesse, tehát arrais annuála az már sokszor említett Mlgs Miksa Laszlo Ur, hogy az residuumát úgy mind tiz Magyar forintokat minél hamaréb meg hoz-hassa, 's meg hozni tartozzék, le fizetvén pedig mi előttünk 50, idest ötven Magyar forintokat az residuumért, ha refractariuskadnék, akár mi nével neve-zendő javaiból az Mlgs Ur magának Contentumat vehessen 's vétethessen.

4° Hála adó szível, 's nagy köszönettel vévén Oltyán Vonuly meg nevezet Földes Ura véle cselekedett Istenes jó akaratyát ígére 's obligálá magát, hogy öis Papi Istenes szolgálatyában az megnevezett Mlgs Miksa Laszlo Urrol és Mlgs successorirol emlékezetett tenni köteles lészen. Mely dolog és egy más közt tett manumissionális Conditioik mi előttünk hogy e szerint ment véghez adjuk miis arrol tulajdon petszetünkkel és subscriptionkal megerősitetett levelünket

pro futura ambarum partium cautela fide nostra mediante: Actum Anno, Die, Locoque ut supra.

Hatfaludi Ferenz ^{m/p} } L. S. { *Vass Farkas* ^{m/p} } L. S. {

Felseges Aszszonyunk Erdélyi Provincialis Cancellariajanak, hütös iro Deákji's Notariussi.

Écca si românesce copriusulu acestui actu:

Noi subscrissii fiindu poftiti Regii in acésta causa facemu cunnoscutu tuturu celloru de acumu si celloru viitori, cumu-ca in acestu annu 1767, in dia de 11 decemvre. affându-ne in Sâbiu la cas'a domnei sélle Andreiu Hann, locuinti'a actuale a maritului domnu *Ladislau Miksa de Diod-Várallya* (Stremtiu), se presintara inaintea nóstra, de o parte, acumu numitulu maritu domnu *Ladislau Miksa de Diod-Várallya*. ér de alt'a, *Onu Olteanu* alias *Chezanu*, fiulu lui *Toma Olteanu* alias *Chezanu*, din satulu Hapárt'a allu comitatului Albei-inferióre, iobagiului perpetuu allu maritului domnu *Ladislau Miksa*, carele adducéndu la sciinti'a domnului seu paméntescu, mai susu disulului maritu domnu, cugetulu ce are de a se face popa, se rugà a fi ertatu de iobagía, ér mai susu numitulu maritu domnu paméntescu, luându in consideratiune acésta piósa a sea dorintia, si ne puindu-i vre o pédeca intru acést-a, 'lu ertà de iobagía, si-lu manumise inaintea nóstra a Regiiloru pre siesse-dieci florini ungueresci sub urmatóriele conditiuni:

1) Ca, daca Dumnedieu a totu potintele va daruí numitului *Onu Olteanu* alias *Chezanu* copii de sexu barbatescu, pre unulu din acestia care ar avé dorintia de a se face popa, maritulu domnu paméntescu nu-lu va impededá intru acestu allu seu cugetu, ci pre acellu unicu fiu 'lu manumitte prin acést-a, dându-i voia de a se bucurá de acésta manumissiune a lui *Onu Olteanu* alias *Chezanu*: éra daca

2) Ar avé si i-aru remáné mai multi copii de sexu barbatescu, aceia se nu póta merge la popía fàra scirea si invoirea maritului loru domnu paméntescu, ci se remàna in iobagía, fiindu datori a serví atátu pre maritulu domnu câtu si pre maritiu sei urmatori. cu credintia si dreptate, asiá precumu se cuvine se faca nisce iobági perpetui.

3) Ne avéndu acumu *Onu Olteanu* alias *Chezanu* de unde respunde inaintea nóstra, maritului domnu paméntescu summ'a intréga de siesse-dieci florini ungueresci pentru manumissiune, adesea numitulu maritu domnu paméntescu *Ladislau Miksa* se invoí si la acéca cá restulu de diece florini ungueresci se i-lu adduca si se fia datoriu a i-lu adduce câtu mai curréndu, respundiédu acumu inaintea nóstra summ'a de ciuci-dieci florini ungueresci; ér daca s'ar

inderetnici de a respunde restulu, maritul domnu s. se póta indestullá din tóte averile, fia de veri-ce numire, alle refractariului.

4) Cu inima recunnoscetória si cu mare multiamita primindu *Onu Olteanu* acésta crestinésca bunavointia cõtra sine a domnului seu pamêntescu, promise si se obligá ca si dênsulu va fi datoriu a pomení in servitiulu seu dumnediescu cá preotu, pre maritul domnu *Ladislau Miksa* si pre maritii sei successori. Care lucru si conditiuni manumissionali cumu-ca astfeliu s'au assiediatu inaintea nóstra, adeverimu prin acésta carte intarita cu sigillele nóstre proprie si cu subscriberile nóstre etc.

Urmédia semnatarele si sigillele.

III.

SCRISÓRI'A D-LUI AL. ODOBESCU DIN 20 AUGUSTU 1869, CÕTRA
D. A. PÁPIU ILARIANU.

Domnulu meu,

Discursulu academicu a càrui schitia mi-ai citit'o mai deunadi mi s'a parutu multu pré doctu si interessantu, spre a-nu-mi lassá grija de a impliní óre-care lacune. in ceea ce privesce istoria literaria a limbei rouáne din epoc'a cându Principatele au fosiu coplesite sub jugulu umilitoriu si desnationalisatoriu allu Domnilcru Fanarioti. Acea epoc'a de urgia a lassatu in tíerra asiá triste intipariri, incátu si nobilele silintie alle unoru patrioti románi, carii se luptau atunci, cu indoitu meritu. incontr'a noianului cotropitoriu. au remasu mai tóte pina adi in uitare. Timpurile acellea, — permite-mi o comparatiune puçinu placuta, — sunt cá unu mormanu de gunóie, in care Românului de asta-di e sila si grétia a rescolí. Cu tóte acestea, printre russinósele lapedaturi alle straini'oru, cellu care va avé curagiulu a scormozí acellu stratu uriciosu de umiliri si de depravatiuni, va avé satisfacerea de a descoperí mai multe nobile sufflete, mai multe nalte inteligentie românesci, cari au doritu cu ardóre binele natiunei si au lucratu fàra prégetu si cu eroismu pentru dens'a. Se nu ne grabimu dar a declará geniulu natiunei române cá osenditu la o deplina amortire in totu timpulu domniei Fanariotiloru; ellu a traitu, ellu a veghiatu in inim'a a mai multoru apostoli ai nationalitátii, carii spre a puté lucrá mai in voia in sensulu dorintieloru loru. au imbracatu, cei mai multi, hain'a. pe atunci mai venerata. a calugeriei. Acestia intielligêndu prin instinctu, de ce insemetate

este limb'a pentru o natiune strivita politicesce, au lucratu cu staruintia spre a traduce càrtile bisericéi in limb'a românesca, cá nu dóra se se strecóre grecesc'a si acolo de unde, in secolulu precedente, Români incepusse a lapeda càrtile slavóne. Trebuie se tinemu socotélla de acésta insemnata misi-care ce se prelungește cu staruintia si chiaru cu óre-care intermíttentie de in florire, in totu acellu secolu cátu au fostu ocupate tronurile Principatelor de precupetii greci.

Permite-mi dar a-ti semnalá câte-va nume de prelati români, carii déca in secolulu alu XVIII nu au proclamatu, cá fratii loru din Transilvani'a, originea nóstra latina, dar cellu pucinu au implutu tiérr'a cu mii de càrti de acellea ce sunau românesce la urechi'a poporulu intregu, de la nascerea prunculu pina la astrucarea mostnégului. Pentru cellu ce studia dintr'unu punctu de vedére inaltu, istori'a limbei si a culturei Româniloru, ómenii pe carii 'i voiu citá, sunt ómeni mari, demni de a figurá pe o trépta allaturata cu a *Maioriloru*, a *Klaimiloru*, a *Sincailoru*.

Nu me voiu affundá in timpii, relativmente prosperi, cându inca domniau la noi Brancovenii si Cantacuzenii, ci voiu vorbí numai de epoch'a Fanariotiloru, de la 1720 pina la 1821.

Voiu numí dar pe Mitropolitulu Ungro-Vlachiei *Daniilu* (1720—1731) si pe protopopulu Bucuresciloru *Niculae din Prundu*, conlucratoriulu seu la tipariri religioése; pe Mitropolitulu *Grigorie I* (1760—1787) a càrui pastoría de 27 anni, a fostu semnalata printr'o adevérata inaltiare a culturei limbei românesce in biserica: mai multu de 12 opere mari liturgice si dogmatice s'au tiparitu sub dènsulu in Bucuresci, la care au lucratu Români plini de merite cá si pastorulu loru, si anume *Iordache Staicovici*, *Michaiu Moldovénu*, si mai allessu *Filaretu*, archimandritulu mitropolfeii, carele in urma, au lucratu pentru limba si biserica cá Episcopu de Rómnicu (1780) si in fine devenindu la rón-dulu seu Mitropolitu allu tierrei, n'a pututu pastrá mai multu de doui anni scaunulu, din mult'a ura si invidia ce aveau Domnii greci in contr'a acestui virtuosu, instruitu si mândru prelatu românu. Mai incóce, la 1819, avemu pe Mitropolitulu *Dionisie Lupulu*, care se interessá asiá de multu la instruirea tinerimei, si primulu tramise cu cheltuéll'a sea juni din tiérra cá se studiedie in Itali'a (Poenaru, Marcovici, Efrosinu Poteca, Moroiu etc). Trebuie se mentio-nediú si pre Mitropolitulu *Grigorie II*, carele a pastoritu de la 1823 pina la 1834, dar alle càrui scrieri si traduceri in numeru dé 20 si mai bine opuri, n'au incetatu d'a se tiparí, séu in Bucuresci séu la monastirea Némtiu, de la 1801 pina la 1832. — De n'ar fi fostu nascutu in Zitia, locu invecinatu cu siedietorile Româniloru din Macedoni'a, asiú fi insistatu si asupr'a numelui Mitropolitului *Dositheiu* (1793—1810), carele a tiparitu in tiérra càrti românesce si grecesci, si murindu, a lassatu averea sea spre a se trimitte cu venitululu ei

tineri la studiu. Acestu legatu se observa si pîna adi, de si este cadiutu in mînile unoru Greci de aici.

Dar n'am sfirsitu! Unu nume mîi illustru pôte decîtu tôte celle precedinte, cá literatu românû. este acell-a allu Dascalului *Damaschinu*, care a fostu successive Episcopu de Buzeu (1703) si de Râmnicu (1710—1726). Acestu omu invetiatu, care cunosceá limbele ellina, latina si slavóna, a lucratu pôte mai multu si mai bine decîtu ori-care altulu la traducerea si tiparirea cîrtiloru eclesiastice in limb'a româna. Urmasii lui de la Râmnicu, *Innocentie* (1726) si *Clemente* (1735—1748) au tiparitu mereu operele sêlle posthume. Episcopulu de Râmnicu *Cesarie* (1773—1780) continuà traducerea cîrtiloru bisericesci; sucesoriulu lui, *Filaretu* (1780—1792), amicului lui Ianachitia Vacarescu, a fostu assémenea unu omu invetiatu, intielleptu si iubitoriu de nêmulu românescu, càruia numitulu scriitoriu 'i adduce cadiutele laude in precuvéntarea Grammaticei sêlle tiparita la Episcopí'a de Râmnicu in annulu 1787.

Cunosci pe *Iosifu*, àntâiulu Episcopu de Argesiu (1793—1820) care s'a ocupatu si ellu cu publicatiuni eclesiastice; nu mai puçinu cultivatu, dar fàra de a scrie vre-odata ceva, a fostu urmasiulu lui, *Ilarionu*, amicului si povetuiutoriulu lui *Tudoru Vladimirescu*.

In literatur'a bisericésca a tierrii românesci de la inceputulu secolulu nostru, gassimu inca pe ambii calugeri, Ierodiaconulu *Grigorie* si Monachulu *Gerontie*, carii lucrau la mitropolí'a din Bucuresci, sub pastorí'a susu citatului Dositheu Filiti din Zitia; apoi mai târdíu, de la 1811 in cóce, pe Archimandritulu *Nicodímu Greceanu* din *Caldarusiani*, urmasiu allu acelei familii de *Greceanu* care tradusesse Bibli'a românescă. *Efrosinu Poteca*, bunulu si virtuosulu professoru si egumenu de la Motru, este si ellu din calugerii carii au precedatu cu tiparirile lorû, rescóll'a nationale de la 1821.

Dar se ne întórcemu in apoi, cu câte-va diecimi de anni, inse de asta data pe alte càl mai lumesci.

In fruntea literatiloru profani ai tierrei românesci din secolulu allu XVIII, vomu gassí fàra indoiélla pe Banulu *Ianachitia Vacarescu*; dar alături cu dên-sulu sta fiulu seu cellu mare, *Alecu Vacarescu*, essilatu din tíerra si disparutu in temnitiele Turcíei, inca de pe la 1796. Puçini Români pîna asta-di au avutu darurile poesiei, grati'a, foculu, vioiciunea de inchipuire si inlesnirea de graiu alle acestui tîneru barbatu, carele imitându si intrecëndu intru acésta ramura pe fatalu seu, a sciutu in versurile lui se mladie limb'a românésca intr'o epocha cându inca erá fôrte inculta si puçinu dedata cu finétiele unei versificatiúni curgetórie si armonióse. Poemele sêlle amoróse, pe care poporulu le pastrédia in amintirea sea, stau inca neatinse de téscuri. Allu doilea fiu allu Banului Ianachitia, adeca *Nicolae Vacarescu*, moscenisse si ellu o radia mai palita a talentului poeticu immortalizatu de parintele si de fratele seu. *Iancu Vacarescu*, care 'si inaugurasse nemuritóri'a sea Musa, inca mai nainte

de 1821, erá fiulu lui Alecu; ellu inchide cu gloria chorulu acestei luminóse pleiade de poeti *Vacaresci*.

Cu mai puçinu talentu decâtu acesti poeti, unu altu boiaru român, *Iordache Slatineanu*, tipariá la 1797 in Sâbiu, o traducere in versuri a tragediei lui Metastasio, *Achileus in Schiros*.

Pe urmele loru calcá, la inceputulu secolului nostru, *Paris Momulénu*, alle càrui versuri patriotice si elegiace, au circulatu multu timpu in manuscriptu, cá alle lui Alecu Vacarescu, mai nainte de a se incepe tiparirea loru pe la 1825 si anii urmatori.

De asiu urmá enumerarea scriitorilor români, carii au precedutu epoch'a de renascere literara de la 1830, póte ca asiu trece peste termenulu in care D-tea ai circumscrisu cercetàrile D-téle asupr'a culturai literarie si nationale la Români de din collo si de din cóce de Carpati.

Me marginescu in citarea acestoru barbati mai de frunte, in care se resume, credu, istori'a literaria a tierrei românesci de la 1720 pina la 1821. 'Mi pare reu ca nu sunt in stare de a face nici macaru atátu pentru Moldov'a, lipsindu-mi notiuni sufóciente. Speru totusi, Dòmnyulu meu, ca intru câtu privesce Munteni'a, nu vei nesocotí cu totúlu acestu micu prinosu de date biografice literarie, care voru puté óre-cumu se te inlesnéscá a completá interessantulu D-téle studiu, facéndu totu de odata se isvoréscá dintr'insulu acésta de mare folosu idea, ca adeca: Geniulu natiunei si limbei române nu s'a stinsu nici chiaru in epocele celle mai triste de impilare si de umilire a poporului. Altarulu biséricei si une ori chiaru fastuósele curti alle boiariloru paménteni, au fostu asilulu in care ellu s'a refugiatu spre a veghiá si a pregatí timpuri mai ferice.

Érta-mi a-ti scrie tóte acestea cu atáta neingrijire, dar eu acumu nu facu alta de câtu a-mi descarcá cosiniti'a in graba dinainte-ti.

Cá mesteru bunu vei scí fàra indoélla se tragi folosu si din acestu materialu informu.

Allu D-téle devotatu amicu

Odobescu.

P. S. Unu cuvéntu inca! Asiu vré se nu mai pomenescu despre jurisprúdentia, ca-ci destullu ne manánca ea adi capulu. Inse nu potu se me oprescu a-ti amintí ca, in secolulu din urma, mai multi barbati Români s'au distinsu in acésta ramura, luându parte la redactarea legiuiriloru (Mavrocordatu, Ipsilant, Caragea) si la decretetele ce le publicau prinçii. Unulu din acesti barbati a fostu si *Stefanu Vacarescu*, tatalu Banului Ianachitia. Sentintiele date de densulu la Divanu s'au pastratu multu timpu, cá se serve de modelu in felulu loru. Unu altu legistu vestitu român de la inceputulu seclului nostru (Caragea) a fostu *Logofetulu Nistoru*.

Despre mitropolitii si episcopii români citati in acésta scrissória, vedi Istori'a bisericéscá de Alexandru Génoglu Lesviodax, Bucuresci 1845.

IV.

La pagin'a 11 not. 3.

Ideele revoluțiunii franceze essercitara o mare influinția asupra descépțarei nationale in Transilvani'a. Inca pre la 1791, Ungurii transilvani voiau se formeze o societate sciintifică. Dar acést-a neincuviintiându-se de Curte, se formă de o cam data o societate pentru publicarea de manuscripte, care la 1792 si incepù lucrările sêlle in Sâbiu. La 1794 se constitul in Osiorheiu, sub presiedinti'a guvernatorului comitelui Georgiu Banș, societatea pentru cultur'a limbii ungu-resci, care, multiamita mai cu sêma zelului assessorului de tabla Georgiu Aranca, la 1796 incepù publicatiunile sêlle. Vedi *Kövári, Erdély Történelme*, VI, 170.

Români nu remasera indereptu. Ei, precumu se vede din *Insciintiarea* ce publicara la 1795, puindu-se in intiellégere cu literatii din Români'a, formara o societate sub titlu: *Societatea flo-sôfésca a Némului Rumânescu in mare Principatulu Ardêlului*.

Ia: V: care se mentionédia cu afâta lauda in acêsta *Insciintiare*, este Ianache Vacarescu.

Insciintiarea e tiparita cu litere cirilliane intr'o carticeica de cinci foi nepaginate, in 8°. O avemu de la D. Aron Florianu.

INSCIINTIARE.

Dupa cumu cefimu ca vestescu Istoriile celle vechi, mai vêrtosu tôte Némurile au avutu sirguintia, cá se-si inpodobésca Stilulu limbii salle cu usebita si intocmita cuvêntare, câtu putemu dice: ca prin poliirea Stilului, si deprinderea in Invetiaturi, s'au inaltiatu firea, a multoru Némuri, pîna la cea inalta stare a nemuririi.

Acestu Instinctu s'au pogoritu de la acelle Némuri vestite, pîna in Epoc'a vremii cei de acumu, cându ne descépta intielleptulu Apollo si pre noi, se ne indeletnicimu a sprigini din sinulu Sciintieloru, darurile vistieriloru salle; ca numai prin deprinderea acestoru invetiaturi se ascute puterea mintii, cá se putemu cugetá in adeveru luminatu despre celle ceresci vediute, si nevediute alcaturi, si iscusindu-le cunnôscemu prin acestea, puterea cea mare a Ocâr-muitoriului. carele le-au scosu cu stichiile loru din Chaosu, adeca: din ce n'au festu intra ce le vedemu ca sunt.

Dumnea-vôștra dara tuturoru de inalta, si ciinstita vrednicia intielleptiti prin darulu Parintelui luminiloru; si voue turma alléssa, si sfânta a lui Dumnedieu, carii doriti a ve deprinde in sporiulu acestoru urmatóre Sciintie, éttă ca din rivn'a unoru Patrioti ai Némului Rumânescu, crescuti in deprinderea Theoriei Fisicesci, si Filosofesci, ce cuprinde in sine cursulu Ceriului; Geografi'a care ar-rata pârtille lumii, si cuvintédia despre vestitele cetâti, si orasie risipite pre rotogolulu pamêntului, si alte Sciintie spre folosulu Economii, cumu sunt si Manufacturile negutiatoresci, ne-amu desceptatu spre acestu vrednicu Scoposu se cullégemu rodurile acestoru desfetatóre Sciintie, si adunându-le cá intru o legatura de finice in limb'a pré vestitului Nému Rumânescu, se le inchinâmu inimiloru celoru iubitóre de Muse Filosofesci, suptu acestu titulu: *Vestiri Fi-*

losofesci si Moralicesci. Care in tóta septemân'a dóue cóle'negressitu voru essi Miercuri'a, si Sâmbat'a in care dille si post'a in pârțile Tierrii Rumânesce pornesce.

Dara fiindu-ca acestea susu pomenite Sciintie prin mare Ștradanie si Chiel-tuella a Typariului, si a Trimiterii pre posta celloru ce voru dorí se se plioforisésca din Rodurile denseloru: caruia, fiesce-ce Sciintia de usebi, suptu A-dressulu numelui seu, si allu locului unde vietiucesce i se voru trimitte in Bucuresci: amu socotitu cu dreptulu a fi, cá se facemu incéperea acést-a a typaririi, prin callea numerării inainte cu cincispre-diece florinti Nemtiesci preste totu annulu; care summa pîna cõtra sffirsitului lunii lui Maiu allu annului curgetoriu 1795. va avé a primí Dumnealui de *Renner*, credinciosu Imperatescii Craescii Agentii, sau alti ómeni rânduiti spre stringerea acei summe, càror-a se voru incredintiá Revasie anume spre tréb'a acést-a tiparite cá se le dea de la mân'a loru, atunci cându voru primí banii, fiesce-càrui cinstitu Numeratoriu inainte, cumu-ca acelle arretate Vestiri si Sciintie Filosofesci negressitu i se voru trimitte, ca apoi dupa trecerea acestoru patru luni macaru de ar si voi cineva se le cumpere, nu se voru primí acei cincispre-diece florinti Nemtiesci.

Ca prin acésta numerare inainte vomu scí câte se tiparimu, la numeru, cá nu óre cumva tiparindu mai puține exemplare, se nu ajunga la toti, sau tiparindu mai multe, apoi se remâie de prisosintia spre pagub'a nóstra.

Si acést-a e pricin'a de alergâmu inainte, la Limanulu ajutoriului Dumneavóstra, adeca: cõtra *Dum: pré-cinstiti si de inaltu Nému Archondes!* si cõtra voi Archipastorii Bisericii lui Dumnedieu, prin care ajutorintia a tuturoru ne veti indatori cá se dâmu la lumina, si invetiatur'a *Theologii Moralicesci* a Resaritului — oglind'a Calugeriloru, si a cinului Preotiescu, in care uitându-se cei cuprinsi de ispitele vremélniciloru valuri in cugetu simtitoriu voru priví, trépt'a resplatiriloru imperatíi ceresci, pre care se odichnescu pré cuviosii statatori inainte ai Bisericii.

Dara lónga tóte acestea insuffetite ramuri alle Sciintieloru, nice nu vomu uitá întemplările Politicesci, adeca alle Epochei acestiia, cu câtu mai vêtosu întemplările celle de acumu in Theatrumulu Resboiului, cu osebita luare de grija le vomu face cunnoscute pre lónga celle de noi fagaduite Sciintie.

Ca vediéndu noi in ce chipu au petrunsu alti Chirografi (fâra de a face ei vre o pomenire despre mai susu pomeutele Sciintie folositoare, care le vomu dá noi la lumina prin tipariu:) in tóte pârțile unsiloru lui Dumnedieu Imperati si Crai au ajunsu vestirea loru; inca si in Ciarigradu in pré-inaltu scaunulu pré stralucitei porti Otomanicesci, cá nisce soli allérga neincetatu întemplările vremiloru prin gazeturi in limb'a grecésca, pîna insesi si in pârțile Ugrovlachii, si alle Moldovii pretutindinea le cetescu.

Unde affla multi Evropeni adeptostire, si simtu necurmatu radiele dreptâti

preste denses revêrsându-se din scaunulu obladuirii allu celloru inalti la intielleptiune *Voevodi*. Ca de acumu inainte nu va incetá Mus'a limbii Rumânesci, ci intru semnele respaltirii, étta au cugetatu se inaltie larg'a Milostivire acestoru Apperatori binelui de obsce *Prinçipi* cu frumséti'a cuvântării cei nemuritóre, suptu a càror-a ocârmuire voru essi, si aceste Sciintie cá nisce radie alle dioriloru, spre luminarea Némului Rumânescu.

Ca acumu se indeletnicesce Mus'a acestii limbi, se impodobésca Trofeulu minunatului *Chesarie* cu flori din frile celle frumóse, carele cá unu organu allu Biséricii pîna la cornurile Oltareloru resuua Duchulu cuvinteloru lui, lauda si marire intru cei de susu lui Dumnedieu, intru praznuirea sîntiloru.

Éra numele TEU IA: V: se sapa in Epigramm'a vécuriloru cá allu lui¹ Anacreonu, pentru ca te-ai facutu chipu cuvântării Ritoricesci, si originalu prôsodíi poeticesci, — din Duchulu intielleptiunii talle asceptâmu, si de aici inainte mai multe folositóre.

Aici arretâmu scar'a dupa cumu voru urmá Invetiaturile Filosofesci, si Moralicesci pre rându tiparite.

Ântâiu: Urmédia Theologi'a Biséricii Resaritului; si lassându acést-a tipariulu, vomu trimitte si alte Istorii Bisericesci, care pîna acumu in limb'a Rumânesca n'au essitu in tipariu.

A dóu'a: Geografi'a ce cuprinde in sine impartírea Pamêntului, si cei ce locuescu pre densusu, cu obicéiurile loru, din preuna numele Cetâtiloru, si Orasieloru, de Chronografii cei vechi, si cei noi insemnate voru essi tiparite.

A trei'a: Físic'a, Matematic'a, si cuprinsulu invetiaturii Filosofesci, spre luminarea celloru ce voescu a scí intemeierea Ceriului cu tóte Planetele lui vomu invetiá.

A patr'a: Se va iví Biografi'a Prinçipiloru Ugrovlachii, si ai Moldovii de la inceputulu ocârmuirii loru.

A cincea: Esse Istori'a Rumâniloru pre largu cullésca din celle vechi adeverate Istorii, si alte deprinderi alle lumii vrednice de a le scí.

Éra cu altu prillegiu avemu in gându se ve descoperimu nisce Regule Dieteticesci, adeca invetiatura, de ce se se ferésca mai vértosu fiesce-cine cá se-si pazésca omulu viéti'a intru multi anni cu sanetate; lónga care vomu adaogá nisce dohtorii, care sciindu-le, va puté Bolnavulu asceptá folosu in bólele celle mai usióre, mai vértosu la tiérra fiindu, unde in pripa lipsesce Dohtorulu, câtu si pruncii cei mici traindu cu dênsele voru simtí allinare in ból'a cu care au fostu cuprinsi.

¹ Anacreonu au fostu Autorulu viersuriloru Liricesci, spre laud'a Filosofiloru Intecmita.

Tóte acestea Midi-lociri le vomu dá la vremea sa in tipariu, usebite de cel-
lalte susu insemnate Sciintie.

Ca Sciintiele voru fi cu rânduella tiparite, cá se se póta legá fiesce-ce Sci-
intia in usebitu Tomu, adeca: pãrtile Filosofesci usebite de Theologi'a Morali-
césca, si asiá cu aceste folositoare pãrti de invetiaturi fiesce-care 'si va imbo-
gatí Bibliothec'a sa cá o Vistierfe cu odóre allesse si nepretiuite; din care nu
numai Numeratorii inainte, ci si fiii filoru loru, si ai Biséricii Clironomi se
voru adapá cu dulceti'a Daruriloru acestoru frumóse Sciintie.

Mai pre urma facemu Insciintiare, precumu ca cu sfirsitulú lunii lui Maiu
allu annului curgetoriu 1795, cólele celle dintáiu voru fi tiparite, si asiá ne-
gressitu, atuncea se voru trimitte in Bucuresci in tóta septemân'a dupa cumu
ne-amu fagaduitu.

Éra de nu ar vení la sevirsire, acésta de noi fagaduita Vestire, Dumnealui
de *Renner*, sau cei rânduiti spre stringerea acei summe mai susu ómeni, voru avé
a întorce acei cincispre-diece florinti nemtiesci inainte priimiti érași indereptu.

Inca se se scia cumu-ca in societatea acést-a se affla Preoti invetiati, toti
suppusi Biséricii Resaritului, Doctori, Filosofi, Istorici, si alti mai multi in-
vetiati la numeru, cátu de ar si lipsí unulu, totu suntu altii procopsiti in locu,
carii acésta grea, si cu mare cheltuella inceputa Sistema, voru ajutá cá se o
ducemu la sevirsitu cu lauda.

*Societatea Filosofésca a Némului Rumânescu, in mare
Prinçipatulu Ardélului.*

V.

Grammatic'a lui Klein-Sincái de la 1780, póta urmatoriulu titlu: *Elementa linguae Daco-
Romanae sive Valachicae. Composita ab SAMUELE KLEIN de Szad, Ord. S. Basilii M. in Col-
legio Graeci Ritus Catholicorum Vindobonensi ad S. Barbaram Ephemerio: Locupletata vero,
et in hunc ordinem redacta a GEORGIO GABRIELE SINKAI ejusdem Ordinis, AA. LL. Phil. et SS.
Th. D. Vindobonae, Typ. Josephi Nob. de Kurzböck. M. DCC. LXXX. in 8º, pagine 100, afara
de cincis foi nepaginate, titlulu si prefatiunea.*

Despre editiunea facuta de Sincái in Bud'a la 1805 vorbiramu in *Tesauru de monumente is-
torice*, I, unde reproduuseramu si prefatiunea ce sta in fruntea acelei editiuni.

Editiunea-principe de la 1780 ni o imprumutá D. Iacobu Muresianu din Brasiovu. Écca pre-
fatiunea.

GEORGIUS GABRIEL SINKAI

Candido Lectori

S. P. D.

Septimum supra decimum saeculum est, a quo TRAJANUS devicto Decebalo
in orbatam incolis Daciam coloniam duxit¹. Ab illo tempore quot, quantisque

¹ Videatur Dion in *Trajanum*: Flav. Vopiscus in *Aurelianum*: Sexti Rufi *Brev. Res. Rom.*
Orosius, Eutropius, etc.

vicissitudinibus fuerint expositi Romanorum in ea Posteris, qui vel mediocriter in Historiis versati sunt, facile concipient. Primum enim sub Gallieni imperio a Gothis, dein a Gepidis, a Bulgaris postea, aliisque Septentrionalibus barbaris sub jugum redactos fuisse, praeter Jornandem,¹ sexcenti alii, illo partim antiquiores, partim posteriores, Historici testantur: quorum nonnulla magis praecipua testimonia ante aliquot annos collegit Eruditissimus Samuel Klein in Ms. suo opere de *Orig. Daco-Romanorum*; plura ego in adversaria mea toto illo quinquennio, quo Romae in Celeberrimo Urbano Collegio de Prop. Fide moratus sum, retuli.

Hujuscemodi servitute plurimum corruptam fuisse Latinam Majorum nostrorum Linguam, equis inficias ire audeat? corruptam tamen prout nunc est falsò quis adsereret. Constat enim e Scriptoribus rerum Daco-Romanarum, et praesertim e *Chronico Ms. Constantis Miron*, Logothetae Principatus Moldaviae,² quod non adeo pridem legendum nobis concessit Eruditissimus acque ac Doctissimus D. Franciscus Josephus Sulzer, atque etiam e *Descriptione Moldaviae Serenissimi D. Demetrii Cantemir*, ejusdem Provinciae quondam Authentis, et Principis, tum demum in barbarismum, in quo nunc sumus, degenerasse Majores nostros, cum Litteralem Slavinorum, vel (si mavis) Illyricanorum Linguam in celebrandis SACRIS circa tempus Concilii Florentini sat malis avibus adhibere coeperunt. Quod ideo factum fuisse tradit Serenissimus Author, ut obsecundarent voluntati Archi-Praesulis civitatis Achridae in Bulgaria, qui instigatus a Marco (ut creditur) Ephesio intendebat hoc modo pracludere nostris omnem aditum ad S. unionem cum Eccl. Romana.

Verebantur nempe hi duo Schismatici, ne, si Daco-Romani, ut antea,³ dein quoque materna sua Lingua DIVINA peragerent, Italo-Romani hanc ob summam cum sua adfinitatem absque multo labore addicerent, libellosque, quibus noster populus facilius adduci posset, ut unionem amplectatur, in lucem emitterent. Idcirco praefatus Bulgaricus Archi-Praesul nullum non movit lapidem, ut Daco-Romanos in suam sententiam attrahat.

Nec spes eum fefellit sua. Re enim vera Alexander I. Moldaviae Authentis, et Princeps eidem morem gessit, et Linguam Slavico-Illyricam in SACRIS per totum suum Principatum adhiberi jussit. Hujus exemplum secuti fuere postea

¹ De rebus Geticis.

² In Alexandrum I. Cap. 18. §. 5.

³ Daco-Romanos jam inde ab initio susceptae Fidei Christianae, hoc est a Saeculo II. quo exente eos Christianos fuisse, Tertullianus in *Lib. advers. Judaeos* abunde testatur, usque ad Saeculum XV. materna sua Lingua peregrisse DIVINA, ostendam in Historia, quam de rebus a Majoribus nostris gestis adornare constitui; hic solummodo moneo, Clarissimum Virum Patrem Le-Quien in *Oriente suo Christiano* miraturum haud fuisse, quod plurium Episcoporum Daciae Nomina, et varias subscriptiones Latinas offenderit, si notum ei fuisset, hos origine aequae, ac Linguam Romanos fuisse.

etiam alii Daco-Romanorum Dynastae, etsi cum duplici otius Nationis damno, nimirum cum longaeva ejusdem ab Ecclesia Latina scissione, et cum summo Linguae propriae detrimento: quorum primo ut *Deus Ter optimus* medelam aliquando adferre dignetur, ex animo precor; alteri ex parte adlatum jam est remedium, Linguam enim Slavicam, retentis characteribus, paulo post, saeculo videlicet elapso, Majores nostri iterum expunxerunt: ex parte adferre conabimur, dum Scholae Valachicae ad normam Germanicarum Austriacarum e feliciter regnantium Augustissimorum clementia instituentur.

Quod ideo commemorandum hic duxi, ne quis existimet, nos in toto hoc opere aliud prae oculis habuisse nihil, nisi ut maternam nostram Linguam perficiamus. Non enim eam perficere studuimus, sed docere, non quidem alium in finem, nisi ut nostrum publicae utilitati prospiciendi studium, et amorem contestemur, atque obsecundemus votis Daco-Romanorum Alumnorum Collegii Graeci ad S. Barbaram, qui, ut sunt amantissimi eruditionis, non solum pridem a nobis postularunt, ut hoc opusculum luci edamus, sed etiam in multis nobis concurrerunt. Quibus eo libentius adsensum praebuimus nostrum, quod longe prius praeviderimus, multos cujuscunque conditionis, statusve homines summum ex hoc nostro labore emolumentum relatores.

Sive enim commercium cum Daco-Romanis quispiam exercuerit, sive iter per Valachiam Transalpinam, Moldaviam, Transylvaniam, Marmatiam, Hungariam Trans-Tybiscanam, Silvaniam, Banatum, Kuzo-Valachiam, Bessarabiam, ipsam adeo Crimeam, fecerit, Daco-Romana Lingua prae caeteris indigebit, quippe qua frequentiore in enumeratis provinciis audias nullam. Verum de his satis.

Illud mihi postremo a te, Lector, etiam atque etiam petendum est, ut memineras, hanc Grammaticam primam esse, quae in Daco-Romana Lingua lucem aspexerit: ob eamque rem mirum tibi non sit, si aliqua aut ommissa, aut errata, aut non suo loco modoque in ea dicta repereris. Nostrum erit deinceps, navare operam, ut quae huic Editioni defuerint, addamus, errata emendemus, et hanc ipsam Grammaticam unà cum Dictionario Daco-Romano, quod (dummodo otium nobis, et scribendi commodum non desit) componere fert animus, ad majorem perfectionem deducamus, publicoque usui utiliorem reddamus.

Tu interea, Candide Lector, hunc qualemcunque nostrum laborem, et fatigium aequi bonique consulito, et valeto.

VI.

CARTEA LUI CALNOCHI

*côtra Episcopulu Bobu, de la 1784, prin care se dimittu din monastire,
Klein, Peterlachi, Sincai si Maior.*

La pag. 17 not. 1.

D. Professoru I. Moldovanu din Blasiu binevol a ne scôte si tramitte acêsta copia, de pre originalulu ce se pastrédia in archivulu metropoliei de acollo.

Insemnâmu ca Georgiu Sincai purtá, cá calugeru, numele de *Gabriel*, ér Petru Maior, numele de *Paulu*.

Illme ac Rsmē D. Praesul Dne Patrone Gssme!

Paterno Illmae D. Vrae mandato, quo jubemur singuli intuitu quatuor Religiosorum a votis se absolvi petentium nostra sensa depromere, obsecuturus filialiter, in sequentibus humillime adaperire sustineo. quoad

1um Samuelem Klein a 21 Annis professum, quamvis ille nullam omnino fundamentalem adducat rationem, imo pro more suo ex se commensurans alios variis calumniis (ut S. P. N. Basilius const. mon. cap. 21. similis hominis naturam ad vivum exprimit) fratres suos, qui saepe ipsum a via mala jam placidis, jam recalcitrantem duriorib. modis reducere adnisi sunt, impetat, unice vigore B. Decreti de Anno 1770. et fors ob defectum debiti temporis novitiatus, qui certe nullus fuit, dimitti et absolvi posse judico.

2um Germanum Peterlaki infirmitatem internam, debilitatemque praetextentem, uniceque spe ad Collegium Pazmanicum ascendendi ad professionem inductum satis levibus fundamentis niti nemo non videt. Interim tamen ad sedandos perturbati animi motus, cum expressa tamen de voto castitatis observando facta mentione in conformitate praeaudati Decreti dimitti posse.

3um Gabrielem Sinkai, qui ait se sine novitiatu debito modo peracto unice motivo Romam eundi inductum fuisse ad emittendam solemniter professionem, (quamquam ei reponi posset, fuisse conditionatam igitur professionem, atq adeo adimpleta conditione, poni debere conditionatum) hunc inquam, quamquam non reclamaverit scriptis vel verbis intra quinquennium, suppleverit tamen contrariis factis superioritati et toti fraternitati ita, ut ne unus quidem intactus supersit, qua verbis contumeliosis qua factis violentis, in nomine Dni in ejusdem Decreti conformitate absolvendum et dimittendum judico.

4um Paulum Major, qui cum reclamaverit intra quinquennium neque tempus debitum novitiatus compleverit citra ultteriores difficultates absolvendum judico.

Quae dum conscientiose sub secreto naturali unice (sic) Illmae D. Vrae filialiter concredere omni cum devotione persisto

Illmae ac Rsmāe D. Vrae.

Balassalvae die 19 Iunii 1784

humillimus servus et
capell.

Hieronimus Kalnoki m. p.

VII.

CARTEA ESSEMTIONALE

data de G. Sincai, cá directoru, la 1787, docentelui scólei românesci din Fenesiu.

La pag. 17 not. 2.

Onorab. D. Professoru I. Moldovanu din Blasiu, avú estrem'a bunavointia de a ne transmite din archivuln metropolitanu de acolo insusi originalulu acestui documentu. E unu formulariu tiparitu in enartu. Pre lónga subscriere, cuvintele reproduse aci de noi cu italice, sunt de mân'a lui Sincai. La finea acestei opere comunicámu subscrierea lui Sincai, facsimilata prin xylographia.

Qui praesentia subscripsi, notum facio, quibus expedit, universis et singulis, quod posteaquam in complementum Benignarum Caesareo-Regiarum Ordinationum in Possessione *Szász Fenes* Inclyto Comitatus *Kolosiensi* adjacente Scholam Valachico-Nationalem a parte Graeco-Catholicorum erexissem, proque ea *Ludimagistrum Bartholomaeum Putean* constituissem, constitutus hic *Ludimagister*, ubi Balasfalvam ad perdiscendam Altissime praescriptam Normalem Methodum accitus est, comparuerit, praedictamque Normalem Methodum ita addidierit, ut in exacto ab eo examine dignus inventus fuerit, qui praefatam Scholam cum fructu, Bonique Publici emolumento docere possit.

Eum propterea harum litterarum vigore non tantum in Magisterio confirmandum, sed etiam perofficiose commendandum duxi omnibus et singulis Tit. Dominis Loci illius, aliisque cujuscunque Status Officialibus, ut ab harum dato pro tali habere, et ad ductum variarum quidem Altissimarum Caesareo-Regiarum Ordinationum, signanter vero ad ductum Benigni Decreti Regii de 6. Decembris 1774. Gratosae item Regio Gubernialis die 25 Octobris 1786. sub Numero 9726. emanatae Ordinationis, ceu in servitio pro Bono Publico constitutum ab omni taxa contributionali, cunctisque publicis oneribus liberum, ac immunem manutenere manutenerique curare non dedignentur. Sig. Balasfalvae die 25^a Decembris 1787.

(L. S.)

*Georgius Sinkai m. p. de Eadem
Prim. Scholae Nat. Balasfalv.
et reliquarum Graeco-Catholicarum
per M. Tranniae Principatum
Director.*

VIII.

ACTULU CERCETAREI

facute asupra lui Sincai la 11 Septemvre 1794.

La pag. 19 not. 3.

Rmulu D. Canonicu Tim. Cipariu possede o copia contimporana. D-sea avú bun'a vointia de a ne tramitte prin D. Professor I. Moldovanu o copia câtu s'a pututu mai essacta; cu tóte acestea, actulu fiindu cam anevoia de cetitu, au mai remasu óre-care mici lacune. Nu ne in doimu unu singuru momentu a publicá acestu actu. Lectorii voru sci dá just'a valóre, unui actu facutu de inimicii de mórte ai lui Sincai si ai Româniloru. Cu acésta ocasiune nu ne putemu opri de a rugá pre D. Cipariu, se binevoiesca a publicá câtu mai currêndu totu restulu manuscriptului ce possede din Istori'a beserecésca a lui P. Maior, ori câte defaime ar fi copriându asupr'a episcopului Bobu, precumu assigura D-sea in *Acte si Fragmente*, p. 132—137, 144 lit. aa) si bb). Cf. p. 188. Din parte-ne publicámu totu ce avemu, siguri fiindu, ca numai astu-fela ne vomu puté formá o idea lamurita asupr'a ómeniloru din acea interessante epoca.

1794^{dik} 11^{ik} September NEnyeden ns Fejér Vgyében egyben gyűlt ns rendek végezéséből Sinkai György és több fel adataihoz való kérdezkesnek Copiája a kérdésekre tett feleletekkel egybe azon comissio előtt az mely allott Hét uri személljékből u. m.

*Grof Bethlen Lászlo
Grof Mikes Sigmund
B. Zeebergi Vanghely Márton
G. Torotzkai Pál
Ajtai András
Gyujto Sándor
Sz. Páli Sándor.*

A kit kérdeztek ezek:

*Sinkai György Director
Vitez Laszlo Vajasdi lakos.
Lám. Klain
Zdrengye Simon Türi O. pap esperest
Erdélyi Iános Monorai O. p.
Popa György Vézei O. pap.*

Tekintetes Ns Vgye Rendei!

Ki küldettetvén mi tegnapi napon u. m. ezen folyo 1794^{dik} esztben 7^{ber} 11^{dikén} a Ttes Ns Vgye végzéséből oly véggel hogy a Ttes V. Ispán Gyujto Sándor

által a Ns Vgye előtt holmi illetlen és közönséges es tsendesség fel lázzastására tzellozo szavaiért bé vadolt Sinkai Gyorgy ö Kgylmet, és o Kgylme által fel adott ezen dolognak több sorsossai kérdöre vonyuk és mindeniket egymással szembe fog... Mi a Ttes ns Vgye ezen végzésének következesenel most említett Sinkai György ö kgylmét magunk eleiben állitaván a következendőkben kérdeztük meg.

1. Szemben fogván kgydet Sinkai Uram Vitze-Ispán Gyujto Ur által azon szavaiért hogy *ego sum Autor Rebellionis et dux conjuratorum*. Azt felelte kgymed kezét a nyakára keresztül vonván hogy *secretum pandere noli*. Ugy Méltóságos O. Püspök ur Praefectusejával valo ösze szolalkozásábanis azt ve-tegetvén hogy *a Püspöki udvarban nem az fogna parancsolni a ki most*. Azert azt kérdezzük hogy mostan azon szavait a melyeket a V. Ispány Ur előtt mondott tagadjaé? vagy magáéinak lenni esmerié? Melyik felelete?

F. *Nem tagadom ugy vagyom de indulatosságbol mondottam.*

2 K. Tovabba minthogy kgyd conjuratiot említett, es bizonyos személyeket u. m. Vitéz Lászlót, Pap Lászlót és másokat sokat elé számlált miután Vallomása szerintis kgydnek azon személyek benne vagynaké?

F. *Igenis mostis azt vallom. Benne vagyunk mindenik és esketésselis megbizonyítani kész vagyok.*

4 K. Ezen Conjuratiot a melyet kgyd emleget hittel Conjuratio volté vagy nem?

F. Abban hogy conjuratiot mondottam hibáztam, mert nem lehet egyébnek mondani hm *conspirationak*, egyetértésnek a Püspök ellen.

3 K. Mitsoda bizonsagokkal bizonyitya Kgyd ezeknek Complexiseket

F. Mások előttis beszelletek ezen öszve esküvésről és azokat kész vagyok elé állítani.

5 K. Kgyd azt mondotta hogy *sub secreta natura* vagyom azon dolog Kgydk által adva, és aztis hogy Készebb vagyok életemet fel áldozni, mint sem ilyen nagy hit alatt lévő dolgot kiadni. Egyeztesse meg azt az előbbeniekkal?

F. a theologiabol tanultam hogy a mit *sub secreta* adnak által, vétek nélkül kimondani nem lehet, Készebb vagyok azert meghalni, mint sem vétkezsem.

6 K. Mivel kgyd azt valja, hogy a Theologiabol ugy tanulta h. a mit *sub secreto* adnak által, azt vétek nélkül ki nem mondhattja, azon Theologia-bol ugy tanultaé, hogy ha roszt káros és vétkes dologis azon *Secretum* ki ne mondhassa?

F. Ha másnak nagy romlásáról vagyom papomhoz vagy püspökömhöz mégyek és öldozást vévén attol ki mondom.

7 K. Hát a püspöknek vagy papnak fel oldazása nélkül az olyan történetben a mely másnak kárára vagyom vagy romlására néz, nem leheté a titkot kimondani és adni a titkot ugy tanultaé?

F. ha *privatusnak* nagy kárára néz, akkor mégyek a paphoz. Ha *pg com-*

munitást vagy országot concernálna az a kár, akkor a publicumhoz mégyek és ott jelentem.

8 K. Ez akár conjuratio akár Conspiratio volt, mitsoda tzélra nezett?

F. Éppen arra hogy a Püspöknek ártassanak. Párától hallottam h. a Püspökségre Pára és Füzkuti segitvén; akkor azt ígérte nékiek a Mlgos Püspök ur hogy a Dominiumbéli tisztetekis hirekkel teszi. Meljet most nem tselekszik és tsak egy hordo bort sem ád nékiek.

9 K. Hát azt hogy ma holnap a Jozszágban más parancsol Mire értette és mit akart azzal kgyd?

F. Én tsak anyiban mondtam azt menyiben a Püspök Ur is ember, és enél fogva halando, és más lehet utánna.

10 K. Meg állitván mostis kgyd azon mondásait, h. kgyd Dux rebellionis et author conjurationis, ebből a jön ki h. kgyd részesse azon Conjuratiónak. Hát mi baja volt kgydk a Püspök ellen?

F. Éonékem a Mlgs Püspök Ur ellen addig nem volt semmi ráncorom hm Pára iszketett éngemet ellene, de én azt el nem fogadtam hanem a Püspök urnak non prodito nemine meg izentem a dolgot, de azonban valami delatio menvén ellenem a Guberniumban, investigatio rendeltetett. Ezen alkalmatossággal én elmenvén a Calugerekhez, és ott pohárzás között beszélgetvén azt mondták: No Sinkai ellened a dolgot ugyan előntették, melyre énis azt mondám: No ha ugy bánik velem a Püspök, Ego etiam ero dux et author rebellionis atque conjuratorum. Melyre a Philosophiae professor meg szollitván, h. én nagy szot szollok és a fejemmel jádzom, Azt feleltem: Sem Hazát sem Királyt nem sértettem, hanem a Püspök ellen beszéltem.

11 K. Elébb azt mondá kgyd h. a mi sub secreto kgydk által vagy on adva, a Theologiabol azt tanulta h. kimondani nem lehet. De továbbá azt is mondotta hogy kgydet instigálta a Püspök ur ellen valo factiora. Kgyd azt a Püspöknek meg jelentette non prodito nemine; de az első felelete szerint nem a névről hanem a dologrol volt declaratioja melj szerént akar azt nézük h. a kgydnél olljan Secretumnak kellett lenni, meljet ki nem mondhattott absolutio nélkül; akar ázt h. a Püspök ur ellen valo Conspiratiót a Püspök urnak már egyszer tudtára adta. Ezenn nagy titokban valo conjuratiónak egyébbnek kell lenni a Püspök ur ellen valo conspirationál?

F. Én az első feleletembe tett declaratiombanis nem dolgot hm tsak personákat értettem, mivel a kérdésis tsak personák ellen volt.

12 K. Mondja meg Kgyd h. ezen conspiratio hol indult, és mitsoda uton folyt?

F. Pára mondtotta hogy Naszodon... Basilius Nemes Sz. Margitai Esperestet elfogja hivatni, és az által irat.

13 K. Tehát K. jól tudja h. a conspiratio levelek által ment véghez?

F. Pára mondtotta ugy tudom.

14 K. Azon levelek hozdozoi kik voltak és tudé K. hogy ezen levél közül vagy egy vagyoné valahol?

F. A posták vitték és a papok hordozták és talám más expressusokis. De hogy volna valahol nem tudom.

15 K. Kgyd azt mondván hogy ez a conspiratio levelek által ment véghez, és a conspiratusok közül egy néhányat ki is nevezett. Tudni kell kgydk h. az a levél azokhoz h. ment és azokat kgyd minél fogva tette a conspiratusok közé?

F. Azokat a kiket kineveztem füleimmel hallottam beszélleni a Püspök ellen melljet a vallással mégis mutatok.

16 K. Hát Kgyd hol találkozott Pap Lászlóval

F. Három versben volt Balásfalván, kétszer nállam volt szálva, kétszer Todoránénál Brintsanné mellett, és azt mondotta h. Vitéz Laszló uram felé megyen vissza.

17 K. Hát Tyron Drágosrol honnet tudja h. interessatus volt?

F. Szavaiból tudom, mert mostanság Pünkösd után tájba egy Cstítörtökön ejtszaka a Vulkáni Directorral hozzám jöttek, és szombat délutánnig nállam mulattak, minthogy nállam is voltanak szalva, 's ekkori beszédjéből érttettem h. a conspiratióban benne vagjunk (ori vagjnak.)

18 K. Hát a Vulkáni Directornak mi dolga volt Balásfalván, hogy annyit mulatott, és a Püspök uris miért sirgette onnan valo el menetelét Kgyd elibeni beszédje szerint?

F. Arrul nem tudok sémmitis. A Mlgs Püspök ur pedig azért nem szenvedhette hogy a Hatzegi volt Vicariust Timárt gyalázta.

19 K. Hát a több távol valokrol honnan tudja Kgyd h. a Conjuratióban interessatusok, u. m. a Szántoi, és Kövárvidéki és a Retei esperestek papok és masokis?

F. a szántoi Archidiaconus... a Remetei 's a több távol lévő papokis mind a kiket kineveztem Balásfalvára ab offo jöttek, és azon alkalmatossággal beszédjeikből és zugolodásaikból kitanultam. Nevezetesen pedig a Remetei Archidiaconus már anyira ment hogy parancsolatrajs elé nem akart jönni, melljet vallatássalis kész vagyok meg bizonyítani. A Szántoi Archidiaconusnak pedig hozzam irt egy levelére emlékezem melyben a Várad püspököt ditsérte; az ide valo ellen panaszolkodott, talán tám a leveletis meg találok.

20 K. Kgyd válaszolté ezen levélre?

F. Nem válaszoltam

21 K. Melj idő tájban jött ez a levél Kgydhez?

F. Husvét tájban vagy után.

22 K. Azt mondta kgyd h. Pap László Kgydhez menván Balásfalvára az ő beszédjéből értette, h. öis részesse ezen conspirationak és h. Pap László Vitéz felé ment vissza. Azért azt kérdezzük h. mit beszéllet kgydnel Pap László,

a miből conjuratiot lehessen magyarázni, és mitsoda Követségét tudja Kgyd Pap Lászlónak Vitézzel mostaniakat u. m. régiebbeket.

F. Gyalázta Timárt a V. Hunyadi esperest mivel h. azzal illetlenül ilne és azt mondotta h. miért tartana a Püspök ur iljen embert, Nam noscitur ex sociis, qui non cognoscitur ex se. Egyeb conferentiajokat pg Vitéz urnák Pap Laszlo urammal nem tudom. Hanem akkor tájban a mikor Pap Lászlónak a Vmegyével baja volt Szebenbe ment, hallottam pg azt h. valami instantiat vagy munkát irtak meljet subscribált a Fogarasi Vicariusis, de a revocálta; azt pg h. azon munkába mi volt nem tudom minthogy akkor a Joszagimban lévén oda közel nem lehettem.

23 K. Hát Samuel Koltorrol és Klainrol mitsoda bizonyost tud Kgyd h. ezen conjuratioba tartoztak?

F. Klaint hallottam zugolodni, h. a Püspök a templomra gondot nem visel, és most közelebrölis panaszt holmi könyvek iránt: Futelés numáj o szene de florint sze pot kápátá pe o an, apoj nu nyi de jel.

24 K. Kgyd azt mondotta hogy a Parafele tételeit Koltor által izente meg a Püspöknek akkor még Kgydk sem lévén a P. urral semmi ellenkezése. Tehát Koltornak sem lévén akkor semmi baja mi ingerlette tehát Koltoris kevés idő alatt a Püspök urral való ellenkezésre?

F. Az h. a Pasquilust maga Koltor olvasta publice; meljért a P. ur megis pirangotta.

25 K. Kgyd a Conjuratiot a conspiratiotól jól és helyesen tudja megkülömböztetni és Koltort a conspiratusok közé számlálja, de okát és tselekedetét. anyit a melyből otet azza tehesse nem mondja, Mivel teszi és számlálja tehát Kgyd Koltort a conspiratusok közé?

F. Abbol h. most két esztendeje Koltort a Püspök ur holmi excessusáért én általam meg fenyegette h. 25'ig meg vágattya, és azért Koltor a Püspöknek illetlen levelet irt meljre talám o Nsga emlékezhetik.

26 K. Ezeket pd el mondvan Koltorrol de ezekből conspiratio nem jön ki, és tsak azt lehet magyarázni, h. haragszik Koltor a Püspökre. Nevezzen ki tehát kgyd olljant valamit a melljel meg mutathassa, hogy Koltor a conspiratusok között vagyon?

F. Cselekedeteiből u. m. a Mlgs Püspök urnak olljan Gaz levelet irt, és h. fel költötte a Diakokat a Püspök ur Praefectussa ellen, és réá ment a Praefectus házára, — szavaiból pg mert a házamnál beszéllett a melljel gyalázta a Praefectust, és Praefectus azonban a Püspök uratis, meljlet valatássalis meg mutatok.

27 K. Ki jön Kgyd Balásfalván tett Benignum examenjéből h. a kgyd a-restatioja után mással nem hanem Vitéz urral volt Correspondentiaja. Mi volt ezen correspondentiaba?

F. Arestáltatván Vitéz urat jó barátomnak tartottam, mint azelőtt volt. en

nélfogva egy bizonyos embertől, izentem, h. ezen bajamba segítsen, meljre én-
nékem választ irt, és azon levelet eléis adom, mert meg van Balásfalván. A
levél pg haragos és pirangatozo volt.

28 K. Még eddig Kgyd minden kérdéseinkre oljan jeleket azokra nézve a
kiket k. conspiratusoknak nevezett teljességgel nem mondott, a miből őket ol-
járnak lehessen esmérni. De a V. Ispány ur előtt tett benignum examenyiben
kgyd azt vallja h. kéretett kgyd a többiektől h. légyen Dux conspirationis,
ki kérte és kinevezte tehát ki kgydet ezen conspirationak vezérévé?

F. Pára kért engemet erre.

29 K. Ezen felelettel nem egyezik az, a mit a V. Ispány ur előtt tett kér-
désben moudott h. t. i. mások kérték ut sit dux conspirationis, mert itt tsak
Párát nevezi ki egyedül ott pg többet mondott. Erre mit mond kgyd?

F. Én akkor mint beteges és szorultságban lévő Ember a stylust lehet hogy
el hibáztam. de akkoris az mint emlkezem tsak Párát mondottam.

30 K. Kik voltak még a Conspiratioban azokon kívül a kiket elé számlált
kgyd?

F. Szebeni pap Czopa Cyrillus és Popa Nyikulaj a Farkastelki olá pap.

31 K. A most kgyd által kinevezett conspiratusok közül valamelyiknél
valamelyfgyulést tartottnak l..... mostanság Kgyd tudé, és ha tud, mit tud
rolluk?

F. Semmit sem tudok.

Melly eddig elé mondott önkéntes vallomasai után Sinkai György, ö kgylme
Vajasdi nemes *Vitéz Lászlo* ö kegyelmétis mint a kit elébbeni vallomássában
Sinkai György a fel adott conspiratio részessének jelent ki, előnkben állitat-
ván annyiszor említett Sinkai fel adása ellenében ezeket mondja.

Én hogy Sinkai urammal valaha akár miféle dologban egyet értettem volna,
telyességgel tagadom. Söt ö Kegyelmének mindenkor a maga roszviselete miatt
ellene voltam és a Generalis Synodusbanis, magam jelentettem ki hogy a
Püspököt főnek és elsőnek esmérem Sinkai uram felett.

Melyre más tovább eként kérdeztük:

K. Sinkai azt mondja h. a k. szavaiból tudja, h. k. ezen conspiratioban ben-
ne van. Mit szoll K. erre?

F. Én a Mlgs Püspök ur ellen sohasem beszéltem mert nékem soha ba-
jom a Püspök urral nem volt, 's szégyellemis az ellen törekedni a ki né-
kem fejem.

Mind ezeket *Vitéz Lászlo* ö k. Sinkainak szemében mondván Sinkai azt

felelé h. kész vallatással meg bizonyítani mind azokat Vitéz L. ur ellen a mellyeket mondott.

Kerdezetik továbbá Vitéz L. arrol, és ekként.

2 K. Sinkai Gy. azt mondja h. az idén 3szor járván Balásfalván Pap L. ur utolszor Vajasdra ment vissza menett Khez és abbolis tudja h. Vitéz Urammal lehet h. ottan beszéllettenek és egyet értettenek?

Meljre feleli Én nállam Pap László V. Ispány korától fogva nem járt u. m. 1789^{ik} Esztendőben Csombordrol jövő utjából tért bé hozzám. Akkor sem talált otthon hanem ezen utjában K. Fejervárt találkoztunk a Püspök ur ő Excellentiájának ebédjén, és azóltától fogva soholt sem láttam.

3 K. Azt vallá Sinkai Gy. tovább h. Pap L. egy versen Szebenbe menvén Kgyd is elment oda, és ottan véle egyetértve irtanak volna egy munkat meljet subscribalt Vitéz Uramis es a Fogarasi Vicarius, a ki ugyan tsak revocalta?

F. Az igaz h. voltam Szebenben, de egy bizonyos kezem alat levő Botskor nevü Arvám dolgában, és találkoztam ottan Pap Lászlóvalis, de a praetendalt munkárol semmit sem tudok.

És ez uttal megis szollittja Vitéz L. Sinkait h. ha tudná h. az valami olljas munka, determinalja mi volt az. Meljre Sinkai Gy. ő k. azt feleli hogy Halottam Halmágyi Jánostol a Fog. Vicariustol, midön Balásfalván professor volt, és a Naszodi Vicariustol Párától és Czopátolis a Szebeni Esperestöl. Akkori Hátzegi Vicarius Timár pg azt beszéllete nékem akkor hogy nem tudtanak ök akkor jo instantiát készíteni; De mi volt benne nem tudom. Valaminthogy más felöll Pap L. uramnak V. Ispánsága inint Vitéz L. uram házánál valo létét meg bizonyitom a tulajdon Pap L. leveléből, meljet nékem a Vitéz L. uram házából dátált.

Vitéz L. ő k. ujjonanis erőssen all azonn előbbeni erősítése mellett h. Pap L. nem volt az ő k. házánál azon időtöl fogva a miolta V. Ispány volt és akkor is a mint elébb jelentette othonn nem lévén K. Fejerváron a Püspök ur ő Exnál ebéden találkozott véle.

4 K. Kérdöre vonatik továbbá h. mitsoda esmeretessége volt Vitéz urnak Pap L. urammal?

Meljre feleli. A mikor Betsben Jurista voltam, akkor jött fel Pap L. oda, és akkor panaszkodt nékem egy versen, h. egy Hátzegi Comendans a mint emlikezem Spurláti ötet noha valóságos nemes ember, ado alá akarja iratni és busult h. talám Cserei Consiliarius ur viszi a dolgot. E volt első esmeretsegem és ezután én le jövén Bétsből soha én azután ő Kgymével különös barátságot nem tartottam.

5 K. azután találkozotté K. Pap Lászlóval, és ha találkozott Hol találkozott?

F. Mind feljebb mondottam 1789^{ben} találkoztam Püspök ur ő Ex. asztalánál Fejervárt. Annakutánna pg mint feljebb emlikeztem Szebenbenis találkoztam,

1790^{ben} vagy 91^{ben}. De azután sem egyszer sem matzor véllé nem találkoztam, véllé nem utaztam sem pg semmi correspondentiába véllé ne voltam.

Ezen két személyeknek szembe való meg kérdeztetések után viszont meg kérdezte Vitéz L. ö k. és azon nemesi kötelességre melyek addig a ns Vmegyében bésületesen tellyesített ujjabbanis (emlé)keztetvén h. oljan a ki valóságos, emberséges nemes ember. De mégis minthogy azokhoz a kikkel bevádoltatott Sinkai által Há egyébként nemis de vallásbéli kötete, és anél fogva talám amazoknak bizadalmak által, talám a dologrol, és azoknak lap-pango tzeljokrol valamit tud, Ha tud mondja meg, 's evelis eddig volt bésü-jetét fontosittsa és támaszsa.

Meljre Vitez L. ö k. bésülete és egyetlen egy gyermeke jövendöbéli szeren-tseje feláldazása ajánlásával azt mondotta: h. soha semmitsem hallot, nemis tud, mert bizonyoson eddig a ns Vmegyéhez viseltetett hvsége szerint meg mondaná és kijelentené. A minth. eddigis valahol aféle kétséges dolgok jöt-tenek elé, el nem mulatta meg jelenteni. Valamint közelebröl a Béresek vagy kotsisok assentatiojok alkalmatosságával számosan jöven, az erre szande-kozo legények K. Fejérvárra magokat assentaltatni, ö k. azokat addig bé nem vette a történető törvényteleniségtől tartván hm elébb szoval Föbiro Vajna Antal urnak azután pedig a ns Vgyének és a föigazgato Mlgs..... irás által további rendelés vétel vegett bejelentette. Mely szerint a Mlgs királyi föi-gazgato Tanatstol választ vévén a szerint tselekedett.

6. K. Kérdezte továbbá mitsoda okot tud a minél fogva a Sinkai által bevádolt papok ingereltettek volna a Püspök urra törekedui? *Meljre feleli*

F. Semmit sem tudok, hm azt jelentem h. az Ipomnak a Türi esperestack Simon Zdrengyének egy réttje volt mellet még néhai Major Gergely ur birni által adott. azon rétet mostani Püspök Bab J. ur Püspökségre való lépésekor az ipomtól szénástol együtt el vévén az ipam a Mlgs k. Gubernium előtt pa-naszolt, és onnét fiscalis assistentiaja rendeltetett az ipomnak a Püspök ur el-len. Én azt láttam tsak azért hogy a Püspök urral az ipomat meg edgyez-tethessem, nékie azt mondtam, h. ha meg nem békéllik, se magam se fele-ségem sohais a Házához nem megyünk. Eunél fogva arra is vettem hogy fel-jött a Püspök urhoz velem edgyüt és a rétet önként által engedte A minth. a Püspök ur kívánságára irástis adott rolla, a ki az ipomat ezen tseleke-detiért ritusunk szerint meg áldotta, és azután egy más rétet, meljet valami commune terrenumbol váltott ki az előbbeninél jobbat ajándékozott az ipomnak.

Mindezek után Vitéz uram azt kívánván h. ujjolag szemben kérdöre vonas-sék a felado Sinkai, és adja ö kgyk tudtára, h. mi adott okat és mi vezette arra h. o kgymét ezen be jelentett conspirationak reszessévé tette, és azon conspiratioban mikor jött bé es hol conspiralt? Sinkai urral a ki magát ezen conspirationak fejének lenni nevezte ki? Meljre így felel:

F. Egyéb jeleket az már fel adottaknál én most azon az egyen kívül nem

adhatok (az iránt h. Vitéz uram a conspiratioban lenne) hm h. Pap László azon az időn kivülis meljben maga Vitéz uram lett, mondja Vitéz Uramnál lett légyen és a Püspök ur ellen intézett dologrol tráctáltanak légyen, azt nékem Pap László mondotta, és bizonyságom is vagyou rolla, külömben is ha időm engedtetik h. alattomban investigáltathassak, és utánna jár hassak, az magam erősitésemet meg mutatni és valosítani kész vagyok.

Feltévén továbbá azt is h. ezen Sinkai ö kgyeme által elé adva... ha szintén mind valóságok lennének és egyébre teljeséggel nem mutathatnanak annál h. ö többekkel együtt Vitéz L. ö k. is a Püspök ur ellen valamely haraggal viseltetnek. De mind ezekből az a következés ki nem hozattathatván h. valaki azon conspiratioban volna azért valaki ellen valami nehezteléssel viseltetik Vitéz ö k. helljes kívánságára ujabban az a kérdés vetettetett Sinkai ö k. eleiben, h. a conspirationak, és abban Vitéz uram elégyedésének némely bizonyos jeleit adná. Meljre tsak azt felelte. Eddig vallo vallomásaimnal megmaradván, annak ujjolagis hogy Vitéz L. a conspiratusok szama között lenne tsak azt a jelét adja ki ö kegyeletének a Püspök ur ellen valló haragosságát hallotta, és ézt magától a Püspök urtól is tudja. Ezen kívül pedig nem tsak h. a Conspiratioban való létének valami jeleit tudná adni, *hanem azt is tagadásra viszi, anyiszor említett Sinkai ö k., h. a conspiratiot valamely fassiójából valamely meg lett dolognak jelentette volna ki.* kivévén azt a mit előbbeni vallamássaban jelentett h. tudmillik Pára a Püspök ellen valami leveleket készült volna írni.

Meg nem szunik továbbá is Vitéz L. ö k. kívánni és kérni a ns comissiotól Sinkai uramat kénszeríteni h. mivel conspiratiot fogott ö kgyre jelentse ki h. hol conspirált? mikor? és kik előtt? De miudezekreis anyiszor említett Sinkai azt feleli, magát az előbbiekhez szoritván, h. Vitéz L. uram h. ö véle nem conspirált, és mássalis h. conspirált volna nem tudja, hm tsak gyanuja volt tudván haragját Vitéz uramnak a Püspök ur ellen.

Kérdezök azt is ezenkívül. Hogy ha Vitéz uram se keddel nem conspirált, se pg azt h. másokkal conspirált volna nem tudja: Hát mikor a Vispány urtól kérdöre vonatott miért mondotta hogy százan is vagynak a conspiratioban, és miért tette Vitéz L. ö Kgyémét mingyárt az ötödiknek. Csak azt feleli: *hogy gyanum volt.*

Be szollittatik azután Pater Samuel Klain Balásfalvi monasteriumban tartozó szent Basilius rendjének papja, ki is magyarul nem tudván Déák nyelven e következőkben kérdeztetik meg.

K. Scitne Dnao V. Georgium Sinkai se Ducem et authorem conspirationis declarasse?

R. Scio Dnum Sinkai certiore fecisse Rsmum Eppum per Koltorem, de iastituenda quadam contra eum factione seque hujus conspirationis ductorem

invitatum ac porro declarasse, hanc haud acceptasse Spartam certum denique fore conjuscumque ille tuebitur partes eam victurum.

Q. Scitne Reverentia V. etiam Rtiam V. conspirationis hujus participem per Dnum Sinkai accusari?

R. Scio, etiam confrontatus sum a Dno VComite.

Q. Quid ad hanc accusationem in sui defensionem?

R. nego cuncta et plane haud agnosco me conspirasse.

Q. refert statutus Sinkai Rtiam V. summam fovisse et hodieum fovere cum Dno Para amicitiam, quem scilicet fassione sua authorem et Principem asserit esse hujus conspirationis.

R. Amicitiam summam quam asserit non facio, sed habeo solum ejus notitiam, nec eum a spacio unius anni vidi eoque minus ullam cum eo habui correspondentiam. Profert quidem Dnus Sinkai me offensum ab Eppo nostro, propter non adprobatam quandam Libro pss. Dedicacionem Episcopo ante unum mensem Ds Sinkai me affirmavit coram VComite ante medium annum me offensum conspirasse.

Q. Si itaq reverentia V. nullius se agnoscat participem conspirationis. ad fidem sacerdotalem rogatur, ne denegat nobis si quam contra Eppum. *patriam ac principem, aut institutam aut in minimo scintillantem fomite sciat?*

R. Nullam plane scio, et me refero ad confrontationem coram VComite institutam.

Magunk eleiben szollitvan Zdrengye Simontis, a Türi Esperestet. [Erdélyi Jánost a Monorai Papot és Popa Györgyöt a Vézei Papot mint a kiket Sinkai György a maga által fel adott conspiratioban reszeseknek lenni jelentett ki, kikis következendő módon kérdeztetnek meg.

K. Tudjáké Kgyk h. Sinkai Gy. valamely conspirationak fejének lenni magát nevezte ki? A meljre ekkép felelnek.

F. Nem tudjuk a dolgot nem hallottuk valameddig Balásfalvára a V!spány ur eleibe nem ideztettünk.

K. Hát azt tudjáké h. kgyket Sinkai azon Conspirationak részesseinek adta ki?

F. Tudjuk de mindnjajan igaz lelkünk és papi hitünk szerint tagadjuk hogy vagy mással vagy Sinkai ö kgyvel valami factioban elegyedtünk volna.

K. Hát h. mentik kgyk magokat Sinkainak ezen feladása alol?

F. mi igaz lelkünk esmérete kijelentésén kívül semmivel sem hm ha tud ö kgye bizonyitson valamit.

K. Továbbá azt mondja Sinkai h. Pára küldött holmi leveleket ki ezen conspiratiok indítására, és h. ezen leveleik kgykis tudos, és Párának.....

F. Párával semmi correspondentiánk nem volt és soha velle nemis talalkoztunk, hm még második Leopold Homagiumának letétele alkalmatosságával.

De akkoris semmi különös értekezésünk nem volt, nemis tudtunk sem a levelek kibotsátásokban se a praetendalt conspiratioban semmit.

K. Ha ugyantsak kgyk a magok ártatlanságokat enyiben erősítik, Igaz lelkekre és papi hitekre mondják meg, h. mit tudnak valamit egy illjen conspiratorol, h. már foljna vagy kezdödni akarna valahol?

F. Igaz lelkünkre mondjuk h. semmit sem tudunk.

Mindezekutánis ujjolag bé hivatván Sinkai Gy. és ujjolag arra szorittatván h. a feljebb kérdöre vett 4 Papokk vesse szemekre az ő k. által feladott conspiratiot a kiket t. i. elsőbb vallomásában annak részeseknek mondott és mondja meg h. hol? 's mi modon conspiráltak? Elebbis és mind végig folytatott alaton tsavargásait elé vévén semmit se mutatni se elé adni nem tudott. Hanem félre tsapongot oljan semmiségekkel kívánta homálljosítani és zavarni a dolgot melljből semmit magyarázni nem lehetett

Nem állapodtunk meg ugyantsak ittis és továbbá fel tevök ezen kérdést.

K. Kgyd leg előbb az midön magáról beszellene valamely conjuratiot emlegetett, ezt ugyantsak a conspiratio nevezetével gyengíteni kívánta, ugyan tsak azt állította h. a mely titkot tud, az oljan dolog h. lelke esmereti sérelme nélkült 's püspöki absolutio nélkült ezen titkot ki nem adhatná, ezen állítására nevezé további feleletiben, ugyan a dolgot arra fordította h. a tudva lévő dolgot ha másnak kárára volna kiadhatná ugyan. De a бүrös emberek neveik elhalgatásokkal. Már *most a Püspöki engedelem után* bizonyos számú embereket conjuratusoknak vagy conspiratusoknak lenni kinevezvén, Minden hoszszas kérdezkedésre tett vallomássaiis mind együt véve olj semmiség és kitsinség, h. sem conspiratio nevet sem papi engedelmet akarmi szoros Teologia szerintis nem érdemlett. Tudni kell tehát ezenil kgyk nevezetesebbet vagy titkosabbat, és a complexekre nézve méltán titkosabb dolgot. A mit tud adja ki. Meljre eként felel:

Titkot mást nem tudok, hm tsak aztat a meljet fateáltam, h. pg kiket specificáltam azoknak neveit püspöki feloldozás nélkült ki nem akartam mondani. Oka volt az mit feljebbis mondottam h. a vétektől féltém. A vetékk pg oka a lett volna, h. ha én ki neveztem volna, és kinek kinek nevére a cselekedeteit vagy mondásait a Mlgs Püspök urnak ki jelentettem volna, őket kivált nemeljeket a Püspök ur haragjában hoztam volna 's némeljekk veszedelmesis lett volna.

K. Hát Kgyd házát 's vagyonyait miért tette eladová?

F. Azért h. Gazdaszszonyt látván h. nem lehet tartani azt tettem fel magamban, h. ha még továbbis a Directorságban maradok, a klastromban maradok, és ennélfogva a házra szükségem nem lészen. A Portékámat azért h. sok és mintsen miért tartsam őket ha kosztra megyek élni.

K. Hát zallogjára nevezte miért izente kgyd azoknak a kiknél kgyd zallogjai voltak, h. váltsák ki mert másképpen leszsz a dolog?

F. Nem izentem h. másképpen leszsz a dolog, hanem tsak egy cigány-nak levén nállam egy ezüst pohára, annak izentem h. adja meg a percentet és váltsa ki a zálagját.

K. Mindezeket a meljeket k. eddig vallott, igazán vallottaé?

F. Igazán.

K. Hogy valhatta azt igazán, holott előre azt mondotta, h. ezek olj nagy titok alatt adattattak által, h. ezeket halál veszedelme nélkült ki nem lehetne adni, mint maga mondotta *Jura, perjura, secretum pandere noli*.

F. Ezen verset h. mondtam volna ezen időtájban, nem emlekezem, hm a Ttes VIszány ur egy néhányszor repetalta igaz az h. én a Ttes V. Iszány urnak mondtam h. a dolog sub secreto vagyon nékem mondva, a mi pg sub secreto conceditur homini revelalni nem akarom a Püspök ur oldozása nélkül, mert félek ne talám tám vétkezzem, és mintsem vétkezzem, keszebb lések meg halni, azt pg de personis non prodendis ita intellexi.

Meljek szerint miis mind azokat valameljeket a fennebb ki nevezett előnkben allittattván önként vallattanak és mondtottanak feljegyezvén, és nagyobb erősségnek okáért azokk nevetek vallomásokk tulajdon kezek által alája tettvén, ezennel a Ttes ns Vgye Rendjeinek elejekben botsátjuk. Megszüntelenül léven

a Ttes ns Vmgye Rendjeinek

alazatos szolgálói

G. Bethlen László

G. Mikes Sigmund

B. Zerbergi Vang Tely Márton.

G. Torotzkai Pál

Ajtai András

Gyujto Sándor

N. Enyeden a fenn irt napon és eszt. Sz. Páli Sándor.

IX

La pag. 19 not. 4.

Urmatóriale dóue acte le avemu totu din archivulu mitropoliei din Blasiu, tramisise prin D. Prof. I. Moldovanu. Represintatiunea episcopului e copiatu intoemai depre conceptulu originalu, era rescriptulu guvernului, depre insusi originalulu ce se pastrédia in Archivulu blasianu.

D. Prof. Moldovanu ne spune cumu-ca Tatu, parochu si protopopu de la Baiuti'a (O. Lápos Bánya) remase directoru pîna la 1 decemvre 1797, cumu se vede dintr'o scri�sória a episcopului Bobu cu acestu datu adressata oficiului montanisticu din Baiuti'a.

a) REPRESENTATIUNEA EPISCOPULUI BOBU

côtra guvernul, din 15 octovre 1794, prin care propune pre Tatu in loculu lui Sincai.

In sequelam gratiosae Resolutionis Regio-Gubernialis de 13-a 7-bris a. c. N-ro 6092. E. 233. ratione proponendi alterius in Locum Georgii Sinkay scholarum nationalium Directoris et Cathecetae horsum directae in praesentibus temporum et personarum circumstantiis mutationes officiorum ex intrinsicis rationibus status cleri utriusque tam saecularis, quam Regularis haud sustinentibus in locum supramemorati Directoris et Cathecetae interimaliter duntaxat humillime proponendum censui Georgium Tattu in fundatione viennensi olim ad Sanctam Barbaram altiora studia terminantem virum ecclesiasticum de cujus pacata indole, sedulitate cum aedificatione populi mihi in spiritualibus subjecti conjuncta responsabilitas adsumi possit, in elementaribus etiam idiomatis germanici aliquantulum versatum, quem Excelsi Regii Gubernii gratioso Patrocinio demisse recomendans ejusdem confirmationem in prae libato interimali munere instanter supplico.

b) RESPUNSULU GUVERNULUI

din 18 octovre 1794, prin care se confirma Tatu in loculu lui Sincai.

Rsme Dne Eppe nobis observandissime!

In ad repraesentationem de d. 15 Oct. a. c. horsum submissam, rescribi hinc R. D. Vestrae propositum in locum Georgii Sinkai pro interimali Directore et catecheta Scholae primariae nationalis Balasfalvensis Georgium Tatu per R. hocce Gubernium acceptari ac interimaliter confirmari, eidemque per eandem praelaudatam e vacante praebenda unius Basilitae de salario providendum esse.

Ceterum manentes

Rsmae D. Vestrae
E Regio M. Ppatus Tranniae Gubernio
Claudiop. 18^a 8-bris 1794

ad offa paratissimi
G. Bannffy m. p.

Daniel de Straussenburg
secr.

R. D. Eppo Fogarasiensi Ioanni Babb.

X.

La pag. 19 not. 5.

Scrissořia ce urmédia o copiassem eu insumi din originalu la 2 februaru 1844, pre câdu me afflam in Blasiu cá studente. Scrissořia originale, forțe uritu scrissa, erá legata eu mai multe altele intr'un volume in folio intitulatu *Varia Georgii Sinkai Fata*. Archivariulu de atunci,

repausatulu Ioan Turcu, 'mi communicasse acestu volume. La 1848 pradându Ungurii Blasiulu, impreuna cu altele se vede ca au peritu si aceste acte, pentru ca facându eu intrebare, D. Prof. Moldovanu 'mi scrie ca n'a pututu dá de urm'a acellui volume in archivulu mitropoliei.

SINCAI CÔTRA BOBU.

Infra scriptus scio me quondam prohibitum fuisse secusquam hungarice loqui et valachice azért

Méltóságos Püspök ur!

Nagyságos Patronus Uram és szentséges lelki Atyám!

Nagyságod fizesseki a mim Balásfalván vagyon (si rapinam fovit, ut otiose tempus ne terram) másként menyek a földi Istenekhez, a kik bajunkat eligazitják, mert én pénzemben nem hiszek, hanem a mindenhatoban a ki velem vagyon. Nagyságodnak elméjét nem próbálok hanem alázatosággal instálom, hogy vagy vagyonomat fizesse meg harmad napok alatt, vagy gondot viseltessen mindenemre *кѣи ведѣ, кѣи аї крестѣ*

Еъ рѣмѣиѣ

Аї Мѣрїей тѣже пѣрїнтеле мѣъ чел сѣделетек

maї mэлт воиторїѣ de sine mї оїиѣ сѣделетек

TEOPTIE IIIINKAI

Blasii die 10. Augusti 1795.

de nѣ mѣ крестї кѣ сѣнт Nememi lege immunitis ultra sexaginta annos 600 et ultra ostendam.

Verte folium

Parens Illustrissime et mihi semper Reverendissime!

Possum omnia complanare solus, et si vis fac me tecum loqui, ubi jusseris et melius erit. secus solemniter protestor nam coram Diis terrenis triumphabo, et tum tarde erit, quia non scivisti cui credas. Ad hoc vero tibi Patris spiritualis gratiosam resolutionem orat.

Idem Sinkai m. p.

Afflictus ultra modum

Actualis Director.

XI.

La pag. 21. not. 4.

Scrissera despre Sincai si operele s'elle:

D. *Cogalniceanu*, in *Archiv'a Románésca* si in *Daci'a Literaria*, la 1840; articlulu e reproducusu si in *Fói'a pentru minte, inima si literatura* de la 1841 No. 12;

D. *Cipariu*, in *Fói'a pentru minte* etc. de la 1841 No. 42;

P. si D. *Baritiu* in *Fói'a pentru minte* etc. de la 1841 Nr. 47;

Correspondentii anonimi ai D-lui *Gavra*, in editiunea de Bud'a a *Chronicei* lui Sincai, de la 1844

D. Laurianu, in *Biografia lui Sineai*, pusa in fruntea editiunei de Iassi a *Chroniceii*, la 1853; I...u, in *Foiletonulu Zimbrului* din Iassi, de la 1855 No. 16;

D. Edgar Quinet, in *Les Roumains*, Paris 1855; in fine,

D. Missail, in diariulu *Traianu*, 1869 No. 39 si 40, unde, intre altele, spune: Cându *Chronic'a* lui *Sineai* fû tiparita gata, ea fû prezentata lui Grigorie Ghica-Voda cu ocasiunea reintorcerei sêlle pe scaunu, dupa retragerea ostiriloru de invasiune ruseseci, in 1854. La acêsta ocasiune a prezentarei *Chroniceii*, D. G. *Sion* a compusu urmatóri'a *Oda*, ce a sburatu din mâni in mâni, in foi volante:

MARIEI SALLE DOMNULUI GRIGORIE ALEXANDRU GHICA DOMNITORULU MOLDAVIEI.

*Cronic'a lui Sineai este unu tesauru,
Scumpu la totu Românulu cellu adeveratu:
A sa aparintia n'are pretiu de auru,
Are pretiu de viêtia, meritu nestimatu!*

*Originea nôstra e glorificata,
Faptele antice lunei dovedescu
Ce au fostu stramosii nostri alta data
Si ce meritu are nêmulu Românescu!*

*Aici totu Românulu gloria-si gasesce:
Allu seu sufletu fie câtu de amortitu,
Citindu asta carte se însufletiesce
Si-n a sa cadere vede ce-a gressitu.*

*A Mariei Talle generositate
A voitu, o Dômne! a inavuti
Cu acestu tesauru o posteritate,
Care e menita a însufletii.*

*Dar pe cându acêsta fapta laudata
Incununa dulce pe Maria Ta;
Cându pe tronulu tierrei te 'ntorci inc' odata
Menitu cá se mângâi sufferinti'a sa;*

*Acum cându auror'a pare ca gonesce
Negrulu intunerecu ce ne-a invelitu;
Cându unu sóre dulce ne fagaduesce
Fericirea care de multu amu doritu;*

*Da-ne, da-ne nôue, Dômne Prea 'naltiate,
Pagine frumóse pentru viitoru!
Las' unu nume sacru la posteritate,
Cá se-lu recitedie pururea cu-amoru!*

*Cerulu se deschide, timpulu se arrata,
Toti inturna ochii la Maria ta!
Viitorulu tierrei, adi séu nici odata
Este timpu, o Dômne! a consolidá.*

Dar nimen n'a scrisu mai bine despre Sincai de câtu *Sincai* insusi in *Elegia* sea de la 1803 publicata la 1804 in *Orodiad'a* lui *Ladislau Nagy*. D. Cipariu chiamà mai întâiu attentionea publicului românû asupr'a acestei interesante autobiografie, dupa unu esemplariu ce fusesse allu lui Sincai insusi, in *Fôv'a pentru minte* etc. de la 1841 No. 42, apoi in *Acte si Fragmente*, in fine o reproducuse intrêga, impreuna cu Notele, in testulu originalu latinu, éra Notele mare parte si in traducere româna, in *Archivu pentru filologia si istoria* 1868.

Esemplariulu *Orodiadei* dupa care reproducem noi aci *Elegia* lui Sincai impreuna cu tôte Notele, 'lu avemu de la D. Nifonu Balasiescu. Titlulu cârtii este acest-a: *LADISLAI NAGY de Peretsen, Nobilis Hung. Magno-Varadinensis, Comitatus Aradinensis Iurati Adessoris, et Ducalis Mineralogicae Societatis Ienensis Sodalis* ORODIAS. *Magno-Varadini, Typis, et Sumptibus Antonii Gottlieb Maramarosiensis*. 1804. in 8°, pag. XVI. 355, si alte trei pagine pentru *Errata*. *Elegia* lui Sincai se afla, câ *Coronis Partis secundae Orodiadis* la pag. 189—221.

Notele puse de desuptulu Noteloru lui Sincai, sunt alle D-lui Cipariu din *Archivu*, afara numai de vre o dôue insemnate cu ✕, cari sunt alle nôstre.

ELEGIA

Nobilis Transilvani, GEORGII SINKAI de Eadem, AA. LL. Philos. et SS. Theol. Doctoris Romani, in Magno Transilvaniae Principatu Scholarum Vernacularum Valachico-Catholicarum Emeriti Directoris, data ad Auctorem ORODIADIS, Magno-Varadino ipso Festo die S. Michaelis Archangeli A. 1803. ex Episcopali Darabanthiano Tusculano.

Nomine non solo, (ut quidam,) sed, Magne Poesi
Vir Latia, et Patria! Vir deamate mihi!
Quis sim, qui, exemplo multorum, facta Bonorum
Canto Elegeiaco Carmine, forte rogas?
Inque his Te quoque quod iubeam salvere Poetam
Percelebrem ignotus, Res Tibi nonne nova?
Ille ego sum, cuius generavit *Sinka* (1) Parentes:
Exornat quorum Cera vetusta Lares.
Nutriit in Studiis primum me Musa *Szabédi*; (2)
Samsondina dein Patria cara mihi. (3)
Nutriit *Agropolis* (4) gemina me postea messe,
Claudiaci (5) unde peto docta Lycoea fori.
Hic ego deliciis Phoebi consuescere primum
Coepi, et Parnassi scandere laeta iuga.
Bistricium (6) hinc migrans Ciceronis in arte diserta
Ingenium placuit percoluisse mihi.
Inde *BalASFALVAM* (7) docturus tendo iuventam
Annum, quo lapsu, *Roma* videnda fuit.
Transegi *Romae* lustrum, quo tempore dignus
Lauro quum fuerim. *Laurea* bina data est. (8)
In Studiis (fateor gratus,) me *Roma* iuvabat:

Omnis enim patuit *Bibliotheca* mihi. ⁽⁹⁾
Dum patuit, multis e Libris multa notavi: ⁽¹⁰⁾
Cuius erat STEPHANUS BORGIA! causa rei. ⁽¹¹⁾
Cum Doctis solitus consummere tempora semper,
Quos adstare mihi is, iussit et esse duces.
Urbe redux annum iubeor remanere *Viennae*,
Natalis Socio regna petente Soli. ⁽¹²⁾
Hic *Methodum* ⁽¹³⁾ didici, Canones, et Iura ⁽¹⁴⁾ per annum,
Et sum scrutatus plurima Scripta manu.
Hic mandata typis legi noctuque, diuque,
Historiam ut Dacicam condere rite queam.
Cornides ⁽¹⁵⁾ exacuit stimulis, *Benkö* ⁽¹⁶⁾ atque *Garampi*, ⁽¹⁷⁾
Fautoremque egit quisque patrociniö.
Adstitit his cunctis mihi plus DARABANTHIUS ⁽¹⁸⁾ unus,
Romam mittendi maxima Cura mei.
In Patriam reduci pariter non defuit unquam:
Nunc etiam egressum protegit, atque fovet.
Cui Deus idcirco, precor, addat Nestoris annos,
Maxima et in coelis Praemia sero ferat. —
Ad Patriam rediens, referam nunc, quae bene feci
Pro cultu Gentis, proque decore meae.
Principia edideram: ⁽¹⁹⁾ vulgaram *Grammata*: ⁽²⁰⁾ quin et
Alphabeta duo, qualia *Norma* ⁽²¹⁾ tenet.
Doctrinam Christi ⁽²²⁾ deduxi fusius, unquam
Quam fuerit Valachis traditus iste Liber.
Deerat *Ars patriis Numerandi* ⁽²³⁾ recta Palestris:
Hanc etiam studui progenerare novam.
Ter peragrandam fuit mihi *Transilvania* tota
IOSEPHI iussu Regis Apostolici.
Ter peragratus eam, pro linguae, et Gentis honore,
In Valachis statui Commoda multa Scholis.
Quas modo non augere, ast una reddere firmas
Per bis sex hiemes maxima Cura fuit. ⁽²³⁾
His exantlatis, consecratisque Saluti
Communi, cogor pessima quaeque pati.
Quid? quod et a Studiis cogor secedere nostris,
Et colere ingenio rura aliena meo. ⁽²⁴⁾
Namque, dolor! terris erepto Rege IOSEPHO,
Qui, pol! perpetuo vivere dignus erat.
Primum Theutonicae mandant primordia Linguae

Ne doceam; audacter dura minando mihi.
Tum fictas Causas, — et qui me perdere possint,
 Quaerunt! — propitii sed vetuere Poli.
His, aliisque malis vexatus, Munere gesto
 Insons exutus, praesidioque carens,
Historiam quondam coeptam exornare resumo, ^(23*)
 Quam nequii ob fatum continuare prius.
Hungariaeque mihi cum Spes magna esset in oris
 Volvendi Libros, *Scriptaque* prisca *Manu*,
Musarum Studiis florentem commigro *Vardam*,
 Fautores plures quae fovet alma mihi.
Hic ego dum veteres pro more saluto Patronos,
 Praesulis IGNATI ⁽²⁴⁾ devenerorque Lares.
Devenerorque hospes *Canonis* de nomine dicti ⁽²⁵⁾
 Concilii Graeci limina amica mihi:
Accedo plures demum, quos contigit olim
 Novisse in Populo, ac Nobilitate mihi.
Hic etenim crebri florent, non Stemmata solum:
 Ast etiam illustres Pallade utraque Viri.
Praecipuos inter primus mihi aditur Amicos,
 TERTINA, Regalis Gloria rara Scholae!
Quem mihi falsa tulit moerenti Fama supremum
 Ante duos annos oppetiisse diem:
Ecce! hunc Incolumem complector; maxima laeto
 Gaudia propterea Corde movente meo.
Scilicet Ille! Tuo dignus quoque TERTINA plectro
 Nuper. Apollineo, magne Poeta, coli;
Est cui dicta Salus a nostrae plurima Terrae
 Luminibus doctis, ore relata meo.
Et cuius merito trans silvas Patria fusa,
 In magno aestimio nobile Nomen habet.
Scire cupis nostri metam Sermonis, et orsum?
 Plurima de Rebus dicta fuere novis.
Sermo fuit Studiis de Bellis, atque Magistris,
 Quantum haec, atque illos extera Regna colant.

*) Nr. 23 aici e smintitu, cuvenindu-se a fi dupa ordine 25; in comentariu raspunde nr. 25, inse apoi si acollo urmédia altu 24.

Quam *Bavarus* Doctis, et *Russus* pingue Minerval
Attribuat Sortis cum meliore Statu.
Et quam magna *Borussus* agat cum *Consule Primo*
Gallorum; vigeat Cultus ut Aonidum.
Nostra simul dubii nova Fata expendimus, aevo
Hoc queis tam recte culta Iuventa fuit. —
Sed mox ad Vatum Versus, et Scripta reversis,
Tu fueras nobis maxima Materies.
Ille mihi, ut vidit, modulamina Vestra probari,
Edita plura dein Carmina Vestra dedit.
Legi Elegos hilaris, queis VÁLYI, PRAYque canuntur:
Et quibus ornatur *Csanadiense* Pedum.
Legi etiam Lessum, quo flecti funera magni
GVADÁNYI Herois, Vatis et egregii.
Nec potui nostrae moderari, crede, Camoenae,
Quin recolat Nomen relligiosa Tuum.
Seque Tibi notam reddat Pietate calenti,
Ingenium gestit qua celebrare Tuum.
Quumque peregrinus caream charta, calamoque,
Haec mihi mox offert TERTINA, noster Amor!
Cuius Amicitia docta uti ut Gloria magna
Est mihi: sic Vobis est, specialis Honor.
Quotidie urbanos Illius viso Penates,
Excipior dulci semper et alloquio.
Doctior et redeo semper satiatas opima
Doctrina, ex hujus quae fluit ore Viri.
Quaeque mihi tanto potior, quod Pectora prodat
Lacte, et Ryphaea candidiora nive.
Atque ubi detexi me gentis texere nostrae
A multis annis latius Historiam,
Suppetiasque simul petii, pretiosa Supellex
Librorum illius quas mihi ferre potest. ⁽²⁶⁾
Continuo facilis, promptusque Volumina rara
Nondum visa mihi plurima nota facit.
Iconibus, Nummis, Libris, Scriptisque locuples,
Queis decorata nitet Bibliotheca sua.
Obstupui fugientia tot Monumenta vetustis
De Patriae Rebus conglomerasse Virum.
Omnia quae pretii sunt cari, ingentis et usus
(Cognita si fiant) pluribus illa forent.
Usibus illa meis doctus Possessor, et Ipse

Altera viva vovet Bibliotheca lubens,
Quin crebro propria dignatur me quòque Mensa,
Consiliisque bonis me relevare studet.
Est haec immerito Cultori gràtia facta,
Gratibus immensis deveneranda mihi.
Non minus illa etiam pergrata mente colenda,
Reddiderit notum quod Tibi me, mihi Te!
Atque ideo Lux haec Illius Nominis alma,
Phoebea fulgens splendidiore coma,
Laetitiiis amplis cunctorum culta Bonorum,
Est etiam nostra concelebranda Cheli.
O, felix Fatum! tantum quod munere Divum
Detinuit nobis, Hungariaeque Decus.
Lembergae fuerat si digna Zamoscia Voto, (27)
Perpoliat pulchris TERTINA quam Studiis:
Digna quoque est Nutrix dulcissima, *Vardia Magna,*
Pierii Coetus, talis honore Viri.
Quae Tibi quod Mater sit, multum gratulor illi,
Magnae Matris Honor, Magne Poeta, Tuae!
PANNONIOS IANOS non omnes abstulit Aetas
Una: imo plures nostra remota dedit.
TERTINA quos inter cum NAGYIDE vertice summo
Castalii errabit tempus in omne Iugi.
Atque utinam! plures Concordia duceret illuc,
Pectoris expulsa sedibus Invidia.
Nec tantus Fastus, Contemptus, et atra Simultas
Multorum premeret bilem, animamque trucem.
Quid valet excultum Studiis dici! Indole vero
Vulpibus esse parem, Tigridibusque feris?
In Cultu doctis docti sint: mox quoque Civis
Pluris eos faciet, Nobilitasque potens. —
Sed mage, quid voveam, petis? en! mea maxima Vota
Audi; illi coram iam recitata Viro:
De cultu Hungaricae, Meritissime TERTINA, Pubis!
Archi-que Vardensis Curio Gymnasii.
Olim qui pepulit de summis Daemonas Astris,
Protegat hic semper Teque, Tuamque Domum.
Sim Tuus: esto meus: servet cum NAGYIDE nostro
Te Deus; et tribuat cuncta cupita Tibi.
Vivat ALEXANDER Gnatus cum Matre! Parenti
Par animo, ac ideo dignus ut alta petat.

*Tu quoque, Nominis alma Dies, per tempora longa
Incolumi redeas semper amoena Viro.
Vivant! Hangariamque diu ornent TERTINA, NAG Yque
Carminibus, Meritis, Gloria, Honore suo!*

* * *

(1) In *Fogarasiensi* Transilvaniae *Districtu* duo existunt Pagi, quorum alter *O Sinka*, seu *Vetus Sinka*, alter *Uj-Sinka*, seu *Nova Sinka* adpellatur. Ego ex priore duco meam originem, cuius pars potior olim aviticum Bonum erat Familiae nostrae. Posterior vero in proprio nostro Praedio conditus erat, uti hoc coram II. Statibus, et Ordinibus Transilvanis abunde probavi anno 1792. Me puero uterque *Primae Valachicae Legionis limitanae* Militiae iuribus adscriptus est una cum aliis nostris, multorumque aliorum Possessionibus. Natus autem sum stilo vetere die 28. Februarii. Anno 1754.

(2) *Szabéd*, est frequens Sedis Siculicalis *Maros* Pagus, a meris *Unitariis* inhabitatus. Huc primum a Parentibus missus fueram ad discendam Linguam Hungaricam; sed quia locus mihi non arridebat, non diu eiatem frequentavi Scholam.

(3) In eadem Sede situs est cum late patente Agro suo vastissimus Pagus *Samsond*, cultus Siculis iuxta, ac Valachis. Hic residens Pater meus non aviticam, sed pignoratitiam duntaxat quandam Portionem Nobilitarem possedit, sub cuius vigilantia et sollicitudine paterna paulo diutius Ludum Litterarium adivi.

(4) *Agropolis*, seu *Maros-Vásárhelyinum* dictae Sedis Urbs Regia, et Libera, arce non ignobili ornata. Praebet ea sedem Tabulae Regiae Iudiciariae Transilvanicae, Regio Romano-Catholico Gymnasio, et Illustri Reformatorum Collegio. Habet suo in gremio *Minoritas*, et *Franciscanos*. Commendat se praeterea vehementer *Erudita Hungarica Societate*, cuius perpetuus Secretarius est celebris ille, ac veri nominis Polyhistor, D. GEORGIUS ARANKA de Zágon; et locupletissima praeterea *Bibliotheca Publica*, ab Excell. Dom. Cancellario, SAMUELE S. R. I. Comite TELEKI de Szék liberaliter erecta, donataque. In hac Urbe apud Reformatos prima Elementa Linguarum Latinae, et Hungaricae non sine notabili progressu solidius excoleré coepi, operam ad meam culturam plurimum tunc conferente, Viro doctissimo, Professore ALEXANDRO KOVÁSZNAI, qui quantus *Humanista* fuerit, serae etiam Posteritati non dabunt oblivioni Eius *Carmina Exequialia*, et *Paucula quaedam alius Argumenti. Trajecti Batavorum A. 1782.* typis expressa.

(5) *Agropoli*, auctore germano natu maiore Fratre, *Ioanne Sinkai*, (qui qua Centurio Incl. Secundae Legionis Valachicae limitanae in Lörch ad Rhenum

A. 1795, heroice vitam cum morte commutavit,) translatus fui *Claudiopolim*, Urbem Regiam, Liberam, eamque Transilvaniae Metropolim ad Patres Societatis Iesu, a quibus in Seminarium S. Iosephi receptus, omnibus viribus contendî, ne mihi, per quadriennium beneficio Alumnatus fruenti, in Scholis Grammaticis, et Poetica Classe, quisquam frequentium aemulorum Primatus palmam praeciperet, quod plures superstites adhuc coaetanei condiscipuli hodieum testari possunt.

(⁶) Inde propter studium Linguae Germanicae voluntate parentum transii *Bistricium*, Urbem Regiam, Liberamque Saxonum, ubi in Gymnasio Scholarum Piarum Rhetoricam absolvi.

(⁷) *Balaszfalva*, Sedes Episcoporum Fogarasiensium, ad utriusque *Cicelli* amnis (*Nagy, és Kis Küküllő*) confluxum condita, et respectu Comitatus Albensis Inferioris. ad quem pertinet, antequam *Cicelli* confluerent, sola est Iurisdictioni praedicti Comitatus trans *maïorem Cicellum* obnoxia. Hic vetus S. Blasii vicus, hodie bifariam dividitur, in Pagum nempe, et contiguum Oppidum. Pagus Operas rusticas, Oppidum censum praestat perpetuo terrestri hero loci Episcopo Graeco-Catholico. Pagus est antiquissimae, et obscurissimae originis. Oppidum regnante CAROLO VI. Augusto condi coepit. qui primus permutavit Dominium Balaszfalvense cum Ill. ac RR. D. *Innocentio Klein, L. Barone de Szád*, Episcopo Fogarasiensi pro *Also Szombatfalva*, et *Szamos-Ujvár*. Duo praecipua sunt Balaszfalvae aedificia, memoratu digna, Castellum utpote Episcopale, et Monasterium Patrum Basilitarum ad SS. Trinitatem. Illud ad pagum, hoc ad oppidum spectat. In Monasterio sunt Scholae publicae, in quod ego receptus, anno aetatis meae vicesimo Rhetoricam, et Poesim docere confestim iussus sum. Tam subito prae ceteris Religiosis Coalumnis e Scamno ad Cathedram gravissimo Superiorum iudicio sublimatus!

(⁸) Dato unius anni specimine in tradenda Rhetorica, eorundem venerabilium Superiorum meorum unanimi suffragio, et decreto *Romam* mittendus decernor pro *Philosophia* bieuio, *Theologia* vero triennio in *Collegio de Propaganda*, qua fundatus Alumnus, audienda, condiscendaque. Ibi, per quinquennium Studiis totus deditus pro Coronide laborum meorum utriusque praedictae Facultatis Gradum suscepi, uti in Pergamena exaratum authenticum *Diploma* testatur, quod sequentis est tenoris:

IOSEPH MARIA TITULI S.
ALEXII S. R. E. PRESBITER CARD. CA-
STELLIUS, S. CONGR. DE PROP.
FIDE PRAEFECTUS.

Omnibus, et Singulis praesentes Nostras
Litteras inspecturis, visuris, atque
lecturis Salutem in Domino.

Sacrosancta Romana Ecclesia, quam Beatissimi Petrus Apostolorum Princeps, et Paulus Doctor Gentium suo sanguine fundarunt, ac sacris Institutis largiente Christo Domino edocuerunt, ab ipsis initiis Fidei Christianae susceptae viros in gremio suo educatos, moribus, ac doctrinis imbutos, ac demum in Divina Sapientia profectos ad disseminandum Verbum Dei in diversas Orbis partes mittere consuevit. Quod quidem et Evangelica voce: Pasce Agnos meos, pasce Oves meas etc. et exemplo S. Petri edocti Summi Pontifices per tot saecula disponente Domino salubriter, et pro Pastoralis suo munere egregie praestiterunt, ut Infideles ad Fidem Orthodoxam invitarent, et populos ab eadem aberrantes ad gregem Christi Domini reducerent. Hac ergo meditatione permotus fel: record: URBANUS VIII. cuius memoria sit in benedictione, Collegium Adolescentum ex variis Nationibus ad Fidem per universum terrarum Orbem propagandam erexit: quod URBANUM a suo nomine appellavit, cuius Moderatoribus Autoritate Apostolica tribuit facultatem (prout in Litteris Erectionis, Institutionis, et Foundationis dicti Collegii per Eum editis sub Dat: Romae apud S. Mariam Maiorem Kal: Aug: Anno Incarn: Dni. MDCXXVII Pontificatus sui Anno IV. plenius continetur,) illos, quos per debitum tempus in dicto Collegio studuisse, ac scientia, et moribus idoneos reperissent, ad Bacca Laureatus, Licentiaturae Doctoratus, et Magisterii Gradus, servata forma Concilii Viennensis iuxta Universitatis Studiorum Almae Urbis consuetudinem, seu alias promovendi, ac solita ipsorum Graduum Insignia conferendi. Quandoque sic promoti omnibus, et singulis Gratiis, Favoribus, Praerogativis, et Indultis. quibus alii in praedictae Almae Urbis, seu aliis Universitatibus, et alibi iuxta illius, et aliarum Universitatum huiusmodi Constitutiones ad Gradus praedictos promovendi de Iure, vel Consuetudine quomodo libet potiuntur, fruuntur, et gaudent, uti, potiri, et gaudere possunt. Eandem vero Facultatem praedictis Collegii Moderatoribus, ut supra concessam, fel: rec: CLEMENS XIV. non solum benigne confirmavit, sed etiam extendit in peculiari Audientia habita per R. P. D. STEPHANUM BORGIA S. Congr.: a Secretis sub die XV: Martii Anno Dni MDCCLXXII. Quamobrem quam*) Dilectus Nobis

*) Erröre in locu de quum, si XIV.

in Christo Dnus, GEORGIUS SINKAI de eadem. Nobilis Transylvanus, Ord: S. Basilii M. Religiosus Professus, eiusdem Collegii Alumnus per integrum cursum Philosophiae, ac Theologiae tam Dogmaticae, quam Scholasticae assiduis vigiliis sedulam operam in Scholis Collegii URBANI impenderit, vitae, ac morum probitate, Christiana pietate, eruditione, ac doctrinis praeditus, idoneus repertus fuerit, volentes iuxta praedictarum Litterarum tenorem voluntatem tam URBANI VIII. quam CLEMENTIS XVI. Rom: Pontificum executioni mandare, assignavimus Eidem Conclusiones ex Utraque Facultate: Quas hodie publice in praesentia R. P. D. STEPHANI BORGIA S. Congr: a Secretis, et Celeberrimorum Theologiae, ac Philosophiae Professorum, et aliorum Celeberrimorum Virorum, ita docte, eleganter, ac copiose defendit declarando, eruendo, omnes Conclusiones ex assignatis, ac comprobando, distinguendo, pro et contra arguendo, dubitationes proponendo, illasque dissolvendo, argumentisque primo Dni IOAN: CAROLI BONOMI Theologiae Polemicae Lectoris; deinde P. Fr. THOMAE MARIAE CERBONI in dicto Collegio Theologiae Scholasticae Lectoris; atque P. Dni AURELII LEONI Philosophiae Lectoris, aliorumque acute, ac Magistrali more respondendo, ut ab omnibus Utriusque Facultatis Doctoribus idoneus habitus, et aestimatus fuerit, qui unanimi consensu, concorditer pari voto, viva voce, vivisque Suffragiis, ac nemine penitus penitusque discrepante Philosophiae, ac S. Theologiae Laurea Doctoratus dignus approbaretur. Quapropter R. P. D. STEPHANUS BORGIA S. Congr: a Secretis habita prius de dicto D. GEORG: GABRIELE SINKAI Fide Catholica, et Religione emissa per Eum in manibus eiusd. R. P. D. STEPHANI BORGIA ibid. publicae Fidei professione iuxta formam traditam a sel: PIO PAPA IV. ac iureiurando tactis corporaliter, et osculatis S. Dei Evangeliiis, desuper praestito, consideratis moribus, scientia, ac virtutibus, quibus eundem D. G. GABRIELEM SINKAI Altissimus inlustravit per Auctoritatem Apostolicam memoratum D. G: GABRIELEM SINKAI uti benemeritum, dignum. sufficientem, et idoneum in Philosophia. et S. Theologia Doctorem, ac Magistrum creavit, fecit, solenniter pronunciavit, et ordinavit ita, ut in futurum omnibus, et singulis Indultis, Exemptionibus et Privilegiis, Favoribus. Praeeminentiis, Dignitatibus, et Honoribus, quibus alii sic promoti tam in Urbe, quam in totius Orbis Universitatibus Utriusque Facultatis Magistri, et Doctores de Iure, ac consuetudine, aut alias quomodolibet utuntur, potiuntur, et gaudent, uti, potiri, et gaudere possit, et debeat. Dans praeterea, et concedens Ei Licentiam, ac liberam Facultatem, et Auctoritatem Legendi, Docendi, Glosandi, Interpretandi, ac Magistralem Cathedram ascendendi, similiter alios omnes, et singulos Actus Magistrales publice, et privatim exercendi prout Sibi placuerit, et videbitur. Atque ad absolutionem gestorum huiusmodi solita Doctoratus Insignia eidem D GEORGIO GABRIELI SINKAI contulit et An-

nulum eius digito Annulari, et Biretum capiti pro Corona imposuit, Libros clausos, et apertos mox in manibus tradidit. ac Ipsum denique induxit in Cathedram Magistralem, et conlocavit, ut intelligeret, Se inter Utriusque Facultatis Doctores admissum, et receptum fuisse: prout ad Osculum fraternum a singulis Magistris, ac Doctoribus, ibidem praesentibus admissus, atque receptus fuit ad Laudem, et Gloriam Omnipotentis Dei, et Salvatoris Nostri Iesu Christi. Amen. In quorum fidem, et testimonium praemissorum Praesentes fieri, et Nostra manu subscriptas Sigilli Nostri, quo in talibus utimur, iussimus ad pensionem muniri. Datum Romae in Collegio Urbano de Propaganda Fide. Die XXVIII. Mensis Ianuarii Anno a Nativitate Domini Nostri Iesu Christi MDCCLXXIX. Pontificatus Sanctissimi Domini Nostri PII Divina Providentia VI Anno IV.

IOSEPH. MARIA CARD. CASTELLI
Praefectus m. p.

S. BORGIA
Secret. m. p.

Sigillum est pendens e duplici zona rubro-viridi sericea, infusum. impresumque Capsae maiori aeneae, referens Christum Dominum, post Resurrectionem cum erecto Vexillo stantem, et Apostolos duodecim iubentem ubique Evangelium praedicare, cum hac peripheriam internam ambiente sententia: EVNTES. IN. VNIVERSVM. MVND. PRAED. EVANGEL. OMN. CREAT.

(⁹) Et quidem 1.) Bibliotheca Vaticana. 2.) Bibliotheca vulgo: *Sopra la Minerva*. 3.) Bibliotheca ad *Aracelli*. 4.) Bibliotheca *Benedictina*. 5.) Bibliotheca *Collegii de Propaganda*, cuius sat longo tempore fui Custos.

(¹⁰) Enotavi autem praeprimis ea ex MSS. Codicibus, quae ad adparandam *Historiam Daco-Romanam*, sive *Valachicam* faciunt, cuius tunc fundamenta a me iacta sunt solidissima.

(¹¹) Eminentissimus Princeps, et S. R. E. Cardinalis STEPHANUS BORGIA, id temporis. quo Romae studui, erat a Secretis S. Congregationis de Propaganda, meque tanta benignitate complecti dignatus est, ut nedum facultatem mihi a beatae memoriae SSmo PIO VI. Summo Pontifice impetraverit omnes Libros legendi, omnesque Bibliothecas perlustrandi, et consulendi: sed etiam proprio aere eruditum quemdam Presbiterum conduxerit, qui me hospitem, et peregrinum omni, quo animus ferebat, tempore per Bibliothecas Romanas publicas, perque Eruditorum Societates circumduceret, indigaret, et domum reduceret. Quid? quod ipsemet etiam saepius exquisiverit, et praebuerit legendos, mihi antea ignotos, Scriptores tales varii idiomatis, qui de Valachis quidpiam memoriae prodiderunt. Adhibuit me quoque saepius hospitali Mensae suae, quae cum domesticis, tum exteris etiam Eruditis referta erat, et ex horum doctissimis sermocinationibus, ac disputationibus nimio opere in Historia, aliis-

que Scientiis profeci. Facultas legendi Libros prohibitos, sequentis tenoris Scripto fuit mihi adtributa.

*Ex Audientia SSmi Dni Nri PII PP. VI.
habita die 20. Februarii 1780.*

SSmus me infrascripto, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Secretario referente, benigne concessit GEORGIO GABRIELI SINKAI Ordinis S. Basilii M. facultatem retinendi omnes, et quoscumque damnatorum Auctorum, etiam Haereticorum, prohibitos Libros, quos secreto, et sub clave teneat, ne ad aliorum manus deveniant; idque indulset, quoad ipse Orator vixerit. Datum Romae ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis die, et anno quibus supra.

(LS)

STEPHANUS BORGIA
Secr. m. p.

(¹²) Roma redux Viennae in Austria iussus sum subsistere, et ingredi Generale Graeco-Catholicum ad S. Barbaram Seminarium, altero socio inde paulo post Balasfalvam revocato, remanente tamen ibidem adhuc A. R. ac Cl. D. SAMUELE KLEIN de Szád, mihi coniunctissimo populari. — Doleo, mirorque vehementer, tam omnibus scientiis, et litteris abundanter ornatum, et singularibus editis operibus conspicuum Virum, ab iis domesticis Scriptoribus, qui Hungariae, et Transilvaniae Historiam Litterariam ex professo scripsere, Biographiasque Patriae Eruditorum vulgavere, alto silentio hactenus praeteritum esse; quasi vero iam Graeco-Catholici homines ne sapere quidem possent, aut vellent; ac in censum litteratorum hominum in Patria venire nequirent! quos inter tamen frequentes sunt, qui Litteris serio, intimeque dediti, etiam arctissimas inter rei familiaris angustias, Ingenia sua percolere non desinunt. Hinc temperare mihi nequeo, quin ea studiosissimi huius familiaris mei, quae mihi nota sunt, nominatiora vitae adiuncta, meritaque litteraria, paucis hicce non perstringam.

Editus est is in lucem in Saxonicalis Sedis Cibiniensis pago Szád Anno 1745; unde etiam axioma suum nobilitare trahit. Impetravit autem a Carolo III. Hungariae Rege Nobilitatem familiae suae patruus IOANNES Liber Baro KLEIN, Episcopus Fogarasiensis. Humaniora, aliaque inferiora studia terminavit Balasfalvae. Inde Viennam missus ad Collegium Pazmanianum ibidem in Universitate Scientiis philosophicis, et theologis sese expolivit, quibus solide, cumulateque imbutus, meruit promoveri pro Praefecto Studiorum ad supra memoratum Generale Graeco-Catholicum S. Barbarae Seminarium, quo in munere constitutus, edidit praecellentes illas duas *Dissertationes* latinas, quae illi magnam aestimationem honoremque peperere*). Prima erat: *Dissertatio Canonica*

*) In testu: *pepere*, din errore de tipariu.

de *Matrimonio iuxta disciplinam Graecae Orientalis Ecclesiae**). Vindobonae 1781. Secunda: *Dissertatio de Ieiuniis Graecae Orientalis Ecclesiae* ibidem 1782**). — Insuper prius iam typis credita erant ab illo: *Elementa Linguae Daco-Romanae, sive Valachicae a me locupletata* etc. ibidem 1780. — Vienna post plures annos Balasfalvam in Transilvaniam reversus, ab ATHANASIO REDNIK Episcopo creatus fuit iuxta ritum Orientalis Ecclesiae Magnus Ecclesiarcha. Nunc a longiori tempore post diversa, laudabiliter abs se administrata publica munia: agit in Cathedrali Ecclesia Concionatorem Episcopalem. Superioribus annis totam *Sacram utriusque Testamenti Scripturam* in Valachicum Sermone convertit, eamque typis etiam Balasfalvensibus feliciter in folio exscribi fecit***), quibus perinde vastum a se elucubratum eodem sermone *Moralis Theologiae* Volumen in 4-to****) excudi procuravit. Omnes bonae frugis Libri latini, et valachici, qui inde circiter a duobus decenniis ex Balasfalvensi Typographia in lucem prodierunt, illum fautorem, obstetricatorem, correctorem, promotoremque agnoscunt. Habet plures quoque valachice a se dictas *Conciones* impressas; *****) nonnullas etiam ineditas. Eadem lingua concinnatam abs se *Logicam, Ethicam, et Ius Naturae* separatim evulgavit. — Sequuntur iam nunc Lucubrationes Eius, nondum editae, perfectae tamen, et absolutae ita, ut si typorum favor suffragaretur, confestim publici possent fieri iuris. Et quidem sequenti, ut sunt elaboratae, ordine:

1-o) *Brevis Notitia Historiae Valachorum ab origine gentis usque Seculum XVIII.*

2-o) *Dissertatio de Statu, et Politia Religiosorum, et Monachorum Orientalis Ecclesiae.*

Utrumque Opus latino idiomate est exaratum.

3-o) *Dictionarium Latino-Valachico-Hungarico Germanicum.* — Iam expetitur ad typos a Tipographia Universitatis Pestanae Budensi! — cetera, quae sequuntur, Valachica sunt exarata lingua.

4-o) *Historia Valachorum, Transilvanorum, Transalpinorum, et Moldavorum cum rebus gestis Principum.*

*) Ab Sam. Klein de Szád, Dioeceseos Fogarasiensis in Transylvania presbytero, et in Seminario Generali Caesareo-Regio Graeco-Catholicorum Vindobonensi ad S. Barbaram Studiorum Praefecto, conscripta. » Paginae 154 numerisate, ce continuu prefatiunea (3-20) si testulu, si alte 5 nenumisate, ce cuprindu indicele seu scar'a paragrafloru, in 8°.

**) Se affla inca si intru unu manuscrissu originalu, cu unele differentie. S'a tiparitu si in tractatiune româneasca, la Bud'a in 1828, fara numele autoriului si traducetoriului. Vedi si *B. Popu*, despre tipografie, pag. 95 nota a).

***) Tiparita in Blasiu la a. 1795. S'a retiparitu si la Petroborgu in lex. 8° la a. Originalele inca si adi se mai affla in Ms. in bibliotec'a din Blasiu.

****) Tiparitu in Blasiu la a. 1796, manualulu asiã numitiloru *Moralisti* seu *Popandosi* in timpu de 59 de anni si mai biue.

*****) Sub titlu: Проповѣданіи за дѣтѣмъ оаменію морді, Блажѣ 1784, in 4-o.

5-o) *Historia Ecclesiastica Valachorum Transilvanorum.*

6-o) *Historia Concilii Florentini.*

7-o) *Praxis Consistorialis.*

8-o) *Historia Ecclesiastica Universalis compendiose.*

Sequentia autem partim Latina, partim Graeca, et Gallica aliorum Opera, versa sunt per illum in Valachicum:

9-o) *Marmontelii Belizarius.*

10-o) *Luciani de veris Narrationibus.*

11-o) *Fleurii Abbatis Historiae Ecclesiasticae Secula priora IV.*

12-o) *Segneri Instructio Poenitentis.*

13-o) *Thomas a Kempis.*

14-o) *S. Basilii M. Homiliae, et Ascetica.*

15-o) *S. Cyrilli Hierosolymitani Opera omnia.*

16-o) *S. Dorothei Opera omnia.*

17-o) *S. Bachonii Opera omnia.*

18-o) *S. Ioannis Chrysostomi in Evangelium S. Ioannis Homiliae LXXXVIII. et aliae Homiliae.*

19-o) *S. Gregorii Nazianzeni aliquot Homiliae.*

20-o) *S. Damasceni Historia Iosaphat, et Barlaam, et de Orthodoxa Fide Libri duo priores.*

21-o) *SS. Epiphanii, Anastasii, Ephrem, et Damasceni aliquot Homiliae.*

22-o) *S. Climaci Liber ad Pastorem, et aliquot Sermones.*

Denique proprio Marte adparatus:

23-o) *Peculiaris Tractatus Philosophico-Theologicus de Revelata Religione Christiana.*)*

Et haec ecce! ingenii, industriaeque monumenta unius sunt Graeco-Catholici hominis. Quid non, si in plurium, latere volentium, conatus, operasque doctas inquireremus? pretiosi iterum, utilis, et admirandi detegeremus? Oggerat iam nunc quispiam effrons calumniator Monachos, aliosque Ritus nostri, et Gentis

*) Sam. Clainu insusi intru unu opu allu seu ineditu sub titlu: *Scurta cunnoscintia a istoriei Româniloru*, partea III. § 23, in care infra pre Scriitorii românesei, in urma attinge pre scurta si celle scriise de sine, unde osserbâmu, ca Msulu nostru nu e originale, ci numai o copia din a. 1800; asiâ dara si catalogulu numai pina la acestu annu pôte se ajunga; precumu urmédia:

«Ла ачестеа се пот адавце ши челе че ле ам скрие ез пре лимба ромънеаскъ, каре сънт: Граматика, Аритметика, Логика, Метафизика, Дециле ефрешти, Библиа тоатъ дъпре Евангеліе. Капоанеле тятърор съвоарълор дъвесерека ръсъритълѣ приміте. *! Двъдъ-търіле сѣ. Кіріл дела Іерсалим. Къвнтеле сѣ. Васіліе кътръ пород, ши челе аскіті-чешті. А сѣ. Іоан Гъръ де азр, къвнтеле челе дъ Евангеліа сѣ. Іоан, ши алтеле вро кътева. Але СС. Грігоріе Теологъл, Епифаніе, Кіріл дела Александріа, Ефрем Сірел, Анастасіе Синаїтъл, Андреїз Крітеанъл вро кътева къвнтѣ. Ши але сѣ. Іоан Дамаскін, картае 1 ши 2, де православнока кредіндъ; ши Історіа лѣ Барлаам ши а лѣ Іосафат дмператъл Індіанлор. Але сѣ. Пахоміе кълзгърешті. Ши але сѣ. Доротеїз тоате къвнтеле. Ши маї търъпте дъвдътърі але маї мълтор пърінді. Ши дъвдътъріле

nostrae homines rudes, idiotas, otiosos, ignavos, hebetes, et inidoneos esse colendis Bonis Artibus, et Scientiis!! — — et ideo indignos aestimatione, favore, et gratia Regis, Procerum, et Patriae!! — —

лѣи Тома де ла Кемпіс. Дндрептареа пѣкътошлор. Історіа схісмеі дѣре весерека рѣсрїтѣлї шї а апѣсѣлї, пре времеа лѣи Міхаїа Келѣраріе патриархѣа Царїградѣлї, шї а съворѣлї дела Флоренціа. Шї скрісорїе домпѣлї Мармонтел де Белісаріе. Віада шї фавѣлеле лѣи Ісоп. Історіа весеречеаскѣ. Шї деспре дескоперїреа чеа дѣмнезеаскѣ. Шї теологіа Моралїчеаскѣ. Шї о карте де късѣторїе. Ачестеа тоате ромѣнште ез леам фѣкѣт, аз ез леам тѣлѣмѣт».

«Дѣтїнште ам скріе Історіа неамѣлї ромѣнскѣ, — де късѣторїе, — шї де постѣрї».

Din cari se cunoáscе, ca in Catalogulu Sincaianu nu tóte erau cuprinse, cãte scrisese pına atunci (1803) Sam. Clainu.

Din aceste unele s'au tiparitu, precumu :

- a). *Logic'a*, dupa Baumeister, la Bud'a, in 8°. Am avut'o. Se affá si in ms. in bibliotec'a din Blasiu in 2 tomi, astadi inse numai a 2-a parte.
- b). *Ethic'a si Dreptulu firei*, la Sabinu, 1800, in 2 tomi in 8°. Se affá in bibliotec'a Seminarului din Blasiu, ci la 1849 a peritu.
- c). *Brevis notitia*, de sub nr. 1-o, mai susu, care remasese de la P. Maior, si io o-am fostu pusu in bibliotec'a Seminarului inainte de 1848, inse numai in fragmentu, fãra inceputu si fãra capetu, rateci din mâna in mâna, pına ce fũ tiparita de Laurianu in *Instructiunea publica* a. 1861, mart. apr. pag. 67—118, in 4°.
- d). *Istori'a Româniloru*, romãnesce, incepuase a o edá insusi autoriulu in 1806, cá appendice la Calendariulu de Bud'a din acela annu, sub titlu :

«Історїа, лѣкрѣрїе, шї дѣтїплѣрїе ромѣнлор пре скѣрт ашезатѣ, шї дїн мѣлїи веки шї ної скріїторїи кѣлеасѣ шї скріеѣ де Пѣрїнтеле С. Клаїн де Сад, Іеромонах дїн мѣлїсрїреа сѣ. Трїеїе дїн Блаж. etc. іер акѣм дѣ Бѣда ла кр. Тїпографїе а Універсітѣдїї дїн Пешта денсор шї ревізор кѣрїлор ромѣншестї дѣ Бѣда, 1806» in 8.

Nu știu deca acestu fragmentu este din opulu mai susu amintitu sub titlu : *Scurta cunoáscinția*. Sum totusi de parere, ca amândóne sunt totu unulu, de si póte cellu din Calendariu mai inmultitu séu mai corressu, de cátu cellu din ms; pentru ca cellu din Calendariu cuprindeá partea I. intréga, si din partea II. pına la § 6, séu : pına la batal'ia cea mai depre urma a Daciloru; — care consuna si cu cellea din o s.

Fragmentulu din Calendariu aveá cellu puçinu dóne cóle in 8-o mare, si autoriulu se pare a fi avutu de cugetu se o continue in anii viitori; ci s'a appucatu prea lãrditu, ca-çi ellu a muritu in 17 maiu 1806 in Bud'a, precumu știu dintru o correspondinția lunga, ce o avusse feciorulu de casa allu repausatulu cu fostulu Prepositu allu Basiliciloru *Benedictu* din Blasiu, de la care o si acceptassem in donu, inse revolutiunea o nemici si pre ast'a impreuna cu altele.

Dupa aceste date scrissem, totu inainte de 1848, in *Fóia pentru minte*, o scurta notitia si despre S. Clainu, de care inca se sierbira unii de ai nostri, cá si de cea despre G. Sincai, fãra de a aminti macaru fóntân'a de unde au cerpitu; ceea ce si de alte ori s'a mai tẽmplatu, inca chiaru si cu grammatecele melle.

Dupa asemene metodu incepũ si G. Sincai a-si publicá si ellu *Chronic'a Româniloru*, in Calendariulu de la Bud'a, in 1807 séu 1808, 2° urmându lui S. Clain acolo de correctoriu lónga tipografia. Cellu puçinu 5 cóle s'au tiparitu asiá, — 2½ adeca, precumu presupunu in Calendariulu de pre a. 1808, care nu-lu am, si alte 2½ in cellu de pre a. 1809, carese affa si adi la mine, si cuprinde pag. 41—80, anii 174—264 (pag. 13—26 ed. Lauriani).

(¹³) Methodum Scholas Vernaculas Nationales, (a nova rectiore, politioreque Norma *Normales* etiam dictas) docendi, et regendi, Viennae didici, super quo studio meo tale obtinui Testimonium :

Endes unterschriebener bezeuge hiemit, dass der Wohlehrwürdige Herr, GEORGIUS GABRIEL SINKAI, Basilianer aus der Fogarasienser Dioeces, nicht nur den Vorlesungen, welche in der hiesigen kaiserlichen königlichen Normal-schule bei St. Anna über die Katechetik, und Methode sind gehalten worden, sehr fleissig beigewohnt, sondern derselbe hat sich auch bei dem mit ihm vor-

Ci că se ne întorcem la opulu lui S. Clainu, adaugem, ca in esemplariulu nostru lipsescu citatele autoriloru, locu albu fiindu lassatu in pagine pentru scrierea loru, ce nu s'a tēplatu. Țr' in esemplariete pierdute se afflau si citatele. Unu esemplariu se pare a se afflă si la Rm D. Gabriele Popu, Canonicu gr. c. in Lugosiu, din care a si publicatu ceva.

Am fostu vediutu la repausatulu N. Maniu protop. in Sabinu inainte de 1848, o carte de rugatiune in 8°, edata totu de Sam. Clainu in Vienn'a; care inse i-a peritu in revolutiune, precumu mi-a spusu.

Totu de acell-a s'a edatu si alta carte de rugatiune sub titlu : *Acatistu*, in 16° la Sabinu, care o vediussem la repaus. Gabr. *Muresianu*, provisoriu de la Blasiu si Cutu, nu sciu inse deca se mai affla la familia-i in Turd'a.

Amēndoue erau intregu cu litere latine. Alte esemplarie din elie nu am vediutu.

Dintre msele lui multe se afflau in bibliotec'a din Blasiu pina la a. 1848, dar de atunci au ramasu mai puține. Multe se voru fi afflāndu si in bibliotec'a repausatului Sam. *Vulcanu* episcopulu Oradiei-mari. Unele se afflau si la Alex. *Gavra* in Aradu, fāra de a pricepe, cum i-au venitu in possessiune, si anume celle de sub nr. 5. 6. 8. 11, de mai susu.

Noi adaugem aici unele notitie despre msele ce s'au afflatu si se mai affla in bibliotec'a din Blasiu.

Se afflau : o parte din urii 1. 3. 4. si 9.

Inse din acestea dela 1848 in cōce n'a ramasu nemica.

Se mai afflau si nr. 6, si 11, cari se affla si astadi, cu multe fragmente din nr. 9, 14—17, 21—22. Originalulu Bibliiei, Teologi'a dogmatica, si morale.

Afara de acestea, la Oradea-mare se affla unu Ms. in 4°, ce cuprinde istori'a Romāniloru politica si beserecēsa mai pre largu, din care noi amu publicatu, celle despre Episcopii uniti din Transilvani'a, dela Teofilu pina la Gregoriu Maioru, in Actele si fragmentele nōstre, pag. 79—129 (Blasiu 1855 in 8°).

*¹ Am înaintea mea unu volume ms. originale allu lui Klein, intitulatu : Канонале Свѣтлоръ съвоаръ тълмъчѣте шѣ скрѣце де САМБІЛ КЛАІН де ла Сад Іеромонахъл дин Мънъсѣтѣреа Свѣтлѣ троїцѣ дин Блажѣ. 1789. — Саз тълмъчѣт дин Беверѣе фѣнд ех Самоїл Клаїн ꙗ Орадїа маре ла ексцелендіа Са Епископъл Ігнатїе Даравант ꙗтро іарнъ ꙗ анъл 1789. — Саз скрѣце адоаоръ май ꙗдрептат тот де мїне Самбіл Клаїн дела Сад. ꙗ анъл 1798. Volume in 4° de 354 pagine, dupa cari mai urmēdia alte 16 pagine totu de asemene copriusu. La fnoitulu paginei 354 se dice: Саз тълмъчѣт шѣ саз скрѣце де мїне Самоїл Клаїн дин Сад фѣнд ла Мърїа Са Ігнатїе Даравант Епїскопъл чел ромъноекъ де ла Орадїа чеа маре ꙗ къртеа чеа епископѣекъ а лѣлї. Анъл 1789. Декемвр : 30 : Ми comunică acestu Ms. D. Neagoe institutoru publicu.

*² Possedu eu unu esemplariu din calendarulu lui Sincai de la 1798. Vedi mai susu pag. 23 not. 8; vedi si *Tesauru de monumente*, I, 93.

genommenen Examen gezeuget, dass er dasjenige verstehe um das Amt eines Katecheten mit Nutzen zu bekleiden, und nach der kaiserlichen königlichen Schulverordnung vorgeschriebenen Lehrart zu Katechisiren. Zu Urkund dessen ist ihm gegenwärtiges Zeugniß unter der gewöhnlichen Fertigung ertheilet worden. Wien den 2. März 1780.

I. I. v. Felbiger. (L S.)

(14) Ibidem eodem tempore operam dedi Iuri Naturae, Publico Universali, Gentium, et Ecclesiastico. Ex deperditis Testimoniis reliquis, unicum sequens adhuc nuper adinveni, quod ita sonat :

Qui subscripsi Praesentia, iisdem fidem facio, Reverendum, ac Doctissimum Dominum, GABRIELEM SINKAI, Collegii Graeci Convictorem, in primo ex Institutionibus Iuris Ecclesiastici Publici instituto Semestri Examine ea haustae Doctrinae Specimina dedisse, ut Eminentiae Notam, Laudemque fuerit promeritus. Quod igitur Testimonium pro facta mihi Potestate dabam Viennae die 15-ta Martii 1780.

(L S) Ios. Pehem m. p. I. V. D.
S. C. R. A. M. a Consiliis
Regiminis, et Iuris Eccle-
siastici Professor publ. ord.

(15) Celebris Scriptor, et Rerum Hungaricarum Collector, DANIEL CORNIDES, ipsemet me, praeter omnem spem, et opinionem meam, Viennae primum accessit, et saepius dein inuisit, cui posteaquam omnia mea Manuscripta noscenda exhibuissem, maxime iis afficiebatur, quae de Cumania quaedam illi vetustissima communicaveram. Atque abinde talis inter nos exorta est familiaritas, qualem nonnisi praecox eius obitus solum dissolvere poterat. Iuvit ille vicissim me subministratis variis rarioribus pro Lectione Libris, et Manuscriptis suis.

(16) Perinde de illustrata eruditissimis Commentariis suis universa Transilvania optime meritus, nobilissimus Historiographus, IOSEPHUS BENKÖ, multum me litterariis suis adminiculis adiuvit, donec ob amplissima sua Merita propter brutalem furorem, et invidiam eorum, qui de Publico bene mereri studentes, cane peius, et angue detestantur, pari mecum fato, et calamitati involutus non fuisset! —

(17) Fuit quoque Viennae peculiaris meus Fautor, Protector, et Patronus Excell. D. IOSEPHUS GARAMPI, Archiepiscopus, Episcopus Montis Falisci, et Corneti, apud Augustissimam Caesareo-Regiam Aulam Vindobonensem eotum Nuncius Apostolicus, mihi summa cum indulgentia, et benignitate liberum quovis tempore accessum praebens ad *Bibliothecam Nunciaturae Apostolicae*,

imo ipse ultro excutiens ad scopum meum, et materiam pertinentes Libros, et Manuscripta, eorumque liberrimam mihi concedens descriptionem, et usum.

(¹⁸) Excell. Ill. ac RR. D. IGNATIUS DARABANT, hodiernus Graeco Catholicus Episcopus Magno-Varadinensis, tunc Monasterii Balasfalvensis SS. Trinitatis Ordinis S. Basilii M. Praepositus, Episcopi Fogarasiensis Vicarius Generalis, et Causarum Auditor Generalis, pater, et nutritus meus dulcissimus, sua auctoritate, et iudicio effecit, ut Romam Anno 1774. mitterer pro altioribus studiis; qui inde reversum me benignissime semper tractavit, et protexit, quin postea etiam, ubi nuncium vitae monasticae misissem, constanti me gratia, auxilio, patrocinioque ad haec usque tempora fovere dignatus est. Atque, ut cetera magna, et singularia in me eius beneficia nunc non attingam, dum munere Directoris innocenter exutus, aliisque gravioribus iniuriis lacessitus, et pluribus calamitatibus insons ob publica commoda per me fideliter promota, exagitatus fuisset, tunc me querelas meas iustissimas Throno Regio substernere meditantem, et ob id Viennam A. 1796. ascendentem, non exoratus viginti Aureis inopem peregrinum sponte sua donavit! Haec, haec est vera Christiana, et Apostolica Charitas! succurrere afflictis, et derelictis eo, quo maxime egent, tempore. Tales ipse etiam Deus hilares Donorum datores diligit, et remuneratur; qui ut cenduplum Eidem pro me, aliisque retribuatur, dum vivam, exorare gratus, piusque non desinam.

(¹⁹) *Prima Principia Latinae Grammatices ad usum Scholarum Valachico-Nationalium quibus propter maiorem incipientium Puerorum facilitatem adiecta est Valachica Lingua. Balasfalvae typis Seminarii Dioecesanii 1783, 8-vo pag. 184.**) Eadem Hungarice, et Germanice separatim ibidem edi curavi, adiecta Valachica ubique Lingua.**)

(²⁰) *Grammaticam Valachicam*, supra sub Nro. 12-o reductam, a V. Cl. *Samuele Klein* compositam, additis novis pluribus Regulis, et Observationibus adauxi, in meliorem ordinem redegi, et Dialogis aliquot locupletavi, ac tandem communibus meis, illius, et aliorum Seminarii S. Barbarae Alumnorum expensis typis etiam excudi curavi.

(²¹) *Alphabeta* Normatica duo edidi, unum in Primariae Scholae Balasfalvensis, aliud vero in usum ceterarum Trivialium Transilvaniae Scholarum. Prius quatuor Linguis, utpote Latinae, Hungaricae, Germanicae, et Valachicae Litteris constabat: posterius solum Characteres Valachicos exhibebat. Utrobique Tabellae de Litteris, Syllabizatione, et Lectione ad amussim exactae continebantur.***)

*) Din ea am invetiatiu si io in anii 1814-5.

**) Nece nu o-am vediutu, nece nu i-am datu de urma pina acumu.

***) Am vediutu si avutu pre cellu mare.

(22) Pie defunctus Ill. ac RR. D. Episcopus Fogarasiensis, PETRUS PAULUS ARON de BISZTRA, circa A. 1757. duos edidit *Catechismos*. Ex his, Lingua Latina compositus, erat fusior, adeoque Clero Iuniori potius, quam Adolescentiae scholasticae destinatus. Alter rursus idiomate Valachico conscriptus, *) admodum brevis, et compendiosus, minus idoneus repertus est pro novis Scholis Normalibus Valachicis. Eapropter iussus sum talem novum *Cathecismum* concinnare, qui omnimode conformis esset recenti Normalium Scholarum docendi Methodo; qualem etiam illico adparavi, et qui nunc non tantum in hisce Scholis ubique praelegitur, verum ab iis etiam Clericis assidue teritur, qui Sacerdotio initiandi prius ex Doctrina Christiana ante susceptos ordines rigorosum subire debent Examen. Parochis etiam est magno subsidio, dum passim ex eo neo-sponsos, et sponsas ante initum Matrimonii sacramentum instituunt, et examinant.**)

(23) *Arithmetica Valachica****) quantum scio, ante me nemo in lucem protulit. Hanc ego systematice deduxi, et captui puerorum facillima, et clarissima methodo proposui.

(24) Duodecim annorum spatio, quibus regundis per Magnum Transilvaniae Principatum Scholis Trivialibus Valachicis praefui, nunquam ab iis visitandis, emendandis, augendis, firmandisque destiti. Nec intermissae curae meae, et conatus suo caruere successu. Etenim me urgente, et agente ad tercentas usque excrevere. Salarium meum ordinarium erant universim Rhifloreni 300. In Visitaciones tamen annuas harum Scholarum factae itineris Expensae titulo Diurnorum refundebantur mihi e communi Nationalium Scholarum fundo. Regnante Augg. IOSEPHO II. Imp. et Rege Apost. ter successive omnes, et singulas Valachicas Scholas Nationales adactus sum visitare, et de earum statu, progressu, ac institutionibus officiosam praesentare Informationem. Quid denique pro harum incremento, stabilitate, et flore praestiterim, duo sequentia attestabuntur Documenta.

Primum est Supremi Inspectoris omnium in Transilvania Nationalium et Romano- et Graeco-Catholicarum Scholarum sequens:

Exhibitorum praesentium, Dominum Georgium Sinkai, Scholarum Nationalium Graeci Ritus unitarum Directorem, a tempore, quo hocce Scholarum Institutum viget, omnibus Officii sui partibus non minori studio, quam dexterritate satisfecisse omnibusque viribus adlaborasse, ut inter suae Nationis Iuven-

*) Am avutu pre cellu tiparitu in 1756, 8°.

**) In adevern e numai traductiunea asiã numitului Catechismu Migazzi-anu, tiparita in 1783, 8-o, pina mai annu-tiertiu in usu.

***) Андрейтаге кѣтрѣ Ариѣметикѣ, 1785, 8-o.

tutem Ingenii, Morumque Cultura, sanioresque de Officiis civicis Notiones propagentur, requisitus adtestor. Cibinii die 19 Augusti 1792.

(LS)

*I. Lethensfeld m. p.
Scholarum Nationalium
primarius Inspector.*

Secundum est Cleri Graeco-Catholici Dioeceseos Fogarasiensis tale:

Nos almae Dioeceseos Fogarasiensis Archidiaconi Graeco-Catholici ubi convenissemus ad praestandum Sacratissimo Imperatori, et Principi, Domino FRANCISCO II. Domino Nostro Clementissimo, Fidelitatis Homagium, Generosus Georgius Sinkai, Scholarum Nationalium Graeco-Catholicarum in Magno hoc Transilvaniae Principatu Director, Nos demisse requisivit, ut sibi Testimonium quoddam super Meritis, quae in erigendo, dirigendoque Scholas posuit, benevole impertiremur; cuius petitioni deferentes testamur, eum iam inde ab exordio erectarum in hac Dioecesi Scholarum Nationalium sedulo adlaborasse, ut Litteratura, Ingeniique Cultura, in Iuventute magis, ac magis plantetur, et propagetur, et quo scopum hunc adsequatur, praeter quod Candidatos ad Magisterium omni cum Sedulitate instruxerit, Scholas quoque dum, et quando ab Excelso Regio Gubernio iussus est, ita visitasse, ut nullis unquam Fatigiis, quid quod saepe ne propriae quidem Valetudini pepercerit.

Quo vero Zelum hunc suum in Emolumentum Nationis, et Publici magis contestaretur, complures Libellos Normales in publicam Iuventutis utilitatem partim ex germanico idiomate in Valachicum vertisse, partim proprio favore, ac labore in lucem publicam edidisse. Cuius Zelum, seduloque impensum in publicum Iuventutis Scholasticae Emolumentum Laborem condigne respicientes, dignum eum censemus, quo Fatigiorum suorum pro Publico exantillatorum Meritum in condignam Reflexionem sumatur, et eorum, quorum opera in promovenda sua Fortuna uti vellet, singularem Recommendationem praesentis Testimonii Nostri vigore promereatur. Dabatur e Congregatione Dioeceseos Archidiaconorum Balásfalvae 18-va Xhris 1792.

(LS)

*Per Demetrium Káján m. p.
Notarium Generalem Cleri
Graeco-Catholici Fogarasiensis.*

(²¹) Ab obitu Augg. IOSEPHI II. audaciores redditi hostes Nationalium Scholarum, per diversos occultos gyros me eousque insontem suffodiarunt, donec etiam ceu perniciosorum quorundam effictorum Germanicorum principiorum falso actum reum praegesto Directoris munere non exuerunt. Sic a Fortuna fere derelectus, retraxi me sub alas faventissimi mihi Transilvaniae Magnatis,

Ill. D. *Danielis* Comitiss *Vass de Czege*, Camerarii Regii, Consortisque eius Ill. D. *Clarae Szerentsi*. In aula eorum integro sexennio moratus, tres eorundem filios Comites, *Thomam*, *Ioannem*, et *Georgium*, e quibus Transilvania magna speranda habet fulcra, Bonis Artibus, et Scientiis institui*); praeterea in Bonis illorum Oeconomia curam gessi, et ab Officialibus rationes exegi: quibus rebus factum est, ut Studia mea privata seponere, culturamque mei litterariam tantisper negligere debuerim.

(²⁵) *Historiae Daco-Romanae*, sive *Valachicae* tantis a me olim curis, studiis, vigiliis, adparatibusque consignatae, oblivisci non poteram. Ac ideo ubi nominatorum trium iuvenum Comitum sexennem Educationem, Institutionemque terminassem, gratiis solennibus actis, Aulam eorum deserui, meque in Hungariam Magno-Varadinum contuli; inde opportunam adoperiens occasionem Pestium, Budamque petendi, ibique pro eiusdem plenitudine, et perfectione tam ex *Grammatophylacio Diplomatico-Historico Kovachichiano Budensi*, quam et ex *Pestana Regnicolari Bibliotheca Széchényiana*, si quae forte adhuc bona fortuna nancisci possem, comparandi Subsidia, Additamenta. Ut hactenus vero a me ea est condita, tria iam vastissima, aliquot centenas philiras complexa, explet in folio Volumina.

(^{24**}) Magno-Varadinum adveniens a veterano Patrono, et Protectore meo, Excell. D. Praesule IGNATIO DARABANTH admodum grato, benignoque sum exceptus animo: hospitali eius Mensae quotidie adsidere iussus, hospitium illico accepi in eius Tusculano suburbano amoenissimo, unde hance scribo Elegiam.

(²⁵) Post depromptum meum Suae Episcopali Excellentiae humillimum Obsequiosum Cultum, sacraeque Dexterae defixum Osculum, princeps cura fuit mihi, et obligatio RR. DD. Graeco-Catholicos Canonicos salutandi, quos omnes incolumes, mihi que, ut olim. ita nunc addictissimos comperi; quin, quod gratus, observansque debita cum gratitudine, et gratiarum actione recolere debeo, ex iis nonnulli, utpote: RR. DD. *Samuel Vulcan*, *Iosephus Szilágyi*, *Simeon Bran*, *Ioannes Korneli*, et *Nicolaus Vitéz*, me postea Budam abeuntem gratuitis pecuniariis Donis una cum laudato munificentissimo Praesule suo liberaliter sublevarunt, et refoverunt. Hic trimestre fere exigens, dum curiosus in nostrorum hominum Occupationes litterarias inquirerem, en! laetus comperi RR. D. SAMUELEM VULCAN, Lectorem, et Canonicum, ac Vicarium in Spiritualibus Episcopalem, et Causarum Auditorem Generalem, Virum omnigena Eruditione Ornatissimum, et Humanissimum, habere ad typos paratum unum *Volumen* elaboratissimarum *Dogmatico-Moralium Concionum Valachicarum*.— Saepius in visi RR. D. GEORGIUM FARKAS, Archi-Presbyterum, seu Praepositum Maiorem, et Canonicum, eundemque semper legentem, scribentemque

*) In testu: *instituti*, din errore de tipariu, cá si uee alte.

***) 24 si 25 sunt duplicati.

deprehendi. Quaerebam, cui rei operam daret? reposuit se nunc distineri concinnando lingua Valachica in usum Parochorum *Commentario, seu Interpretationi Psalmorum Davidicorum*. Tum in medium depromsit reliqua Opera sua iam perfecta, typos praestolantia, quae sunt sequentia:

1-0) *Universa Veteris, et Novi Testamenti Historia Ecclesiastica, inde a Creatione Mundi, usque exitum Seculi XVIII. inclusive*. Vasta duo Volumina in folio. Opus Originale Valachicum.

2-0) *Commentarius in totum Novum Testamentum pro usu Parochorum*. Opus aequè Valachicum, vastum Volumen in folio, ex optimis, probatissimisque Interpretibus conflatum.

3-0) *Dissertatio Latina de Cyclo Paschali, in qua praeter multa alia perquam utilia, et critica decisa, ostenditur, evinciturque Calendarium Gregorianum rationabiliter praeferrì debere Iuliano*. Opusculum in Mss-to XII. Constans philiris.

Iam, quae, quaeso, his aptiora, meliora, salubriora, et efficaciora esse possunt Praesidia Clerum, Populumque Valachicum desertum, et incultum desideratis opportunis Humanitatis, et Christianitatis Principiis, Dogmatibusque imbuendi, percolendi, et politioem reddendi? si illa typis publicis excuderentur, et legenda, usurpandaque utrique benefice concederentur!! — — An non sacra etiam *Unio* ocyus acceleraretur Lectione horum subsecuta convictis de Veritate tot millium Rudium Animis!! — — Librorum Lectio certissimum existit semper propagandae, conservandaeque Religionis Adminiculum!! — —

(26) Orexim eius visendae, consulendaeque mihi iam dudum moverunt *Celeberrimi Martini Georgii Kovachich Vestigia Comititum, apud Hungaros ab exordio Regni eorum in Pannonia usque ad hodiernum Diem celebratorum. Budaë 1790*. in quibus pag. 500. recitantur eousque ineditae *Ludovici II. Hung. Regis Regales, ad Ioannem de Zapolya, Transylvaniae Vaivodam Buda A. 1518. datae, ex huius Eruditissimi, mihiq; Amicissimi Viri Rerum Hungaricarum Rariorum Collectione exscriptae*.

(27) Ex supra laudato RR. D. *Samuele Vulcan*, qui tunc *Leopoli* in Regio Generali Graeco-Catholico Seminario Vice-Rectoris munere defungebatur, intellexi eum A. 1789. pro quadam Altiorum Studiorum Cathedra *Zamosciensi* in Universitate Leopoliensi Concursum Litterarium summa cum adprobatione, et adplausu perfecisse.

Pina aci Notele lui Sincai, dupa cari editorulu Orodiaidei dice : «His Notis amplificatam, ditatamque ad me misit hancee Elegiam doctissimus SINCAIUS;» adange apoi o scrisória de la *Tertina* si unu certificatu de concursu, din care se vede ca in adeveru *Tertina* facnsse, la 1789, concursu literariu cu multa lauda, pentru o catedra la universitatea din *Leopoli*, asiá precumu arreta Sincai in ultim'a sea Nota.

XII.

LIST'A AUTORILORU

citati in Chronic'a lui Sincai.

List'a alfabetica ce urmédia va interessá negressitu pre cunnoscetori. Autorii sunt insemnati intoemai cá in Chronica. Câte o data insemnaramu si anni Chroniceii, unde sunt citati.

Avem de eugetu a publicá mai in urma, o lista mai completa de autorii necessari pentru studiulu istoriei daco-romane. Atunci vomn completá tóte titlurile si editiunile cátiloru.

A.

- Acropolita G. Chronic. Compendiar.
Acta Diaetae Poseniensis, 1619.
Acta Sanctorum Ruinarti.
Actionum Regiarum Sigismundi I. tomi.
Adeloidus, apud Stilingum.
Adon, Martyrolog.
Alaricius, Chronic. Ms. (a. 927.)
Albericus, Chronic. Ms. (a. 967.)
Albinus Petrus, Commentatiuncula de Valachia.
Allatius Leo de Consens.
Ambrosius S. Epist.
Ammianus Marcellinus.
Anastasius Bibliothecarius.
Andreas II, diploma Saxon. a. 1224.
Anonymus Belae Regis Notarius.
Anonymus Carolinensis quem edidit Kultsar scriptor Novorum Hungariae.
Anonymus. Decreta et vitae Regum.
Anonymus Valachicus, Ms.
Annales Siculici, Ms.
Annales Templi Leutschoviensis. (a. 1440.)
- Apor Peter Erdelyi Metamorphosis. (a. 1603.)
Approbatæ Constitutiones.
Archivarius, der genealogische. (a. 1731.)
Archivum Capituli Albensis. (a. 1699.)
Archiv. Cibiniense. (a. 1489.)
Archiv. Colos-Monostor. (a. 1467.)
Archiv. episc. Fogaras.
Archivum Vaticanum. (a. 1582, 1586, 1590, 1595, 1603, 1604, 1607, 1614, 1621 etc.)
Arnoldus Lubecensis, Historia de Frederico Barbarossa.
Assemani Ioseph. Simon. Kalendar. Ecclesiae Universae.
Augustinus S. de Civitate Dei.
Aurelius Victor, Breviar. Rer. Roman.
Author Incertus ad calcem S. Theophan.
Author Miscellae. (a. 426.)
Author de Natalibus A. Eppi Colocensis. (a. 1000.)
Author de Statu Poloniae. (a. 1370.)
Author de Statu Turcico. (a. 1413.)
Author Vitae Const. Cantemir.

B.

- Bail Lud. (et Sever. Binius) Collectio Conc.
Baksai. (a. 1113.)
Balacianu, Chronica Ms.
Balk, Relatoriae statutoriae in Bohoko filiorum Zaz Vaivodae, Balk et Drag. (a. 1373.)
- Baluzius.
Barlaam metropolita moldavus. anticatechismus calvin. editus Suciaviae 1645.
Baronius.
Basilius S. Epist.

- Basilovich Ioannicius de Fundatione
Koriatovitsiana. (a. 1331.)
Baudrand, Geograph.
Bauer, Mémoire.
Belius, Nov. Hungar.
Bellus Iulius, Laurea Austriaca.
Bertinianus. (a. 845.)
Bethlen Ioan.
Bethlen Miklos Ms.
Bethlen Wolfg.
Biblia.
Binius. vide Bail.
Biro Samuel, continuatio Ms. Francisci
Miko. (a. 1612.)
Bisaccioni, conte Majolino.
Bocignoli. (a. 1521.)
Bod Peter.
Bollandus.
Bonfinius.
Borsai Chronic. Ms. (a. 1392.)
Boschius Petrus. (a. 362.)
Böytini Ms. de rebus gestis a Gabr.
Bethlen.
Brentanus, Epitome chronologica.
Breviario chronologico delli Principi
di Valachia di Raicevich, apud En-
gel.
Breviarium valachicum Cibinii a. 1696
editum.
Brietius Ph. Chronicon Univers.
Broderithus. (a. 1526.)
Bruzen, Diction.
Bucholzerus, Index chronologicus.
Budense Chronicon.
Bulengerus, Historia sui temporis.
Bulialdus, in Notis ad Hist. Ducae.
Bulla erectionalis eppatus Fogaras.
Burghardt. (a. 1712.)
Büsching, Magazin.
Bzovius, Historia Ecclesiae. (a. 1445.)

C.

- Callimachus Phil. de Reb. a Vladisl.
gestis.
Calvisius Sethus, Opus Chronol.
Camellis, Ioseph. de. (a. 1692.)
Camerarius.
Cantacuzenus Ioannes.
ntemir, Hist. Imp. Osman.
Caroli VI Decas Augusta seu lustium
Cageminum.
Carolus a S. Paulo, Geographia Sacra.
Carras.
Cassiodorus, Chronicon.
Cave Guilielmus Hist. literaria. (a. 390.)
Cedrenus.
Chalcocondylas Laonic. de Reb. Turc.
Chartuitius.
Choniates Nicetas.
Chronicon Paschale.
Chrysostomus.
Cinnamus Joannes.
Claudianus. (a. 383.)
Codinus de Originibus CP.
Combesianus Incertus Continuator sive
Anonymus. (a. 927.)
Comnena Anna.
Comnenus Ioan. Descriptio monaste-
riorum montis Athos.
Compilatae Constitutiones.
Constantinus Porphyrogenit.
Continuator ejusdem.
Cornides Ms. diplom. (a. 1223. etc.)
Coronensis Templi Annales.
Corpus Juris Hungar.
Coyer.
Cromerus.
Crusius.
Csatari. (a. 1049.)
Cserei Ms.
Cureus, Annales Silesiae.
Cuspinianus.
Cyprius Philipp. Chronicon Ecclesiae
Graecae.
Cyzicenus Gelasius, Hist. Concilii Ni-
caeni.

D.

- Dadik apud Gatterer.
Decretum II. Imperat. Caroli VI.
Decretum V. Matthiae I Regis.
Del Chiaro.
Desericius. (a. 1080.)
Diaconus Paulus.
Diaeta anni 1647.
(Diakovar) Breviarium Ecclesiae Diakovariensis quod anno 1807 11 aprilis fuit approbatum. (a. 364.)
Dio Cassius.
Dionigi, Storie del Mondo.
Diploma Ppis Michaelis, 1599. Ms.
Diploma ejusdem, 1600. Ms.
Diploma Valachice editum anno 1653 jussu Georgii II Rakotzi, datum vero a Gabriele Bathori anno 1609 Sacerdotibus Valachicis.
Diplomataria regnicolaria.
Diplomatarium bibliothecae regnicolaris.
Diplomatarium Nationis Illyricae.
Dypticon Metropoleos Albo-Julienensis, quod ego donavi bibliothecae regnicolari Pestanae. (a. 1680. cf. a. 1660.)
Dlugos.
Dogiel.
Doglioni, Theatro Universale.
Dorotheus, Epist. ad Clerum Constantinop. a. 448.
Dositheus Hierosolymitanus. (a. 1079.)
Drechster, Chron. Sarac.
Drumelli, Diction.
Du Cangius Car. Du Fresne.
Ducas, Hist. Bysantina.

E.

- Eccardus, Corpus Hist. medii aevi.
Eder.
Eginhardus.
Egnatius Io. Baptista, de Romanis Principibus. (a. 1358.)
Enapius, de Legationibus. (a. 376.)
Engel Io. Christianus.
Ens.
Enyedi Pál, Ms. (a. 1599.)
Epiphanius Scholasticus, Collectio. (a. 458.)
Eusebius, Chronicon.
Eutropius.

F.

- Fabricius Georg. (a. 1475.)
Facundus Hermianensis. (a. 553.)
Faschingius, Nova Dacia.
Fejérvári, Analecta. Collectio dipl. (a. 1230. etc.)
Filstich, Schediasma.
Flandriae Annales, apud Asemanum in Calendario.
Fleury.
Foresti, Mappamondo istorico.
Forgach.
Franck Ms. Diarium Diaetae Mediensis etc. (a. 1658, 1659 etc.)
Frantzes Georgius.
Frenyerius. (a. 1244.)
Freyerus. (a. 1413.)
Fridvalski, Inscriptiones Dacicae.
Fuldensis Annalista.

G.

- Gatterer.
Gebhardi.
Gelasin et Adon Martyrolog.
Genebrandus. (a. 1475.)
Gennadius, Catalog. Scriptor. Eccl.
Georgius Monachus. (a. 813.)
Gerlach.

- Germani Capuensis Epistola ad Hormisdam Papam a. 518.
Germanicarum rerum Scriptores.
Glycas.
Gorecius, bellum Ivoniae.
Gothicae Ecclesiae Epistola, apud Ruinart.
Graecus Anonymus, historia politica.
Graevius, Fasti Idatiani.
Gratianus.

H.

- Hadik Andr. (a. 1448.)
Han.
Haner Georgius Ieremias.
Hartnaci. (a. 1352.)
Heidenstein.
Henricus Valesius, in notis ad Eusebium.
Henschenius Godefridus, Continuatio Bollandi.
Herman, Annales. Ms. (a. 1611, 1638.)
Herodianus. (a. 211.)
Heumonni, Comun. de re dipl. Imperatr. Aug. (a. 1711.)

- Hevenessi, Ms. preste 90 tomi, Despre Hevenessi vedi a. 1711.
Hierocles Not. Imperii Orient.
Hieronymus S.
Hilarius Henricus, in Excerptis e Chronico Cyprii. (a. 1564.)
Hofman, Lexicon.
Horányi. (a. 1713.)
Hornius, Arca Noe.
Hungaricum Magazinum.
Hüpel Miscellen. (a. 1713.)

I.

- Ianningus Conr. (a. 325.)
Inchofer, Breviar. chron.
Index Iassiensis (Insemnarea Domnitoru Moldaviei) apud Wolf.
Innocentii I Epist. (a. 402.)
Innocentii III Gesta. (a. 963.)
Inventarium clenodiorum Metropolis Valachicae Belgradiensis de anno 1679 quod asservatur in Bibliotheca Monasterii Balasfalvensis.

- Ioël, Chronographia compendiaria.
Iongelinus, Notitia abbatiarum ordinis cisterciensis. a. (1087.)
Iornandes.
Iosephus in Antiqu.
Iovius Paulus.
Irenaei Tyri Coll. Synod.
Isidorus Hispalensis, Chronicon.
Istvanfius.
Iulianus Augustus, Satyra.

K.

- Kaialovits. (a. 1339.)
Kaprinai, Hist. diplomat.
Katona.
Kazi.
Kazig, Hist. Hung. saeculi XVII.
Keller Godefredus. (a. 1444.)
Kemény Approbatæ Constitut.

- Kemény Iános, maga élete. Ms.
Kertselich, Notitia de regno Sclavoniae, Dalmatiae, Croatiae.
Ketzler, Ms. Diarium Diaetae Poseniensis 1659.
Khevenhüller.
Klein Episcopi Ms.

- Klein Sam. Ms.
Köleseri, Auraria Romano-Dacica.
Kollar. ad calcem operis Nic. Olahi,
Hungaria et Athila.
Kopi, Ms. (a. 1315.)
Kortholt. (a. 1024.)
- Kovachich (a. 1448)
Kükülö, Ioan. d.
Kultsar, Scriptor Novorum Hungariae,
editor Anonymi Carolinensis.
Kuszewich.

L.

- Labbaeus, Concilia.
Lactantius, de mort. persec.
Lakits, adversaria, Ms. (a. 1233.)
Lalande. (a. 1738.)
Lambecius.
Lampe, historia Ecclesiae Reformatae.
Lasicius, de ingressu Polonorum in Valachiam cum Bogdano Vaivoda.
Laszki Hieronym Arcana historia legationis. (a. 1528.)
Lazius Wlfg. de Republ. Romana.
Lebrecht. (a. 1690)
- Lengnichius, Ius Publicum Poloniae.
Leo Grammaticus. Chronographia.
Leo I, papa, Epist
Le Quien, Oriens Christianus.
Leunclavius Historia Turcica.
Lubienski, de Motu Civili in Polonia.
Luca, de, Ignatius, Geographia Bucovinae.
Lucius Dalmata, de Regno Croatiae et Dalmatiae.
Luitprandus. (a. 927.)

M.

- Macrii Annales Flandrici.
Madacsi, Collectio Diplomatica. (a. 1455.)
Madius. (a. 1290.)
Malaxus Eman. Hist. Ecclesiae apud Crusium in Turco-Graecia.
Manasses Const. (a. 378.)
Manifestum Status Evangelici, 1616. inter Ms. Ioannis Szalardi in bibl. Universitatis Hung. Pestini. (a. 1616.)
Marianus Scotus. Chronicon. (a. 504.)
Marius Mercator, in Appendice ad contradictionem Anath. (a. 389.)
Massa Simon, Ms.
Mathias Rex, Epistolae.
- Mellen. (a. 1439.)
Menander. (a. 582)
Monembasius Dorotheus Synopsis Historiarum (a. 1541)
Menologium Basilianum. (a. 372.)
Michovius.
Mignot, Histoire de l'Empire Ottom.
Miko Ferencz, Ms. Chronica. (a. 1595.)
Miles.
Miron Costinu. Ms.
Montfaucon, Palaeographia.
Moreri, Dictionarium.
Mureus Albertus, Notitia archiepiscopatum. (a. 1610.)

N.

- Nadanyi. (a. 1059)
Natalis Comes, Historia sui temporis.
Neugebauer, Hist. Poloniae.
Neuport, de Ritibus Romanorum.
Nicephorus S. Brev. hist. (a. 618.)
- Niger, apud Bruzen in Geograph.
Notanus S. Paulinus in Promempticum ad S. Nicetam in Daciam revertentem. (a. 397.)
Notitia utriusque Imperii. (a. 346.)

O.

Okolski, Orbis Polonus.
Olahus Nicolaus.
Orichovius Stanisl. Annales.
Orosius Paulus.

Ortelius.
Ortus et progressus variarum in Dacia
gentium.
Ossolinski, Codex Ms.

P.

Pachymer.
Pagius. (a. 499.)
Palajotta apud Frank. (a. 1659.)
Palatius, Aquila Austriaca.
Palladius, in Dialogo de vita S. Jo.
Chrysostomi. (a. 400.)
Palma, Notitia rer. hung.
Papebrochius Daniel, Acta SS.
Paralipomena rerum memorabilium e-
dita ad calcem abbatis Urspergen-
sis. (a. 1444.)
Parschitius. (a. 1059, 1244.)
Paschale Chronicon. (a. 469.)
Patavius.
Paulinus S. vide Nolanus.
Pauli V. jussu edita Collectio Conci-
liorum.
a S. Paulo, Geographia Sacra. (a. 458.)
Paulus a Paulo. (a. 1320.)
Paulus, de gestis Longobardorum. (a.
392.)
Pejachevich, Histor. Serviae.
Perschitius, vide Parschitius.
Peterfius, Conc. Hung. (a. 1285.)
Petho Gergely. (a. 1343.)
Petricius, historia rerum in Polonia
gestarum.
Petrus a Natalibus. (a. 372.)
Petrus patricius et magister, de Lega-
tionibus.

Peutingeria Tabula.
Peyssonel.
Piasecius, Chronic. gestorum in Europa
singularium.
Pistorius. (a. 1115.)
Plinius.
Podestà, Annales turcici. (a. 1390.)
Podlusanyi. (a. 1428.)
Pollianus Trebellius.
Poloniae, de Statu Author.
Porphyrogenita Const. vide Constan-
tinus Porphyrogenita.
Possinus Petrus, in Ind. Chron. Pachy-
meriano.
Pray, Annales Hunnorum etc.
Idem, Specimen Hyerarchiae.
Priscus Rhetor, in excerptis de Lega-
tionibus. et Hist. Goth.
Privati, nuovo dizionario scientifico.
Procopius de Aedificiis.
Idem de bello vandalico.
Procopius Demetrius, liber de Grae-
cis eruditus. (a. 1719.)
Ptolemaeus Claudius, Opus geographi-
cum. (a. 903.)
Puffendorf, Introductio ad historiam
Europae.

R.

Radvan, Joannes de, Collectio diplo-
matica. (a. 1464.)
Rakotzi, Mémoires.
Idem, Révolutions de la Hongrie.
Ranzanus. (a. 1235.)
Raynaldus.
Regestrum anno 10. Litt. Apost. Inno-
centii IV. Epist. (a. 1253.)

Relatoriae Statutoriae. vide Balk et
Drag.
Replica Valachorum data Commissioni
de anno 1753.
Reichersdorfer, Transilvania.
Idem, Chorographia Moldaviae.
Reiskius, in Appendice Chronici tur-
cici. (a. 1620.)
Reva, de, Petrus.

- Revitzki, Diarium de Rakotzi, Ms. (a. 1708.)
Rink, Leben Leopold des Grossen.
Ritius. (a. 1283.)
Rogerius.
Rossius, in Appendice Chronici turcici.
Ruffinus. (a. 363.)
Rufus Sextus.
Ruinart Theodoricus. vide Acta Sanctorum.

S.

- Sagredo, Memorie istoriche de' monarchi ottomani.
Salius Io. Doctor, in Michnae epitaphio.
Salmon, Storia. (a. 1686.)
Sambucus. (a. 1490.)
Sarnicius, Annales Polonici.
Schaeseus.
Schirach, Leben Carls VI.
Schlötzer, Weltgeschichte.
Schönleben, Historia Carnioliae.
Schwandtner, Scriptores rer. hung.
Scylitzes.
Seivert, in Notis ad aurariam Köleserianam.
Sigebertus, Chronicon.
Sigler.
Sigonius.
Simeon magister et logoth.
Sincai, Collectio Annalium Daco-Romanorum. (a. 1230. 1467. 1599. 1711.)
Idem Istori'a Romaniloru. (a. 105, cf. 103. 117. 167.)
Socrates.
Soiterus. (a. 1529.)
Solerius Io. Baptista. (a. 362.)
Sommer, Vita Despotae.
Sommerberg. (a. 1474.)
Soranzus Laz. in Ottomano.
Sozomenus.
Spodanus.
Spontoni.
Stephanus, Geographia. (a. 702-4.)
Stiltingus Io. (a. 372.)
Strikovski, edit. Königsberg.
Stritter.
Suidas.
Sulzer.
Sussa de Smotrissio. (a. 1627.)
Svetonius.
Syncellus Georgius. (a. 251.)
Syropulus, Historia Concilii Florentini.
Szakadati, Ms. in bibliotheca Vulcanu (a. 1701.) Despre Szakadati vedi Sincai a. 1738.
Szalardi Ianos, Siralmas magyar Kronika.
Idem Ms. in bibl. Pesth. (a. 1616.)
Szechenyi, Diplomata. (a. 1243.)
Szegedi, Tripart. Hung.
Székely, Ms. Dipl. (a. 1385.)
Szentiványi, Dissert. (a. 1095.)
Szeredai Ant. de Episcopis Transilvaniae.
Szindi, Ms. apud Anonymum Carolinensem. (a. 1599.)
Szirmai Ant. Topographia Comitatus Zemplin.

T.

- Tacitus, vita Iulii Agricolae.
Taube. (a. 1738.)
Tertullianus, adversus Iudaeos.
Theodoretus. (a. 376.)
Theodosii lex.
Theophanes S., Chron.
Theophilactus.
Thomas Spalatensis. (a. 1204.)
Thuanus.
Thuroczius.
Timon, Epitome.
Topeltinus.
Trebellius Pollio.
Tripartitum hung.
Tritemius, Annales Hirsaugienses.
Troester.
Tubero.
Turciae, de Statu, Author.

U.

Uder, in Prolusione. (a. 1620)
Urechia Vornicus, Ms.

Ursatus Sertorius, de not. Romanorum.

V.

Vagner Carolus, Dissertatio de Cumania Ms.

Idem Ms. (a. 1518.)

Vagner, hist. Iosephi I.

Vaissete, Geographia historica, ecclesiastica et civil. (a. 1612.)

Waldingus Lucas, Annales Minorum. (a. 1370.)

Waither, Vita Michaelis Principis.

Vanderbech Apologia. (a. 1719.)

Vapovius Bernardus, in fragm. (a. 1509.)

Varlamu mitropolitulu, vide Barlaam.

Varonius, in fragm. (?) (a. 1519.)

Vaticanum Archivum, vide Archivum.

Verancius.

Verböczi, vide Tripartitum.

Weltgeschichte, Allgemeine. (a. 1650.)

Wessemberg, Gesta Vladislai IV.

Victor Aurelius, vide Aurelius.

Viennensis Nunciaturae, Codex Ms. (a. 1584.)

Windisch, Geschichte von Ungarn.

Wolf Andr. historia Moldaviae.

Volksbuch für Bürger und Landleute.

(a. 1648.)

Vopiscus Flavius.

Vossius Gerardus Jo. Epitome historiae universae. (a. 1446.)

Vulcan, familiae, Genealogia. (a. 1679.)

Z.

Zaluski, Epistolae.

Zamoscius, Analect. Dacic.

Zavodski, apud Katona.

Zay, apud Engel.

Zermegi. (a. 1526.)

Zonora.

Zosimus.

XIII.

QUINET DESPRE SINCAI.

Vedi: *Les Roumains*, in *Oeuvres complètes de Edgar Quinet*. Paris 1857.

Où était, il y a quelques années à peine, l'histoire des provinces danubiennes? Dans quelles chroniques, dans quelles chartes la retrouver? Sitôt que l'on faisait ces questions, on touchait à toutes les plaies de ces provinces, car on rencontrait une personnalité nationale, un peuple, qu'il était impossible de nier. A travers les chroniques polonaises, hongroises, russes, byzantines turques, on démêlait la trace des Roumains comme on peut suivre le cours du Rhône, même quand il s'est perdu dans le lac de Genève; mais les monuments indigènes, nationaux, qui déposaient de la vie de ce peuple, vous échapp-

paient presque entièrement. Chez tous les autres, les historiens modernes s'appuient sur des chroniques, les chroniques sur des chartes, des diplômes, des pièces authentiques, témoins irrécusables des événements qu'on raconte. Ici, rien de semblable. C'est une nation dont les titres, archives, diplômes, chroniques, ont été dispersés, détruits ou volés par ses envahisseurs. S'il existait quelque trace des titres de cette nation, il fallait les découvrir partout ailleurs que chez elle; dans les archives de Moscou, de Lemberg, de Constantinople, de Vienne. Quant à son histoire proprement dite, ses ennemis seuls l'avaient écrite jusqu'ici. Elle se trouvait par lambeaux dans les historiens polonais, hongrois, autrichiens, moscovites, musulmans, chez lesquels on devait la recueillir à grand'peine, défigurée au milieu des préventions, des ressentiments, des haines que chaque nation rapporte de la lutte et qu'elle transmet à ses écrivains. C'était le corps du lévite mis en pièces et partagé entre tous les voisins. Ne demandez pas après cela où en était la critique historique en Roumanie, et s'il était aisé de fonder des conclusions solides sur ce sable mouvant. La série des règnes n'étant pas même fixée, c'était le point où, de l'aveu de tous, la barbarie était le plus visible.

Sans monument, sans rien qui marque la différence des âges, que peut devenir l'impression du passé chez un peuple égaré à travers les temps comme au milieu d'une steppe? Les figures des voïvodes Alexandre le Bon, Mircea, Étienne le Grand, Basile le Loup, Michel le Brave, ébauchées sous les porches des églises, à demi effacées, par les orages, sont les seuls témoins de l'histoire dans un pays où les déprédateurs n'ont pas même laissé de ruines; le sentiment d'une lutte à outrance, d'une adversité sans trêve, un grand inconnu que l'on sait avoir été plein d'angoisses et de douleurs, voilà ce qui se révèle dans l'accent résigné des chants nationaux des Roumains. Ces doïnas, qui se prolongent en expirant dans les ondulations des plaines, n'ont presque plus de rythme, comme si l'âme était brisée. Au milieu de ce mystère, on dirait que la nature attristée garde seule, à la place de l'homme, la conscience des choses passées. C'est là, il me semble, ce qui se retrouve dans la pièce suivante que je traduis du plus ancien des poètes de nos jours¹. Il faudrait y ajouter l'horizon du champ de bataille de Vale-Albe et les sons de la musette d'un berger qui alternent avec le gazouillement d'un ruisseau à travers la plaine blanchie par les ossements des compagnons d'Étienne.

LE BERGER. « Vallée blanche, blanche vallée, petit ruisseau des montagnes, pourquoi, en passant près de ma colline, que le ciel soit pur ou chargé d'orages, exhalas-tu un si triste soupir? Ta rive est verdoyante, couronnée de mille fleurs; ton onde, purifiée au menu gravier de la source, désaltère l'oïseau et mon troupeau. »

¹ George Asaky.

LE RUISSEAU. « Mon onde est limpide, ton troupeau s'y abreuve aujourd'hui, ainsi que cet oiseau qui s'envole; mais, hélas! autrefois elle abreuvaient les troupeaux de l'Orient qui étaient campés ici, lorsque le saint guerrier Étienne combattait pour son pays, lorsqu'en un jour néfaste le fer aigu moissonna boyards, guerriers, bergers, villageois. Depuis ce temps, mon onde se lamente toujours; éternellement elle soupire, car elle a coulé mêlée au noble sang versé par les Roumains; leurs os bien longtemps ont parsemé ces champs. Et moi, quand je songe à ce jour de tempête, je soupire; le frémissement de la forêt se mêle à mes sanglots, car il n'y a plus de braves aujourd'hui pareils à ceux qui ont succombé. Leurs travaux et leur gloire, les Roumains les oublient maintenant. C'est pourquoi, petit berger, chante pour réveiller leurs pensées, et que ton chant leur dise ce qu'ils furent autrefois, ce qu'ils sont aujourd'hui! »

Voilà, en général, sous quelle forme se présentait à l'esprit l'histoire des provinces danubiennes, quand un livre a tout changé. Les *Chroniques des Roumains*, par Sincaï¹, ont mis soudainement l'ordre où était le chaos. L'homme qui a pu produire si vite un si grand changement mérite bien de fixer un moment les regards.

Sincaï, que j'appellerais volontiers le Muratori des Roumains, né en 1753 dans un village de Transylvanie, mort obscurément en 1820, a consacré sa longue vie à une seule pensée : écrire l'histoire de la race roumaine, en rechercher, en rassembler partout les documents épars, élever ainsi à une race d'hommes un monument indestructible qui portât les caractères de la certitude et de la science moderne. Souvent persécuté, même emprisonné, rien ne le détourne de son oeuvre. En 1808, il commence à la publier. Un obstacle invincible, facile à prévoir, l'arrête; l'Autriche ne pouvait tolérer la publication d'un ouvrage où brillaient d'une lumière si vraie les titres traditionnels de ceux-là mêmes qu'elle tenait sous le joug. Le censeur écrivit en marge du manuscrit : « L'ouvrage mérite le feu, et l'auteur la potence; *opus igne, auctor patibulo dignus.* » Cet arrêt n'empêcha pas l'écrivain de persévérer. Soit misère, soit nécessité de se dérober, ses biographes le montrent portant lui-même de lieu en lieu dans une besace, son ouvrage proscrit, qui s'augmentait incessamment des découvertes qu'il faisait dans les archives publiques et privées. Il porta ainsi en secret son fardeau (et c'était, à vrai dire, la meilleure fortune de son peuple) jusqu'à son dernier jour. L'interdiction qui avait arrêté l'auteur vivant le poursuivit mort, et c'est aujourd'hui seulement, après un demi-siècle, que le gouvernement de Moldavie, bien inspiré par le prince régnant Gregoire Ghyka, a pu enfin publier, avec un applaudissement unanime, l'ouvrage de Sincaï. Ce monument vient à la lumière au moment même où

¹ *Chronica Romaniloru*, 3 vol. in-4°, Iassy, 1853. Des recueils de chroniques moldaves et valaques ont été publiés dans ces dernières années à Iassy et à Bucharest.

le procès des Roumains étant devant le juge, ils avaient le plus besoin d'un témoignage authentique.

Quel est le caractère du livre de Sincai? On s'abuserait assurément si d'après le titre, *Chroniques des Roumains*, on y cherchait la naïveté jointe à la crédulité qui fait le fond de nos chroniqueurs. Il ne paraît pas qu'à aucune époque de leur histoire, les Roumains aient eu le tempérament de l'enfance; loin de là, un esprit de critique prématuré se retrouve chez leurs écrivains les plus anciens. Cela est vrai surtout de Sincai, qui est avant tout par la maturité, par le grand sens, un homme du dix-neuvième siècle. Les qualités les plus rares dans son pays et les plus nécessaires, il les possède: un esprit de règle, de méthode, d'investigation patiente; un discernement admirable dans les grandes comme dans les petites choses; l'art de porter l'ordre, la lumière dans le chaos le plus embrouillé qui fut jamais; nul désir de l'effet, de l'éclat, mais un besoin excessif de la vérité démontrée, et tout cela dans un langage ingénu, original, brusque, vif, populaire, plein de verdure et d'une simplicité presque rustique.

Depuis les temps de Décébale jusqu'en 1739, l'écrivain roumain reprend, raconte, discute chaque année en particulier; il renoue incessamment le fil de la vie nationale, toujours près de se rompre. Chemin faisant, il met aux prises les historiens polonais, hongrois, russes, turcs; il les contraint de rendre jour par jour à la race roumaine le témoignage qu'ils ont essayé d'é luder. Où ils n'ont été qu'incomplets, il les achève les uns par les autres. Où ils ont sciemment faussé la vérité, il la leur arrache avec éclat, et il reprend ainsi sur eux tous les dépouilles nationales. Sous cette critique toujours en haleine vous voyez les discordes profondes des peuples voisins survivre dans leurs historiens après que ces peuples eux-mêmes se sont réconciliés ou ont été obligés de faire silence, et la discussion ainsi agrandie n'est guère moins vivante que le récit des événements eux-mêmes. Au milieu de trois ou quatre races ennemies, l'historien conquiert année par année, jour par jour, la vérité historique, comme un champ de bataille. Dans aucun livre, on ne peut voir, j'imagine, avec plus d'évidence, comment ces diverses races, en se blessant, se désarmant l'une l'autre, se préparaient à tomber mutilées et sanglantes dans les mains de l'Autriche. Que l'auteur, au milieu de cette mêlée, n'ait jamais été entraîné par sa religion pour ses *pauvres Roumains* à des représailles contre ses adversaires de Pologne, de Hongrie, de Russie, qui pourrait l'affirmer? Il est seulement constant que par dessus tout il cherche la lumière, que, loin de taire les traditions, les systèmes opposés, il les étale avec complaisance; qu'il laisse amplement la parole à l'ennemi; qu'aucun livre n'est plus nourri de documents officiels, d'actes, de lettres, de diplômes, de traités, de monuments authentiques; que de tous côtés sont réunis les éléments divers de la certitude. Le lecteur seul est chargé de porter le jugement, mé-

thode qui place l'auteur au rang des créateurs de la grande école historique du dix-neuvième siècle. Si l'on considère qu'il a été conduit à cette savante méthode de 1790 à 1808, c'est-à-dire dans un temps où aucun des travaux de la critique contemporaine n'avait encore paru, et lorsqu'un esprit tout différent régnait dans l'histoire, l'admiration s'ajoutera à la surprise; il vous semblera peut-être que de pareils travaux n'ont pu être achevés sans quelque dessein de la Providence sur le peuple pour lequel ils ont été entrepris. Et ce n'est là qu'une partie de l'oeuvre de Sincaï; car il avait joint à son ouvrage ce qu'il appelait la moelle des historiens, trente volumes recueillis çà et là de chroniques, de pièces officielles, de documents dont il avait commenté le texte, et qui étaient comme le fondement et la source de son vaste récit. Il avait fait pour la Roumanie ce que Muratori a fait pour l'Italie, les bénédictins pour la France, et ce qui manque encore à plus d'une nation orgueilleuse de son passé et de son présent. Qu'est devenue cette immense collection? Quelle main l'a soustraite à tous les yeux? quel est celui qui a intérêt à ce que le trésor de toute une race d'hommes soit perdu pour l'histoire, c'est-à-dire pour la civilisation? Ce n'est pas ici le lieu de le rechercher; il suffira de dire que l'on s'est trompé, si l'on a voulu enlever à une race d'hommes avec ses titres sa place au soleil. Dans ce cas, c'est l'ouvrage même de Sincaï qu'il fallait supprimer. Tel qu'il est, il vivra dans sa construction massive et, tant qu'il subsistera, ce sera une base inébranlable sur laquelle peut s'asseoir sans crainte la société roumaine.

XIV.

DIARIELE ROMANE

despre ședința publică a societății academice române din 14 Septembrie 1869.

a) MONITORUL OFFICIAL No. 203 dice:

Eri, Duminică, Societatea Academică a ținut o ședință publică. Eră o a-deverată fericire a vedé adunați la unu locu pe veteranii literaturii române. Unu publicu numerosu intiesă tôte locurile și tribunele din sal'a Senatului. Tribun'a dameloru inca eră plină de unu frumosu buchetu.

Din membrii societății erau prezenți: D-nii I. Heliade Radulescu, M. Cogalniceanu, A. T. Laurianu, Hodosiu, Massimu, N. Ionescu, G. Baritiu, Babesiu, Caragiani, G. Sion, Romanu, Papiu Ilarianu.

La 12 ore, D. Heliade, președintele societății, a deschis ședința.

D. Laurianu, secretarul generalu, a cititu raportulu despre lucrările socie-

tătii in acésta sessiune. Scirile celle mai imbucuratórie pentru Românii. Dictionariulu limbei nóstre in lucrare, si unu adevveratu monumentu literariu! Cuvintele din tóte pàrtile locuite de Români, pîna chiaru si din Macedoni'a de unde D. Caragiani a cullessu mai multe mii. Apoi grammatic'a de canoniculu T. Cipariu, tiparita mai multu de jumetate!

La ordinea dillei erá si tinerea discursului de receptiune allu D-lui Papiu Ilarianu. Pentru cei-alti membri, D-nii M. Cogalniceanu si G. Sion, s'au amênatu in sessiunea viitória. Felicitâmu societatea pentru admitterea acestoru sommităti. Sunt barbati despre cari totu-d'aun'a se póte dice cu noutate cuvintele esprimate asupr'a lui Mollière in academi'a francesa: «Nu lipsiá nimic gloriei sélle, déra lipsiá academieii, neavêndu-lu in sinulu seu.»

Discursulu D-lui Papiu a fostu asupr'a lui *Georgiu Sincai*, parintele istoriei Româniloru. Fàra téma ca vomu fi accusati de essageratiune, sustinemu ca D. Papiu ne-à datu unu adevveratu capu d'opera de arta si sciintia. Pentru ântâi'a óra publiculu a auditu unu discursu academi'cu atâtu de isbutitu.

Autorulu in discursulu seu, a probatu o profunda cunnoscintia de legile mer-sului umanitătii, si in acellasi timpu impartialitatea seuina a spiritului care plutesce peste pulberea prejudicielor si a egoismului nationale.

Inainte d'a face biografi'a lui *Georgiu Sincai*, D. Papiu a descrissu, cu celle mai vii culori, stórse din documente, epoc'a in care a vietuutu Sincai, si acésta epoca, — dice oratorulu, — «este epoc'a revolutiunei francese a càrei ópera marétiá erá rezervata, cá totu ce e mare, ginteii latine, pentru ca ei Jupiter a destinatu imperiulu lumei, *imperium sine fine.*»

Intr'unu altu locu oratorulu dice :

«Pre cându revolutiunea cea mare, la Appusu, resturná sistem'a millennaria «a trecutului, si proclamá principiile libertătii si egalitătii omenesci, in Austri'a «si mai allessu in Ungari'a si in Transilvani'a, dupa mórtea lui Iosifu, reformele «celle cadute alle acestuia provocassera o reactiune in cordata, aristocratica si «feodale. Ungurii, natiune aristocratica, care in nici unu casu nu puteá simpatizá «cu o revolutiune democratica, cereau cu inviersiunare restabilirea constitutiunei «loru feodali ce erá se o sferme de totu Iosifu imperatu. In tóta Ungari'a si «Transilvani'a nu se ivi între Unguri unu singuru apostolu allu dreptului egale, «dice Ungurulu *Kövári*. Revolutiunea francese, constata acestu Unguru, nu gassi «simpathii decâtu la Românii Transilvaniei. Acestia, petrunci de principiile lui «Iosifu si alle revolutiunei, se presinta la a. 1791 inaintea imperatului si a dietei «din Clusiu cu acellu faimosu si pururea neuitatu actu allu natiunei române, «prin care pretindu restabilirea Româniloru, vechiloru coloni ai lui Traianu, in «usulu tutolor drepturiloru nationali. de o potrivea cu celle-alte natiuni alle tierrei, «invocându, ei singuri in Resaritul Europei, drepturile omului si alle ceta- «tianului: *pura et simplicia tum hominis, tum civis jura.*»

Actulu acest-a fusse respinsu cu puteri unite de Unguri si Nemti. Déra se

afflă unu Românu care 'lu apperă si-lu sustinù cu energiã: acellu Românu este *Georgiu Sincai*, càruia domnulu Papiu, cu discursulu seu, i-a inchinatu prinó-sele recunoscintiei Româniloru.

Dupa acéea domnulu Papiu arrunca ochirile petrunciatorie alle geniului peste tóte pàrtile locuite de Români. Ne arrétta falang'a apostoliloru cari propagau in Resaritululu latinu principiile sânte cari fremêntau Appusulu latinu. Trece pe d'inaintea nóstra umbrele martiriloru si apostoliloru de peste Carpati, umbrele savantiloru din Macedoni'a si umbrele luptatoriloru reinvierei sentimentului nationalu din Românf'a.

D-lu G. Baritiu a respunsu la discursulu D-lui Papiu, prin cuvinte pline de sentimentu, sciintia si elocintia.

Publiculu a manifestatu, prin celle mai vii urări, recunoscinti'a sea *Societatei Academice* pentru zelulu si intelliginti'a ce a desvoltatu cá se implinésca o missiune atâtu de inalta si in fructulu càreia este germinulu unitatei Române prin limba.

Totu astu-felu vorbesce si *Le Moniteur Roumain* care publică in traducere francesă o buna parte din discursulu D-lui Papiu.

b) TRAIANU No 57 dice:

Eri s'a tinutu in edificiulu Universitătii prim'a siedintia publica din acestu annu a Academiei Române.

D. A. Papiu Ilarianu a cititu discursulu seu de receptiune la care i-a respunsu D. G. Baritiu.

Amêndoui au vorbitu despre Sincai: sublimulu Prometeu allu némului românescu, sufferindu de buna-voia tóta furi'a unui martiriu de o viétia intréga, fiindu-ca indrasnisse nenorocitul a rapí pentru fratii sei, in midi-loculu calàiloru nationalitătii nóstre, fulgerulu lui Joue: Istorí'a Româanismului!...

A descrie inspirat'a elocintia a ambiloru oratori in acésta di de lumina, furata din atmosfer'a negurósa a actualitătii, ar fi a cântarí cu o mâna grosso-lana nemarginitulu entusiasmu allu ascultatoriloru: peste putintia!

Lacrimi de induiosiare curgeau pe feçele Româniloru: umbr'a divinului cer-sitoru, cu desagii pe umeru, cu chronic'a in sacu, cu o natiune intr'o càrpa, rateciá printre noi, stralucindu-i sdrentiele, cá tunic'a lui Christu pe muntele Taborului!

e) *TRAIANU* No. 58 mai aduce unu articlu subscrisu de D. Missail, din care estragemu următoriele:

APOTEOS'A LUI SINCAI

discursulu de receptiune allu D-lui A. Papiu Ilarianu

si respunsulu D-lui Georgiu Baritiu

in siedint'ia publica a societatei academce din 14 Septevre 1869, in diu'a Crucei.

Dar! fraților Români, mari barbati au essitu dintre voi dincolo de Carpati, si de acolo au venitu si in zidurile nòstre derepanate, si s'au pusu s'arunce semintiele nationalitatèi intr'unu pamèntu nelucratu...

Cetiti, tineriloru, pe Paulu Iorgovici, Petru Maior, Tichindeal, SINCAI, si veti invetiá intr'insii si limb'a vòstra, si ceea ce au fostu mosii vostri, si ceea ce veti putè fi, de veti urmá invetiatureloru loru....

ION HELIADE R.

Conformu programei, Presiedintele Societatei deschide siedint'ia. — Unu publicu numerosu si fòrte allessu, represintându ambele sexe si tóte clasele sociale, fàra deosebire, umple tótã bancele, galeriele, tribunele si parterulu acestui sanctuaru, unde natiunea de multu doriá a vedé concentrati pe veteranii literaturèi române. Nu lipsiau de câtu D-nii Ministri. Cu deosebire s'a semnalatu lips'a D-lui Ministru allu Culteloru si «Instructiunei Publice», carele, se vede, spre a puté allege o scusa, n'a sciutu cumu se-si gasésca mai currèndu o tréba óre-care. Batèndu in sita si in covata, a si gasitu ce-va: solemnitata distribuțiunei medalieloru si a premioloru de la scól'a de belle arte, — solemnitata, pe care ne miràmú pentru ce a gramadit'o totu pe Duminica, cându dejá erá annunciata officialu si de multu solemnitata de la Academia!!!

Secretarul generalu allu societatei, D. A. T. Laurianu, face o succinta dare de séma despre lucràrile Societatei din acésta sesiune.

Dupa acést-a, recipiendarulu, D. A. P. Ilarianu, se suie la tribuna. Publiculu, atrassu si prin insemnetatea materiei, si prin greutatea oratorului, se agglomerédia si ascépta cu nerabdare incéperea.

O vóce simpatica, curata cá cristalulu cellu mai limpede; unu limbagiu verde si curatu românescu; o dictiune elegante; espressiuni de sentimente demne a desceptá pîna si pre cellu mai amortitu Românú; au tinutu pre acestu publicu inteligente si bine-dispusu, spèndiuratu de buzele oratorelui dóue óre in capetu. Nimine nu s'a caitu de adènc'a attentiune ce a datu eruditulu academicianu. Toti l'au applaudatu din tóta inim'a; toti aru fi doritu se-lu asculte si éra se-lu mai asculte. Nu toti vorbitorii au acésta fericire; inse D. Papiu n'a abusatu de ea...

Este o sânta datoría pentru unu diaru, ce pórtá numele divului *Traianu*,

a face lectoriloru sei o dare de séma câtu mai intinsa, câtu mai correcta, câtu mai românésca mai ântâiu de tôte, despre acestu discursu, in care coloni'a lui Traianu si apostoliu latinîtâii, «cadiuti jertf'a inaltei loru solie», occupa loculu de la inceputu pîna la finitu. Inse ce vreti? Ce se mentionâmu? Ce se lassâmu? Totu e de spusu. Nimicu nu e de lassatu. Si ori-câtu s'ar silî cine-va a estrage, ori-câtu ar vré a colleege numai frumósele flori si idei, de cari este presaratu discursulu acest-a importantissimu, carele, dupa ide'a nôstra, si-a dc-bânditu immediatulu locu dupa «Chronica», nu va isbutí, ca-ci — de nu va dá totulu, va stricá. De asta-di inainte, introductiunea la Chronic'a lui Sincai, parintele istoriei române, nu va fi de câtu eminentulu acestu discursu allu D-lui Papiu. Meritul acest-a nu i-lu voru puté rapí nici chiaru neamicii sei. Aceeasi perseverantia, aceeași regularitate, acellasi spiritu de metodu, aceeași intiellegere demna de admirare in lucrurile celle mari, aceeași arta, rânduella si lumina, veti gasí in biografu cá si in istoriografu. Unulu pe altulu se complinescu...

Frumosu, maretiu si bine allessu sujetu!

'Mi destupam urechile si 'mi açintiam mintea la celle ce audiam, si numai la acellea, cá se nŭ-mi scape nimicu, — si totusi multe mi-au scapatu.

Este o traditiune in poporulu nostru, cu deosebire in cellu bessarabianu, careia datorimu pasrarea intre noi a memoriei classicului Ovidiu. Ea spune, ca a venitu, de multu, despre Tibru, unu omu estra-ordinaru, carele aveá dulcétî'a unui copillu si bunetatea unui parinte; carele suspiná fâra incetare si vorbiá câte odata singuru; dar ca, de indata ce adressá cuvântulu cui-va, pareá ca curge miere si lapte din gur'a lui.

«Miere» si «lapte» au fostu si voru fi pentru Români cuvinte cá alle D-lui Papiu despre Sincai!

Nascerea lui Sincai (28 Februaru 1754), evenimentu advenitu tocmai unu seculu inaintea essirei la lumina a annaleloru salle, — ceea ce nimeni pîna la D. Papiu n'a observatu; — originea lui cea nobile, mostenésca si curatu românésca; — studiele lui Sincai; — scólele in cari le-a facutu; — geniulu lui; — stradaniele si nesuintiele ce a pusu in Rom'a si pe aiurea, in adunarea si cautarea pretióselor documente ce au servitu de base trainicului monumentu, ce a redicatu natiunei salle pe bas'a sciintiei moderne; — bibliotecele europene ce a cercetatu; — puternicele cunnoscintie si protectiuni, cu cari s'a ajutatu la scopulu seu in etern'a cetate; — operele ce publicà si ocupatiunile lui in Vienn'a; — literatorii celebri, cu cari a fostu in relatiune; — inaltele functiuni ce a ocupatu, si folósele ce au trassu românismulu si scólele nationale d'ací; — starea sociale, politica si intellectuale a Europei in genere si a Românismului in particularu, de prin timpulu essirei pe scena a lui Sincai; — suferintiele némului seu; — partea celuà ellu la conlucrarea petitiunei «de drepturi», ce Românii Ardeleni au indreptat'o imperatorelui si dietei tierrei in 1791: sin-

gurulu actu in Oriintele Europei, in care se simte influenti'a ideelor revolutiunei franceze; actu, in care se invocă drepturile omului si alle cetatianului; — persecutiunile, a caroru çinta fù de'ndata ce neamicii românilor vediuara apriatu ce pôte Sincai; — asilulu ce afflă, in dillele de restrisce, la amicii sei: comitele Vass de Tiég'a, Episcopii Darabant si Vulcanu; — cãrtille ce a compusu séu tiparitu, afara de Chronica; — publicatiunile, la cari a collaboratu cu alti barbati insemnati ai némului românescu, contimpurani; — peregrinagiele salle din locu in locu, cu desagii sei in spinare, desagi in cari purtá suffletulu gintei salle, cartea némului: istori'a, pe care numai lui i-o datorimu; — principiile sociale, politice, morale, religiöse-liberale, nationale si «ortodoxe» alle marelui martiru; — ur'a lui de jesuiti... «sciindu», — dice ellu, — «naraturile popesci», mai allessu alle catoliciloru; — fanaticismulu lui pentru unirea «poporului românescu intregu»; — rellele separatismului si alle imparechiãriloru din nauntru; — bucuri'a, ce au avutu si au strainii, cându au veditu si vedu pre Români sfasiãnduse ei in de ei; — perfidi'a, lacomi'a si pericolele fanarotismului; absurdele pretensiuni alle Greciloru d'a se numi ei Romani si d'a se dá ei de moscenitori ai imperiului din Oriente, pe cându Sincai a doveditu, ca acésta moscenire se cuvine Româniloru, dupa dreptulu sângelui, fiindu ei urmasii acelloru ce au fundatu imperiulu si l'au stapanitu sute de anni; — meritulu istoricu si pretiulu literariu allu ostenelliloru «nemuritorului Ardelénu», — cum dice unu biografu allu seu de la 1855, D. I...u; — «firea cea inalta, prin care se umplu de suffletésca mândria faptele vietiei cei virtuöse a scriitorului; — valurile prin midi-loculu carora Sincai 'si dusse cu sine pina la mormentu generósele sélle nesuintie nationale; — ascunsele comori de invetiaturi morale, religiöse, nationale, curatu latine, curatu românesci, ce scãpera mai de pre tóte feçiele acestei Chronice; — causele, pentru care Sincai n'a ajunsu cu sevêrsirea operei pina in dillele salle, dupa cumu 'si propusesse; — firea cea resfaçiata, veselã, rabdarea, glumele si mandri'a latina a lui Sincai; — perpetuele lui occupatiuni si cugete pentru descèptarea, realtiarea morale si nationale a poporului românu, «a némului nostru cellui românescu intregu», dupre cumu dice ellu la pag. 135—136 a tomului II allu Chronicei: tóte aceste fase si evenimentte grave si otaritóre au trecutu cá avidom'a pe dinaintea ochiloru nostri!..

Auditoriulu se simtiã transportatu cu imaginatiunea in timpii vietuarei lui Sincai!

Este cu putintia óre a vorbi intr'o simpla dare de séma pe largu despre fie-care din aceste fapte?

Asupr'a datei mórtei si a locului in care a inchisu ochii corporali acellu ce a deschisu ochii suffletesci a diece millióne de Români, pina acumu dovi-trei anni planá o absoluta nesciintia. Sincai a sufferitu pina la ultimulu momentu rigorile unei vietie ingrate, care se scie ca este partea celloru ce cá Sincai

luminându altora, se consuma pre dânsii. Dar cumu a muritu? Murit'a de lipsa? Murit'a de mórte buna séu violenta? Nu se scie. Totu ce se scie, e ca mormântulu acellui ce a scossu din mormântu istori'a unui poporu intregu, este in comun'a Sinne'a, filial'a parochiei de *Belesteni*, in comitatulu *Abauy*, lônga *Cassovi'a*, unde se retrassesse la contele Vass, murindu acolo in Noembre 1816, in vêrsta de 63 anni.

Têneru! Têneru de totu! Puteá se faca inca multu pentru iubirii sei Români; — chiaru si pentru aceia, ce une-ori atátu 'lu adapau cu veninu, in câtu. «mai erá se-si pirjolésca insusi pretiósese opere», — ne spune elocuentele seu biografu.

In scurte cuvinte, D. Papiu a isbutitu nu numai a rumpecellu ântâiu tielin'a in astu-felu de solemnitài, cu totulu nóue pentru noi, si a o rumpe cu successu, dar a interessá publiculu pîna intru atátu ca duios'a si lacrimel venira in ochii multora la recitarea ultimeloru peripetii, ce au gloricatu viéti'a acestui Muratori allu Româniloru.

Mai cu séma a attinsu inimele acellu momentu allu vietiei istoricului. pe care collegulu nostru, D. Hajdeu. l'a precisatu intr'unu modu neimitabilu prin unu passagiu din *Traianu*: Umbr'a divinului cersitoru, cu desagii pe umeru, cu chronic'a in sacu, cu o natiune intr'o cârpa, rateciá printre noi, stralucindu-i sdrentiele cá tunic'a lui Christu pe muntele Taborului...

Sublimu tabellu!

Pictur'a intiellége-va óre elocuenti'a?

Repetimu: auditoriulu a fostu adêncu misícatu. Si cumu nu? Astadi, cá si 'n timpii lui Sincai, ideele mari, nationale, curatu românesci, — ideele si ómenii ce le appera si le represinta, nu sunt mai bine vediuti, nici mai bine tratati, de cumu erau in timpii lui Sincai! Scriitorii merituosi umbla cá si ellu, cu manuscriptele 'n traista, si póte ca moru si de fóme; marii capitani si barbati ai némului stau cu tiern'a in gura, fâra cá o singura pétra se arrete loculu sântu unde zacu óssele loru sacre! Totulu este de facutu si refacutu in Români'a. Si pe cându starea lucrurilor este astu-felu, unii din Români, in locu d'a pune umerulu la munca in câmpulu culturai nationale *române*, propunu ridicare de statue Germanului Gutenberg!...

D. Heliade presiedintele, petrunku insusi pîna la lacrimel si rapitu, asiá dicêndu, de geniulu românulu allu lui Sincai, pe care oratorulu isbutisse a-lu face se repaosedié asupr'a adunârei, nu se putú stapâni a nu strigá: «Astadi se-terniza memori'a unuia din cei mai mari Români si martiri ai Românisumu-lui! Sa traiésca Români'a!»

Ce feliu? Traesce coloni'a lui Traianu siepte-spre-diece secolu, acolo unde a plantat'o ellu. Plutesce preste tóte valurile si vicissitudinile timpurilor. Nu scapa de periciune de câtu prin minuni de eroismu si devotamentu, de cari lumea se mira. Uitarea, invasiunile, nestabilitatea, lips'a de scriitori, arruncá

unu nestrabatutu intunérecu asupr'a trecutului si presentelui românescu. Unu passu inca, si eramu cuffundati pentru eternitate. Cându écca se arréta unu lucéferu de sperantia, unu trimissu allu Provedintiei, unu Columbu, care se numesce Sincai.

Se pune pe lucru. Statornicesce rânduélla acollo unde nu erá de câtu chao-sulu. Reaprinde lumin'a pe care restriscele seculare au fostu stins'o. Trece preste ori-ce piedici, persecutiuni, privatiuni. Cutriera Europ'a. Se face lun-tre si punte si ne da «o istoria», o istoria «románésca», care dovedesce lu-mei ca suntemu vitia neperitória din classic'a tulpina ce a stapânit'o. Face pen-tru Román'ia ceea-ce au facutu numai unu Muratori pentru Itali'a, Benedictinii pentru Franci'a; ceea ce alte popóre inca nu au. Si acést-a cu unu metodu care pune pe Sincai in rangulu creatoriloru scólei «istorice» a secolului allu XIX, cu atátu meritu in câtu a uimitu pîna si pe unii din cei mai mari filo-sofi ai Europei moderne, cá Quinet si altii.

Ce felu? avemu noi asemeni ómeni, avemu unu trecutu plinu de eroi si scriitori mari, si o singura cruciulítia nu arréta trecerea loru pe paméntulu românescu, pe paméntulu pentru care s'au martirisatu pe Golgot'a.

Ce ratecire! Ce lapedare de celle sânte! Ce vandalismu!

Se ne'ntórcemu faci'a despre acestu peccatu...

Daca oratorulu s'a identificatu, asiá dicéndu, cu epoc'a, scriptele si geniulu zelosului nostru istoricu, discursulu domniei-sélle mai are si meritulu d'a fi o grozava satira pentru scól'a strainomaniloru; unu grozavu biciu pentru cei ce ieau bucatie'a din gur'a copíloru sei si o arrunca la câini.

Oratorulu ne-a lassatu sub adénc'a impressiune a imaginei bunului Sincai si a celloru mai duióse sentimente de românismu. «Cându geniulu lui Sincai, — dis-se Domn'ia-sea terminându, — va repausá si se va incubá între noi, atunci si coloni'a lui Traianu va reinviá, Románii se voru cunnósce, fratii de unu sânge ne voru recunnósce, si planulu cellu mare allu divului Traianu se va realizá in Oriente. *Atunci ginte mai alléssa nu va fi pre paméntu înaintea nóstra*»...

Tunete de applause primira aceste cuvinte bine simtite; bine, verde si rom-mânesce disse. Câti nu sunt inse pe la otare, cari facu votu cá elle se nu se realizeze nici-odata! Câti-va erau si printre auditori... 'i vediu palindu... Ce voru devení ei, cându Romanismulu va triumfá deplinu?...

D. Baritiu urmà la tribuna, dupa o mica pausa, spre a respunde. — A si respunsu adéncu, politicu, cá bunu Românú. A fostu satiricu, musicatoru chiaru, pentru acei carii din studiulu lui Sincai essu cá pecinginea in faci'a si se de-masca de inamici ai Romániloru. — A demonstratu, ca barbatulu carele va isbutí a face o perfecta biografia a celloru trei lucéferi, ce au luminatu pe la inceputulu secolului orizonulu intunecatu allu românismului, Sincai, Maior, Clain, — acell-a va face in acellasi timpu istori'a némului românescu pentru timpu de 50 de anni: 1770—1820. Complimentà pe recipiendaru pentru de-

plinulu seu successu in facerea biografiei lui Sincai. Enumerà scriptele, meritele si ocupatiunile istorice, de mare pretiu pentru Români, alle oratorului. Apoi addusse vorb'a pe departe, dar nemeritu, la «scól'a cosmopolita», ce s'a ivitu la noi de câtu-va timpu; scóla, care 'si bate jocu de totu ce este «nationalu românescu»; — scóla care, dupa ide'a nóstra personale, face românismului acellu reu, pe care 'lu face omenirei o secta infama de Lipoveni. allu carei nume cuviinti'a nu ne érta a-lu mentioná aici.

Românulu, — esclamá intr'unu periodu D. Baritiu, — «nu póte fi cosmopolitu inainte de a fi Românu!»

Fù bine intiellessu...

Déca, dupa cumu am dissu, nimine n'ar fi interpretatu pre bietulu Sincai mai bine de cumu l'a interpretatu D. Papiu, totu astu-felu nimine n'ar fi pututu se-i respunda mai nemeritu, de cumu i-a respunsu D. Baritiu. Amëndoui nascuti si crescuti sub acellesi conditiuni, sub cari s'a nascutu, crescutu, lucratu si sufferitu Sincai. Amëndoui au fostu la inaltimea momentului si a subiectului ce si-au allessu. — Amëndoui au priceputu cu inima românésca mai cu deosebire unu lucru fórte ponderosu in viéti'a românismului de astadi: imperiós'a, ne'naturat'a necessitate ce se simte de desceptarea, de atitierea spiritului si a sentimenteloru CURATU ROMÂNESCII; insemnetatea imboldirei gustului si a studiului limbei si a istoriei nationale; PROPAGAND'A LATINA; singurele punti, pe cari putemu trece de la quasi-mórtea actuale la o viéti'a desevirsitu românésca, asiá cumu a intielles'o unu Sincai buna-óra!...

«Sunt dille in viéti'a némuriloru, — dice acellasi biografu allu lui Sincai, pe care 'lu citai mai susu, D. I...u, — cându prin istoria se rodescu faptele viitorului! Daca insusi acei, carii traiescu in volbur'a trebiloru dilleloru de astadi, 'si açintescu asiá mintea la celle de multu trecute¹, ce vomu face óre noi estia, carii traimu numai in viitoru?... O istoria românésca in dillele de acumu ar fi unu semnu mai multu. ca Români, — carii se falescu, cu drep-tulu, a fi vitia neperitória dintr'o vechia trupina, ce a lassatu dintr'insa viue monumente in tóta lumea, — sunt intru adeveru chiamati a se nasce éراسi la viéti'a; o assemine istoria, ce ne-ar face, póte, se resufflâmu acumu mai in largu in ângustimea impregiurâriloru, in cari ne este datu a ne misicá, ar fi mai multu inca si de câtu unu semnu de viéti'a: ar fi o parte din viéti'a chiaru!»

Écca care este pentru cei cunnoscetori d'alle némului românescu insemnetatea studiului istoriei nationale române. Petrundia-se Români de acestu mare adeveru...

¹ Allusiune la unu boieru Moldovénu, ce se trags de vitia dintr'un'a din celle mai vechi famili moldovenesci, carele se affá la 1855 intr'un'a din celle mai de frunte «boerii» alle tierrei, si carele disse intr'o di, ca: «in câte-va dille invetiassu atáta istoria a Patriei câtu n'a invetiatu cu dóne-dieci de anni mai in urma. Foileton. Zimbr. Nr. 16.

Cine este inse acestu D. G. Baritiu? întrebă-ne-va cineva din tîner'a generatiune, puçinu dedata cu ómenii si lucrurile de peste Carpati.

Cine este Georgiu Baritiu? Am respunsu inca de multu. Numele lui este nedeslipitu de ori-ce interessu nationalu românescu. Cá barbatu de Statu de peste munti, sta pe ântâiulu planu. Cá omu de litere, ellu este allu Românimeii întregi. Écca ce diceamu noi la 1866, in «Istori'a scóleloru si invetiaturei la Români» :

«Indeplinimu o sacra datoría, mentionându inca despre o scóla, ce a mai essistatu in Transilvani'a, si o mare scóla care a formatu mii de Români, care a formatu, care a pregatitu pre toti Români din Principate, mai cu deosebire, la viéti'a politica si literaria de astadi. Si acésta scóla este «Gazet'a de Transilvania», a careia redactiune a tinut'o demnulu de totu respectulu contimpuraniloru si allu viitoriloru, D. Georgiu Baritiu, in curgerea a 10 anni incheiati, 1838—1848. Bucátile poetice ce au apparutu in acésta fóia, sub numele demnului seu collaboratoru Andreiu Muresianu, sunt nedespartite de totu ce scie Românulu mai sublimu si frumosu.

«Ori de câte ori vomu vorbí de cultura, de pressa, de scóle, de literatur'a Româniloru, se nu uitâmu pe Georgiu Baritiu. Georgiu Baritiu a vorbitu Româniloru nu numai de pe catedra cá professoru, ci le-a vorbitu diece anni si de pe unu amvonu mai inaltu de câtu tóte amvónele, precumu fórte nemeritu 'lu califica unu publicistu de la 1855 ; de pe unu amvonu, allu caruia auditoriu erá pretutindenea si allu carui glasu strabatù in palatele bogatiloru cá si in casutiile rediesiloru si alle possessorasiloru. Politica, sciintie, arte, literatura, nimicu nu 'i fù strainu. De pe unu amvonu, prin allu caruia glasu «classe întregi fura desceptate, luminate si chiamate la viéti'a publica 1)». Negasindu termini mai energici, cu cari se calificâmu servitiile facute de D. Baritiu Româniloru, de aceea amu avutu recursu la frumósele si elocintele cuvînte, cu cari acellu publicistu se servì intr'o óccasiune, spre a caracterizá puterea pressei române. Renumele Gazetei de Transilvania, -- dice ellu, — a fostu mare. Celle mai bune articole despre driturile si interesele Româniloru essiau odi-nióra in acestu jurnalulu, in care publicistii cei mai insemnati 'si dedese rendez-vous. Gazet'a de Transilvania fù apperatorulu cellu mai infocatu allu Principatelorulu, stimulatorulu neobositulu allu nationalitâti, protivniculu neimpacatu allu inriuririloru din afara si allu abusuriloru din intru, cari impedecau propas-sirea. La Gazet'a de Transilvania allergau toti publicistii români, carii in patri'a lorulu nu puteau gasi organu pentru a-si puté publicá ideile. Gazet'a de Transilvania erá pentru Principate «press'a libera», organulu opiniunei publice. Gazet'a lui Baritiu a facutu multu bine, a opritu multu reu, si in totu chi-

1) Jurnalismulu românescu. Vedi in *România literaria* pe annulu 1855, No. 4.

pula a essercitatu o mare iniurire in Iassi si in Bucuresci atâtu asupr'a guvernelorû câtu si asupr'a poporului. 1)

«Écca ce a facutu Baritiu prin Gazet'a lui. Fapte de acestea sunt in stare a illustrá viéti'a unei generatiuni intregi, cu atâtu mai multu a unui singuru omu. In adeveru, nestérta va remâné in inimele Româniloru acea invapaiare, acea emulatiune, acea rîvna spre studiu si citire, ce deschise «Gazet'a» si «Fóia» intre noi. Ea ajunsese a fi centrulu de intelnire a totu ce aveá intrég'a România de bunu, têneru, graciosu, demnu de viétia si actiune nationala. In celle 20 tomuri alle «Gazetei» si «Fóiei» de Transilvania, si nu aiurea, este temel'la litteraturei românesci. Acollo, acollo este scrissa istori'a celloru 10 anni de repausu ai natiunei nóstre, 1838—1848. Acollo este Lancastrulu, ce nea pregatitu pentru viéti'a normala de astadi. Studiati-le si veti vedé. Cându deschide cine-va si astadi unulu din acelle tomuri, unu parfumû inviatoru 'i petrunde suffletulu. Ochii se umplu de lacrimi si inim'a de jale, ca-ci, in adeveru, astadi nu mai lucrâmu cu acea apprindere, cu acea tineretia, cu acea sperantia, cu acea cordialitate, cu care s'a lucratu in «Fóia», de la 1838 pîna la 1848...

«Vení o di in care «Fóia» nu mai puteá strabate pîna la noi. In acea di, Românu din siessurile Dunarei redicâ ochii spre muntii Carpati. Vai! Vêrfurile lorû erau increstate de lânci cazacesci. Pénn'a cadiusse din mân'a lui Baritiu. Ellu erá ferrecatu...» 2).

Écca cine este Baritiu. Écca cine a respunsu in numele Academiei Române, D-lui A. Papiu Ilarianu, autorulu «Tesaurulu de monumente istorice», allu «Istoriei Româniloru din Daci'a superióre», allu «Independintiei constitutiunale a Transilvaniei», si o multime de alte lucrâri istorice si juridice, ce facu epoca in istori'a si literatur'a nationale.

Erau se mai vorbésca patru Academiciani din Români'a de dincóce de Carpati, si anume Cogalniceanu si Heliad, Sion si Maximu, — dar dupa impregiurâri, discursurile lorû s'au amênatu pentru sessiunea viitória.

O! Dómne! ca-ci n'avemu serbâri d'acestea mai dese! Ca-ci n'avemu barbati cá Baritiu si Papiu mai multi! Prin midi-loculu unorû atari desbateri, ei aru interessá tóte inimele nobile la sufferintiele si sânt'a causa a patriei commune! De 'mi este permissu a me serví prin analogía cu celle ce disse de currêndu D. Louis Blanc despre Franci'a : ei aru apperá si resbuná onórea nationale. Aru affirmá de innaintea lumei persistinti'a magnanimelorû aspiratiunij nationale. Aru refutá pe calomniatorii ei. Aru rapí neamicilorû românismlu fericirea de a-lu crede mortu. Aru têri despotismulu si cosmopolitismulu la gemoniile istoriei, du-

1) Scrisóri'a cõtra D. Iacobu Muresianu, redactoru allu Gazetei de Transilvania. *România literaria*, No. 14.

2) Buletinulu instructiunei publice. Tom. 1. p. 115.

pa ce le-aru fi inbouratu cá pe criminali. Aru ridicá pétr'a de pe morméntulu, sub care Ungurii, Germanii si Muscalii au ingropatu de viua o natiune, de alle careia calitáti sunt gelosi, allu careia sânge l'au suptu si sugu inca. Aru grabá ór'a totalei mântuiri, calindu si intarindu suffletele slabe séu slabite. S'ar formá caracterulu tinerimei. S'ar desceptá simtiulu nationalu. In fine, s'ar ridicá moralulu natiunei si i s'ar dá incredere in sine. Si totusi trebue se recunnóscemu ca, multiumita nu scimu caroru impregiuràri nefaste, Români se credu multu mai inferiori de câtu sunt. Ei au perdutu sentimentulu de sine insisi. Ei bine, cându stâmu si judecâmu dreptu, totu avemu medie intellectuali si morali, pe cari daca amu scí a le utilisá cu o vigóre, de care este capabile natiunea româna, cându vré, nimine in Oriente nu ne-ar intrece.

S'avemu deci credintia in noi, macaru câtu firulu de mustaru alu Evangelistului, si vomu dice muntelui Calamitâtiloru, ce ne bântue: muta-te! pici! — si ellu se va mutá si va perí.

Dar si credinti'a fâra «fapte», nu e de nici o tréba!.

Am dissu.

d) ROMÂNULŪ din 18 septemvre 1869 serie:

O mare, frumósa si bine-facetória serbare avura Duminec'a trecuta Români din Bucuresci.

Ori câtu de amarita, ori câtu de sbircita de dureri, ori câtu de ulcerata de deceptiuni si chiaru de scepticismu ar fi fostu inim'a unui Românu, intrându in acea serbare, de securu ea se vindecá si Românu essió fericitu, ca-ci essió mândru ca este Românu, ca-ci essió iubindu natiunea sea, ca-ci essió crediendu in ea si in destinàrile ei celle mari...

In acea di, pe lónga serbarea societâti academice despre care vorbimu guvernulu a regulatu astu-felu, in câtu se mai fia in aceeasi di si in acellesi óre inca dóue serbâri nationale: un'a, impartirea medalieloru la scól'a de belle-arte, si alt'a espositiunea agricola si concursulu de pluguri. Pe care óre din aceste serbâri erá se prefera cine-va? Cumu erá s'alléga?

Societatea academica nu erá ea óre-cumu uitata? D'acumu doui anni, cându deschiderea ei fù sanctionata cu lacrimi de fericire a mii de Români, cându capulu Statului sanctioná a ei deschidere, sanctionându astu-felu odata mai multu a sea domniá, ce óre se mai facù, pentru cá Români se remâia cu ochii ağıntiti si cu inim'a întórta spre acellu caminu, in care sta schinte'á nationalitâti române si in care ea cresce cá se devina flacara luminatória si incalditória? «Limb'a este dupa Dumnedieu, cellu mai tare din legaminte intre popóre.» Asiá dice Edgar Quinet;... dér cine mai tine minte ce spune acellu omu nebunu prin sciintia, nebunu prin geniu, nebunu prin credinti'a sea in marea ginte latine? Si câti óre se fia Români, cari au cititu celle 129 de pa-

gine, scrise cu litere de focu, prin cari acestu geniu ne-a facutu cunoscuti lunei?

D'acumu unu annu, in fine, cându Domnulu Româniloru presediù societatea academica, cine mai sciù ca ea s'a redeschisu in lun'a lui Augustu si ca Duminic'a trecuta incheià lucràrile sèlle annuale? Au lucratu membrii acestei academie, au sapatu cu tènacopulu mintii si allu inimei acesti pionieri ai nationalitàii române, pentru a cautá pêriasielè limbei, a le curatí de nomolurile a-tâtoru secolu de barbaría, de sclaviá si de persecutári, cá astu-felu, redându-le cursulu loru naturale, se redevie vechiulu si splendidulu fluviu allu Romei orientale. S'au coboritu si 'n annulu acest-a pelerinii nationalitàii române din culmea Carpatiloru loru, au revenitu in Daci'a de josu, spre a mai adduce o schiutea in caminulu cellu mare, o pétra pentru edificiulu nationale, si cine i-a mai intimpinatu, cine i-a mai vediutu, cine le-a mai dissu acellu «*Salve*» allu strabuniloru?

Ministrii actuali, in locu d'a le deschide braçièle, le-au întorsu 'spatele, si chiaru in diu'a din urma a serbàrii, in diu'a dàrii de séma a lucràriloru annulu, in diu'a destinata pentru a le multiamí de ceea ce au facutu, si a le urá calle buna si taría pentru lucràrile viitòrie, ministrii le 'ntórsera spatele, ministrii fugira de caminulu limbei, allu nationalitàii. Nici unu ministru, nici chiaru acellu allu instructiunei publice si allu cultului, nu voi sè jea parte, s'assiste macaru la marea solemnitate.

Si cu tóte acestea, totu nu isbutì ministeriulu a face desiertulu in giurulu focariului limbei nationale. Totu nu isbutì a face se fia urmatu de toti Români, si sal'a cea mare a Academiei nu remase nici d'asta data gólla de inimi române.

In annulu acest-a program'a annunciá si discursurile de primire a trei membrii noi in sinulu Academiei. Membrii cei noi sunt DD. Papiu Ilarianu, Michail Cogalniccanu si Georgiu Sion. Conformu regulèloru academice, membrii cei noi pronuncia unu discursu, si unulu dintre cei vechi 'i respunde. D. Papiu si-a allèssu de subiectu pre Sincai, si D. G. Baritiu fù insarcinatu cu intimpinarea. Discursurile celloru-alti membri amênându-se pentru annulu viitoru, remase la ordinea dillei numai acellu allu D-lui Papiu si responsulu D-lui Baritiu.

Amu dissu si repetimú ca, ori câtu de ulcerata de deceptiuni ar fi fostu inim'a unui Românu, cându a intratu in sal'a Academiei, de securu ea s'a vindecatu, audindu pe DD. Papiu Ilarianu si Baritiu, si a essitu iubindu si crediëndu cu staruintia in destinàrile celle mari alle natiunii române. Nici putemu, nici este loculu aci se dàmú séma despre aceste discursuri, cari ne facura se vedemu din nou istori'a Româniloru in fasele ei glorióse si dureróse, cari sciura se ne faca se regustàmú si fericirile si durerile stramosiloru nostri, si ne arrettara totu d'o data si midi-lócele prin cari putemu cu securantia se invingemu pe cei carii voru peirea némului românescu. Totu ce putemu si

totu ce suntemu detori se facemu, este se dâmu o scurta, fôrte scurta dare de séma, cá astu-felu se cunnósca si se citésca toti Români acelle discursuri, indata ce voru essi de suptu tiparu.

D. Papiu a vorbitu despre Sincai, despre educatiunea lui, despre viéti'a lui, si despre scrierile sélle. Dar cine este acellu Sincai, voru dice multi Români, ca-ci puçini, fôrte puçini dintre noi 'lu cunnoscu. A fostu ciudata sôrtea acestui Românu. Nascutu la 1753, intr'unu satu din Transilvani'a, ellu fû ursitu a sufferi tóta viéti'a lui. Si de ce? fiindu-ca, in vârsta de 20 anni, si-a propusu se consacre viéti'a lui unei singure idee, de care multi, fôrte multi dintre noi aru ride, cându aru vedé p'unu june c'ar adoptá-o. Ellu si-a propusu «a face o calletoría lunga, de la Decebalu si pâna in dillele sélle.»

Dér care putere omenésca póte resiste unei asemenea calletorie?

Aceea a unui Românu, care crede in marirea natiunei sélle si 'n destinările ei celle mari.

Dér Români erau persecutati pe mórte de Unguri si de Poloni. Acestia au mersu pîn' a scrie si tipari ca «*trebuie se se stirpésca gintea Valachiloru.*»

«Dér, dice Edgar Quinet, istoriculu aveá se lupte contra a trei si patru giinti «inimice; ellu trebuiá se cucerésca adeverulu istoricu annu cu annu, di cu di, «cá pe unu câmpu de batalía. Ellu se gasiá in fâsii in istoricii poloni, unguri, «austriaci, muscali, musulmani; erá desfiguratu de preventiuni, de resimtiminte, «de uri. Erá corpulu levitului sfasiatu in bucâti si impartitu la vecinii sei.» Nu face nimicu. Junele Sincai iubiá si credeá, si atátu fû d'ajunsu pentru a deveni unulu dintre cei mai invetiati barbati ai Europei din timpii sei, pentru a indurá totu felulu de prigoniri, insulte si 'ntemniári, si a isbuti se «innó-«de necontentitu firulu vietiei nationale, totu d'auna gata a se rupe, si a face «pentru Români'a ceea ce au facutu Muratori pentru Itali'a, Benedictinii pentru Franci'a; ceea ce lipsece astadi inca mai multoru natiuni orgolióse de «trecutulu si viitorulu lor.»

Ellu avù acea putere uriasa, ca-ci iubirea 'lu faceá se presimta ca ellu va face acelle lucrâri ce, dice D. Quinet, «nu s'aru puté intreprinde si sfirsi d'unu «omu, fâra unu scopu allu prevedintiei in privinti'a poporului, pentru care elle «fura intreprinse.»

Sincai aduna materialulu si scrie trei-dieci de volume. «Ce s'a facutu, (ada-«uge D. Quinet), acea immensa collectiune? Ce mâna a sustras'o de la ori ce «ochiu? Cine este acellu care are interessu cá comór'a unei ginte de ómeni se «fia perduta pentru istoria, adica pentru civilisatiune?»

Cine? Acei cari au dissu inca din seclulu allu 15-lea si dicu mereu ca «tre-«bue se se stirpésca gintea Valachiloru.»

Acei cari, censurându operele lui Sincai. au scrisu:

«Opus igne, auctor patibulo dignus.»

«Lucrarea merita foculu si autorele spëndiuratóri'a.»

Junele Sincai întreprinse încă din vîrsta de 20 de ani acea uriasă calletoria. Barbatul Sincai îndură toate persecuțiile, fără a sîovaî unu singuru momentu în credința sa.

Si betrînul Sincai, silitu de persecutorii sei a ămblă din locu în locu, si adese a s'ascunde, calletoria pe josu cu toiagul în mîna si purtîndu în spate-i desagii, cari contineau toata lucrarea lui, vieti'a trecuta a unei natiuni întregi, si viitoriele ei destinari.

— «Pentru ce porti atîta sarcina în spate?» 'i diceau cei cari 'lu vedeau gârbovitu suptu acea povera. Si ellu le raspundeă cu seninetatea ce da credința:

— «Acest-a este fetulu meu. Déca nu mi-a fostu russine a-lu face, pentru ce se-mi fia russine a-lu purtá?»

Si ce invetiamentu ne mai da încă provedința, geniulu României?

Sincai persecutatu 'si traiesce vieti'a intréga fugindu din satu în satu, si purtîndu fetulu inimei lui în spinare; Sincai crede si merge nainte cu taria.

Sincai voiesce a publicá o parte din scrierea sa; o parte mai mica, fia chiaru în limb'a latina. Censur'a raspunde ca «opera merita foculu si autorele spëndiuratori'a.» Sincai nu siovaiesce, si-si urmédia callea.

Ur'a triumfa si dincollo de morminte.

Sincai móre la 1816, si pîna la 1866 nu se scie unde a muritu, cumu a muritu si unde sunt ossemintele sélle. Dér ce altu câstiga inimicii Româniloru prin acésta infernale persecutare, de cîtu a se demascá în faci'a lumii? Geniulu României ne condusse la satulu Sinne'a, în nordulu Ungariei, si ne arretá loculu unde repausa ossemintele lui Sincai. Stati, osseminte sante, mai stati încă acolo, ca-ci în curréndu sufflarea tea, invetiamentele télle, o Sincai! ne voru face demni d'a lé luá si a le adduce în centrulu României!

Censur'a austro-maghiara nu lassa pe Sincai se publice operele sélle. Mai multu încă: elle s'affunda toate si abiá la 1853 se gasesce si se publica o mica parte, de cõtra fostulu Domnu allu Moldoyei Gregoriu Ghica. Una suta anni deplini trecura, ne spune D. Papiu Ilarianu, de la nascerea lui Sincai si pîna la publicarea acestei mici pãrti a operii sélle. Si celle-alte nu scimû încă unde sunt înmormântate. Fii inse liniscitu, suffletu sântu allu marelui si a-deveratului Românu. Persecuțiile ce ai înduratu ne arretá si ne voru arretá care este callea prin care se deschide mormântulu în care strainii inimici ascundu natiunile. Fii liniscitu, ca-ci partea operii télle, gasita si publicata peste una suta anni de la nascerea tea, ne face pe d'o parte se ne 'ncredintiãmu ca nici unu seclu de persecutare nu pôte oprí lumin'a d'a se reversá, vieti'a d'a tisoni, dreptatea d'a triumfá; ér pe d'alt'a, ceea ce invetiãmu, din ceea ce avemu de la tine, ne va pune în curréndu în stare se gasimû multulu ce ne mai lipsesce, si se fimu în stare se te audimû, se te 'ntiellegemû si se te urmãmû, suffletu sântu allu gintei latine din Oriinte!

Si cumu ar puté fi intr'altu-felu, cându din vârful Carpatiloru Tichindealu ne-a spusu ca, indata ce ne vomu desceptá si ne vomu cunnósce pe noi insine, vomu dovedí lumei ca, «ginte mai alléssa nu va mai fi pe paméntu inaintea nóstra?» Si ne vomu desceptá, vomu intiellege, vomu face cumu se cuvine, ca-ci scimu ca Tichindealu a muritu otravitu de cõtra Austro-Maghiari.

Si cine s'ar mai indouí ca nu pôte perí natiunea româna din Oriinte, far' a cadé in sclavía tóta ginteá latina, cându istoriculu unguru Kõvary spune ginteí latine din Occidente ca la 1789 «revolutiunea francese nu gasi simpathie de câtu numai la Românií din Transilvani'a.»

Juni Români din Paris, voi trebuie s'audití mai bine acésta marturire a Maghiariloru! Pentru voi, negressitu, o-a amintitu D. Papiu Ilarianu, ca-ci voi numai puteti si trebuie se puteti face cunnoscutu Franciei acestu adeveru, atátu de'nsemnatu pentru noi, dér si pentru dèns'a. Voi, si numai voi veti avé puterea d'a face s'auda si se 'ntielléga Franci'a acésta mare marturire a inimiciloru nostri seculari, ca-ci voi sunteti juni, si adeverulu si viéti'a prin juni mai cu séma se propaga. Mai spuneti-i inca ca, D. Baritiu, in respunsulu seu, a doveditu ca Românií si numai Românií au intiellèssu si au respunsu «la a dóu'a proclamare a dreptului omului,» facuta de Franci'a in 1848.

Mai spuneti inca fratiloru nostri din Galli'a ca Sincai ne spune si Papiu ne amintesce ca Românií si numai Românií de la Carpati cutediará a dice lui Leopoldu allu Austro-Ungariei, la 1791, ca ei ceru «drepturile pure si simple alle omului si alle cetatianului.»

Spuneti inca, totu voi si numai voi, fratiloru nostri din Galli'a si mai cu séma celloru din Itali'a, c'a sositu timpulu se cugete si se gasésca ce cautá legiunile romane la Dunare. Spuneti Italiei se se descepte si se véda ca, numai cându erá tare in Oriinte, prosperá, si ca se perdù, indata ce perdù firulu lui Traianu.

Spuneti si unor-a si altor-a ca reu va fi de noi, dér reu fórte si de dènsii, si mai cu séma de Italiani, de nu voru reprinde indata acellu firu, atátu de bine prinsu de republicele Italiei, si atátu de bine reprinsu si demonstratu de nemuritorulu Sincai. Écca ce le dice ellu si loru si nóue:

«Cu luarea Çiarigradului s'a stinsu cu totulu imperati'a stramosiloru nostri «care ei cu mai multa dreptate au câstigat'o pe sém'a nóstra cá pe a unor nepoti.»

D. Papiu, scárbitu peste mesura d'atâtea sufferintie, trecute si presinti, a scossu unu strigatu de durere fórte mare: «Câti Români, disse ellu, sunt asta-di, carii nu potu se privésca macaru la 'naltimea acestei idee»!

Asiá este pentru noi, ca-ci asiá este si pentru Franci'a si pentru Itali'a. Asiá este, ca-ci firulu lui Traianu a fostu perdutu de Itali'a, si d'aceea in sclavía zacù pin' acumu. Dér Itali'a si Franci'a trebuie se reiea firulu, ca-ci nu

elle mai potu voi se mai recada in sclavia! Dér Roman'a a regasitu firulu; i l'a redatu nemuritorulu Sincai. D-lu Papiu Ilarianu a dissu:

•Spiritul tu fia in midi-loculu nostru!

Juni Români, asiá e ca este in midi-loculu vostru acellu spiritu? Dá, asiá este, si d'aceea veti dice, impreuna cu Papiu Ilarianu, si 'n currêndu veti face se dica cu voi Franci'a si Itali'a:

•O, geniu nemuritoru allu lui Sincai! Tu care, inca nainte de 'nceputulu acestui seclu, ai strigatu, c'o voce potinte, ce resuna in eternu in Carpati si la Dunare, in Balcani si 'n Pindu: — Fii ai lui Traianu, acést-a e Daci'a; din naufragiulu seculiloru ea pentru voi a scapatu; lumin'a, puterea Resaritului, voi sunteti.

•Écca documentele originei, titulii nationalitátií vóstre; écca temeiu drep-tului si allu viitoriului vostru!

•Sementi'a neperitória a latinitátií, in noi tu ai re'nviatu, tu ai facutu a se recunnósce fratii din departare ce de multu 'si uitassera unii de altii!

Totu astu-felu si alte diarie, si anume tóte'celle de preste Carpati.

XV.

SUBSCRIPTUR'A LUI SINCAI.

Vedi mai susu pag. 90. No. VII.

*Georgius Sinkaigoffia de Cadem
Prins Schob de Galasfalvy
et reliquorum Fidei Catholicarum
Societatis Praesidentium
Director.*

FINE.

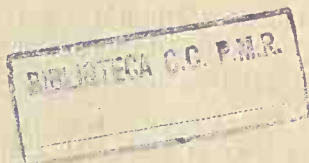

TABLA DE MATERIE.

<i>Discursulu de receptiune alu D-lui A. Papiu Ilarianu.</i>	1.
<i>Vorbele rostite de D. I. Heliade R.</i>	62.
<i>Respunsulu D-lui Georgiu Baritiu</i>	63.
<i>Anesse la discursulu D-lui A. Papiu Ilarianu :</i>	
<i>I. Cuvântarea înainte a Grammaticiei lui Tempea de la 1797 . .</i>	71.
<i>II. Cârți manumissionali de la 1721 si 1767</i>	74.
<i>III. Scrișșóri'a D-lui Odobescu cõtra D. A. Papiu Ilarianu</i>	79.
<i>IV. Insciintiarea societatei filosofesci a Némului rumânescu in ma- re principatulu Ardélului, de la 1795</i>	83.
<i>V. Prefatiunea lui Sincai la Grammatic'a daco-romana de la 1780</i>	86.
<i>VI. Cartea lui Calnochi cõtra episcopulu Bobu, de la 1784, prin care se dimittu din manastire, Klein, Peterlachi, Sincai si P. Maior</i>	89.
<i>VII. Cartea esentionale data de Sincai, cá directoru, la 1787, do- centelui scõlei românesci din Fenesiu</i>	90.
<i>VIII. Actulu cercetãrei facute asupr'a lui Sincai la 11 septevre 1794</i>	91.
<i>IX. Representatiunea episcopului Bobu cõtra guvernu, din 15 oc- tovre 1794. prin care propune pre Tatu in loculu lui Sincai; si respunsulu guvernului, din 18 octovre 1794, prin care se confirma Tatu de directore interimariu</i>	103.
<i>X. O scrișșóri'a a lui Sincai cõtra Bobu, din 10 augustu 1795 .</i>	103.
<i>XI. Elegi'a lui Sincai</i>	104.
<i>XII. List'a autoriloru citati in Chronica lui Sincai</i>	127.
<i>XIII. Quinet despre Sincai</i>	134.
<i>XIV. Diariete române despre siedinti'a publica a societatei acade- mice din 14 septevre 1869.</i>	138.
<i>XV. Subscriptur'a lui Sincai fac-similata prin xylographia. . . .</i>	154.

ERRATA CORRIGE

Pag.	lin.		
7	21	tierreln	tierrele
13	2	1795	1795 ¹
15 not. 1.		13	13 si 14
23 not. 1.	2	1804	1805
23 not. 4.	8	1714	1715
24 not. 3.		1365	1363
25 not. 2.	6	1365	1363
45 not. 2.	2	822	11822
51	ultima	stilului	stilulu
58 not. 2.	ultima	40	49
128	28	ntemir	Cantemir
128	30	Cageminum	geminum.

VERIFICAT
2017

